

Koroški koledar 1979

ZALOŽNIŠKE IN TISKARSKE DRUŽBE z o. j.

TISKARNA DRAVA

9170 BOROVLJE

Dollichgasse 4

Telefon (0 42 27) 22 50, 22 32

Vam tiska in dobavi:

vse vrste poslovnih
in osebnih tiskovin
v najkrajšem dobavnem
roku

NAŠA KNJIGA

CELOVEC, Paulitschgasse 5-7 — Telefon 86 1 06

Ljubitelje slovenske knjige vabimo, da nas obišejo v novih,
sodobno urejenih prostorih

Na izbiro so:

- slovenske leposlovne knjige
- strokovna literatura
- knjige slovenskih pisateljev in pesnikov
- izbrana dela klasikov
- mladinske slikanice in pripovedke
- najboljša dela iz svetovne književnosti

- gramofonske plošče in kasete klasične, narodne in zabavne glasbe

Po naročilu priskrbimo:

- vsako drugo knjigo v nemškem in drugih jezikih
- vse domače in inozemske časopise in revije

**Individualna in hitra postrežba —
ugodne cene!**

DK 059 (436.6 = 262)

Koroški koledar
1979

Koroški koledar

1979

Izdala in založila:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Tisk:
Založniška in tiskarska družba z o. j. Drava
Celovec - Borovlje

Leto 1979

je navadno leto in ima 365 dni oziroma
52 tednov in 1 dan.

Letni vladar je Saturn.

Začetki letnih časov

Pomlad se začne 21. marca ob 6.22 uri

Poletje se začne 21. junija ob 0.56 uri

Jesen se začne 23. septembra ob 16.17 uri

Zima se začne 22. decembra ob 12.10 uri

Mrki v letu 1979

V letu 1979 bo sonce mrknilo dvakrat in
luna dvakrat.

Od teh bomo pri nas videli le prvi delen lunin
mrk 13. marca ob 19.11 uri.

Spominski dnevi koroških Slovencev

Vseslovenski kulturni praznik 8. februarja.

Obletnica nasilne izselitve slovenskih koroških
družin 14. in 15. aprila

Obletnica obglavljenja 13 selskih žrtev na Dunaju
29. aprila

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja

Sveti trije kralji 6. januarja

Velikonočni ponedeljek 16. aprila

Praznik dela 1. maja

Vnebohod 24. maja

Binkoštni ponedeljek 4. junija

Rešnje telo 14. junija

Velika gospojnica 15. avgusta

Državni praznik 26. oktobra

Vsi sveti 1. novembra

Brezmadežno spočetje 8. decembra

Božič 25. in 26. decembra

DZ 05 KOROŠKI

N 88442/

1979

Kakšno bo vreme

Še danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje

vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če je jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

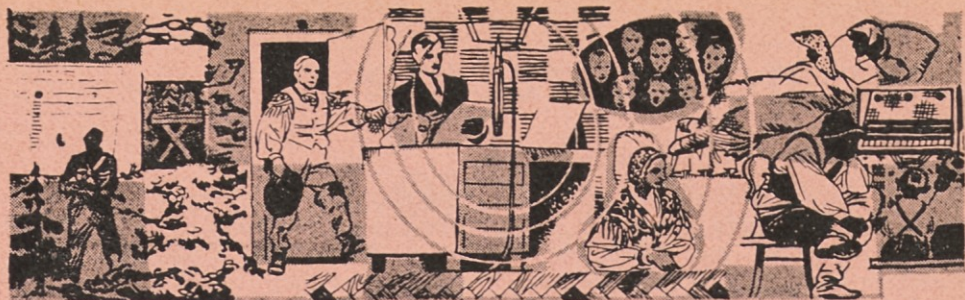
Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa če se spremeni

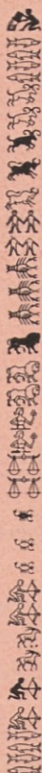
luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

JANUAR

1. PONEDELJEK	NOVO LETO
2. TOREK	MAKARIJ
3. SREDA	GENOVEVA
4. ČETRTEK	ANGELA
5. PETEK	EMIL
6. SOBOTA	SVETI TRIJE KRALJI
7. NEDELJA	VALENTIN
8. PONEDELJEK	SEVERIN
9. TOREK	JULIJANA
10. SREDA	PAVEL
11. ČETRTEK	HIGIN
12. PETEK	ERNEST
13. SOBOTA	HILARIJ
14. NEDELJA	VERONIKA
15. PONEDELJEK	PAVEL
16. TOREK	MARCEL
17. SREDA	ANTON
18. ČETRTEK	PRISKA
19. PETEK	MARIJ IN TOV.
20. SOBOTA	FABIJAN IN SEBASTIJAN
21. NEDELJA	NEŽA
22. PONEDELJEK	VINCENCIJ
23. TOREK	ZAROKA MAR. DEV.
24. SREDA	FRANČIŠEK SALEŠKI
25. ČETRTEK	SPREOBURNENJE PAVLA
26. PETEK	TIMOTEJ
27. SOBOTA	JANEZ, ANGELA
28. NEDELJA	PETER
29. PONEDELJEK	VALERIJ
30. TOREK	MARTINA
31. SREDA	PETER

☾	5. ob 12.15 uri
☼	13. ob 8.09 uri
☾	21. ob 12.23 uri
☼	28. ob 7.20 uri

PREGOVORI

Če na sv. Pavla (10.) sonce sije, trikrat žito dobro dozori, gornik dosti vina v sode vlije in po volji kmetu se godi. — Sv. Makarij jasen ali meglen naznanja enako jesen. — Kakršno je vreme na sv. Petra stola dan, tako bo potem mesec dan.

SPOMINSKI DNEVI

- 6. 1. 1946 začetek slovenskih oddaj po celovškem radiu
- 7. 1. 1893 umrl na Dunaju slovenski fizik in znanstvenik Josip Štefan
- 15. 1. 1914 umrl v Breznici pri Št. Jakobu ljudski pesnik Janez Kajžnik - Mlinarčev Hanjža
- 16. 1. 1888 umrl v Celovcu Andrej Einspieler
- 19. 1. 1911 umrl v Celovcu zgodovinar Josip Apih
- 23. 1. 1878 rojen pesnik Oton Zupančič
- 23. 1. 1909 umrl v Globasnici Franc Leder-Lesičjak, ljudski pesnik in pevec
- 25. 1. 1890 rojen v Maloščah Ciril Kandut, publicist
- 25. 1. 1348 velik potres v slovenskih krajih

Oton Zupančič

Fr. Leder-Lesičjak

FEBRUAR

1. ČETRTEK	IGNACIJ
2. PETEK	SVEČNICA
3. SOBOTA	BLAŽ
4. NEDELJA	ANDREJ K.
5. PONEDELJEK	AGATA
6. TOREK	DOROTEJA
7. SREDA	ROMUALD
8. ČETRTEK	JANEZ
9. PETEK	APOLONIJA
10. SOBOTA	SHOLASTIKA
11. NEDELJA	LURŠKA MATI BOŽJA
12. PONEDELJEK	EVLA LIJA
13. TOREK	GREGORIJ
14. SREDA	VALENTIN
15. ČETRTEK	JULIJANA
16. PETEK	FRANČIŠEK KAL.
17. SOBOTA	JORDAN
18. NEDELJA	SIMEON
19. PONEDELJEK	KONRAD
20. TOREK	SADOT
21. SREDA	GERMAN
22. ČETRTEK	PETER
23. PETEK	OTON
24. SOBOTA	MATIJA
25. NEDELJA	VALBURGA
26. PONEDELJEK	ALEKSANDER
27. TOREK	PUST
28. SREDA	PEPELNICA

€ 4. ob 1.36 uri
 ₤ 12. ob 3.39 uri
 ₤ 20. ob 2.17 uri
 ₤ 26. ob 17.45 uri

PREGOVORI

Če na Svečnico prej kapne od strehe kakor od sveče, bo dobro leto. — Sv. Matija led razbija, če ga ni, pa ga naredi.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 2. 1944 padel pri Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž
- 7. 2. 1809 rojen v Goričah v Ziljski dolini Matija Majar Ziljski
- 8. 2. 1849 umrl pesnik France Prešeren
- 8. 2. 1959 umrl v Celovcu Josef Friedrich Perkonig
- 14. 2. 1867 rojen pri Sv. Neži go-spodarski organizator koroških Slovencev Valentin Podgorc
- 18. 2. 1950 umrl Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
- 27. 2. 1929 umrl v Rožeku akademski slikar Peter Markovič
- 28. 2. 1921 ustanovitev Zveze slovenskih zadrug v Celovcu

M. Majar Ziljski

M. Verdnik-Tomaž

MAREC

1. ČETRTEK
2. PETEK
3. SOBOTA
4. **NEDELJA**
5. PONEDELJEK
6. TOREK
7. SREDA
8. ČETRTEK
9. PETEK
10. SOBOTA
11. **NEDELJA**
12. PONEDELJEK
13. TOREK
14. SREDA
15. ČETRTEK
16. PETEK
17. SOBOTA
18. **NEDELJA**
19. PONEDELJEK
20. TOREK
21. SREDA
22. ČETRTEK
23. PETEK
24. SOBOTA
25. **NEDELJA**
26. PONEDELJEK
27. TOREK
28. SREDA
29. ČETRTEK
30. PETEK
31. SOBOTA

ALBIN
KAREL
KUNIGUNDA
KAZIMIR
GERDA
FRIDERIK
PERPETUA IN FEL.
JANEZ OD BOGA
FRANČIŠKA R.
40 MUČENCEV

TEREZIJA
MAKSIMILIJAN
TEODORA
MATILDA
KLEMEN M.
HILARIJ IN TAC.
JEDERT

CIRIL JER.
JOŽEF
FELIKS
BENEDIKT
LEA, KATARINA
OTON
KATARINA

MARIJINO OZNANJENJE
EMANUEL
RUPERT
JANEZ K.
BERTOLD
JANEZ KL.
MODEST

€ 5. ob 17.23 uri
13. ob 22.14 uri
21. ob 12.22 uri
28. ob 4.00 uri

PREGOVORI

Če na 40 mučencev dan ni lep, tudi štirideset dni potem ne bo. — Sv. Gabriela (24.) če zmrzuje, potlej slana nič več ne škoduje. — Če v sv. Rupertu (27.) lepi dni, se seno lepo suši.

SPOMINSKI DNEVI

3. 3. 1885 rojen v Stari vasi pri Št. Lipšu koroški slovenski politik, zdravnik dr. Franc Petek
4. 3. 1844 rojen na Muljavi pisatelj Josip Jurčič
12. 3. 1912 rojen v Lobjniku narodni heroj France Pasternak - Lenart
17. 3. 1854 rojen na Cestah pri Rogatcu slovničar Josip Lendovšek
18. 3. 1414 zadnje ustoličenje koroških vojvod na Gosposvet-skem polju v slovenskem jeziku
24. 3. 1835 rojen v Št. Petru pri Celovcu fizik in znanstvenik Josip Štefan
29. 3. 1918 umrl v Celovcu kipar Alojzij Progar
30. 3. 1871 umrl v Celovcu slikar Marko Pernhart (Pernat)

Josip Štefan

Josip Jurčič

APRIL

1. NEDELJA	HUGO
2. PONEDELJEK	FRANČIŠEK
3. TOREK	RIHARD
4. SREDA	IZIDOR
5. ČETRTEK	VINCENCIJ
6. PETEK	SIKST P.
7. SOBOTA	JANEZ B.
8. NEDELJA	CVETNA NEDELJA
9. PONEDELJEK	HUGO
10. TOREK	METILDA
11. SREDA	STANISLAV
12. ČETRTEK	VELIKI ČETRTEK
13. PETEK	VELIKI PETEK
14. SOBOTA	VELIKA SOBOTA
15. NEDELJA	VELIKA NOČ
16. PONEDELJEK	VELIKONOČNI PONED.
17. TOREK	RUDOLF
18. SREDA	APOLONIJ
19. ČETRTEK	LEO IX.
20. PETEK	NEŽA MONTEP.
21. SOBOTA	ANZELM
22. NEDELJA	SOTER IN GAJ
23. PONEDELJEK	VOJTEH
24. TOREK	JURIJ
25. SREDA	MARKO
26. ČETRTEK	KLET IN MARCEL
27. PETEK	CITA
28. SOBOTA	PAVEL OD KRIŽA
29. NEDELJA	PETER
30. PONEDELJEK	KATARINA

- ☾ 4. ob 10.57 uri
 ☾ 12. ob 14.15 uri
 ☾ 19. ob 19.30 uri
 ☾ 26. ob 14.15 uri

PREGOVORI

Če je april deževen, kmet ne bo reven. — Malega travna če grmi, slane se več bati ni. — Sv. Jurija moča in sv. Petra suša, to da kruha.

SPOMINSKI DNEVI

4. 4. 1943 padel pri Mežici narodni heroj France Pasterk - Lenart
 4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon
 5. 4. 1894 rojen v Dolah (občina Brdo) narodopisec in politik Vinco Möderndorfer
 11. 4. 1912 umrl v Celovcu pisec Miklove Zale, dr. Jakob Sket
 14. in 15. 4. 1942 nasilna selitev slovenskih družin s Koroške v rajh
 24. 4. 1961 umrl v Prevaljah publicist dr. Josip Šašel
 27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda
 29. 4. 1943 obglavljenih 13 na smrt obsojenih koroških Slovencev, žrtev fašističnega terorja

F. Pasterk-Lenart

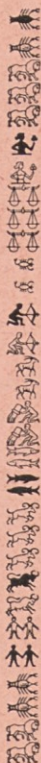

Županc Johan

MAJ

1. TOREK	• PRAZNIK DELA
2. SREDA	ATANAZIJ
3. ČETRTEK	FILIP IN JAKOB
4. PETEK	FLORIJAN
5. SOBOTA	IRENIJ
6. NEDELJA	JANEZ
7. PONEDELJEK	STANISLAV
8. TOREK	MIHAEL
9. SREDA	GREGOR NAG.
10. ČETRTEK	ANTON
11. PETEK	VALBERT
12. SOBOTA	PANKRACIJ
13. NEDELJA	SERVACIJ
14. PONEDELJEK	BONIFACIJ
15. TOREK	ZOFIJA
16. SREDA	JANEZ NEPOMUK
17. ČETRTEK	BRUNO
18. PETEK	ERIK
19. SOBOTA	PETER CEL.
20. NEDELJA	BERNARDIN
21. PONEDELJEK	TEOBALD
22. TOREK	EMIL
23. SREDA	JANEZ ROS.
24. ČETRTEK	VNEBOHOD
25. PETEK	URBAN
26. SOBOTA	FILIP NERI
27. NEDELJA	BEDA
28. PONEDELJEK	AVGUŠTIN
29. TOREK	MARIJA MAGDALENA
30. SREDA	IVAN
31. ČETRTEK	ANGELA

☾	4. ob	5.25 uri
☼	12. ob	3.01 uri
☾	19. ob	0.57 uri
☼	26. ob	1.00 uri

PREGOVORI

Če je majnika lepo, je dobro za kruh in meso. — Če sušec suši, april deži in majnik hladi, kašče, omare in sode polni. — Velikega travna če pogostoma grmi, kmet se dobre letine veseli.

SPOMINSKI DNEVI

5. mednarodni praznik dela
1. 5. 1827 umrl v Celovcu pesnik Franc Grundtner
5. 1852 rojen v Mestinju pisatelj povesti „Miklova Zala“ dr. Jakob Sket
5. 1945 kapitulacija Hitlerjeve Nemčije
5. 1876 rojen na Vrhniki pisatelj Ivan Cankar
5. 1784 rojen na Potoce v Ziljski dolini pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
5. 1955 podpisana na Dunaju avstrijska državna pogodba
27. 5. 1821 umrl na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu ljudski pesnik in tkalec Miha Andreas

Ivan Cankar

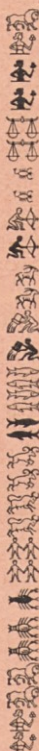

dr. Jakob Sket

JUNIJ

1. PETEK	FELIKS
2. SOBOTA	PETER
3. NEDELJA	BINKOŠTI
4. PONEDELJEK	BINKOŠNI PONEDELJEK
5. TOREK	BONIFACIJ
6. SREDA	NORBERT
7. ČETRTEK	ROBERT
8. PETEK	MEDARD
9. SOBOTA	PRIMUS IN FEL.
10. NEDELJA	SVETA TROJICA
11. PONEDELJEK	BARNABA
12. TOREK	JANEZ
13. SREDA	ANTON
14. ČETRTEK	REŠNJE TELO
15. PETEK	VID
16. SOBOTA	FRANČIŠEK R.
17. NEDELJA	GREGOR
18. PONEDELJEK	MARKO
19. TOREK	JULIJANA
20. SREDA	SILVERIJ
21. ČETRTEK	ALOJZIJ
22. PETEK	AHACIJ
23. SOBOTA	AGRIPIN
24. NEDELJA	JANEZ KRSTNIK
25. PONEDELJEK	VILJEM
26. TOREK	JANEZ IN PAVEL
27. SREDA	HEMA
28. ČETRTEK	IRENIJ
29. PETEK	PETER
30. SOBOTA	EMILIJAN

☾ 2. ob 23.38 uri
☾ 10. ob 12.55 uri
☾ 17. ob 6.01 uri
☾ 24. ob 12.58 uri

PREGOVORI

Če na sv. Medarda dan (8.) de-
žuje, štirideset dni dež še nale-
tuje. — Če sta Peter in Pavel
jasna, bo letina krasna. — Ur-
banovo sonce in Vidov dež,
prav dobrega leta upati smeš.

SPOMINSKI DNEVI

- 8. 6. 1503 rojen Primož Trubar
- 11. 6. 1844 umrl v Blatogradu
pesnik in jezikoslovec Urban Jar-
nik
- 11. 6. 1926 rojena v Lobniku
Oraže Amalija - Tatjana
- 19. 6. 1949 umrl v Ljubljani pes-
nik Oton Župančič
- 21. 6. 1891 rojen v Ljubljani
glasbenik in harmonizator ko-
roških narodnih pesmi France
Marolt
- 23. 6. 1859 rojen v Šmihelu na
Dolenjskem organizator planin-
stva na Koroškem Alojzij Knafelc
- 28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir
- 30. 6. 1858 umrl v Celovcu šol-
ski pedagoški pisatelj Simon
Rudmaš

Primož Trubar

France Marolt

JULIJ

1. NEDELJA	TEOBALD
2. PONEDELJEK	OBISK DEVICE MARIJE
3. TOREK	TOMAZ
4. SREDA	URH
5. ČETRTEK	ANTON
6. PETEK	IZAIJA
7. SOBOTA	CIRIL IN METOD
8. NEDELJA	ELIZABETA
9. PONEDELJEK	VERONIKA
10. TOREK	AMALIJA
11. SREDA	OLGA
12. ČETRTEK	FELIKS
13. PETEK	ANAKLET
14. SOBOTA	BONAVENTURA
15. NEDELJA	VLADIMIR
16. PONEDELJEK	DEV. MAR. K.
17. TOREK	ALEŠ
18. SREDA	MIROSLAV
19. ČETRTEK	VINCENCIJ
20. PETEK	MARJETA
21. SOBOTA	PRAKSEDA
22. NEDELJA	MARIJA MAGDALENA
23. PONEDELJEK	APOLINARIJ
24. TOREK	KRISTINA, BORIS
25. SREDA	JAKOB
26. ČETRTEK	ANA, MATI MAR. DEV.
27. PETEK	RUDOLF
28. SOBOTA	VIKTOR
29. NEDELJA	MARTA
30. PONEDELJEK	ABDON IN SENEN
31. TOREK	IGNACIJ

☾ 2. ob 16.24 uri
☾ 9. ob 20.59 uri
☾ 16. ob 11.59 uri
☾ 24. ob 2.41 uri

PREGOVORI

Če sv. Marjete deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno. — Kakor se kaže vreme in dan (20.), tako bosta mali in veliki srpan. — Jakobova ajda in Ožboltova repa je malokdaj lepa.

SPOMINSKI DNEVI

2. 7. 1866 rojen v Rožeku Peter Markovič, akademski slikar
6. 7. 1824 rojen v Zgornjih Medgorjah slikar Marko Pernhart (Pernat)
10. 7. 1942 vojni zločinec Maier Kaibitsch napovedal v Celovcu iztrebljenje koroških Slovencev
22. 7. 1941 nacisti likvidirali slovenske zadrage na Koroškem ter razpustili Zvezo slovenskih združenj v Celovcu
22. 7. 1941 Dan vstaje slovenskega naroda
25. 7. 1914 začetek prve svetovne vojne
31. 7. 1891 umrl v Pragi narodni buditelj in jezikoslovec Matija Majar Ziljski

Peter Markovič

Vinko Poljanec

AVGUST

1. SREDA	VEZI SV. PETRA
2. ČETRTEK	PORCIJUNKULA
3. PETEK	LIDIJA
4. SOBOTA	DOMINIK
5. NEDELJA	MARIJA SNEŽNA
6. PONEDELJEK	GOSPODOVO SPR.
7. TOREK	KAJETAN
8. SREDA	CIRIAK
9. ČETRTEK	ROMAN
10. PETEK	LAVRENCIJ
11. SOBOTA	SUZANA
12. NEDELJA	KLARA
13. PONEDELJEK	HIPOLIT IN KAS.
14. TOREK	EVZEBIJ
15. SREDA	VNEBOVZETJE M. B.
16. ČETRTEK	ROK
17. PETEK	HIACINT
18. SOBOTA	HELENA
19. NEDELJA	LUDOVIK
20. PONEDELJEK	BERNARD
21. TOREK	IVAN
22. SREDA	BREZM. SRCE MARIJINO
23. ČETRTEK	FILIP BENECIJ
24. PETEK	JERNEJ
25. SOBOTA	LUDOVIK K.
26. NEDELJA	MARJETA
27. PONEDELJEK	JOŽEF KAL.
28. TOREK	AVGUŠTIN
29. SREDA	OBGL. JANEZA KRST.
30. ČETRTEK	ROZA LIM.
31. PETEK	RAJMUND

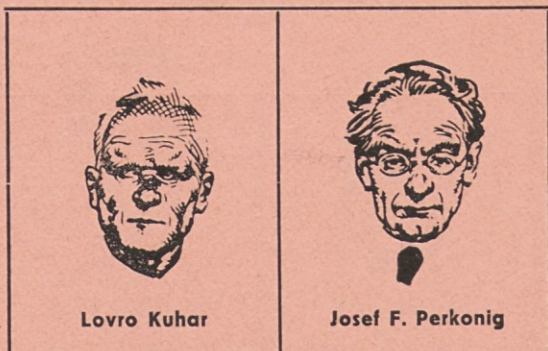
☾	1. ob	6.57 uri
☼	8. ob	4.21 uri
☾	14. ob	20.02 uri
☼	22. ob	18.11 uri
☾	30. ob	19.09 uri

PREGOVORI

Če se avgusta po gorah kadi, kupi kožuh za zimske noči. — Po vremenu sv. Jerneja (24.) rada vsa jesen se nareja. — Srpana če vefer zvedri, vreme dolgo še trpi.

SPOMINSKI DNEVI

5. 8. 1890 rojen v Borovljah pesnik in pisatelj sporazumevanja Josef Friedrich Perkonig
4. 8. 1727 rojen v Grabštanju filolog Ožbald Gutsman
9. 8. 1965 umrl v Celovcu koroški slovenski politik, zdravnik dr. Franc Petek
9. 8. 1946 ustreljena v Železni Kapli od angleškega vojaka Oraže Amalija - Tatjana
10. 8. 1873 rojen na Zilji pri Beljaku pesnik in prozaist dr. Fran Eller
10. 8. 1893 rojen v Kotljah Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
22. 8. 1942 stopi štajerski bataljon na koroška tla
25. 8. 1938 umrl v Škocijanu Vinco Poljanec, narodni buditelj in deželni poslanec

Lovro Kuhar

Josef F. Perkonig

SEPTEMBER

1. SOBOTA	EGIDIJ
2. NEDELJA	ŠTEFAN
3. PONEDELJEK	DOROTEJA
4. TOREK	ROZALIJA
5. SREDA	LAVRENCIJ
6. ČETRTEK	CAHARIJA
7. PETEK	MARKO
8. SOBOTA	ROJSTVO MARIJE DEV.
9. NEDELJA	PETER KLAVER
10. PONEDELJEK	NIKOLAJ TOL.
11. TOREK	HIACINT
12. SREDA	IME MARIJINO
13. ČETRTEK	NOTBURGA
14. PETEK	POVIŠANJE SV. KRIŽA
15. SOBOTA	MARIJA 7 ŽALOSTI
16. NEDELJA	LJUDMILA
17. PONEDELJEK	LAMBERT
18. TOREK	JOŽEF
19. SREDA	JANUARIJ
20. ČETRTEK	EVSTAHIJ
21. PETEK	MATEJ
22. SOBOTA	TOMAŽ VIL.
23. NEDELJA	HELENA
24. PONEDELJEK	RUPERT
25. TOREK	NIKOLAJ
26. SREDA	KOZMA IN DAMIJAN
27. ČETRTEK	CIPRIJAN
28. PETEK	VENCESLAV
29. SOBOTA	MIHAEL
30. NEDELJA	HIERONIM

☉ 6. ob 11.59 uri
 ☾ 13. ob 7.15 uri
 ☼ 21. ob 10.47 uri
 ☾ 29. ob 5.20 uri

PREGOVORI

Če je sv. Matevž (21.) vedren, prijetna bo jesen. — Kdor po Mali maši kosi, ta za pečjo suši.

SPOMINSKI DNEVI

5. 9. 1872 ustanovljena „Posojilnica Št. Jakobska v Rožu“
 11. 9. 1957 otvoritev Državne realne gimnazije in gimnazije za Slovence v Celovcu
 16. 9. 1916 rojen na Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik – Tomaž
 16. 9. 1936 umorjen kot žrtev napada šovinistov pevec in prosvetni delavec Miha Habih z Rutah pri Hodišah
 18. 9. 1869 umrl v Celovcu slovniciar in književni organizator Anton Janežič
 18. 9. 1870 veliki tabor v Žopračah pri Vrbi
 28. 9. 1762 rojen na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu ljudski pesnik in tkalec Miha Andreas

M. Oraže-Tatjana

Alojzija Grafenauer

OKTOBER

1. PONEDELJEK	REMIGIJ
2. TOREK	ANGELI VARUHI
3. SREDA	TEREZIJA
4. ČETRTEK	FRANČIŠEK ASIŠKI
5. PETEK	PLACID
6. SOBOTA	BRUNO
7. NEDELJA	KRALJ R. V.
8. PONEDELJEK	BRIGITA
9. TOREK	JANEZ
10. SREDA	FRANČIŠEK B.
11. ČETRTEK	MATER. MARIJE DEVICE
12. PETEK	SERAFIN
13. SOBOTA	EDVARD
14. NEDELJA	KALIST
15. PONEDELJEK	TEREZIJA
16. TOREK	GAL
17. SREDA	MARJETA AL.
18. ČETRTEK	LUKA EV.
19. PETEK	PETER A.
20. SOBOTA	JANEZ K.
21. NEDELJA	URŠULA
22. PONEDELJEK	KORDULA
23. TOREK	SEVERIN
24. SREDA	RAFAEL
25. ČETRTEK	KRISPIN
26. PETEK	DRŽAVNI PRAZNIK
27. SOBOTA	FRUMENCIJ
28. NEDELJA	SIMON IN JUDA
29. PONEDELJEK	NARCIS
30. TOREK	DOROTEJA
31. SREDA	VOLBENK

☉	5. ob 20.35 uri
☽	12. ob 22.24 uri
☿	21. ob 3.23 uri
♄	28. ob 14.06 uri

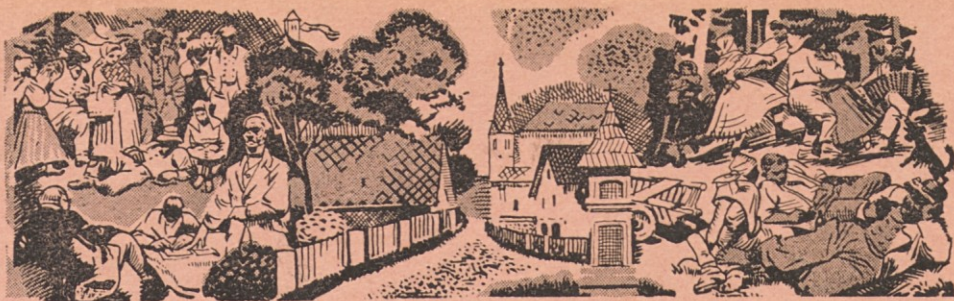
PREGOVORI

Sv. Gal (16.) deževen ali suh, prihodnjega poletja ovaduh. — Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo, vsaka lena baba lahko nastil dobo. — Sv. Luka repo cuka.

SPOMINSKI DNEVI

1. 10. 1943 Prvo zasedanje odposlancev slovenskega naroda v Kočevju
10. 10. 1920 glasovanje v coni A na južnem Koroškem
12. 10. 1944 zverinsko mučenje in usmrtilitev koroških partizanov na Komeljnu pri Pliberku
17. 10. 1908 otvorjen slovenski delavski dom v Podljubelju
20. 10. 1907 ustanovitev Slovenske prosvetne zveze v Celovcu
25. 10. 1896 otvoritev Ciril in Metodove šole v Št. Rupertu pri Velikovcu
26. 10. 1955 zasedbene sile zapustile Avstrijo
29. 10. 1851 rojen v Borovljah narodopisec in slovstveni zgodovinar Janez Šajnjk

NOVEMBER

1. ČETRTEK	VSİ SVETI
2. PETEK	VERNE DUŠE
3. SOBOTA	HUBERT, IDA
4. NEDELJA	KAREL, BOR
5. PONEDELJEK	CAHARIJA IN E.
6. TOREK	LENART
7. SREDA	ENGELBERT
8. ČETRTEK	BOGOMIR
9. PETEK	TEODOR
10. SOBOTA	ANDREJ AVEL.
11. NEDELJA	MARTIN
12. PONEDELJEK	KUNIBERT
13. TOREK	STANISLAV
14. SREDA	SERAFIN
15. ČETRTEK	ALBERT
16. PETEK	OTMAR
17. SOBOTA	GREGORIJ ČUD.
18. NEDELJA	ODON
19. PONEDELJEK	ELIZABETA
20. TOREK	FELIKS VAL.
21. SREDA	DAROVANJE D. M.
22. ČETRTEK	CECILIJA
23. PETEK	KLEMEN
24. SOBOTA	JANEZ OD KRIŽA
25. NEDELJA	KATARINA
26. PONEDELJEK	KONRAD
27. TOREK	VIRGILIJ
28. SREDA	GREGORIJ
29. ČETRTEK	SATURNIN
30. PETEK	ANDREJ

4. ob 6.47 uri
 11. ob 17.24 uri
 19. ob 19.04 uri
 26. ob 22.09 uri

PREGOVORI

Če Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno po blatu gazi. — Sv. Cecilija (22.) če hudo grmi, dosti pridelka ob letu kmet dobi. — Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

SPOMINSKI DNEVI

2. 11. 1881 rojen na Dobravi pri Borovljah narodni buditelj in topisec Franc Mišic
11. 10. 1955 koroški Slovenci vložili pri avstrijski vladi in predstavnikih štirih velesil Spomenico glede izvedbe člena 7 državne pogodbe
13. 11. 1813 rojen v Svečah politik in publicist Andrej Einspieler
20. 11. 1882 rojen v Dobrijah pri Ravnah narodopisec in književni zgodovinar dr. France Kotnik
29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v bosanskem mestu Jajce
29. 11. 1945 proglasitev FLR Jugoslavije

Andrej Einspieler

dr. Franc Kotnik

DECEMBER

1. SOBOTA	MARJAN
2. NEDELJA	BIBIJAN
3. PONEDELJEK	FRANČIŠEK
4. TOREK	BARBARA
5. SREDA	SABA
6. ČETRTEK	MIKLAVŽ
7. PETEK	AMBROZIJ
8. SOBOTA	BREZM. SP. MARIJE DEV.
9. NEDELJA	VALERIJA
10. PONEDELJEK	HERBERT
11. TOREK	DAMAZ
12. SREDA	MAKSCENCIJ
13. ČETRTEK	LUCIJA
14. PETEK	BERTOLD
15. SOBOTA	MAKSIMIN
16. NEDELJA	EVZEBIJ
17. PONEDELJEK	LAZAR
18. TOREK	GRACIJAN
19. SREDA	URBAN
20. ČETRTEK	EVGEN
21. PETEK	TOMAŽ
22. SOBOTA	JUTA
23. NEDELJA	VIKTORIJA
24. PONEDELJEK	ADAM IN EVA
25. TOREK	BOŽIČ
26. SREDA	ŠTEFAN
27. ČETRTEK	JANEZ EV.
28. PETEK	NEDOLŽNI OTROČIČI
29. SOBOTA	TOMAŽ, TAMARA
30. NEDELJA	DAVID
31. PONEDELJEK	SILVESTER

☺	3.	ob	19.08	uri
☾	11.	ob	14.59	uri
☼	19.	ob	9.23	uri
☾	26.	ob	6.11	uri

PREGOVORI

Grudna mraz in sneg žita dosti pred in prek. — Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.) do Božiča, taki bodo meseci v prihodnjem letu. — Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

SPOMINSKI DNEVI

2. 12. 1860 rojen v Mostah politik, poslanec France Grafenauer
2. 12. 1868 rojen na Planini na Notranjskem harmonizator koroških narodnih pesmi Oskar Dev
3. 12. 1800 rojen na Vrbi pesnik France Prešeren
3. 12. 1833 rojen v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Leder - Lesičjak
11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cankar v Ljubljani
15. 12. 1935 umrl v Mostah politik in poslanec France Grafenauer
19. 12. 1828 rojen v Lešah slovnicař in knjižni organizator Anton Janežič

France Grafenauer

Anton Janežič

Pred
130 leti
je umrl
pesnik

France Prešeren

Največji slovenski pesnik France Prešeren je danes last vseh Slovencev; slovenski narod si ga je prisvojil v teku zgodovine. Pa tudi svetovna literatura ga uvršča med najboljše svoje zastopnike.

Prešeren, prvi zastopnik slovenskega naprednega meščanstva, je s svojim po obsegu skromnim, po vsebini in kakovosti pa izredno bogatim delom utrl slovenskemu ljudstvu pot do modernega naroda v družini širnega sveta. V ječi narodov, v Avstro-ogrski monarhiji, v ozkih okoliščinah klerikalne nadvlade v svoji domovini, je osvobodil s svojim literarnim in širšim kulturnim delom slovensko literaturo iz klešč janzenistične cenzure. Jasno je videl, da je edino jamstvo za obstoj slovenskega naroda jezikovna samobitnost, zato je prilagodil slovenski jezik in slovensko literaturo potrebam in nujnostim svojega časa. Šele Prešernovo in Čopovo delo je slovensko meščanstvo oziroma najboljše zastopnike le-tega usposabljal, da se je slovenski narod v času meščanske revolucije enakopravno uvrstil v boj vseh zatiranih nenemških narodov monarhije.

To velja zlasti poudarjati proti vsem tistim „prešernovcem“, ki vidijo v Prešernu samo genialnega zastopnika slovenske poezije in v njegovih pretežno ljubezenskih pesmih nočejo videti tudi izraza kulturno-političnih idej in misli — „kajti vsebina neke pesmi namreč ni zgolj izraz individualnih občutkov in skušenj, marveč bodo le-ti šele umetniški, če so zaradi specifikacije svoje estetske oblike deležni splošne veljave“ (Theodor W. Adorno).

Prešernovo delo zadalo udarec vsej tisti ideologiji „ora et labora“ (moli in delaj), s katero so hoteli vladajoči zatreti povzdig slovenskega leposlovja, kajti nevarnosti tega povzdiga se je takratna cenzura le predobro zavedala:

„... in Drs. Prešerns Gedichten (befinden sich) noch eine Menge der Sittlichkeit anstößige Stellen (...), die dem Zensor Čop entgangen zu sein scheinen, überhaupt (hat) die Phantasie dieses Dichters einen bedauerenswürdigen, moralischen Stoß erlitten (...), da er von seinem Lieblingsstoffe, sit venio verbo, dem Sauglockenläuten trotz der wohlgemeinten Warnung des Wiener Zensors nicht abläßt“, je pisal slovenski janzenist Pavšek guberniju, da bi preprečil izid nekaterih Prešernovih pesmi.

Kljub vsem poskusom, ki so Prešerna osebno zelo prizadeli ter postajali vzrok njegove bolezni in posredno tudi povzročili njegovo prezgodnjo smrt, je Prešeren nadaljeval svoje delo na leposlovnem področju.

Razen klerikalne janzenistične ozkosti, ki je takrat močno škodovala idejni in materialni rasti slovenskega meščanstva in slovenske narodne samozvesti, je obstajala še druga bistvena nevarnost za obstoj slovenskega naroda, proti kateri se je Prešeren prav tako boril. V prvi polovici 19. stoletja se je nekaterih slovenskih intelektualcev polastil obup in strah številčne šibkosti slovenskega naroda in so videli edino rešitev slovenskega življa na kranjskem in koroškem področju v združenju — in sicer ne samo na političnem, temveč prav posebno še kulturnem in jezikovnem — s Hrvati in Srbi: struja ilirizma. Čeprav so zastopniki te struje bili — za razliko s klerikalnimi janzenisti — iskreno prepričani o svoji ideji, da je taka združitev edina možnost, da bi preprečili germanizacijo Slovencev, bi zmaga ilirizma nedvomno pomenila izgubo narodne identitete Slovencev in (v najboljšem primeru) degradiranje slovenskega jezika v slovansko narečje. Tudi to je spoznal Prešeren, kakor vidimo iz njegovega pisma Stanku Vrazu z dne 19. julija 1838: „Es hat den Anschein, als ob es dem Dr. Gai und anderen slawischen Literatoren mit der Idee Ernst wäre, daß die slowenische und illyrisch serwische Sprache in eine verschmolzen werden sollten, oder vielmehr daß der slowenische Dialekt als Schriftsprache aufhören und hierfür nur mehr der serwische geschrieben werden sollte. Ich bin von der Unausführbarkeit dieser Idee subjektiv überzeugt...“

S svojimi poezijami je Prešeren dokazal, da je slovenski jezik zmožen iste izpovedne moči kot drugi evropski kulturni jeziki in da tudi ustreza potrebščinam moderne meščanske dobe. Vse to zveni danes banalno, je pa sad dolgoletnega boja „čbeličarjev“, zlasti še Prešerna in Čopa.

Prešernove zasluge za razvoj slovenskega naroda so ogromne. Vendar nas s Prešernom danes ne povezuje samo zgodovinsko-akademski ali estetski in lingvistični interes. Prešernove poezije nam tudi danes pomenijo več kot zgolj literarni užitek. V nas utrdijo prepričanje, upanje in zavest, da bo in da mora napočiti čas naše popolne osvoboditve, osvoboditve vseh narodov in ljudstev, ki jo je Prešeren preroško videl in naznanil! Koliko Prešernovih napovedi se ni že uresničilo?!

Prešeren je — že težko bolan — spoznal znamenja časa, ko je v revolucijskem letu 1848, le eno leto pred svojo smrtjo, na novo izdal svojo „Zdravljico“ — vizijo humanosti, narodne sloge in demokracije, pa tudi spoznanje, da je za doseg te ciljev nujno potreben boj:

„V sovražnike 'z oblakov
rodu naj našga trežči grom!
prost, ko je bil očakov,
naprej naj bo Slovencev dom;
naj zdrobe
njih roke
si spone, ki jim še teže!“

Besede, izrečene v času meščanske revolucije, so obdržale svoj pomen do danes; in zlasti v času zmagovite narodno osvobodilne borbe so navduševale partizane v njihovi borbi proti okupatorju. Ni slučaj, da je prva slovenska partizanska brigada nosila ime Franceta Prešerna.

**„Največ sveta otrokom sliši Slave,
tje bomo našli pot, kjer nje sinovi
si prosti vol'jo vero in postave!”**

Da, „tja“ so „našli pot“ slovenski partizani in slovenski narod, ki si danes, štiriintrideset let po osvoboditvi, v matični državi lahko „prosto voli vero in postave“. Slovenski narod se je prav v tem času izkazal vrednega svojega velikega pesnika.

Tudi za nas koroške Slovence je Prešeren slej ko prej aktualen. Tudi mi vztrajamo že desetletja v borbi za svoje najosnovnejše narodne in kulturno-politične pravice. In tudi med nami je živa Prešernova misel in beseda.

Ko so v zadnjih letih avstrijska vlada in nemškonacionalistični krogi zaostрили položaj naše narodne skupnosti, ko so nam — vsaj po zamisli manjšinskega zakona — močno okrnili pravice in ozemlje, ko so nas hoteli z ugotavljanjem manjšine dokončno izbrisati iz naše domovine, smo kljub hudim političnim pritiskom in sodnijskim preganjanjem tudi mi vstali in šli v borbo za svoje pravice, kljub dozdevni premoči nasprotnikov. Uspešno, skupno in enotno smo bojkotirali ugotavljanje in se danes zoperstavljamo izvedbi diskriminacijskega manjšinskega zakona, kot da bi bile Prešernove besede geslo našega boja.

**„Ak pa naklonijo nam smrt bogovi,
manj strašna noč je v črne zemlje krili,
ko so pod svetlim soncem sužni dnovi!”**

**Ne zapusti nobeden ga v ti sili,
molče orožje svoje vsak si vzame
strahljivca v celem ni imel števili.”**

Tudi koroški Slovenci smo vredni velikega pesnika Franceta Prešerna, ker tudi mi hrepenimo dočakat čas,

**„ko, koder sonce hodi,
prepír iz sveta bo pregnan,
ko rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!”**

Franci Zwitter ml.

In kako naprej?

Minulo leto je bilo, kar zadeva našo borbo za dosego enakopravnosti, navidezno mirno leto. Zlasti s koroškimi razmerami neupoznani opazovalec je lahko mnenja, da se je res pomirilo in da bo morda le prišlo kmalu do sprejemljive rešitve našega narodnostnega vprašanja.

Dejansko pa ni tako: v resnici se tudi v letu 1978, ko smo praznovali 60-letnico obstoja avstrijske republike, ni nič spremenilo na boljše, nasprotno smo koroški Slovenci potisnjeni v izolacijo, kakor še nikoli poprej.

Ali ni naravnost ironija, da zakon o narodnih skupinah, ki naj bi po mnenju pristojnih činiteljev pomenil uresničitev člena 7 državne pogodbe in zagotovil narodnim skupinam osnovne pravice in zlasti obstoj, življenjski prostor manjšin zanika, v njihov obstoj dvomi in jih šele išče! To je v resnici več kot problematičen pristop k reševanju vprašanja, ki vso dolgo dobo šestdesetih let obstoja republike Avstrije bremeni sožitje med večinskim in manjšinskim narodom ter odnose med sosednjima narodoma in državama.

Koroški Slovenci, ki smo si člen 7 priborili s svojo antifašistično borbo na strani zaveznških in asociiranih sil v sklopu matičnega naroda, takega zakona vsekakor ne moremo priznati, niti se z njim na kakršen koli način sprijazniti. Dejstvo je namreč, da ta zakon ne samo da ne pomeni uresničitve člena 7 državne pogodbe in s tem uzakonitve naše enakopravnosti, temveč nam v resnici jemlje pravice, ki smo jih doslej imeli.

Zato je razumljivo, da ga nemški nacionalisti sprejemajo in odobravajo in mirujejo, saj so dosegli vse kar so hoteli: zakon o narodnih skupinah, ki narodne skupine šele išče in jim, če jih „najde“, zmanjšuje tisto trohico pravic, ki so jih imele, in jim zožuje celo njihov podedovani življenjski prostor ter onemogoča njihov nadaljnji razvoj!

To je edino mogoča ocena trenutne ureditve manjšinskega vprašanja v Avstriji!

Koroški Slovenci smo v svoji težki zgodovini doprinesli nebroj dokazov potrpljenja in pripravljenosti za sporazumno rešitev življenjskih vprašanj naše na-

Novi predsednik slovenske vlade dr. Anton Vratuša je sprejel delegacijo koroških Slovencev

rodne skupnosti! Tudi topot smo po utemeljeni odklonitvi nesprejemljive zakonodaje vladi in večinskemu narodu vedno speť prožili roko sprave in izražali svojo pripravljenost za konstruktiven skupni pristop k reševanju iz dneva v dan bolj perečega vprašanja, ki dejansko zadeva naš obstoj in nadaljnji razvoj, — toda odmeva na vse te naše korake nismo našli.

Baš nasprotno: namesto razgovorov z osrednjima organizacijama kot legitimnim predstavništvom slovenske narodne skupnosti na Koroškem — neprikrit pritisk, da bi se sprijaznili z oktroiranim zastopstvom v obliki sosvetov narodnih skupin; namesto iskrenega poskusa skupnega iskanja poti za sporazumno rešitev — neiskreni poskusi razbitja enotnosti in zrahljanja strnjenosti slovenske narodne skupnosti; namesto široke, naklonjene in odprte interpretacije določil bolj protimanjšinske kot manjšinske zakonodaje — skrajno restriktivna in ozka aplikacija pri skromnih prvih primerih poskusa koriščenja tudi te nezadovoljive manjšinske zakonodaje; namesto finančnega pospeševanja vsaj v dosedanji višini, očitno kot kazen za nepokornost — znižanje že tako skromne finančne podpore; namesto ugoditve masovnim odločnim zahtevam po priznanju prisotnosti našega človeka na zgodovinskem naselitvenem prostoru — grožnja z Damoklejevim mečem sprožitve ali nadaljevanja več kot dvomljivih kazenskopravnih postopkov zoper naše mladince in aktiviste; namesto strpnosti in iskrene enakopravne integracije našega človeka v politične strukture večinskega naroda s pravico soodločanja in soukrepjanja — vedno silnejša perfidnost asimilacije s pomočjo socialne in gospodarske odvisnosti; namesto ustvarjanja enakopravne družbe in utrjevanja demokracije na osnovi mirnega sožitja med večinskim in manjšinskim narodom — šovinistično hujskanje in razdvajanje z zlorabo zgodovinsko pogojenih in zlasti umetno hranjenih emocij; namesto da bi se vlada in zakonodajalec posvetila preorientaciji zavožene manjšinske politike, le-to prepuščata nemškimi nacionalističnim silam, ki jim je stalna napetost med večinskim in manjšinskim narodom osnova za upravičenost njihove eksistence in njihovega delovanja.

To je koroška stvarnost v navidezno mirnem letu po šestdesetih letih obstoja avstrijske republike in po skoraj petindvajsetih letih od podpisa državne pogodbe ter enakih dobah nerešenega manjšinskega vprašanja!

Kako ob tej stvarnosti naprej!

Koroški Slovenci se moramo predvsem zavedati, da je tak mir nevaren, ker ima le namen, da nas uspava in odvrača od potrebnega prizadevanja za dosego pravic, ki nam grejo in še posebej ker pomeni novo organiziranje in mobiliziranje sil za ponoven naskok, da bi vzele našemu prebivalstvu pravice in značaj kot narodne skupnosti.

V taki situaciji preostane le eno: ne utopično pričakovati rešitev od vlade in ostalih pristojnih činiteljev, marveč se zavedati izkušenj iz težke zgodovine in zlasti najnovejših spoznanj iz NOB, da pravic nihče ne poklanja, marveč se je treba zanje boriti vedno znova vsak dan na vseh področjih. Zavedati se moramo, da je rešitev našega vprašanja zlasti v samopomoči, v enotnosti in strnjenosti naših vrst, pa tudi v mobilizaciji demokratičnih sil večinskega naroda, kajti tudi to je spoznanje NOB, da naše vprašanje ni ločeno od ostalega družbenega dogajanja v sredini, v kateri živimo, marveč je bistven, če ne celo integralen del borbe za mir in mednarodno sodelovanje v smislu načel sklepne listine Helsinške konference.

S tem država in vlada seveda nikakor nista oproščeni svojih obveznosti iz državne pogodbe, iz deklaracije OZN o človekovih pravicah in številnih drugih deklaracij in konvencij te svetovne organizacije, iz Evropske deklaracije človekovih

pravic in iz Sklepne listine konference o varnosti in sodelovanju v Evropi ter sklepov beogradske nasledstvene konference; toda naša borba je preložena na področja, ki so v prvi vrsti odvisna od nas samih!

Zato smo tudi zavestno in načelno postavili v ospredje našega trenutnega prizadevanja druga področja, in to področja, ki jih zakon o narodnih skupinah ne zajema, da vlade nikakor ne izpustimo iz odgovornosti, da je prvenstveno dolžna in poklicana, da končno izpolni vse prevzete obveznosti v korist slovenske narodne skupnosti ter zagotovi njen obstoj in nadaljnji razvoj. V tej smeri bomo jasno terjali tudi naprej pristojno vlado za dosledno rešitev in jo vedno spet konfrontirali z življenjskimi vprašanji naše narodne skupnosti.

Naša samopomoč, naše trenutno prizadevanje zato ne postavlja v ospredje vprašanj, ki jih navidezno rešuje zakon o narodnih skupinah, marveč svoje prizadevanje zavestno usmerjamo na področja izven manjšinske zakonodaje, kot so važna vprašanja predšolske, šolske in poklicne vzgoje ter široko polje izobraževanja odraslih in nenazadnje pereči problemi naše socialne odvisnosti in gospodarske zaostalosti kot posledic dolgoletne politike diskriminacije naše narodne skupnosti in njenega življenjskega prostora.

Krivično bi bilo do vseh tistih zaslužnih ljudi, ki so dvakrat v naši težki zgodovini ustanavljali in obnavljali naše kulturne in združne ustanove in spričo obstoječih centralnih združnih postojank in kulturnih ustanov ter spričo jasnih zahtev v spomenicah koroških Slovencev in v programih osrednjih organizacij nepravilno, če bi trdili in mislili, da so ta naša prizadevanja popolnoma nova in smo iznašli Kolumbovo jajce.

Ko že igršče in ulica postajata nemška ali v najboljšem primeru dvojezična, je naša dolžnost, da posvetimo našim najmlajšim vso pozornost in skrb. Retoromani v Švici so z ustanovitvijo in gojitvijo dvojezičnih otroških vrtcev poživili in spet obnovili pristnost retoromanske vasi in s tem zagotovili svoji narodni skupnosti, ki se je skoraj vedno nezadržno potapljala v nemškem morju, nadaljnji obstoj in naravnost bujno narodnostno in kulturno obnovo. Na podobne izkušnje pri obnovi svoje jezikovne strukture in narodne zavesti opozarjajo tudi Irci in številna druga sodobna narodnostna gibanja, kot so pojavi pri Bretoncih, Baskih in še do nedavno tudi pri Kataloncih.

Spominska
svečanost
na Dunaju
ob 35-letnici
obglavljenja
slovenskih
antifašistov
izpod Košute
in Obirja

Spričo nespregledne narodne ogroženosti naših otrok in mladine se tudi koroški Slovenci ne smemo sprijazniti z zlonamerno načrtno ali tudi le iz danih razmer razvijajočo se asimilacijo že najmlajših, če hočemo kot narod ostati in živeti. Zato so otroški vrtci brez dvoma življenjskega pomena in morajo najti vso našo finančno in moralno podporo.

Isto velja za kulturna središča, če hočemo našemu človeku nuditi enake ali vsaj podobne pogoje na kulturnem, poklicno-vzgojnem in splošno izobraževalnem področju, kakršne ima večinski narod in kakršne terja sodobni čas. Tudi tu nas ne smejo splasiti ne materialna bremena, ne formalne ovire s strani uprave in raznih drugih oblasti, kakor se je to tako očitno pokazalo pri nakupu zemljišča in pri vprašanju lokacije za centralni kulturni dom v Celovcu.

Kakor na tem področju, tako bomo soočeni s težkočami in ovirami tudi pri vseh drugih poskusih našega uveljavljanja. Preprečitev namestitve podružnice „Gorenja“ v Pliberku, poskus gospodarske rešitve „Rebrce“ in utemeljeni ali ne-utemeljeni oblastveni posegi v naše združništvo so samo prvi primeri, s kakšnimi težkočami moramo računati zlasti pri našem prizadevanju za socialno varnost in gospodarsko krepitev našega človeka.

„Kärntner Heimatdienst“ je o priložnosti lanske proslave 10. oktobra brez zadržka in olepšavanja in zlasti brez oblastnega ukrepanja proti njemu že nedvoumno zagrozil, v katero smer bo razvijal svojo protislovensko dejavnost in hujskanje. To je pač najboljši dokaz, da ob navidezni pomiritvi nikakor ne gre za resnični mir, marveč le za preusmeritev naskoka v smer naših prizadevanj za krepitev gospodarske moči in ublažitev socialne ogroženosti našega človeka, ki je med poglavitnimi vzroki hiranja in upadanja narodne zavesti.

V teh naših prizadevanjih bomo zato uspeli le ob temeljitem, skupnem in enotnem gospodarskem konceptu, ki bo prednostno upošteval naše že obstoječe gospodarske strukture in personalne strokovne ter delovne rezerve, ki bo združil vse naše materialne osnove in mobiliziral vse naše rezerve ter se posluževal vseh možnih tozadevnih državnih in deželnih fondov kakor tudi gospodarske kapacitete matičnega naroda, da ob vskladitvi potreb in medsebojnih dopolnitev sosednih gospodarskih prostorov tako v obliki lastne zasebne in družbene dejavnosti kakor v obliki kooperacije krepimo gospodarsko moč in zmanjšujemo zaostalost južnokoroškega prostora in njegovega prebivalstva.

Dr. Franci Zwitter

predsednik

Zveze slovenskih organizacij na Koroškem

Koroški Slovenci v obdobju borbe in dela

UVOD

Za nas koroške Slovence pomeni aktivno sodelovanje v NOB eno najbolj pomembnih političnih potez v naši zgodovini. OF in partizanski boj na Koroškem sta imela podporo v širokih ljudskih množicah. Partizanska borba je zarisala v zgodovino in zavest našega naroda tako odločilno in globoko brazdo, da jo morajo priznavati danes, pa čeprav neradi, tudi najvišji avstrijski politiki.

Koroški Slovenci smo leta 1955 skupaj z demokratično čutečimi Avstrijci pozdravili ustanovitev II. avstrijske republike in s tem odhod tujih vojakov iz Avstrije. Še posebno smo pozdravili sedmi člen avstrijske državne pogodbe in v njem videli garancijo tistih naših pravic, ki so nam jih priborili antifašistični borci. Najširši krogi naših ljudi so pričakovali od člena 7 in od avstrijskih oblasti izpolnitev osnovnih narodnih in socialnih pravic. S ponovno legalizacijo nemškonacionalnih organizacij, ukinitvijo dvojezičnega šolstva, ukinitvijo pra-

vice do uporabe slovenskega jezika na uradih in na sodiščih, neupoštevanjem upravičenih zahtev slovenske narodne skupnosti, mahinacij pri ljudskih štetjih tja do izredno šovinističnega proslavljanja 50. obletnice plebiscita leta 1970 in znanih dogodkov leta 1972 in 1976 pa je avstrijska vlada dopuščala in podpirala načrtno zmanjševanje in zoževanje pravic Slovencev v Avstriji in s tem dopuščala in pospeševala nasilno asimilacijo slovenskega naroda na Koroškem. Najbolj prepričljivo je to razvidno iz rezultatov ljudskih štetij.

SPLOŠNA POLITIČNA SITUACIJA V AVSTRIJI

Po letu 1955 je prišlo v Avstriji do odločilnih premikov, zaradi katerih je vloga demokratičnih ustanov (občinski odbori, deželni zbor, parlament, delavski sveti in druga izvoljena telesa) iz dneva v dan manjša, hkrati pa je vse širše področje takomenovanega izvenparlamentarnega odločanja. Zato je moč opaziti, da prihajajo (formalne) demo-

Na seminarju
v
Železni Kapli
je ZSO
začrtala
smernice
za
svoje delo

kratične pravice (sem spadajo tudi narodnostne) v vse hujše protislovje z dejanskimi monopoli pri odločanju. Vsi tisti skupni problemi, od katerih je odvisna usoda avstrijskega naroda kot celote, se rešujejo v vedno ožjem krogu nosilcev politične in gospodarske moči.

Pri takem izvenparlamentarnem odločanju prihaja do tega, da od ljudstva izvoljena telesa pogosto izgubljajo svojo osnovno funkcijo odločanja in kontroliranja. Vse to pa prispeva k temu, da ima državljani vedno manj možnosti, da bi vplival na politično dogajanje in na odločitve, ki v vsakodnevnem življenju krojijo njegovo politično in materialno bazo.

Ta proces je zelo nazorno razviden ob sprejetju sedmojuljske zakonodaje leta 1977, ki je bila sprejeta mimo in brez prizadetih in celo proti njim. Razviden pa je tudi iz cele vrste drugih gospodarskih in političnih ukrepov avstrijskih oblasti.

Torej, namesto da bi šel razvoj avstrijske demokracije v takšno smer, da bi se udeležba slehernega posameznika pri odločanju krepila, je krenil v nasprotno smer, saj se vse bolj krepí tendenca odriniti posameznika od slehernega političnega odločanja, to odločanje pa prepustiti ozkemu krogu političnih menežerjev. To stanje je moč potrditi s primeri na vseh ravneh družbenega življenja.

Razumljivo je, da se v takih političnih razmerah položaj slovenske narodne skupnosti v Avstriji ni mogel izboljšati. Manjkala je predvsem proces najširše demokratizacije družbeno-političnih odnosov in s tem jačanje demokratičnih sil v avstrijski družbi. To je sicer dolgoročno, toda edina možna pot, po kateri lahko slovenska narodna skupnost v Avstriji dobi osnovne pravice in s tem pogoje za razvoj in obstoj.

Izhajajoč iz take notranje politične situacije in razmerja sil na trenutni stopnji avstrijske demokracije moramo priti do zaključka, da avstrijska vlada sama

od sebe v naslednjih letih ne bo ustvarila take pravne in politične klime, ki bi Slovencev omogočila enakopraven razvoj in obstoj, s tem pa izpolnila tudi člen 7 državne pogodbe.

IZGRAJEVANJE ŠIROKE FRONTE MED SLOVENCMI IN POVEZAVA Z NEMŠKOGOVOREČIMI DEMOKRATI

Okoli leta 1970 je prišlo do bolj odločnih korakov v boju za osnovne pravice Slovencev na Koroškem in za izpolnitev člena sedem. Iz teh začetnih korakov se je potem razvilo široko narodno-politično gibanje med koroškimi Slovenci in počasi preraslo, posebno v letu 1976, slovenske manjšinske okvire in postalo politično gibanje za več demokracije v avstrijski družbi. V letih 1976 in 1977 je to gibanje brez dvoma močno dominiralo na avstrijski notranjepolitični sceni ter občasno močno pljusnilo tudi preko avstrijskih meja.

To za avstrijske razmere široko politično gibanje je prineslo s seboj tudi nekatere vidne politične in druge premike in postavilo borbo za manjšinske pravice na bolj realistična politična tla. Medtem, ko sta bili osrednji organizaciji koroških Slovencev nekako do leta 1970 bolj pasiven spremljevalec dogajanja in sta pogosto videli svojo pomembno vlogo predvsem v tem, da sta priporočali ob volitvah koroškim Slovincem eno ali drugo stranko, sta sedaj resnično vzeli usodo koroških Slovencev v svoje roke in z aktivnim zavestnim političnim delovanjem začeli voditi težko borbo za narodne in socialne pravice.

REZULTATI FRONTOVskega BOJA

- Prvič v naši zgodovini je bila vsa avstrijska javnost seznanjena in konfrontirana s problemom narodnih manjšin v Avstriji.
- Mednarodna javnost, sosedne države, podorganizacije Združenih naro-

dov, mednarodne manjšinske organizacije, udeleženci Beograjske in drugih konferenc so bili prav tako prvič seznanjeni z avstrijsko manjšinsko politiko.

- V Avstriji je nastalo močno demokratično gibanje za pravice manjšin. Izšla je cela vrsta knjig in dokumentacij v nemškem jeziku o našem vprašanju. Nastali so solidarnostni komiteji, ki še danes pozitivno izpolnjujejo svojo vlogo.
- Gibanje za narodne pravice in več demokracije med Slovenci in Hrvati se je močno ojačilo.
- Sodelovanje med narodnimi manjšinami v Avstriji je dobilo nove oblike. Najvišji avstrijski in koroški politiki v vsakodnevnih političnih izjavah ne morejo mimo nerešenega manjšinskega vprašanja.
- Šovinistično in nacionalistično hujskanje nemškonacionalnih krogov odklanja vedno večje število demokratično usmerjenih ljudi.
- Vodilni koroški politiki so morali v zadnjih mesecih priznati, da so nekateri predeli južne Koroške gospodarsko slabo razviti. Slovenska na-

rodna skupnost pa ponuja celotnemu obmejnemu koroškemu prebivalstvu vedno bolj jasno gospodarsko alternativo vsestranskega odpiranja meje s sosednjo Jugoslavijo in Italijo ter take trajne oblike gospodarskega povezovanja, ki bodo pozitivno vplivale na odnose na južnem Koroškem. Vedno več delovnih ljudi razmišlja o takem gospodarskem sodelovanju.

- V raznih dvojezičnih krajih je domače prebivalstvo seglo po samopomoči in si začelo z udarniškim delom izgrajevati osnovno in nujno potrebno infrastrukturo, kot so kulturni domovi, otroški vrtci, mladinski prostori, menjalnice in posojilnice.

SKUPNO NASTOPANJE IN POVEZOVANJE Z DEMOKRATIČNIMI SILAMI

Slovenska manjšina svojih narodnostno eksistenčnih vprašanj trenutno ne more iskati v naslonitvi na sedanjo politiko parlamentarnih strank. Naslonitev v tem primeru pomeni pasivno odobranje sklepov strankarskih vrhov. Razločevati moramo med trenutno politično usmeritvijo ene ali druge stranke in med

Koroške
Slovence
so obiskali
tudi
predstavniki
občine
Maribor

članstvom teh strank, ki je pogosto tudi nam naklonjeno in demokratično usmerjeno, vendar je odrinjeno od soodločanja in nima politične moči. Znano pa je, da vodstvo strank vodi nenačelen boj za glasove. To pomeni, da moramo biti prisotni z našimi pogledi in stališči, ki morajo biti ljudem razumljiva, predvsem v bazi političnih strank, sindikatov in drugih organizacij, in z našim aktivnim delom spreminjati nedemokratične odnose v političnih strankah. Razvoj in prisotnost demokratičnih elementov v strankah bosta v prihodnosti odločala o stališču Slovencev do teh strank. Slovenci se moramo politično angažirati v zavezništvu s preostalimi avstrijskimi demokrati ter skupaj z njimi doseči, da postane fronta boja za narodne in vse druge pravice vse širša in da se prenese tudi v same politične stranke. Povezovanje z demokratičnimi silami mora temeljiti na konkretnih materialnih potrebah širših ljudskih krogov.

Oženje političnega boja slovenske manjšine na zgolj nacionalno osnovo (KEL) pa nedvomno pomeni zoževanje fronte naprednih sil in krepitev pozicije tistih sil, ki so pobudnik procesa germanizacije in asimilacije. Vedno bolj se moramo zavedati, da so naše narodnosne pravice le del celote demokratičnih pravic in da je uresničitev teh pravic v kar največji meri odvisna od tega, v kakšni meri bodo demokratične sile v Avstriji uspele formalnim postavkam demokratičnega predstavniškega sistema vsiliti tudi materialno demokratično vsebino. Boj za manjšinske pravice in boj za kar najširšo demokratizacijo zavezuje, da iščemo svojo prihodnost v povezavi z vsemi avstrijskimi demokrati.

AKCIJSKA ENOTNOST KOROŠKIH SLOVENCEV

Razvoj v zadnjih letih našega boja je le še bolj potrdil že za časa NOB dokazano pravilnost enotnega nastopanja za narodne pravice. Vztrajati moramo na zastavljeni politični usmeritvi

enotnega nastopanja napram oblastem, kadar gre za izpolnitev pravic iz člena sedem. Enotnost koroških Slovencev ne more biti na podlagi idejnopoliitične usmerjenosti; enotnost lahko gradimo samo na podlagi konkretnih potreb naše narodne skupnosti, kot so uradni jezik, dvojezično šolstvo, napisi, otroški vrtci, slovenske radijske in televizijske oddaje in drugo. Medtem ko nekateri takemu enotnemu nastopanju za narodne pravice ne posvečajo veliko pozornosti, skušajo hkrati razlagati enotnost kot združevanje ljudi, ki imajo enake idejnopoliitične poglede, in odrekati takim, ki so druge idejnopoliitične pripadnosti, pravico do odločanja in sodelovanja v narodnostnem gibanju. To je ena izmed osnovnih političnih napak, ki nas je pred leti pripeljala skoraj v narodnostni geto.

S pomočjo solidarnostnega gibanja smo v zadnjih letih uspeli pritegniti v našo kulturno dejavnost (folklorne in tamburaške skupine, glasbeno šolo, otroške skupine in drugo) celo vrsto otrok, ki niso prijavljeni k dvojezičnemu pouku, ter manj zavedne člane naše narodne skupnosti. Tudi z razvijanjem naših gospodarskih konceptov, ko si prizadevamo ustvariti več in boljše delovna mesta za prebivalstvo južne Koroške, boljše turistično ponudbo itd., smo se uspeli približati velikemu številu delovnih ljudi, ki so pod obstoječimi socio-ekonomskimi in političnimi razmerami na južnem Koroškem postali manj zavedni člani naše narodne skupine. Ti ljudje članes z zanimanjem spremljajo družbenopolitične procese na tem področju in KHD je prvič po dolгих letih naletel na močnejši odpor delovnih ljudi v nekaterih predelih južne Koroške.

Ker se nahajamo komaj na začetku tega političnega procesa, bi pomenila vsaka ponovna ozka, zgolj nacionalna interpretacija enotnosti, ki bi se izrazila v ponovni kandidaturi KEL pri deželnozborskih volitvah, hudo škodo tej začetni narodnopolitični orientaciji in bi zoževala to fronto. Zato je akcijska

enotnost Slovencev potrebna in možna samo na podlagi konkretnih zahtev, usmerjenih na vlado in pri izgrajevanju osnovne infrastrukture.

INFORMIRANJE MEDNARODNE JAVNOSTI

V zadnjih letih smo koroški Slovenci bodisi sami bodisi s pomočjo države matičnega naroda vsestransko seznanjali mednarodne forume, organizacije, časopise, novinarje in druge o položaju naše narodne skupnosti, o neizpolnjevanju mednarodnih obveznosti s strani avstrijske vlade. S to politiko smo dosegli, da je naša problematika prisotna tudi izven avstrijske države in da mednarodni forumi stalno opozarjajo avstrijsko vlado na nerešena vprašanja. S to politiko moramo vztrajno nadaljevati tudi v prihodnosti.

Povečan nacionalistični pritisk na našo narodno skupnost v zadnjih letih je v najširših krogih slovenske narodne skupnosti na Koroškem bolj potrdil nujno potrebo po vsestranskem sodelovanju in povezovanju z matičnim narodom. To sodelovanje, ki se je dolgo časa omejevalo na jezikovno in kulturno področje, je v zadnjih letih dobilo nove, bolj konkretne oblike.

V tem času je prišlo skoraj v celotnem evropskem prostoru do spoznanja, da je osnovna pravica vsake narodnostne skupnosti sodelovanje in povezovanje z matičnim narodom. Tega procesa ne bo moglo ustaviti niti masivno vmešavanje nekaterih vodilnih koroških politikov v notranje zadeve legalnih in demokratičnih organizacij koroških Slovencev, niti nizki udarci difamiranja našega boja, češ, da se potegujemo za spremembo obstoječih meja med Avstrijo in Jugoslavijo. Tudi takrat ne, če nam take nizke udarce skušajo zadati vodilni koroški politiki (npr. s pismi v inozemstvo), ali pa javno in napadalno najbolj zagrizeni koroški nacionalisti.

Sodelovanje z matičnim narodom se mora razvijati na vseh področjih družbenega življenja. Sem spadajo intenzivni kulturni stiki, športno sodelovanje, sodelovanje mladinskih organizacij, vsestranski pretok informacij, bodisi v tisku, radiu ali televiziji.

Posebno področje je področje gospodarskega sodelovanja obmejnih regij. Prepričani smo, da je povečano gospodarsko povezovanje med Koroško in Slovenijo v korist delovnim ljudem na obeh straneh meje. To gospodarsko sodelovanje mora temeljiti na konkretnih potrebah obmejnega prebivalstva

Gorenjski
"Glas"
iz Kranja
na obisku
pri
"Slovenskem
vestniku"
v Celovcu

in upoštevati specifične družbenopolitične, gospodarske in komunalne pojave v tem prostoru.

Pojem „odprta meja“ ne sme ostati omejen na turistične tokove, temveč mora vsebovati konkretne materialne potrebe prebivalstva na obeh straneh meje. Prepričani smo, da lahko s takšno gospodarsko orientacijo dolgoročno izboljšamo sožitje med večinskim in manjšinskim narodom na Koroškem in ustvarimo vzdušje dobrega sosedskega sodelovanja.

KULTURNO DELOVANJE

Kulturno delovanje med koroškimi Slovenci še vedno pomeni tisto najbolj masovno udejstvovanje naših ljudi. V zadnjih nekaj letih je na Koroškem zaznati povečano in bolj kvalitetno kulturno ustvarjanje. Nastopajo nove folklorne, tamburaške in druge skupine. Naša kulturna dejavnost pa mora v sebi nositi tudi tisto najbolj napredno izročilo NOB, ki je naši kulturi zapustila plemenit in neizbrisljiv pečat. Vedno se moramo zavedati, da naša kultura ne more biti nekaj, kar bi stalo in bilo nad narodom. Našo kulturo moramo poskušati približati tudi večinskemu narodu.

V okviru kulturnega delovanja pa se moramo zavzemati tudi za uvajanje dvojezičnosti v otroških vrtcih in za povečano število prijav k dvojezičnemu pouku. Kajti iz prakse vemo, da postane jezik v razmerah, ko je izločen iz vzgojno-izobraževalnih ustanov oziroma ko je v le-teh prisoten le nekaj ur v učnem predmetu, kaj kmalu le sredstvo sporazumevanja med pripadniki manjšine in mu je znotraj širše družbene funkcije spodrežana tudi glavna korenina rasti in razvoja.

GOSPODARSTVO

Izhajajoč iz dejstva, da je Koroška gospodarsko najbolj zaostala v Avstriji, saj trenutno znaša stopnja brezposel-

nosti 4,9 %, medtem ko leži avstrijsko povprečje pri 1,8 % (Profil 26. 9. 1978), in da ta brezposelnost še posebno prizadene slovensko narodno skupnost, se je morala tudi Zveza slovenskih organizacij na Koroškem začeti vsestransko ukvarjati s socialno-gospodarskimi problemi.

Prišli smo do osnovnih gospodarskih konceptov, ki gredo v to smer, da moramo na južnem Koroškem okrepiti zameške obstoječih gospodarskih policentrov, to pomeni, da se moramo upirati tendencam centralizacije gospodarstva na okolici Celovca in Beljaka in s tem še vedno trajajočemu izseljevanju iz dvojezičnih občin. Okrepiti moramo naše obstoječe zadruge in hranilnice, posodobiti njihovo poslovanje ter jim dati tako gospodarsko orientacijo, da bodo zopet postale nosilci najbolj naprednih gospodarskih tokov v južnokoroškem prostoru.

Naša največja pozornost pa mora biti posvečena ustvarjanju novih kvalitetnih delovnih mest; to zaradi tega, ker le-teh primanjkuje na južnem Koroškem. Na tem področju so že vidni skromni uspehi. Na področju gostinstva in turizma smo prav tako postavili prve akcije, ki so dobro odjeknile. Obstoječe obrtnike iz različnih strok pa moramo vsestransko povezati in vključiti v gospodarske tokove in jim s tem omogočiti obstoj in vsestranski razvoj.

MLADINSKO DELOVANJE

V zadnjih letih je tudi mladinsko delovanje med koroškimi Slovenci dobilo novih pobud. Pozitiven prispevek je predvsem v tem, da se kmečka, delavska in študirajoča mladina bolj povezuje in da se je začela ukvarjati s konkretnimi problemi med našimi ljudmi na terenu. Mladinska delovna akcija za izgraditev kulturnega doma v Šentprimžu predstavlja brez dvoma dosedanja vrhunec te aktivnosti.

Res je, da se do pred kratkim nismo docela zavedali pomena in vloge šport-

ne dejavnosti med nami. Vendar se to sedaj izboljšuje. Res pa je tudi, da je naša športna dejavnost šele v zadnjih letih pridobila na pestrosti in širši platformi. Za naprej bomo morali športu posvečati mnogo več pozornosti in iskati nove oblike športnega udejstvovanja.

OBVEŠČANJE DOMAČE IN TUJE JAVNOSTI

Vedno bolj spoznavamo, da brez načrtnega in vsestranskega obveščanja domače in tuje javnosti ne moremo voditi uspešne politične borbe. V zadnjih letih smo podvzeli nekaj korakov, ki so izboljšali obstoječe stanje. Vendar se moramo zavedati, da smo šele na začetku in da nas največji napori še čakajo.

ODNOSI MED AVSTRIJO IN JUGOSLAVIJO

Koroški Slovenci se zavedamo, da nam vsaka krizna situacija — bodisi notranje ali zunanje politična — škoduje. Ko je v letih 1972 in 1976 prišlo do poslabšanja odnosov med Avstrijo in Jugoslavijo, smo to prvi občutili mi. Zato mora biti naš dolgoročni cilj, da so odnosi med sosednima državama dobri, da se na ta način rešujejo odprta vprašanja in da se ustvarjajo področja dobrega stabilnega sodelovanja, v katerem imamo svoje nenadomestljivo mesto tudi mi. Odnosi med Avstrijo in Jugoslavijo pa se bodo lahko v tej smeri razvijali le tedaj, če bodo temeljili na stalnem reševanju konkretnih problemov, med drugim tudi z izpolnjevanjem pravic slovenske narodne skupnosti.

ZAKLJUČEK

V zadnjih letih smo koroški Slovenci stopili na bolj konkretno raven boja za naše pravice. V tem obdobju smo začeli voditi borbo na vseh družbenopolitičnih področjih našega življenja, od političnih

izjav smo prešli k stalnim konkretnim akcijam:

- **kulturna dejavnost** — nove folklorne in tamburaške skupine, uprizoritev Samorastnikov, izgradnja kulturnih domov, otroške skupine itd.
- **mladinska dejavnost** — nova terenska mreža mladinskih organizacij, nove oblike vključevanja mladih, razširjena športna dejavnost, mladinska delovna akcija itd.
- **gospodarska dejavnost** — vsestransko povezovanje in odpiranje prostora, v katerem živimo, ustvarjanje novih delovnih mest, načrtna turistično-agencijska dejavnost, povezovanje in vključevanje obrtnikov itd.
- **informativna dejavnost** — stalno obveščanje avstrijskih in jugoslovanskih redakcij, izhajanje biltena za nemšogovoreče itd.
- **predšolska vzgoja** — dviganje zavesti o potrebi dvojezične predšolske in šolske vzgoje, izgradnja otroških vrtcev itd.

Do tega gibanja je prišlo v globokem spoznanju in zavesti, da nam avstrijska in koroška vlada sami od sebe ne bosta nič podarili in da nam nihče ne more pomagati, če sami ne bomo aktivni. Mislim, da je ta nova pot že prinesla nekatere konkretne rezultate. Zato moramo s tako politično orientacijo nadaljevati, kajti le z vsestransko aktivnostjo se bomo ohranili kot del slovenskega naroda in kot aktivni državljani demokratičnega dela avstrijske družbe.

Feliks Wieser

sekretar Zveze slovenskih organizacij na Koroškem

Neuvrščeno gibanje in sodobni svet

Kdor bi se lotil pregleda in ocene mednarodnih dogajanj v letu 1978, vsekakor ne bo mogel mimo enega največjih mednarodnih zborov predstavnikov številnih držav, raznih mednarodnih organizacij in osvobodilnih gibanj, ki je bil sredi poletja v jugoslovanskem glavnem mestu Beogradu. V mislih imam konferenco zunanjih ministrov neuvrščenih držav. Kar 114 delegacij se je zbralo v Beogradu, med njimi 86 predstavnikov mednarodnega gibanja, ki je vstopilo na mednarodno prizorišče kot samostojna, organizirana sila v začetku šestdesetih let na prvi, ustanovni konferenci, ki je bila prav tako v Beogradu leta 1961.

Pred ministrsko konferenco in med njo je bilo po svetu obilo sodb, mnenj, prerokovanj in ugibanj o prihodnosti neuvrščenega gibanja in o njegovi mednarodni vlogi. Posamična trenja, ki so se pojavila znotraj gibanja, še posebej hudi, celo oboroženi spori med posameznimi državami, ki pripadajo neuvrščenemu gibanju — vojna med Somalijo in Etiopijo, oboroženi spori med Vietnamom in Kampučijo, pa spori med arabskimi državami glede zahodne Sahare, in še drugi primeri takih in podobnih težav — so bili kaj dobrodošel povod za trditve nasprotnikov neuvrščenih, da se to gibanje malodane približuje svojemu neizogibnemu razpadu. K temu so prispevali svoje tudi izredno hudi pritiski od zunaj, da bi neuvrščeno gibanje razbili in ga razcepili na temelju ideoloških razlik, ki obstajajo med posameznimi neuvrščenimi državami. Pa vendar je beograjska konferenca zunanjih ministrov, podobno kot vsi poprejšnji mednarodni zbori teh držav na vrhu, med njimi še posebej peta konferenca v Colombu leta 1976, vnovič potrdila odločenost in težnjo neuvrščenih držav, da kljub razlikam, ki jih ločijo, celo kljub medsebojnim sporom, ohranijo celoto gibanja in utrdijo njegovo enotnost, da bi tako povečali mednarodno vlogo in učinkovitost akcije neuvrščenih držav. Potemtakem bo svet še naprej priča delovanju in krepitvi tega povsem novega, samostojnega in samobitnega mednarodnega dejavnika, ki ga pomenijo neuvrščene države.

ENOTNOST V RAZLIKAH

Površinsko gledano je neuvrščeno gibanje zares izredno mešana in pisana družba držav. Med njimi obstojajo takorekoč vse razlike, kar jih pozna sodobna mednarodna stvarnost. Neuvrščene države segajo na vse celine sveta, so med njimi dežele, ki so še na zelo nizki stopnji gospodarskega razvoja, so pa tudi že dokaj razvite države. Narodi neuvrščenih držav imajo kaj različne tradicije, različne kulture, ločijo se po rasi, po veri, po družbeni ureditvi in politični usmerjenosti. So nekatere neuvrščene države, ki se komaj trgajo iz okvirov plemenske ureditve, so take, ki po svoji družbeni ureditvi sodijo med kapitalistične dežele, so pa med njimi prav tako države s socialistično družbeno ureditvijo.

Kljub taki raznolikosti pa te države le marsikaj povezuje v celoto, da nastopajo v mednarodnih odnosih kot enotno gibanje, z enotnimi pogledi na mnogoterja temeljna mednarodna vprašanja in — kar je zlasti pomembno — sposobne so ločevati se enotno skupnih mednarodnih akcij. Vsi njihovi sklepi in odločitve

so popolnoma sad samostojne presoje vsake dežele, ker ni med njimi ne nad njimi sile, ki bi mogla z vojaško ali gospodarsko nadmočjo določati in odrejati politiko in smer delovanja neuvrščenih držav. Demokratičnost je torej ena izmed bistvenih značilnosti odnosov v celotnem neuvrščenem gibanju, saj vse sklepe sprejemajo soglasno, brez glasovanja in preglasovanja, na temelju medsebojnega sporazumevanja in dogovarjanja.

KORENINE NEUVRŠČENOSTI

Pravo bistvo neuvrščenega gibanja in s tem tudi jamstvo za njegov obstoj in razvoj ter vlogo v mednarodnem življenju nam odkrije šele spoznanje zgodovinskih korenin neuvrščenega gibanja, se pravi vzrokov, ki so to gibanje priklili k življenju.

Četudi je leto 1961 rojstno leto in Beograd rojstni kraj neuvrščenega gibanja kot organizirane politične mednarodne sile, pa nastanek tega gibanja sega precej nazaj v obdobje ene izmed zgodovinsko najbolj pomembnih prelomnic svetovne zgodovine, v obdobje druge svetovne vojne in v leta po njej.

Kolikor je bila prva svetovna vojna po svojem bistvu, ciljih in rezultatih svetovni spopad posameznih imperialističnih sil za razdelitev vplivnih območij po vsem svetu, je bila druga svetovna vojna, ki so jo sprožile najbolj temne reakcionarne fašistične sile za nadvlado nad celotnim svetom in proti njemu, povsem druge narave. Potek in izid te vojne sta nosila povsem drugačno obeležje, kot so ji ga začrtale fašistične sile. Udeležba Sovjetske zveze kot socialistične države v tej vojni in pa dejstvo, da so v tem svetovnem spopadu proti silam fašizma, ki so težile zasuznjiti ves svet, sodelovali številni narodi, ki so šli v boj na življenje in smrt za svojo svobodo in neodvisno življenje, vse to je povsem spremenilo značaj druge svetovne vojne. Postala je mogočna osvobodilna vojna in prav ta njen

Med beograjsko konferenco o varnosti in sodelovanju v Evropi so koroški Slovenci tudi svetovni tisk opozorili na nerešeno manjšinsko vprašanje

napredni, osvobodilni značaj se je kazal tudi v ciljih, ki so si ga glede povojne ureditve sveta postavile protihitlerjevske sile. Ti cilji so dobili svoj izraz v ustanovitvi Združenih narodov in v sprejetju ustanovne listine te nove svetovne organizacije.

Vendar, druga svetovna vojna je pomenila zgolj začetek velikega, zgodovinsko pomembnega procesa osvobajanja narodov po širnem svetu. Številni tlačeni narodi v Aziji, Afriki in drugod po svetu niso šli v boj proti fašizmu, da bi se po vojni vrnili v staro stanje kolonialistične podrejenosti. Odtod veliko in zmagovito narodnoosvobodilno gibanje po raznih celinah, ki je v nekaj desetletjih zlomilo do tedaj obstoječi kolonialni sistem vladavine nad svetom. Bila je to v zgodovini največja protiimperialistična revolucija, ki je dodobra spremenila podobo sveta, odnose na njem in pa tudi močno predružačila do tedaj obstoječe razmerje sil v korist naprednih, demokratičnih, svobodoljubnih sil in teženj.

SPREMENJENA PODOBA SVETA

Po zaslugi osvobodilnih protikolonialističnih gibanj, ki so tja do konca šestdesetih let zajela vso Azijo in pretežni del Afrike in segla na območje Latinske Amerike, se je povsem spremenila dotedanja podoba sveta. Potrebno je bilo na novo risati zemljevide vseh celin, saj je na njih nastalo na desetine novih politično neodvisnih držav, ko so vstopili v mednarodno življenje številni narodi, zdaj ne več kot objekti tuje politike, marveč kot subjekti lastnih interesov, teženj in pravic.

Razvoj sveta pa ni segel samo na področje osvobajanja narodov, zajel je še mnoga druga področja, kar vse je prispevalo k povsem spremenjenim gospodarskim, političnim in družbenim, s tem pa tudi k povsem spremenjenim mednarodnim razmeram in odnosom. Ena izmed bistvenih značilnosti povojnega razvoja je ta, da socializem kot nov, naprednejši družbeni red ni ostal več omejen zgolj na eno državo, razširil se je na vse celine in postal svetovni pojav, s tem pa vse bolj pomembna mednarodna gospodarska, politična, družbena in idejna sila. Obstoj hkrati dveh poglobitvenih sistemov, kapitalističnega in socialističnega, je tisto, kar je značilnega prinesel družbeni razvoj v sodobno mednarodno življenje.

Ti procesi so bili izraz skokovitega razvoja proizvodjalnih sil kot sad neslutene razvoja znanosti in tehnike in odkritja novih virov energije, še posebej atomske energije. Znanstveno-tehnična revolucija in z njo silovit razvoj proizvodjalnih sil sta vplivala na spremembo stanja na svetu, ko je svet postal v gospodarskem pogledu vse tesnejša celota, kar je spodbujalo vse hitrejšo gospodarsko združevanje sveta in držav na njem. To pa je z druge strani terjalo tudi spremembe celotnega sistema mednarodnih gospodarskih odnosov.

Ko ocenjujemo sodobno stanje na svetu in razvoj mednarodnih odnosov, nikakor ne moremo prezreti usodne vloge in pomena nove oblike oborožitve, ki temelji na uporabi atomske energije. Prav pojav atomskega orožja z vso spremljajočo raketno tehniko je z usodno močjo posegel v stanje mednarodnih odnosov. Tisto, kar je bistveno novega prinesla uporaba jedrskega orožja, je spremenjeno bistvo morebitne nove vojne. Ta vojna je spričo nezaslišano silovitega učinka jedrskega orožja postavila vprašanje miru v povsem novo luč. V morebitni prihodnji vojni, v kateri bi uporabili jedrsko orožje, se ne postavlja več vprašanje zmage ali poraza te ali one strani, pač pa gre za neizogibno vprašanje miru ali uničenja sveta. Potemtakem gre za bistveno novost, ko je vojna v sedanjem času, spričo vseuničujoče moči jedrskega orožja, izgubila svoje poglobitveno bistvo,

ko njen izid ne more biti več zmaga ali poraz ene ali druge izmed vojskujočih se sil, pač pa je edini stvarni izid vsake take vojne popolno uničenje napadenca in napadalca in z njima vred večine sveta in življenja na njem.

Torej gre v sodobnem svetu za resnično prelomne, zgodovinsko usodne spremembe. Ni več svetovnega sistema kolonializma, na njegovih pogoriščih so nastale nove neodvisne države. Ni več prevladujočega kapitalističnega sistema, pač pa ob njem deluje kot svetovni proces, v svetovnih razsežnostih, novi socialistični sistem ali vsaj klice, zametki takega sistema. Svet ni več gospodarsko razdeljen na nekaj med seboj nepovezanih otokov, ki ne bi imeli nobenih medsebojnih vezi in bi se vsak del lahko razvijal vsak zase, pač pa je svet postal v gospodarskem pogledu celota, kar nujno, takorekoč zakonito sili države in narode k združevanju in gospodarskemu povezovanju. Končno, ni več moč sveta vladati po starem in se pri uresničevanju lastnih ciljev in teženj ter koristi posameznih držav opirati na stara sredstva iz časov kolonializma, se pravi na politiko s postojank sile. Vsaka taka politika, ki skuša vladati s silo, najsi bo to politična prisila, ali gospodarski pritisk, ali pa oborožen spopad, pelje v svoji skrajni posledici in po notranji logiki k splošni vojni. Svet je tako povezan, da ognja na enem koncu ni moč več tako lahko omejiti; splošna vojna bi se utegnila preleviti v atomsko vojno, ta pa pomeni uničenje sveta.

Vsaka politika, ki se opira na silo, trči nujno na odpor fistega, proti komur je uperjena, se pravi proti interesom in pravicam drugih narodov. Ves vojni in povojni čas je zgodovinsko dokazal, kako narodi niso več pripravljeni prenašati tuje vladavine, tuje volje, tujega vmešavanja v njihove notranje zadeve, tujega poseganja po njihovih pravicah, da sami sebe vladajo, poseganja po njihovih naravnih bogastvih.

POLITIKA MIRU IN SOZITJA

Pomeni, da se je dogodilo nekaj prelomnega po vseh teh velikih spremembah, ki smo jim priče v povojnem času. Ena najbolj zaznavnih značilnosti je ta, da je milijonske množice številnih narodov po svetu prežela zavest o pravicah do samoodločbe vseh narodov, majhnih in velikih, razvitih in nerazvitih, bogatih in revnih, zavest o nujnosti njihove neodvisnosti, zavest o pravici, da si sami krojijo svoje notranje življenje, zavest o pravici do soddločanja o vseh mednarodnih zadevah, ki se tičejo vseh narodov in vseh držav sveta. To pa pomeni, da je treba postaviti mednarodne odnose na nove temelje, da je treba zavreči kot preživelo in neustrezno tisto politiko, ki je bila značilna za prejšnja obdobja; oprijeti se je

Tudi
v Avstraliji
se zanimajo
za usodo
koroških
Slovencev:
senator
avstralskega
parlamenta
Anthony J.
Mulvihill
je obiskal sedež
ZSO v Celovcu

treba nove politike, novih načinov urejanja odnosov med narodi, vpeljati je treba nova načela za uravnavanje mednarodnih odnosov.

In kakšna so ta načela, kakšna je ta nova politika, ki edina ustreza novim, spremenjenim razmeram na svetu, če človeštvo hoče, da ne bodo nasprotja med družbenimi sistemi, nasprotja med močnimi, ki bi še naprej hoteli vladati šibkejšim in ko šibki, ki jih je večina, niso več voljni upogibati ne glave ne kolena pred silaki, pač pa hočejo enakost in enakopravnost! Kakšna naj bo nova politika, drugačna od politike sile, taka, ki sveta ne bo več nenehno spravljala v nevarnost vojne, ki se nujno sprevrže v atomsko, se pravi vseuničujočo vojno! Končno, kje in katere so tiste sile, ki so znanilke in naravne, objektivne nosilke take nove politike, ustrezne novim pogojem in razmeram, prilagojene vsem bistvenim spremembam na svetu, predvsem pa take, da sebi in vsemu človeštvu namesto perspektive nenehnega strahu pred morebitno novo vojno odpirajo perspektivo miru in enakopravnega sodelovanja!

Ta nova politika je zajeta v načelih aktivnega miroljubnega sožitja in naravni nosilci te nove politike, oznanjevalci novih načel so neuvrščene države.

Katera so bistvena načela politike koeksistence! Ta načela izhajajo iz pravice vsakega naroda do svobode in neodvisnega ter enakopravnega življenja z vsemi drugimi narodi. Da pa je to možno, je treba zavreči politiko sile, se pravi metodo pritiskov, vmešavanja v notranje zadeve, reševanja mednarodnih vprašanj s silo, grožnjami in v skrajnem primeru z vojno, tudi z atomsko vojno. Rekli smo, da je svet v gospodarskem pogledu celota in zato se morajo države nujno gospodarsko povezovati, razvijati vse višje oblike gospodarskega sodelovanja. Toda, ali je to mogoče v stanju, ko se narodi delijo na nadrejene in podrejene! Ni mogoče. Odtod nujnost, da narodi sodelujejo kot enakopravni člani mednarodne skupnosti, sicer začne celotna gospodarska zgradba sveta škripati, zapadati v vse težje krize. Ali je mogoče še vedno držati večino narodov proč od reševanja vseh mednarodnih zadev, ki se tičejo vseh narodov sveta, in vlogo urejevalca mednarodnih zadev prepustiti samo majhnemu številu najmočnejših držav! Odkar so se narodi zavedli svojih pravic, tega ni več mogoče, sicer pride celotna zgradba mednarodnih odnosov v težave, zastoje, krize, v slepo ulico.

Zgodovinsko nalogo spremeniti svet in odnose na njem so prevzeli narodi sveta, ki so izšli kot subjekti iz velike protimperialistične revolucije. Da bi ures-

Sodelavci
Radio-
televizije
Sarajevo
so se
zanimali
za razmere
na Koroškem

ničili svojo vlogo nosilca nove politike, so se združili v gibanje neuvrščenih držav, in to ne glede na razlike med njimi, ne glede na različne stopnje razvitosti, razlike v ideološki in politični naravnosti, kajti mir, enakopravnost, svoboda, pravica do lastnega nemotenega razvoja in pravica do soudeležbe pri urejanju svetovnih zadev, so življenjski interes vsakega naroda, ne glede na družbeni sistem ali politično usmeritev njihovih držav.

PROTI BLOKOM

Neuvrščene države so vstopile v mednarodno življenje, ko se je medvojna protihitlerjevska zveza velikih sil zaradi nasprotij, ki izhajajo iz razlik v družbenem sistemu in zaradi nasprotujočih si interesov vodilnih sil v obeh družbenih taborih, kapitalističnem in socialističnem, razbila in so rastoča nasprotja pripeljala do oblikovanja vojaško političnih zvez. Iz tega se je rodila nezadržna tekma v oboroževanju in tekma, kdo izmed obeh blokov bo spravil pod svoj vpliv čim večje dele sveta. Novi narodi, komaj osvobojeni tuje nadvlade, niso bili voljni priti iz dežja pod kap, zato so se uprli težnjam, da jih spravijo pod ta ali oni blokovski dežnik. Iz boja za neodvisnost med vojno in po njej se je rodil boj proti uvrščenosti v obstoječe bloke, kar pomeni v resnici nadaljevanje istega boja, samo v novih razmerah — prej je šlo za pridobitev neodvisnosti, zdaj gre za ohranitev in okrepitev neodvisnosti narodov.

Neuvrščene države so zato od vsega začetka neodvisen, samostojen mednarodni dejavnik. Že bistvo njihove politike in vsebina načel, ki so temelj te politike, pa tudi cilji, ki so si jih neuvrščeni postavili, dajejo neuvrščenemu gibanju svojstven pečat: neuvrščeni so edino vesplošno svetovno politično gibanje, ki že po svoji naravi in po ciljih ne more biti omejeno ali skrženo na posamezne dele sveta. Neuvrščeno gibanje je univerzalno, ves svet obsegajoče tako po svojih hotenjih kot po ciljih. Edino neuvrščeno gibanje je zato sposobno vse probleme ocenjevati in razreševati v svetovni razsežnosti. Neuvrščeni niso proti velikim silam zato, ker so velike sile, nasprotno, neuvrščeni so proti politiki sile, vmešavanja, ogrožanja neodvisnosti malih narodov, ki je kaj značilna lastnost velikih sil. Neuvrščeni nikoli niso in ne postavljajo zahteve po takojšnji razpustitvi blokov, četudi je

Predstavniki
Slovencev
v Avstriji
in Italiji
so se
udeležili
kongresa
ZKJ
v kongresnem
centru „Sava“
v Beogradu

poglavitno bistvo njihove politike protiblokovsko, ker je blokovska politika zgrajena na sili in deluje s postojank sile; pač pa so za odpravo vzrokov, ki pogojujejo obstoj blokov. Zato neuvrščeni nikdar niso obsojali ali zavračali politike neke velike sile v celoti, pač pa vedno le tiste vidike te politike, ki je bila izraz sile in je šla v škodo neodvisnosti malih narodov. Prav zato so neuvrščeni pozdravili pojave popuščanja med velikimi silami in težili, da se popuščanje ne zaustavi samo na odnosih med velikimi, pač pa naj zajame celoto mednarodnih odnosov. Zato neuvrščene države ne zavračajo sodelovanja z velikimi in z vsemi blokovskiimi silami, pač pa teže k razvoju vsestranskega sodelovanja z njimi, toda na temeljih enakopravnosti, nevmešavanja in podobno.

Čeprav se neuvrščeni niti po gospodarski razvitosti, niti po vojaški moči še daleč ne morejo kosati z mogočnimi blokovskimi silami, so vendar njihov vpliv, vloga in udeležba v mednarodnih odnosih izredno važni in občutni. Neuvrščene države so že ob svojem nastanku zgradile poti za širitev blokov in preprečile, da ves svet ni postal plen blokovske tekme za vplivna območja. S tem so neuvrščene države vidno odkrhnile ostrino blokovskih nasprotij in tako koristile miru in razvoju sodelovanja med narodi. Zgodovinska zasluga neuvrščenih držav je predvsem ta, da so razbile kolonialni sistem in odprle na široko vrata obdobju uveljavljanja neodvisnih, svobodnih narodov. Neuvrščeni so danes poglavitna svetovna protiiimperalistična sila, kajti boj za svobodo in neodvisnost narodov je bistvo neuvrščene politike. Prav tako je boj za pravice vseh, tudi najmanjših delov narodov zunaj njihove matične domovine, vsebinsko neločljiv, sestavni del boja neuvrščenih za narodne pravice in enakopravno življenje narodnih manjšin.

Neuvrščeni so na vsej svoji razvojni poti od beograjske, kairske, lusaške, alžirske konference in še posebej od pefe konference v Colombu dalje, obravnavali vsa poglavitna svetovna vprašanja, od boja proti kolonializmu in vsakršnemu zatiranju, do boja proti oboroževalni tekmi in za odpravo obstoječih kriznih žarišč na svetu, in vsem narodom sveta tudi nakazali pota k razreševanju teh vprašanj. V vsem tem obdobju jih je vodilo spoznanje, da si narodi sveta ne bodo mogli zagotoviti jamstev za ohranitev njihove neodvisnosti, niti ne bodo mogli uresničiti dejansko enakopravnost, če ne bodo s svojim bojem dosegli spremembe obstoječega mednarodnega gospodarskega reda, ki pogojuje koristi in prednosti razvitih držav, zapira pa perspektive napredka in gospodarske samostojnosti vseh dežel v razvoju, ki predstavljajo večino v sklopu neuvrščenega gibanja. Neuvrščeni so to vprašanje postavili že na prvi, beograjski konferenci, ga dokončno izoblikovali na alžirski in še posebej na konferenci v Colombu. Pri tem so neuvrščeni izhajali iz spoznanja, da je svet celota in je zato treba rešitve gospodarskih vprašanj sveta postaviti v svetovni okvir, ki ne bo odprl perspektiv za napredek samo deželam v razvoju, marveč prav tako tudi razvitim državam. To misel je izpovedal jugoslovanski predsednik že na konferenci v Lusaki, ko je o ciljih neuvrščenih držav dejal: Ne bojujemo se samo za naše boljše mesto na svetu, bojujemo se za boljši svet v celoti!

JUGOSLAVIJA MED NEUVRŠČENIMI

Vsaka konferenca neuvrščenih doslej je izpričala vidno mesto in vlogo Jugoslavije in njenega voditelja pri ustanavljanju in razvoju neuvrščenega gibanja. Ministrska konferenca v Beogradu, vrhunska konferenca leta 1976 v Colombu in vse prejšnje konference so izrekle predsedniku Titu najvišje priznanje za njegove zasluge kot tvorca in najpomembnejšega državnika v neuvrščenem gibanju.

Mnogi menijo, da je Jugoslavija našla pot med neuvrščene takorekoč po nju, ko ni imela druge izbire, potem, ko se je sprla s Stalinom. Tako mnenje je seveda povsem zgrešeno. V resnici se je Jugoslavija odločila za neuvrščeno politiko, se pravi za samostojno pot že v začetku druge svetovne vojne, ko je šla v boj proti okupatorju za neodvisnost in svobodo svojih narodov in za pravico, da si sama kroji svojo usodo in da enakopravno sodeluje z vsemi drugimi državami pri urejanju mednarodnih zadev. Če je boj za narodno neodvisnost in enakopravnost bistvo neuvrščene politike, potem so prvine take politike kaj očitne že od prvega koraka nove Jugoslavije po razsulu stare kraljevine in po okupaciji celotnega jugoslovanskega ozemlja. Vodstvo nove Jugoslavije je tako politiko izvajalo tudi od prvega dne svobode. Enakopravno sodelovanje z vsemi narodi, ki si takega sodelovanja žele, je bilo temeljno izhodišče mednarodne usmeritve nove Jugoslavije. Kot socialistična država se je naravno nagibala zlasti k tesnemu sodelovanju s Sovjetsko zvezo in z drugimi novonastalimi socialističnimi deželami, vendar niti za hip si tega sodelovanja ni zamišljala na temeljih, ki bi bili nasprotje bistvenim načelom neuvrščenosti, se pravi spoštovanju neodvisnosti, samostojnosti notranjega razvoja, brez vmešavanja od zunaj in pa enakopravnosti. Prav zato, ker je Jugoslavija tudi v odnosih s socialističnimi državami terjala spoštovanje takih načel, je izzvala srd Stalina z vsem, kar je prineslo leto 1948.

Jugoslavija si je z velikimi napori in težavami, pogosto tudi s težkimi žrtvami morala vzdrževati neodvisen položaj, stisnjena med obe močni blokovski sili. Kako nov in nerazumljiv je bil neuvrščen položaj Jugoslavije zlasti v prvih letih, priča dejstvo, da so jo eni prikazovali kot privesek kapitalističnega tabora in drugi kot pripadnico nasprotnega tabora. Jugoslavija pa je bila in ostala, kar je bila od prvega dne: neodvisna, samostojna protiblokovska, kratka — neuvrščena.

Potrebno je bilo mnogo let, da si je Jugoslavija izbojevala ne le priznanje pač pa tudi ravnanje in upoštevanje kot take, kakršna v resnici je in bo tudi ostala — na znotraj samoupravno socialistična, navzven neuvrščena. Zgodovinski pomen Titovih zadnjih obiskov pri vseh treh velesilah v Sovjetski zvezi, na Kitajskem in v ZDA, je poleg vsega drugega zlasti v tem, da so vse tri velike sile ravnale z Jugoslavijo kot z neodvisno, enakopravno državo in upoštevale njeno neuvrščeno

3. Srečanje
narodnosti
sosednjih
dežel
je bilo leta
1978 v Trstu

usmeritev. Tito je bil tako edini državnik neke male države, ki je takorekoč hkrati lahko nastopil kot enakopraven sogovornik z najvišjimi voditelji vseh treh najbolj mogočnih sil sodobnega sveta. Bil je sogovornik kot najvišji predstavnik neuvrščene Jugoslavije in hkrati kot najbolj cenjen, spoštovan in upoštevan voditelj neuvrščenega gibanja, ki obsega dve tretjini vsega človeštva.

Razvoj neuvrščenega gibanja, katerega prve kali so se pokazale na azijsko-afriški konferenci v Bandungu leta 1955, je tesno povezan z delovanjem Jugoslavije in še posebej predsednika Tita v sklopu neuvrščenih držav. Zgodovinsko vlogo so opravila njegova državniška potovanja v številne nove države Azije, Afrike in Latinske Amerike. Tito je na teh potovanjih sklepal prijateljstva, snoval enakopravne zveze in postavljaj temelje novemu gibanju, ki se je dokončno izoblikovalo na beograjski konferenci leta 1961. Jugoslovanski predsednik ima zgodovinske zasluge pri oblikovanju načel aktivnega miroljubnega sožitja, ki je nepogrešljiva in trdna osnova vsemu delovanju neuvrščenih držav. Tito je s svojo državniško avtoriteto vidno vplival na mnogotere sklepe neuvrščenih sil, s svojimi nastopi in govori na konferencah je razčlenjeval mednarodni položaj in vedno nakazoval perspektive razvoja in delovanja neuvrščenih sil.

Jugoslavija pa se ni z vso vnemo lotevala le graditve neuvrščenega gibanja, pač pa je sama najbolj dosledno in uspešno v lastni politični praksi izvajala načela neuvrščenosti. Ta načela so vzdana v vse dogovore in sporazume, ki jih je Jugoslavija po vojni sklenila z mnogoterimi deželami sveta. Za primer naj zadostuje omeniti osimske sporazume z Italijo, podpisane leta 1975. Z njimi sta sosedni deželi, ki sta imeli za seboj kaj težavno obdobje zaostrenih odnosov, uredili vsa vprašanja, od mejnega do trajnega sodelovanja na vseh področjih. Tisto, kar je najbolj dragoceno in kar pomeni zgodovinski nauk za vse narode, pa je politika odprte meje in široko zasnovanega sodelovanja med Italijo in Jugoslavijo, se pravi med državama, ki ju ne ločijo le razlike v družbenih sistemih, pač pa tudi razlike v mednarodni usmeritvi: Jugoslavija je neuvrščena, Italija je članica Atlantskega pakta, pa vendar teče med njima enakopravno sodelovanje bolj odprto kot med mnogimi deželami iste ideološke pripadnosti in članstva v isti gospodarski in vojaško politični zvezi. To je zgovoren stvaren dokaz, kako razlike med državami nikakor ne morajo biti vzrok za blokovsko zaprtost in zagrajenost. Vrhu tega je jugoslovansko-italijanska meja dejansko vse bolj administrativna ločnica, čez katero se neovirano preliva gospodarsko, kulturno in vsakršno drugo sodelovanje. Kdo ima največ koristi od tega: človek ob meji, na tej in oni strani, in pa — mir.

Jugoslavija je torej neuvrščena v vsem svojem mednarodnem sodelovanju, ne samo nasproti drugim neuvrščenim državam, pač pa do vseh dežel sveta, bližnjih in daljnih, blokovskih in nevtralnih, velikih in malih, razvitih in nerazvitih. To pa zato, ker je politika Jugoslavije enotna in enaka, vselej in povsod — neuvrščena.

Še to posebnost kaže taka opredelitev Jugoslavije za načela neuvrščene politike, da je namreč neuvrščenost sestavni del istega sistema — samoupravnega socializma. Med obema vidikoma jugoslovanske politike, notranjim in zunanjim, ni razmejitve, oba sta celota in zato tudi nespremenljiva trajna usmeritev celotne jugoslovanske družbe. Oboje, samoupravni socializem in neuvrščena zunanja politika, pa je najtrdnjše jamstvo tistega, za kar so šli narodi in narodnosti Jugoslavije leta 1941 v boj proti fašizmu — svobode in neodvisnega življenja.

Drago Košmrlj

Slovenska javnost o rojakih za mejami

Na svojih popotovanjih po Koroškem sem potrkal na prenekateri duri slovenskih domov. Odpirali so jih brez oklevanja, sproščeno so odpirali tudi svoja srca in razgrinjali svoje misli.

V pogovorih o življenju in delu skozi nabrušeno prizmo današnje stvarnosti na avstrijskem Koroškem so izpovedovali najrazličnejše odenke trenutnih razmer, v njih pa se je prepletal izliv bolečine, ki jo koroško ljudstvo doživlja že stoletja, zlasti boleče pa v agoniji zadnjih desetletij, ko mu velikonemški asimilacijski škorenj namenja smrtno udarce.

In ko sem javnosti v matični domovini predstavljal te klene rojake, ki kljubujejo tisočletnemu potujčevanju in ki so previharili viharje nenaklonjene zgodovine, sem med drugim zapisal:

— Kdo so ljudje, ki kljubujejo tudi lastni socialni in drugim varnostim navkljub ter ostajajo in hočejo ostati Slovenci? To niso ljudje, ki bi si za ceno bojazni in žrtvovanja hoteli kovati gmotne ali kakršnekoli drugačne koristi. So preprosti, pošteni in lojalni državljani demokratične republike Avstrije, ki pač nočejo prodajati svojih duš za Judežev drobiž; so ljudje, ki jim zavoljo prirojene vere v pravico do materinega jezika kopljejo grobove ostanki najbolj temačne zgodovine človeštva. Vse to v imenu in pod zastavo demokracije, vsemu svobodoljubnemu človeštvu v posmeh.

Morda bo nekoč resnično demokratičen veter v tej deželi pometel rakaste celice sramotne ideologije, toda zgodovina tega ne bo mogla zamlčati.

Na popotovanjih po koroški deželi pa sem izmenjal prenekatero misel tudi z Nemci. Če si skušam priklicati v spomin srečanja s Korošci, ki se prištevajo med

marjan
remic

KOROŠKA
KARAVANJA

Nemce, ne bi mogel zatrevati, da so kazali kakšno izrazito nenaklonjenost, kaj šele sovraštvo do slovenskih sodeželanov, kakršnega hočejo prikazati in netiti nekateri na avstrijskem Koroškem. Sploh pa ne v manjših krajih, kjer si sosede takorekoč vidijo v sklede in se med seboj poznajo, zato se ti ne ločujejo po narodnostni pripadnosti, ampak po lastnostih, ki jih običajno pripisujemo ljudem.

Prenekateri Nemci, težko bi dejal večina, sočustvujejo z nenaklonjeno usodo Slovencev. To niso zgolj člani solidarnostnih komitejev, ki se javno zavzemajo za pravičnejše mesto slovenske narodnostne skupnosti v mejah avstrijske republike, ampak ljudje iz vsakdanjosti; ljudje, ki jim je politika načrtne asimilacije tuja.

Večkrat se spomnim na moža iz Roža, ki mi je na vprašanja v slovenščini ljubeznivo odgovarjal v nemškem jeziku. Bil je mož z nemškim imenom in priimkom in domačin v kraju, kjer so še pred desetletji živeli samo Slovenci in govorili samo slovensko.

— Tudi jaz sem Slovenec, je odvrnil brez oklevanja. — Toda slovensko slabo

„marnjam“, pa me je sram, ker sem tako pozabil na jezik, ki smo ga v domu mojih staršev vselej govorili. Saj boste razumeli, če vam povem, da smo vselej in povsod morali govoriti nemško: v šoli, v uradih, v trgovini, v gostilni. Slovenskega jezika sem se odvadil in se zato zatekam k nemščini. Kar sram me je, verjemite mi.

Toda življenje ima svoja kruta pravila. In ko je možak ob popisu izpolnjeval listič, na katerem so ga spraševali po materinem jeziku, je prav tako brez zadrege zapisal: nemški!

Če bi prenekaterim Nemcem, vindišarjem ali Österreicherjem z nemškimi imeni pogledali pod kožo, bi kaj hitro spoznali, da se pod njo pretaka slovenska kri. Bodisi zaradi krvi ali osebnega poštenja pa vsi tisti, ki jih statistika vršča med nemško narodnost, Slovencem niso nenaklonjeni. Nenaklonjena je le peščica strankarskih politikov, prežeta s šovinistično ideologijo velikonemštva, katere korenine segajo še v čase mogočne nacistične strahovlade.

Nikolikorokrat sem se že vprašal: kaj je vzrok zatiranju koroških Slovencev? Prastrah, o katerem toliko govorijo? Prastrah pred Slovenci? Ne, to je prastrah pred lastno zgodovino. In strupene klice te zgodovine so v današnji Avstriji, zlasti na Koroškem, še zelo žive.

Misel, češ da koroško ljudstvo v svoji skriti notranjosti, neoziraje se na jezikovno pripadnost ali narodnostno opredelitev, ne „zatira“ Slovencev, bi lahko podkreпил s primerom odnosa italijanske družbe do Slovencev v Italiji. Namreč v časih hladne vojne in napetih odnosov med Italijo in Jugoslavijo je bilo tudi „italijansko ljudstvo“ nad vse nenaklonjeno, da ne rečem naravnost sovražno razpoloženo do pripadnikov slovenske narodnosti. Z našimi ljudmi, ki so odhajali prek meje, nihče „ni znal“ govoriti slovensko. Celo trgovci in trgovčiči, ki so pretežno živeli na račun jugoslovanskih kupcev, so bili nad vse zagrizeno „zavedni Italijani“.

Ko pa so se začeli odnosi med državama umirjati, predvsem na račun krepitve demokratičnih sil znotraj Italije, in ki jih je zgledno utrdil osimski sporazum, se je na moč spremenilo tudi javno mnenje. Kar takorekoč čez noč so znali povsod govoriti slovensko (v Trstu celo „jugoslovansko“), znanje slovenskega jezika je

postala velika prednost in niso redki primeri, ko so se „čisti Italijani“ začeli učiti slovenskega jezika.

Izkušnje iz Italije pa bi si bilo moč izposoditi tudi za razmere v Avstriji, oziroma za odnose med Avstrijo in Jugoslavijo. Če bi demokratična miselnost močnejše posegla v avstrijsko družbo, bi se tudi odnosi hitreje talili in tolikanj povzdigovano „javno mnenje“ bi odsevalo drugačno razpoloženje do sožitja med narodnostima znotraj in deželama navzven državnih meja.

Koroški Slovenci javno mnenje izpred svojega praga prav dobro poznajo in temu ustrezno tudi občutijo. Zato bi bilo bržčas zanimivo poznati, kakšno je javno mnenje v matični domovini o problemih rojakov izven njenih meja.

Če se opremo na raziskave Centra za raziskavo javnega mnenja in množičnih komunikacij, ki je leta 1976 opravil anketo o Slovencih v zamejstvu in narodnostih v Sloveniji, potlej lahko najprej zapišemo, da so Slovenci kar zadovoljivo informirani o problemih zamejskih rojakov in da zanimanje za življenje Slovencev v tujini celo narašča. Temu zanimanju botrujejo kajpak v dobršni meri dogodki na avstrijskem Koroškem (preštevane, policijske akcije, protestne manifestacije), ki so še posebej vznemirili in aktivirali slovensko javnost.

Nenazadnje so tudi odprte meje pripomogle k temu, da Slovenci pogostoma obiskujejo sosednji državi in neposredno opazujejo okolje, v katerem živijo zamejski Slovenci. Omembe vredni so tudi stiki med manjšinami in matično domovino, ki prav tako prispevajo k spoznavanju problemov slovenskih manjšin.

Zlasti pa so za slovensko javno mnenje prevladujoči dogodki v Avstriji iz zadnjih let, saj po podatkih raziskave kar 45 odstotkov Slovencev meni, da Slovenci v Avstriji nimajo dovolj možnosti za svoj narodnostni obstoj, medtem ko jih nadaljnjih 38,4 odstotka meni, da imajo Slovenci v Avstriji le nekaj, oziroma malo možnosti za svoj obstoj.

Slovenska javnost trezno in zavzeto presoja družbeni položaj Slovencev v Avstriji. V zavesti Slovencev v matični deželi so prav gotovo močno prisotne oblike asimilacije — germanizacije, ki prizadevajo Slovence v Avstriji in ogrožajo

njihov narodnostni obstoj. Hkrati se zavedajo težavnega in dolgotrajnega boja, ki ga vodijo Slovenci v Avstriji proti potujčevanju, in jim tudi na tem področju izražajo svojo solidarnostno podporo.

Slovenci menijo, da moramo rojake v Avstriji uvrščati med tiste narodnostne manjšine, ki so diskriminirane ter podvržene asimilacijskim in drugim pritiskom ter neenakopravne z večinskim narodom. Če bi Slovence v matični domovini spraševali o vzrokih, ki ogrožajo obstoj Slovencev v zamejstvu, bi jih kar prek 60 odstotkov odgovorilo, da je med osnovne vzroke treba uvrščati zatiranje slovenskega jezika in majhne možnosti zamejskih Slovencev za šolanje v materinem jeziku, pa nenazadnje tudi zavoljo omejevanja slovenske kulturne dejavnosti.

Velik je tudi odstotek Slovencev (45,5), ki omenjajo drugi vzrok, ki otežuje obstoj zamejskih Slovencev. Ta je: politično in gospodarsko zapostavljanje s strani države kot predstavnice večinskega naroda. Več kot tretjina Slovencev (37,7 odstotka) postavlja v odvisnost narodnostnega obstoja Slovencev tudi od pritiskov nestrpnih in skrajnih nacionalistov.

V drugo skupino, z neznatnimi odstotki, pa uvršča raziskava odgovore iz javnega mnenja, kot so: narodnostni obstoj Slovencev v zamejstvu je otežkočen, ker so med seboj preveč politično razcepljeni, dalje da se premalo povezujejo z matično domovino, da so gospodarsko šibki (te šibkosti pa ne pripisujejo ravnanju manjšine) in naposled, da Jugoslavija in Slo-

venija premalo podpirata zamejske Slovence.

Kajpak gre tu le za številčno vrednotenje javnega mnenja, ker ni nujno, da posamezni odgovori poznajo tudi podrobnejše okoliščine razmer. Ker se pod naslovom javnega mnenja tu in tam v matični domovini, pa tudi v zamejstvu, pojavi sodba, češ da matična država premalo ukrepa v prid svojih manjšin v svetu, naj tokrat ne bo odveč, če se malce pomudimo še pri obveznostih matične domovine, kjer gre pri Slovencih za majhno specifiko. Namreč slovenski narod sodi med številčno najmanjše narode v Evropi, ki pa ima hkrati precejšen del svojih pripadnikov raztresenih po svetu.

Kadar govorimo in razmišljamo o enotnem kulturnem prostoru, potem ne vključujemo vanj le matičnega slovenskega naroda, ampak tudi Slovence, ki živijo v treh sosednjih državah (Italija, Avstrija, Madžarska), pa tudi Slovence, ki živijo kot trajni izseljenci v številnih državah na vseh celinah sveta. Brez dvoma ima matični narod posebne obveznosti do svojih rojakov v tujini. Ob tem pa ni moč prezreti naših notranje in zunanje političnih načel, ki so zapisana v ustavi in drugih političnih dokumentih.

Jugoslovanska politika do narodnostnih manjšin je znana. Jugoslavija se zavzema za to, da narodnostne manjšine dobijo vse posebne pravice, ki jim zagotavljajo njihov narodnostni obstoj ter socialno ekonomski razvoj. Pri tem matična družba sodeluje z manjšinami in družbami, v ka-

Tudi mladina Jugoslavije prizadeto spremlja usodo slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji (delegacija ZSM) na obisku pri ZSM na Koroškem)

tere so vključene manjšine. Jugoslavija se zavzema za dobre sosedske odnose z državami, v katere so vključene njene manjšine in sodi, da so lahko narodnostne manjšine pomemben dejavnik sodelovanja in zbliževanja med sosednjimi državami. Takšen razvoj je mogoče doseči, če si v sosednjih državah napredne sile prizadevajo, da narodnostne manjšine dobijo svoje stvarno zagotovljene pravice in če narodnostne manjšine sodelujejo v dejavnostih, ki jih vodijo napredne sile v njihovih družbah. Pri tem je treba še poudariti, da se matični narod ne vmešava v zadeve, o katerih odloča njegova manjšina sama in da se država matičnega naroda ne vmešava v zadeve, ki sodijo v notranjo pristojnost države, v katero je vključena narodnostna manjšina.

Eden od pomembnih razlogov za odprtje meja s sosednjimi državami, zlasti Italijo in Avstrijo, je bil tudi ta, da državne meje ne bi ovirale razvoja narodnostne skupnosti, ki temelji na enotnem kulturnem — družbenem prostoru.

Naj v tej zvezi ne bo odveč še citat Titovih misli:

„Vselej smo izhajali s stališča, da so narodne manjšine mostovi, ki naj zbližujejo narode, prispevajo k prijateljstvu in sodelovanju med državami njihove narodnostne pripadnosti in tistimi, ki so zdaj njihova domovina. Vselej smo izhajali iz priznavanja pravice slehernemu narodu do njegove narodne identitete in do uveljavljanja njegove biti. S tem, ko smo zagotavljali popolno enakopravnost in svoboden vsestranski razvoj slehernega našega naroda in narodnosti..., smo s tem prispevali tudi k našemu sodelovanju s sosednjimi državami. Zato ne gre drugače, kakor da se zanimamo za življenje in položaj tudi delov jugoslovanskih narodov, ki kot narodne manjšine živijo v sosednjih državah, da si prizadevamo, da jim bodo pripadle vse tiste pravice, ki jim gredo na podlagi ustavne listine Združenih narodov in meddržavnih pogodb.“

Pa še citat iz resolucije X. kongresa ZKJ:

„Ob naporih za utrditev varnosti v svetu je potrebno še omeniti, da igrajo narodnostne manjšine pomembno vlogo. Omenili smo že, da sodelovanje matičnega naroda z njegovo narodnostno manjšino v zamejstvu in družbo, v katero je

manjšina vključena, utrjuje mednarodno kohezivnost. Hkrati je še treba reči ob upoštevanju načel varnosti in sodelovanja, da probleme manjšin ni mogoče reševati z ozemeljskimi zahtevami, kar vodi do usodnih konfliktov ali celo spopadov, marveč le z uveljavljanjem njihovih pravic do narodne individualnosti in svobodnega ter vsestranskega razvoja. Takšna pot utrjuje mednarodno varnost in razvija mednarodno sodelovanje.“

Pa se za konec povrtno še malce na koroško stran Karavank in se vprašajmo:

Kakšna bi bila Evropa, če bi povsod, kjer živi več narodnosti v eni državi, ubirali tako pot, kot v sosednji Avstriji? Denimo, če bi bila sestavljena samo iz večinskih narodov, če bi imeli pravico živeti samo „veliki“ narodi?

Bržčas bi postala že zdavnaj Južna Afrika ali Bližnji vzhod. Vojna bi bila neizogibna!

„Evropo ne sestavljajo samo države, ampak tudi narodnosti. Osnova države so narodnosti. Tem pa ne gredo samo pravice, marveč tudi pomoč in so most, a ne prepad med državami. Pestrost Evrope z narodi in narodnostmi je njeno bogastvo. To so načela naše organizacije“, je dejal generalni sekretar organizacije narodnostnih skupnosti Evrope (FUENS) Olav Meinhardt, ko se je mudil v Celovcu.

V Franciji žive Bretonci, v ZR Nemčiji Danci, na Danskem Nemci, Švedi na Finskem, Nemci v Belgiji itn. Renesansa manjšin v Evropi je splošen pojav in ne zgolj „kaprica“ koroških Slovencev v Avstriji, kot hočejo prikazati boj koroških Slovencev za svoje pravice.

Manjšine so vedno trpele zastran nadmoči in nadvlade velikih narodov. Časi pa se spreminjajo. Zahodni Nemci so na moč strpni z Danci; Nemci se na Danskem počutijo svobodne in enakopravne; Švedi na Finskem imajo vse pravice, vse je dvojezično, celo državni jezik.

V Avstriji so uzakonili merilo 25 odstotkov, po katerem naj bi dodeljevali pravice. Tudi v Belgiji so njega dni poznali odstotke in pravijo, da so odstotki vselej rojevali težave. Celih 130 let so imeli med manjšino in večino probleme, popisi so povzročali zdrahe, dokler se niso odločili za ozemeljsko načelo.

Za vse izkušnje evropskih držav in narodov pa so v Avstriji gluhi. Smelo so se odločili, da ne bodo spoštovali mednarodnih obveznosti, prevzetih s podpisom državne pogodbe, kar v juridičnem jeziku ni nič drugega kot šolski primer mednarodnega delikta!

Kakšna bo prihodnost tega kontinenta, če zamiži pred dogajanjem v Avstriji (tudi

podpisnico helsinškega dokumenta!), po katerih mednarodnih obveznosti ni treba izpolnjevati? In prav na primeru koroških Slovencev se utegnejo Evropi odpreti oči, ko se bo morala vprašati, ali se lahko sprejme in uveljavi praksa neizpolnjevanja ter ignoriranja mednarodnih obveznosti?

Marjan Remic

Resnica je mrtva

Resnica
je mrtva.
Ubili so jo
jeziki,
močnejši od kačjega strupa.

Zdaj hodim
s črno zastavo
skozi puščavo mrkih obrazov
in param grozo tišine,
osvojene v zagovor
brezvestnih dejanj.

Razstavil sem
našo misel,
naše rože
in našo besedo.

Vse v najlepšem soncu!

Pa ni bilo
nobene čebele,
nobene čebele...

Razstavil sem

Andrej Kokot

Avstrijsko-jugoslovanski odnosi po drugi svetovni vojni - s posebnim ozirom na manjšinsko vprašanje

Odnose med sosedama po vojni delimo v dve obdobji: prvo od konca druge svetovne vojne do podpisa pogodbe o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije dne 15. 5. 1955, drugo pa od tedaj naprej. V prvem obdobju so bili to odnosi med suvereno Jugoslavijo in Avstrijo z omejeno suverenostjo zaradi prisotnosti zavezniških zasedbenih oblasti. Odnosi med državama so se oblikovali predvsem na zasedanjih različnih zavezniških teles, ki so deset let po vojni pripravljala pogodbo o Avstriji, s katero je šele dobila popolno suverenost. V tem času sta bili v bilateralnih odnosih v ospredju vprašanje meja in s tem tesno povezano vprašanje pravic in zaščite slovenske in hrvaške narodne manjšine, ki ostane na avstrijskem državnem ozemlju. Leta 1949 je bila dokončno odločena usoda Koroške (meja je ostala nespremenjena) in odnosi med obema državama so se potem začeli normalizirati.

V drugem obdobju odnosov med dvema suverenima državama je bilo v političnem ospredju vprašanje pravic in zaščite slovenske in hrvaške manjšine. Leta 1970 so se zaradi nemško-nacionalističnih izpadov meddržavni odnosi zelo ohladili.

Ob koncu druge svetovne vojne so ozemlje prve avstrijske republike zasedle zavezniške sovjetske in anglo-ameriške vojaške enote. Predstavniki teh sil in Francija so imeli okupacijsko oblast v Avstriji. V zaključnih osvobodilnih bojih te vojne pa so na Koroškem sodelovale tudi enote jugoslovanske armade, v katerih sestavi so bile koroške partizanske enote, ki so osvobodile izpod fašizma slovensko etnično ozemlje. S tem pa se ni končalo eno najbolj spornih vprašanj že iz predvojnega časa, vse od nastanka Jugoslavije in prve avstrijske republike — manjšinsko vprašanje, temveč je ostalo odprto in „conditio sine qua non“ v povojnih avstrijsko-jugoslovanskih odnosih. Vzrok za to je podpis „moskovske deklaracije“ 1. 11. 1943, s katero so Velika Britanija, ZDA in SZ med drugim določile, da je

- nemška zasedba Avstrije nična in neveljavna,
- želja vseh zaveznikov obnovitev svobodne in neodvisne Avstrije,
- Avstrija odgovorna za sodelovanje v vojni na strani Nemčije in tej odgovornosti ne more ubežati,
- upoštevan pa bo delež, ki ga bo doprinesla za svojo osvoboditev.

Rešitev spornih vprašanj med Avstrijo in Jugoslavijo je bila odvisna od pogajanj o avstrijski državni pogodbi. Po skoraj dveletnih pripravah so se pogajanja začela januarja 1947 v Londonu s konferenco namestnikov zunanjih ministrov štirih velesil; s prekinitvami je trajala vse do podpisa pogodbe o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije 15. 5. 1955. Avstrijska stran je imela za svoja stališča že od začetka podporo štirih velesil zaradi moskovske deklaracije in tudi zagotovilo Stalina predsedniku avstrijske vlade Rennerju, da ostanejo avstrijske meje v celoti nespremenjene.

Avstrijska vlada je že v začetku leta 1947 predala francoski vladi spomenico, naj bi sklenili državno in ne mirovno pogodbo, posebej pa je odločno zavrnila jugoslovanske zahteve po slovenskem etničnem ozemlju v spomenici iz leta 1946. Jugoslovanska stališča je 16. 1. 1947 na konferenci namestnikov zunanjih ministrov v Londonu razložil namestnik zunanjega ministra dr. Joža Vilfan. Jugoslovanska spomenica iz leta 1946 je v uvodu poudarila, da je treba zaradi mirnega in dobrega sosedstva odpraviti vse vzroke agresivne politike v Avstriji; vsak poskus vključitve slovenske Ko-

roške in slovenskega ozemlja na Štajerskem v Avstrijo in nepriznavanje pravic gradiščanskim Hrvatom je lahko le nadaljevanje avstrijskih in nacističnih ponemčevalnih stremeljenj, pa tudi ovira za razvoj sodelovanja med Jugoslavijo in Avstrijo. Ko je te navedbe znanstveno utemeljila, je jugoslovanska vlada zahtevala: priključitev slovenske Koroške (Celovec/Klagenfurt, Beljak/Villach, Spodnja Ziljska dolina/Gailtal — 2470 km² in 180.000 prebivalcev) in slovenskega ozemlja na Štajerskem (Sobota/Soboth, Lučane/Leutschach, Radgona/Radkersburg — 130 km² in 10.000 prebivalcev) k Jugoslaviji, prenehanje vsake nadaljnje germanizacije gradiščanskih Hrvatov in zavarovanje njihovih pravic s posebnim statutom, pa tudi povračilo dela vojne škode (reparacije) v višini 150 milijonov dolarjev.

Dne 22. 1. 1947 je stališča iz jugoslovanske spomenice pojasnjeval dr. Vilfan. Dne 24. januarja pa je spregovoril avstrijski zunanji minister dr. Karl Gruber, ki je zavrnil vse jugoslovanske zahteve ter zatrjeval, da je bila Avstrija prva žrtev Hitlerja in je zato ne vežejo reparacije. Zagotavljal je, da se je Koroška pri volitvah zadnjih nekaj let z veliko večino odločala za Avstrijo in da se je pri zadnjem ljudskem štetju (1933) le 26.000 oseb odločilo za slovenski jezik in kulturno skupnost. Poudaril je, da Jugoslovani nimajo na noben način pravice gledati na Avstrijo kot sovražno deželo, jo kot tako obravnavati, a pri tem ne prevzeti nobene odgovornosti. Jugoslavija naj bi po njegovem mnenju vse do vojne zelo podpirala tretji rajh in dala po letu 1934 azil 5000 avstrijskim nacistom, med katerimi naj bi bili tudi trije vojni zločinci, katerih izročitev zahteva Jugoslavija.

Gruber v svojih izjavah ni omenil navdušenja znatnega dela Avstrijcev ob prihodu Hitlerja in pomembne vloge avstrijskih nacistov pri zločinah nad jugoslovanskim prebivalstvom, in tudi nad Slovenci v Avstriji in tretjem rajhu; ni povedal, da se nemškogovoreči Avstriji razen redkih izjem niso udeležili protifašističnega boja, ki je bil zlasti boj Slovencev na Koroškem; ni govoril o netočnosti in neuporabnosti tistih statističnih podatkov, na katere se je skliceval, pa tudi ne upošteval, da je NOB z enako močjo obračunala s predvojnimi vodstvom Jugoslavije, ki je dala azil avstrijskim nacistom, kakor z nemškim in avstrijskim okupatorjem. Avstrijska vlada v odgovoru in tolmačenju odnosov ni upoštevala jugoslovanskih razmerij, osvobodilnih teženj ljudstva in ni pokazala pripravljenosti popraviti, kar je bilo prej storjenih krivic na škodo Slovencev v Avstriji.

Prva faza pogajanj o ponovni vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije se je končala decembra 1947 in še ni prinesla odločitve glede avstrijsko-jugoslovanskih spornih vprašanj. Novo zasedanje namestnikov zunanjih ministrov v Londonu se je začelo 20. 2. in je trajalo do 28. 5. 1948. Sredi aprila 1948 so predstavniki velesil

Gospodarska
zbornica
Jugoslavije
je odprla
v Celovcu
svoje
predstavništvo

dovolili Jugoslaviji, da lahko ponovno predloži svoje zahteve, vendar le v primeru, da bo predlagala kaj novega, predvsem glede teritorialnih zahtev. Jugoslavija je nov predlog izročila konferenci 26. 4. 1948; zahteve so bile teritorialno omejene na bivše plebiscitne cone iz leta 1920, kar je pomenilo zmanjšanje zahtev za približno 680 km² in 40.000 prebivalcev ter odpoved Spodnji Ziljski dolini/Gailtal, delu mesta Beljak/Villach in nekaterih občin političnega okraja Volšperk/Wolfsberg. Na Štajerskem je nova spomenica predvidevala le manjši popravek pri Radgoni in Lučanah, za ostale predele Koroške in Gradiščanske pa zahtevala posebno varstvo narodnostnih pravic. Spomenica ni zmanjšala zahtevane reparacijske vsote.

Kaže, da so bili predlogi, ki jih je jugoslovanska vlada predložila konferenci namestnikov zunanjih ministrov leta 1948 glede posebnega varstva narodnostnih pravic Slovencev in Hrvatov, podlaga za poznejši 7. člen avstrijske državne pogodbe. V prvi točki tega predloga jugoslovanska stran predvideva za jugoslovanske manjšine „uživanje enakih pravic, kot jih imajo ostali avstrijski državljani, vključujoč tudi pravice do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem jeziku“. Druga točka je terjala, da „imajo pravico do osnovnošolskega pouka v hrvaškem oziroma slovenskem knjižnem jeziku in na odgovarjajoče število lastnih srednjih šol; v tem smislu naj se spremenijo učni programi na učiteljskih na Gradiščanskem in Koroškem, ustanovijo naj se prosvetni inšpektorati za hrvaške šole na Gradiščanskem in za slovenske na Koroškem“. Točka 3: „Zunanji in notranji uradni jezik v administrativnih in sodnih enotah s hrvaškim ali slovenskim oziroma narodnostno mešanim prebivalstvom je hrvaški oziroma slovenski jezik ob dodatnem nemškem; topografska terminologija in napisi bodo dvojezični in bodo v soglasju s tem preurejene administrativne in sodne enote“. Točka 4: „Pripadniki jugoslovanske manjšine v Avstriji bodo, sorazmerno z njihovim številom, zastopani v vzgojnem, upravnem in sodnem aparatu“. Točka 5: „Pripadnikom jugoslovanske manjšine se prizna pravica do vzdrževanja kulturnih vezi s Hrvati oziroma Slovenci v Federativni Ljudski Republiki Jugoslaviji ob priznavanju doseženih diplom“. Točka 6: „Delovanje organizacij, ki imajo za cilj raznarodovanje jugoslovanske manjšine, mora biti prepovedano“. Točka 7: „Ob preštevanju prebivalstva se ugotavlja materinščina v sodelovanju z gradiščanskimi Hrvati in s koroškimi Slovenci“.

Spomenico je predložil in zagovarjal dr. Aleš Bebler, avstrijsko stran pa je zastopal dr. Karl Gruber, ki je v odgovoru na spomenico med drugim poudarjal, da Jugoslavija utemeljuje svoje zahteve predvsem s soodgovornostjo Avstrije zaradi sodelovanja v nemški vojski, za kar pa ni Avstrija nič bolj odgovorna kot vsi tisti narodi, ki so morali biti prisilno v tej vojski. Zavračal je potrebo po posebni zaščiti avstrijskih državljanov slovenskega in hrvaškega jezika, za kar naj bi dajala senžermenska državna pogodba dovolj garancij. Odklonil je tudi plačilo reparacij in ostal pri ponudbi iz leta 1947, da naj Jugoslaviji ostane avstrijsko imetje na njenem ozemlju, ki da je vredno 100 milijonov dolarjev.

Dr. Bebler je dokazoval potrebo po posebni zaščiti obeh manjšin tudi s prikazom vseh vrst germanizacije po prvi svetovni vojni. Gruber pa je odgovarjal, da slovenska manjšina na Koroškem ni kompaktno naseljena, kar naj bi dokazovale tudi dvojezične šole. Ugotavljal je, da Avstrija ni kriva, če posamezni Slovenci zaradi svobode tiska in besede, ki vlada v Avstriji, govorijo nemško. Na trditve dr. Beblerja, da v Avstriji ni bilo resnega odporiškega gibanja, še zlasti ne v primerjavi z jugoslovanskim, je Gruber odgovarjal, da se je tudi on boril proti nacizmu na Tirolskem in da je v Avstriji mnogo najboljših ljudi padlo. Po njegovem mnenju je Avstrija dala težke žrtve, da bi se sama osvobodila, mednje pa je prišteval tudi avstrijske vojne ujetnike.

Tudi novih jugoslovanskih zahtev na konferenci niso upoštevali. Predstavniki zahodnih treh velesil so bili zoper jugoslovanske teritorialne in reparacijske zahteve, le sovjetski delegat je podpiral Jugoslavijo, vendar je informbirojevski spor kasneje vplival tudi na dogajanja pri reševanju avstrijsko-jugoslovanskih spornih vprašanj.

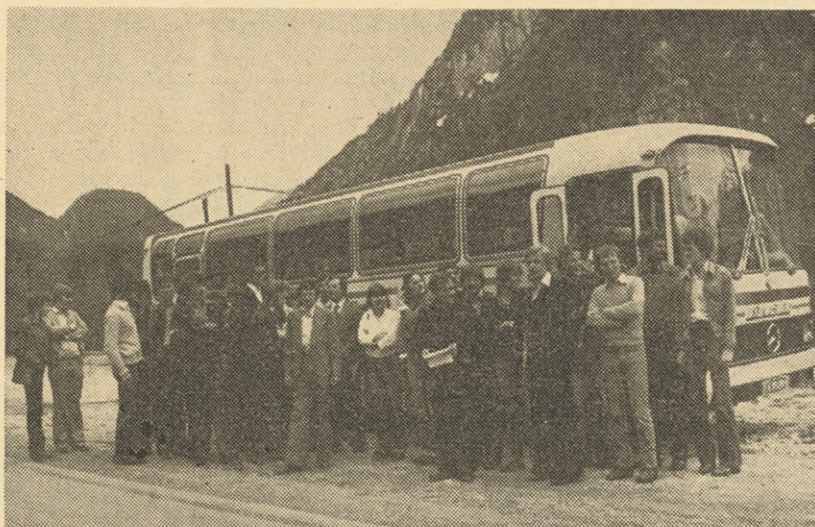
Maja 1948 prekinjena konferenca namestnikov zunanjih ministrov v Londonu je ponovno začela z delom 9. 2. 1949. Sovjetski delegat je ob razpravi o mejnem vpra-

šanu (člen 5 načrta avstrijske državne pogodbe) zahteval ponovno zaslišanje jugoslovanske delegacije, vendar sta ameriški in britanski delegat vztrajala na avstrijski meji pred anšlusom in sta bila pripravljena razpravljati le o manjšinskem vprašanju in morebiti o dravskih elektrarnah Žvabek in Labot. Končno je obveljal kompromisni dogovor med velesilami, da bodo jugoslovanskega delegata zaslišali, če bo koristno. Sklep o ponovnem zaslišanju jugoslovanskega delegata so sprejeli 14. 2. 1949, ker se velesile niso mogle sporazumeti o plačilu reparacij Jugoslaviji, saj je tudi Sovjetska zveza zahtevala plačilo reparacij, ker je bila Avstrija soodgovorna za vojno in so to zapisali tudi v uvodu v državno pogodbo.

Dr. Aleš Bebler je nov jugoslovanski predlog predložil 24. 2. 1949. V bistvenih točkah je ta predlog, ki je pokazal pripravljenost jugoslovanske vlade na mednarodno sodelovanje, zahteval: 1. Kompromisno ureditev meje v korist Jugoslavije, kar bo jugoslovanska vlada predlagala kasneje; 2. Politično, gospodarsko in kulturno avtonomijo za slovensko Koroško, ki še naprej ostane sestavni del Avstrije; 3. Plačilo reparacij; 4. Zagotovitev manjšinskih pravic Hrvatov in Slovencev, ki ostanejo izven zgoraj omenjenega avtonomnega ozemlja; 5. Avtonomno ozemlje naj dobi lastno upravo, vključno z lastno varnostno službo, pokrajinsko vlado in skupščino z zakonodajnimi pravicami ter samostojno sodstvo. Ustava avtonomnega ozemlja bo vključena v avstrijsko zvezno ustavo pod garancijo varnostnega sveta OZN.

Glede na prejšnje jugoslovanske zahteve lahko ta predlog imenujemo tudi minimalni. Toda tudi takemu predlogu je Avstrija odločno nasprotovala.

Štiri dni po govoru Beblerja (28. februarja) je pred namestniki zunanjih ministrov spregovoril tudi dr. Gruber. Jugoslovanski predlog je razdelil v tri dele in vsakega posebej zavrnil. Prvi del naj bi vseboval zahteve po odcepitvi avstrijskega ozemlja, toda meja med Jugoslavijo in Avstrijo je bila določena že leta 1920, nespremenljivost le-te pa slovesno zagotovljena z moskovsko deklaracijo 1943. Drugi del naj bi bile zahteve po zaščiti slovensko in hrvaško govorečega prebivalstva. Zatrjeval je, da posebno varstvo ni potrebno, ker ne verjame, da bi še kje v Evropi uživala manjšina take svoboščine kot „Avstrijci slovenskega jezika“. Strnjenega slovenskega ozemlja po njegovem na Koroškem ni, zato ni utemeljitev za zahtevo po teritorialni avtonomiji, pač pa je mogoče zagotoviti varstvo vsakemu slovensko govorečemu prebivalcu, če to varstvo hoče. Varstvene določbe naj ne bi prišle v ustavo, ker ima avstrijska ustava mnogo določb o varstvu manjšin in niso potrebna nobena dopolnila. Tretji del naj

Obisk
slovenske
koroške
mladine
pri rojakih
v Italiji

bi bile gospodarske zahteve, pri katerih je Gruber zopet odločno zavrnil plačilo reparacij.

Razprava na londonskih pogajanjih o jugoslovanskem minimalnem predlogu je trajala nekaj mesecev in je bila končana šele s sklepom tajne seje konference veleposlanikov štirih velesil v Parizu 20. 6. 1949. Sporazum je določal, da Avstrija ostane v mejah od 1. 1. 1939; da mora državna pogodba predvideti varstvo pravic slovenske in hrvaške manjšine; da Jugoslavija ne dobi reparacij, dobi pa pravico do avstrijske imovine v Jugoslaviji. Zaradi neugodne mednarodne situacije torej ni bila uresničena nobena od glavnih in niti minimalne zahteve Jugoslavije.

Avstrijska stran je bila s sklepom štirih zunanjih ministrov zadovoljna. Gruber je že 21. 1. 1949 izjavil, da je Avstrija pripravljena zagotoviti pravice slovenski in hrvaški narodni manjšini in se zavzel za normalizacijo jugoslovansko-avstrijskih odnosov. Tudi kancler Figl je pozdravil sklep, v katerem je videl potrditev avstrijske odločitve, da Avstrija od svojega ozemlja ne bo odstopila niti za korak.

Jugoslovanska stran pa je 23. 6. v komunikeju zunanjega ministrstva ostro protestirala in sklep označila kot diktat ene od zavezniških držav. Dne 28. 7. 1949 je namestnik jugoslovanskega zunanjega ministra Leo Mates poslal spomenico namestnikom zunanjih ministrov v Londonu, v kateri je zahteval revizijo sklepa o meji, ureditev reparacij in določitev pravic za koroške Slovence in gradiščanske Hrvate.

Velesile sklepa niso spremenile, vendar so v juliju in avgustu 1949 dokončno oblikovale člen 7 pogodbe o vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije, ki zagotavlja osnovne pravice Slovcem na Koroškem in Štajerskem ter Hrvatom na Gradiščanskem. Zaradi tega in v prepričanju, da bo Avstrija določila tega člena dosledno spoštovala in uresničevala, se je Jugoslavija odpovedala teritorialnim zahtevam. Potem so se odnosi med Avstrijo in Jugoslavijo začeli normalizirati.

Leta 1952 (od 19. do 25. junija) je bil na uradnem obisku v Jugoslaviji avstrijski zunanji minister dr. Karl Gruber. V razgovorih, ki jih je imel z najvišjimi jugoslovanskimi predstavniki, so poudarili željo, naj se jugoslovansko-avstrijski odnosi odvijajo v duhu vzajemnega spoštovanja in razumevanja. Dotaknili pa so se predvsem vprašanj čimprejšnje obnove Avstrije in njenega vstopa v OZN, gospodarskega sodelovanja in položaja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Jugoslovanska stran je dala polno podporo naporom Avstrije za uveljavitev suverenosti. Sklenili so načelni sporazum o maloobsejnim prometom in se zavezali za čim širšo blagovno menjavo. Jugoslavija pa je posebej poudarjala potrebo po zadovoljivi ureditvi položaja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji.

Prelomnico v avstrijsko-jugoslovanskih odnosih pomeni podpis Državne pogodbe o vzpostavitvi demokratične in neodvisne Avstrije 15. 5. 1955 na Dunaju. Pogodbo, s katero so velesile obnovile Avstrijo v starih mejah in ji zagotovile popolno suverenost, je sprejela tudi Jugoslavija in jo ratificirala novembra 1955. To je na eni strani pomenilo priznanje obstoječega stanja, na drugi strani pa je Jugoslavija s tem dobila legitimno pravico skrbeti za dosledno spoštovanje in uresničevanje za Slovence in Hrvate enega najpomembnejših členov, člena 7 državne pogodbe.

Že ob podpisu avstrijske državne pogodbe je jugoslovanski državni sekretar za zunanje zadeve Koča Popović izrazil prepričanje, da bo „jugoslovanska manjšina od trenutka veljavnosti državne pogodbe in v novih pogojih postajala vse trdnjša vez med dvema sosednjima državama“. V razpravi ob ratifikaciji v ljudski skupščini FLRJ pa je poslanec Slovenije, dr. Maks Šnuderl, med drugim dejal: „Pogodba daje mednarodnopravno osnovo za nadaljnje razvijanje naših medsebojnih odnosov. Kako pa se bodo na tej pravni osnovi ti odnosi razvijali, ni več stvar pogodbe, temveč ljudi samih... Kot državljani Jugoslavije se ne želimo vpletati v notranje odnose v Avstriji in v državljanske dolžnosti Slovencev in Hrvatov v tej državi, vendar nismo nezainteresirani za to, kako se spoštuje manjšinske pravice naših sonarodnjakov izven naše države... Ratifikacija z naše strani, prostovoljna ratifikacija te pogodbe, služi ideji miru in dejanski okrepitvi miru, mednarodnega sodelovanja in sodelovanja med narodi v tem delu Evrope.“

Položaj obeh manjšin v Avstriji pa se je začel poslabševati že takoj po podpisu državne pogodbe. Samo štiri dni po podpisu pogodbe so začeli ustanavljati nemško-nacionalistična društva, ki so se leta 1957 združila v „Koroško domovinsko službo“ — Kärntner Heimatdienst. Prav ta organizacija je glavna povzročiteljica prvega večjega poslabšanja odnosov med Avstrijo in Jugoslavijo v letih 1958/59. Nemški nacionalisti so začeli pod vodstvom Heimatdiensta odločno akcijo zoper uredbo o obvezni dvojezični šoli na Koroškem iz leta 1945 in so dosegli, da je koroški deželni glavar in predsednik koroškega deželnega šolskega sveta Ferdinand Wedenig 22. 9. 1958 izdal odlok, s katerim so starši dobili pravico, da svoje otroke izpišejo iz dvojezičnih šol. Zaradi vseh mogočih vrst pritiskov na starše slovenske narodnosti je bilo od dvojezičnega pouka odjavljenih 57 odstotkov slovenskih otrok.

Ceprav so tudi sami avstrijski politični in upravni krogi ugotovili, da je bila odločitev deželnega glavarja Wedeniga protizakonita in protiustavna, je zvezna vlada sankcionirala takšno stanje v manjšinskem šolstvu na Koroškem. Dne 19. 3. 1959 je namreč parlament sprejel zakon o manjšinskem šolstvu, s katerim je bilo odpravljen obvezni dvojezični osnovni šolstvo, edina uredba avstrijskega manjšinskega varstva, s katero so bili koroški Slovenci zadovoljni in je bila sprejeta z njihovim soglasjem. Istočasno pa je bil sprejet tudi zakon o uporabi slovenščine pred sodnimi oblastmi na Koroškem, s katerim je bila slovenščina degradirana v pomožni jezik, njena uporaba pa skržena od prejšnjih devetih sodnih okrajev na tri.

Jugoslovanska vlada je protestirala zoper dogodka na Koroškem že 4. 10. 1958 z noto, v kateri je opozorila avstrijsko vlado, da „odlok predsednika pokrajinske vlade Koroške popolnoma spreminja dosednji sistem šolstva na Koroškem, občutno in bistveno zmanjšuje dosedanje pravice slovenske manjšine na področju šolstva, da se slovenski jezik obravnava kot tuj jezik na Koroškem, kar je v evidentnem nasprotju s členom 7 državne pogodbe...“ Nadalje jugoslovanska vlada ugotavlja, da „predstavljaja sprejetje odloka pokrajinske vlade Koroške prav v času, ko so na nivoju vladnih delegacij potekala jugoslovansko-avstrijska pogajanja o vrsti odprtih bilateralnih vprašanj, vključno z vprašanjem izvajanja člena 7 državne pogodbe, in ko so se glede nadaljnjih ugodnih odnosov in sodelovanja med obema sosednjima državama že kazali določeni rezultati, toliko bolj nepričakovan udarec doslej vloženim naporom“.

Avstrijska vlada je z noto 11. 10. 1958 zavrnila protest vlade FLRJ kot „neutemeljen“ in trdila, da „odlok v vsakem pogledu varuje pravice slovenske manjšine na Koroškem“. Vlada FLRJ je avstrijski 3. 11. 1958 sporočila, da „odgovor vlade Republike Avstrije ne smatra za zadovoljivega“. Opozorila je na obstoj in aktivnost nacionalističnih organizacij na Koroškem, ki po oceni vlade FLRJ izvajajo aktiven pritisk na slovensko manjšino, še zlasti v zvezi z izvajanjem odloka predsednika pokrajinske vlade Koroške. Nota izraža zaskrbljenost vlade FLRJ in apelira na avstrijsko vlado, naj sprejme ustrezne ukrepe za preprečitev takega razvoja dogodkov na Koroškem.

Slovenski
gospodar-
stveniki
iz Trsta
na obisku
na Koroškem

Ker Avstrija ni nič storila za preprečitev nastalega stanja, temveč je celo pripravljal sankcioniranje ukinitve obveznega dvojezičnega pouka, je vlada FLRJ 26. 1. 1959 izročila vladi Avstrije „Memorandum o vprašanju slovenske manjšine na Koroškem“. V njem je med drugim zapisano: „Pri izvajanju odloka je prišel do polnega izraza pritisk nacionalističnih organizacij, ob udeležbi nekaterih šolskih organov, organov državne administracije in vplivnih gospodarskih faktorjev in torej ni možno pričakovati, da bo zagotovljeno svobodno odločanje v zvezi z uporabo odloka. Pritisk je bil tako močan, da je to odkrito ugotovil tudi del avstrijskega tiska“. V nadaljevanju pa so navedeni tudi konkretni primeri pritiskov in zastraševanja slovenskega življa.

Neposredno pred sprejetjem zakona o izvajanju določb avstrijske državne pogodbe o manjšinskem šolstvu na Koroškem in zakona o izvajanju člena 7 odst. 3 državne pogodbe, je Jugoslavija še enkrat protestirala pri avstrijski vladi. V noti 17. 3. 1959 je ugotovila, da zakonska predloga ne upoštevata osnovnih teženj slovenske manjšine, ki jih zagotavlja člen 7 državne pogodbe in da bosta nova zakona slovensko etnično skupino na Koroškem izpostavila diskriminaciji. V svoji noti je vlada FLRJ tudi poudarila, da avstrijska vlada pri sprejemanju novih zakonov za slovensko manjšino na Koroškem ni smatrala za potrebno, da se posvetuje z najbolj zainteresirano slovensko narodno manjšino.

Po sprejetju obeh zakonov je 13. 4. 1959 v zvezni ljudski skupščini FLRJ spregovoril državni sekretar za zunanje zadeve Koča Popović. Posebej je poudaril: „Ne da bi se na tem mestu spuščali v analizo zakonov, je očitno, da zakona predstavljata zoževanje pravic, ki jih je manjšina do sedaj uživala in ki jih zagotavlja člen 7 avstrijske državne pogodbe. Zaradi tega naša vlada smatra to vprašanje še naprej za odprtega. Razumljivo je, da so se morale take enostranske rešitve, ki ne upoštevajo pravic in interesov obeh držav, negativno odraziti na naše odnose“. Nekaj kasneje, 21. 4. 1959, je jugoslovanska vlada tudi z noto protestirala pri avstrijski vladi.

Jugoslovanski protesti niso spremenili stanja in je ostalo manjšinsko vprašanje odprto v avstrijsko-jugoslovanskih odnosih, česar so se dotaknili na vseh uradnih srečanjih avstrijskih in jugoslovanskih predstavnikov.

V dneh od 16. do 19. 3. 1960 je na povabilo jugoslovanske vlade bival na uradnem obisku v Jugoslaviji avstrijski minister dr. Bruno Kreisky. V pogovorih z najvišjimi jugoslovanskimi predstavniki so podčrtali potrebo po čim prejšnjem dogovoru o dolgoročnem trgovinskem sodelovanju, o povečanju blagovnega prometa, o sodelovanju med avstrijskimi in jugoslovanskimi industrijskimi podjetji ter o čim širšem kulturnem sodelovanju. Jugoslovanska stran je tudi ob tej priložnosti poudarila poseben pomen pravičnega reševanja problema slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji; avstrijska stran pa je izjavila, da si njena vlada prizadeva v duhu načel avstrijske ustave in v smislu člena 7 državne pogodbe konsolidirati položaj omenjenih manjšin.

Jugoslovanski državni sekretar za zunanje zadeve Koča Popović je vrnil obisk avstrijskemu kolegu v dneh od 24. do 27. 11. 1960. Na pogovorih na Dunaju so potrdili dogovore iz Beograda in ugotovili, da je Avstrija izpolnila obveznosti z 25. člena državne pogodbe, ko je sprostila lastnino jugoslovanskih nosilcev pravic, ki je bila v času druge svetovne vojne na osnovi raznih transakcij prenešana v Avstrijo. Soglašali so, da bo avstrijska stran pripravljena izpolniti določbe člena 7 državne pogodbe o pravicah manjšine in za kontakte med predstavniki manjšin in avstrijskimi oblastmi, da bi manjšine lahko postale element napredovanja dobrososedskih odnosov.

Od 23. do 26. 3. 1965 je prišlo do obiska na vrhu. Predsednik Tito in vlada SFRJ sta povabila na uradni obisk vršilca dolžnosti predsednika republike Avstrije in zveznega kanclerja dr. Josefa Klause. Na pogovorih sta obe strani poudarili pozitiven razvoj medsebojnih odnosov zlasti na gospodarskem področju, turističnega in maloobmejnega prometa in kulturnega sodelovanja. Spregovorili so tudi o manjšinskem vprašanju in v skupnem komuniqueju zapisali, da „sta obe strani izrazili zadovoljstvo zaradi napredka, doseženega pri realizaciji pravic slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Avstrijska delegacija je zagotovila, da bo v sporazumu z manjšinama še naprej

zagotavljala njune pravice, pri čemer je avstrijska stran izjavila, da bo neprestano skrbela za napredovanje kulturnih in gospodarskih interesov manjšin“.

Dve leti kasneje, od 13. do 17. 2. 1967, je prišel na uradni obisk v Avstrijo predsednik SFRJ Josip Broz Tito. Med pogovori sta obe strani poudarili napredek medsebojnih odnosov, ki so se še posebej dobro razvijali zaradi ukinitve viz v letu 1964, poudčrtano pa je bilo tudi dobro sodelovanje v okviru Donavske komisije. Ko so govorili o položaju manjšin, je avstrijska stran ponovno poudarila, da bo stalno pospeševala kulturne in ekonomske interese manjšin v soglasju z manjšinama samima.

Avstrijski predsednik republike Franz Jonas je vrnil obisk v času od 30. 9. do 5. 10. 1968. Tudi to pot so veliko pozornost posvetili odprti meji in obmejnemu sodelovanju, k razvoju katerega naj bi veliko prispevali slovenska in hrvaška manjšina, ki imata vlogo povezovalnega faktorja. Jugoslovansko-avstrijsko sporočilo o pogovorih pozdravlja pripravljenost avstrijske vlade, da v dogovoru s predstavniki manjšin še naprej rešuje aktualna vprašanja, ki zadevajo življenje manjšin. Avstrijska stran je spet poudarila, da bo stalno pospeševala kulturne in ekonomske interese manjšin ob njunem soglasju.

Z letom 1970 so se odnosi med Avstrijo in Jugoslavijo močno poslabšali. Ob petdeseti obletnici koroškega plebiscita so namreč nemški nacionalisti na Koroškem odkrito pozvali na likvidacijo slovenske manjšine. V svojem glasilu „Ruf der Heimat“ so zapisali, da zgodovina na Koroškem še ni potegnila končne črte in da bo mir na Koroškem šele takrat, ko enega izmed obeh narodov ne bo več. Kriza se je poglobila v jeseni 1972, ko sta koroški deželni glavar Hans Sima in z njim socialistična stranka poskusila s delno rešitvijo problematike dvojezičnih topografskih napisov. Parlament je namreč 6. 6. 1972, samo z glasovi socialistov, sprejel zakon o postavitvi dvojezičnih topografskih napisov v 205 krajih Koroške. Kljub temu, da je zakon odstopal od določil državne pogodbe, je izzval nemško nacionalistično evforijo. V nekaj dneh so nacionalistične in od njih nahujskane skupine zrušile vse do takrat postavljene napise, policija pa je, namesto da bi ščitila državno premoženje, dogajanje samo opazovala.

Še pred sprejetjem zakona o dvojezičnih topografskih napisih je prišlo do dveh obiskov vidnih državnikov z obeh strani. Dne 2. 2. 1972 je bil na neuradnem obisku v Zagrebu avstrijski zunanji minister dr. Rudolf Kirchschläger. Jugoslovanska stran, vodil jo je jugoslovanski zvezni sekretar za zunanje zadeve Mirko Tepavac, je izjavo avstrijskega ministra, „da bo z avstrijske strani kmalu prišlo do spodbude, ki bo pomagala pri reševanju še odprtih manjšinskih vprašanj“ (mišljen je bil zakon o dvojezičnih topografskih napisih — op. p.), sprejela z zadovoljstvom, vendar z opombo, „da bi manjšine morale biti subjekt in ne objekt v rokah te ali one strani“.

Na povabilo zveznega kanclerja Republike Avstrije je v dneh od 12. do 15. 4. 1972 uradno obiskal Avstrijo predsednik zveznega izvršnega sveta SFRJ Djemal Bijedić. V času obiska so podpisali sporazum o gospodarskem, industrijskem in tehničnem sodelovanju, ki določa ustanovitev komisije na vladni ravni, in sporazum o sodelovanju v kulturi, znanosti in izobraževanju, dosežen pa je bil tudi dogovor o začetku pogajanj o sklenitvi sporazuma, po katerem bi bila maturitetna spričevala obojestransko priznana. Avstrijska stran je ob manjšinskem vprašanju poudarila, da bo vedno pospeševala in podpirala interese in razvoj manjšin.

Jugoslovanska vlada je že 6. 11. 1972 z noto protestirala pri avstrijski vladi zaradi napada na dvojezične napise na Koroškem, s katerim so nemški nacionalisti preprečili izvedbo zakona o dvojezičnih topografskih napisih. Tri mesece zatem, 13. 2. 1973, je jugoslovanska vlada avstrijski izročila noto v zvezi z obveznostmi, ki se nanašajo na pravice in zaščito slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji.

Da bi omogočila stvaren dialog o vprašanjih, ki so oteževala avstrijsko-jugoslovanske odnose, je jugoslovanska vlada 17. 5. 1973 predala avstrijski vladi platformo za bilateralno delo na odprtih vprašanjih in konstruktivno pokazala poti za rešitev manjšinskega vprašanja, za izvedbo arhivskega dogovora iz leta 1923 in za vračanje kulturnih dobrin, ki so jih okupatorji med drugo svetovno vojno odnesli iz Jugoslavije.

Skoraj leto dni je trajalo, da je avstrijska vlada 2. 4. 1974 odgovorila na jugoslovansko platformo. Zavrnila je vse predloge in zahteve. Iz odgovora med drugim iz-

haja, da je večina vprašanj že rešenih, preostala pa so v fazi reševanja (na primer restitucija kulturnih dobrin, vprašanje arhivov in 3. odstavek 7. člena).

V noti z dne 29. 10. 1974 je jugoslovanska vlada avstrijsko podrobno argumentirano opozorila na neizpolnjevanje njenih obveznosti iz državne pogodbe. Poleg neizvajanja določil 7. člena je jugoslovanska stran še posebej opozorila na delovanje neonacističnih organizacij in na pojave neonacizma v Avstriji nasploh, pa tudi to, da še vedno ni rešeno vprašanje arhivov in restitucije kulturnih dobrin.

Avstrijska vlada je 2. 12. 1974 odgovorila na jugoslovansko noto. Zavrnila je vse očitke in trdila, da se položaj manjšin v Avstriji ni poslabšal, v noti pa najdemo tudi napoved enostranskega tolmačenja državne pogodbe, saj je avstrijska vlada pogojila varstvo slovenske in hrvaške manjšine z njihovim številom.

Jugoslovanska nota z dne 27. 12. 1974 označuje avstrijsko noto kot nesprejemljiv odgovor in ugotavlja, da jugoslovanska vlada v celoti ostaja pri svojih trditvah.

Tudi po sestanku med avstrijskim zveznim kanclerjem Kreiskym in predsednikom SFRJ Titom ter Edvardom Kardeljem, ki je bil 29. 12. 1975 na Brdu pri Kranju na iniciativo avstrijskega kanclerja in po katerem je Kreisky izjavil: „Jasno je, da je Jugoslavija zaskrbljena za svoji manjšini, vendar mi vemo, da je določbe državne pogodbe treba izpolniti“, se odnos avstrijske politike do manjšinskega vprašanja ni bistveno spremenil. Na podlagi sporazuma treh v parlamentu zastopanih strank je parlament 7. 7. 1976 sprejel dva nova zakona o manjšinski problematiki. Z novelo zakona o popisu prebivalstva iz leta 1950 so sankcionirali preštevovanje manjšin, z drugim, zakonom o narodnostnih skupinah v Avstriji, pa uvedli preštevovanje kot osnovo za reševanje manjšinske problematike.

Jugoslovanska vlada je zaradi takega izigravanja določb državne pogodbe protestirala. Dne 1. 7. 1976 je avstrijski vladi izročila aide memoire v zvezi z reševanjem njenih obveznosti po državni pogodbi, s posebnim ozirom na novelo zakona o popisu prebivalstva in zakona o narodnostnih skupinah. Med drugim je bilo v aide memoiru zapisano, „da ... predloga zakonov že tako okrnjene manjšinske pravice in zaščito pogojujeta s predhodnim preštevanjem oz. ‚ugotavljanjem‘ slovenske in hrvaške manjšine, kar predstavlja bistveno odstopanje od črke in duha državne pogodbe.“

Avstrijska vlada je 14. 7. 1976 v odgovoru na jugoslovanski aide memoire zavrnila vse jugoslovanske kritike in zapisala, da Jugoslavija „... očitno ni dovolj informirana o vsebini zakona o narodnostnih skupinah, zaradi česar je prišlo do nesporazuma. Iz tega razloga se daje na razpolago po en primerek zakona o narodnostnih skupinah, kot tudi tekst izjave zveznega kanclerja ob sprejetju tega zakona v parlamentu“. Ko je avstrijski parlament sprejel prej omenjena zakona, je vlada SFRJ 23. 7. 1976 še enkrat z noto protestirala pri avstrijski vladi.

S sklepom avstrijske politike, da bo „preštevovanje manjšin“ ali, kot so to uradno imenovali, „tajno ugotavljanje materinega jezika“, izvedeno 14. 11. 1976, so se avstrijsko-jugoslovanski odnosi nadalje poslabšali. Čeprav je do julija 1978 prišlo do nekaterih delovnih sestankov med avstrijskimi in jugoslovanskimi predstavniki (obisk avstrijskega ministra za kulturo dr. Sinowatza, podpredsednika ZIS Dobroslava Čulafića, avstrijskega notranjega ministra E. Lanca) in so se nekatera sporna vprašanja začela reševati (npr. delna vrnitev arhivalij in kulturnih dobrin, varovanje obeležij jugoslovanskih protifašistov), pa tudi avstrijska politika z nekaterimi gestami dobre volje skuša zadovoljiti slovensko manjšino na Koroškem (npr. ukinitve sodnega postopka zoper slovenske aktiviste iz Sel, ki so učinkovito preprečili preštevovanje manjšine) in ne glede na to, da obe državi na mednarodnem področju bolje sodelujeta kot na bilateralnem, se odnosi še vedno niso bistveno izboljšali. Jugoslavija je namreč prepričana, „da je odnos do naših narodnih manjšin tudi merilo odnosa do vseh jugoslovanskih narodov“, kot je bilo rečeno na 11. kongresu ZKJ junija 1978. Avstrijski odnos do slovenske in hrvaške manjšine pa je še vedno nezadovoljiv.

Dr. Dušan Nečak

Koroška glasbena jesen 1978: v Celovcu so gostovali tudi „Zagrebški solisti“ ter s svojim mojstrskim izvajanjem del iz svetovne glasbe navdušili številne poslušalce

Narodnosti v Jugoslaviji*

Znano dejstvo je, da Socialistična federativna republika Jugoslavija ni narodnostno enorodna (homogena), marveč da je to mnogonarodna država. V skupnosti enakopravnih žive v Jugoslaviji Črnogorci, Hrvatje, Makedonci, Muslimani, Slovenci in Srbi. To so narodi, nacije Jugoslavije. Skupno z njimi žive tukaj tudi deli drugih narodov, ki so jih nekoč imenovali narodne manjšine; že 15 let je tega, kar jih v ustavah imenujejo z besedo „narodnosti“. Jugoslavija je torej federacija narodov in narodnosti. Poimenovanje narodnih manjšin z besedo narodnosti je izraz političnega dogovora znotraj Jugoslavije; s takim poimenovanjem so hoteli izločiti iz tega pojma vsakršno velikostno razmerje in tudi izrazoslovno (terminološko) poudariti enakopravnost narodnosti z narodi, pa tudi med narodnostmi samimi.

Če pogledamo tipične narodne manjšine, tj. narodnosti, ki so v ta položaj prišle zaradi državne meje, potem je treba omeniti Albance (1.309.000), Bolgare (58.000), Italijane (22.000), Madžare (477.000) in Romune (58.000). Druge narodnosti so deli narodov, katerih matične države so bolj oddaljene: Čehi (25.000), Rusini ali Ukrajinci (38.000), Slovaki (84.000) in Turki (128.000). Gre za prebivalstva, ki so se tukaj naselila že v starejših časih in ki torej žive na svojih podedovanih naselitvenih območjih. Jezikovne skupine, ki nastajajo zaradi selitev v današnjem času, zlasti v naglo rastočih mestih in industrijskih središčih, ne tvorijo kakih novih narodnostnih

ozemelj, uživajo pa osebno pravico do uporabe svojega jezika in do kulturnega razvoja.

Vse narodnosti skupaj pomenijo v prebivalstvu Jugoslavije dobrih 11 odstotkov. Zaradi tega dejstva samega bi Jugoslavija še ne bila nobena izjema, saj so narodno enorodne države prava redkost. Jugoslavija pa seveda tudi ni kak običajni primer in tudi sama nima namena, da bi se kazala kot nekakšen vzor (model). Odnosaji med narodi in narodnostmi Jugoslavije se oblikujejo na temelju zgodovinskih pogojev in pa iz potreb življenja v njihovi socialistični skupnosti, kakršno razvijajo in v kakršni se tudi oni sami razvijajo. V tem smislu živi SFR Jugoslavija kot posamična (individualna) tvorba, ki utegne biti že sama po sebi zanimiva, katere izkušnje pa se vključujejo v zbrane izkušnje človeških skupnosti v splošnem.

Izmed posamičnih značajskih potez jugoslovanske državne skupnosti bi poudarili samo dve, ker sta pomembni za preučevanje naše snovi.

Prva poteza je zgodovinsko pogojena. Zgodovinsko gledano je jugoslovanski primer nekaj posebnega med primeri narodnih gibanj v Evropi. Izbojevanje pravice do narodne samoodločbe je bilo v tem primeru izrabljeno za združitev več narodov, ki so prihajali iz različnih držav in iz samostojnega državnega obstoja v novo državno skupnost. Bistvena vsebina samoodločbe tukaj ni bila odcepitev, marveč združitev. V drugih primerih je narodna samoodločba vodila praviloma ali k odcepljeni narodni državi, ali pa k ohranitvi starega, le notranje preobraženega državnega okvira. Seveda te jugoslovanske posebnosti ne moremo izvajati ali raz-

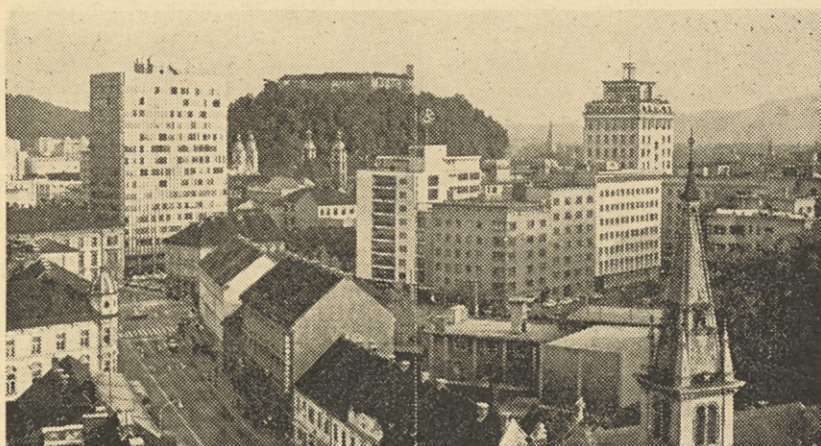
* Besedilo predavanja, ki ga je avtor imel 9. maja 1978 v Celovcu na vabilo Avstrijsko-jugoslovanskega društva.

lagati s kakimi samovoljnimi domisljicami. Nasprotno, v njej odsevajo globoke zgodovinske razvojne težnje in dolgoročne potrebe narodov Jugoslavije. Družbena revolucija v Jugoslaviji, ki se je razvila med narodnoosvobodilno vojno in v povojnem času, je slonela na teh razvojnih težnjah in potrebah. Ta revolucija je bila vodena v pravilnem spoznanju, da takšne razvojne težnje in potrebe dejansko obstajajo in da se v njih skrivajo velikanske družbene moči. Zgodovinsko zlitje gibanj za narodno samoodločbo in za socialno osvoboditev, ki je na ta način bilo uresničeno, je vodilo k enotnosti v različnosti in omogočilo je tudi narodnostim Jugoslavije, da pri tej skupni stvari sodelujejo in se poistovetijo (identificirajo) z jugoslovansko skupnostjo. Ta vloga in takšna volja narodnosti je tudi ugotovljena v enem izmed uvodnih stavkov jugoslovanske ustave. Stavek pravi, da se je združenje narodov in narodnosti v jugoslovansko federacijo izvršilo na temelju njihove volje, svobodno izražene v skupni narodnoosvobodilni vojni in socialistični revoluciji. S takšnim skupnim delovanjem vseh njih so nastali dejanski pogoji, da lahko ustava definira jugoslovansko državo kot „federativno republiko svobodnih in enakopravnih narodov in narodnosti“ in obenem kot

„socialistično federativno skupnost delovnih ljudi“. Iz tega nastaja tudi ustavno priznanje dejstva, da so narodnosti Jugoslavije nosilci in izvrševalci svojih lastnih „suverenih pravic“. Stari rek „E pluribus unum“ (Iz mnogih enota) bi lahko tukaj imel različico „E pluribus unum in pluralitate“ (Iz mnogih enota v različnosti).

Drugo posamično značajsko potezo jugoslovanske državne skupnosti moremo le kratko omeniti. Pogojena je po sedanjosti. Jugoslovanska družba se giblje k neposredni osvoboditvi dela. V samoupravnem socializmu dobivajo narodne skupnosti še nov pomen, saj so to delujoče skupnosti, ki odločajo o sadovih svojega dela. Osvoboditve dela in človeka ni mogoče ločiti od polne potrditve narodov in narodnosti. Njihova suverenost dobiva še novo vsebino: izraža suverenost dela. „V mnogonacionalni skupnosti, kot je Jugoslavija,“ piše znani sociolog in politolog, univerzitetni profesor v Beogradu dr. Najdan Pašić, „se samoupravljanje ne more razviti v trden (koherenten) sistem vseobsegajoče organizacije družbe, če niso postavljeni na načelno enako samoupravno podlago tudi odnošaji med narodi.“ To pomeni, da enakopravnost narodnosti v Jugoslaviji ne sloni zgolj na spoštovanju splošnih načel humano-

Ljubljana —
harmonična
povezava
preteklosti s
sedanjostjo

sti, demokracije in pravičnosti. Prizadevanj za kar najbolj popolno narodno enakopravnost in dejansko enakost ni mogoče ločiti od prizadevanj za osvoboditev dela od vsakega odtujevanja.

V začetku omenjeni mnogonarodni značaj Jugoslavije ne smemo predaleč posplošiti. Posamezne republike so namreč v glavnem enonarodne države (izjema je SR Bosna in Hercegovina), pa tudi njihova etnična sestava ni povsod enakomerna. Medtem ko je v SR Makedoniji delež narodnosti 26,7 % in v SR Srbiji 19,5 % celotnega prebivalstva teh republik, imajo druge republike dosti manjše odstotke prebivalstva, ki pripada narodnostim: SR Črna gora 7,1 %, SR Hrvaška 2,2 %, SR Slovenija 0,9 % in SR Bosna in Hercegovina 0,2 %. Obstajajo torej zelo prostrana področja, kjer so narodnosti številčno majhne in kjer se ne morejo uveljaviti kar s svojo veliko gmoto. Na teh ozemljih je potrebno zagotoviti njihovo enakopravnost in dejansko enakost še bolj kot drugje s posebnimi ukrepi in z naprom celotne družbe. Zato je npr. razumljivo, da se v Sloveniji zagotavlja enakost italijanskega oz. madžarskega jezika na ozemljih prebivanja italijanske oz. madžarske narodnosti tudi s tem, da sta oba jezika obvezna učna predmeta za vse slovenske učence teh ozemelj, medtem ko se v avtonomnih pokrajinah Kosovo in Vojvodina otroci s srbohrvaško materinščino uče jezikov narodnosti po želji (fakultativno).

Enakopravnost in dejanska enakost narodnosti, to je skupna naloga in namen cele federacije, vseh njenih delov, med katere štejejo tudi narodnosti same. V tem smislu — in ne v kakršnem koli mednarodnem smislu — določa zvezna ustava občeveljavna pravila (norme), ki vsebujejo tisti obseg jamstev, ki je dogovorjen v dogovoru vseh delov federacije. Ta določila zvezne ustave se izvajajo neposredno, zakoni, ustavna določila republik, statuti občin in organizacij združenega dela pa jih

nadrobneje obdelujejo in dopolnjujejo. Tako je nastal celovit sistem narodnostnega prava, družbene vede pa so ga raziskale šele bolj za prvo potrebo. Politično izhodišče tega sistema je enako obravnavanje in enakost družbenega položaja delovnih ljudi ne glede na njihovo narodno pripadnost, ne glede na to, ali prihajajo iz vrst večjih ali manjših narodov oz. narodnosti. Politično izhodišče je stremljenje odstraniti tudi zadnji odtенок diskriminacije in vsem pripadnikom narodnosti njihove narodne pravice ne le zagamčiti, marveč jim zagotoviti tudi stvarne možnosti z razvijanjem samoupravnega sistema, da te pravice uresničujejo same in v sodelovanju z drugimi.

Temeljni elementi zagotovitve položaja in pravic narodnosti so v zvezni ustavi naslednji:

Narodnosti so konstitutivni elementi jugoslovanskega federalizma (čl. 1 in 244). Enakopravne so z narodi (čl. 245). Njihovi jeziki so enakopravni z jeziki narodov (čl. 246). Vsaki narodnosti je zagotovljena pravica izražati svojo narodno pripadnost in kulturo s svobodno rabo svojega jezika, z razvijanjem svoje kulture in z ustanavljanjem organizacij, ki imajo takšen namen (čl. 247). Vsakemu posamezniku je zagamčena svoboda izražanja svoje narodne pripadnosti, nihče ni dolžan izjavljati, katera je njegova narodna pripadnost (čl. 170). Propagiranje in izvajanje narodne neenakopravnosti, vsakršno razpihanje narodnega sovraštva in nestrpnosti je nasprotno ustavi in kaznivo (čl. 170). Zagamčena je pravica pripadnikov narodnosti do rabe svojega jezika v postopku pred državnimi organi in organizacijami, ki imajo javna pooblastila; pripadniki narodnosti imajo pravico do pauka v svojem jeziku v smislu zakona (čl. 171). Poleg pravic, ki so jim po ustavi zagamčene v družbeno-političnih skupnostih (republikah, pokrajinah), uresničujejo narodnosti svoje suverene pravice tudi v občini (čl. 248).

Enakopravnost jezikov narodnosti se zagotavlja z zakoni republik, z akti organizacij združenega dela in s statuti občin (čl. 246).

Zvezna ustava ne našteje imenoma niti narodov niti narodnosti Jugoslavije. Imenoma so narodnosti ugotovljene v ustavah posameznih republik. S tem načinom in pa s prenosom na občine tistih ureditev jezikovne rabe, ki imajo veljavo na nekem ozemlju, je poudarjeno ozemeljsko (teritorialno) načelo jamčenja pravic narodnosti. To načelo je bistveno povezano s sociološkim pojmovanjem naroda in narodnosti, s pojmovanjem, da narod oz. narodnosti obsegajo celoto družbenega življenja in ne le njegove kulturne vidike. Omemba „suverenih pravic“ narodnosti seveda ne pomeni lastne državnosti, marveč priznanje dejstva, da so te pravice v njej sami (imantentne) in njej lastne, da jih torej narodnosti nihče ne podeljuje niti ne more odvzeti.

Zvezna ustava in pa ustava SR Srbije določata obstoj socialističnih avtonomnih pokrajin Kosovo in Vojvodina v okviru republike Srbije. Znano je, da takšne razčlenitve niso določili samo iz zgodovinskih ali drugih splošnih raz-

logov, marveč da je to predvsem izraz posebne narodnostne sestave prebivalstva pokrajin. Obe avtonomni pokrajini sta najvidnejša oblika zagotavljanja enakopravnosti narodnosti in izraz njihovega položaja kot faktorjev federacije. Ustavne pravice obeh avtonomnih pokrajin so domala izenačene s pravicami republik, zato teh pravic ne bomo podrobneje pregledali.

Zanimivo je, kako ustave posameznih republik izražajo narodne temelje svoje državnosti in kakšno je pri tem mesto narodnosti. Po besedah svoje ustave je Makedonija narodna država makedonskega naroda in država albanske ter turške narodnosti; Slovenija je država, ki temelji na suverenosti slovenskega naroda, istočasno pa je demokratična skupnost slovenskega naroda in italijanske in madžarske narodnosti; Hrvatska je istočasno, poleg tega, da je nacionalna država hrvatskega naroda in država srbskega naroda na Hrvaškem, tudi država tamkaj živeče madžarske, češke, italijanske, slovaške in rusinske-ukrajinske narodnosti; na podoben način je tudi Črna gora obenem tudi država tamkajšnje albanske narodnosti. Kosovo je družbeno-politična skupnost

Mostar:
več kot štiri
stoletja
star kamniti
most čez
Neretvo

enakopravnih Albancev, Muslimanov, Srbov, Turkov in Črnogorcev; podobno tudi Vojvodina, pri čemer pa pokrajinska ustava našteje samo jezike, ki so tam domači (avtohtoni): srbsko-hrvatski ali hrvatsko-srbski, madžarski, slovaški, romunski in rusinski. SR Srbija je splošno označena obenem tudi kot država narodnosti, ki tukaj žive in tukaj uresničujejo svoje suverene pravice.

Po tem kratkem splošnem pregledu se dotaknimo štirih posebnih vprašanj. Ta vprašanja so v zvezi s predstavljenostjo narodnosti, z jezikovno enakopravnostjo, s poukom v materinščini, z upoštevanjem v statistiki in pa s povezavo z matičnim narodom.

Ustrezna predstavljenost narodnosti v različnih voljenih telesih vseh stopenj je že vedno bila posebna skrb političnih organizacij. Z razvojem samoupravljanja postaja še bolj pomembno, da imajo predstavniki narodnosti povsod možnost skupno določati, tako v splošnih kot v svojih posebnih vprašanjih. Takšna telesa so zvezna skupščina, republiške in obe pokrajinski skupščini, občine in krajevne skupnosti, organizacije združenega dela. Velikega pomena za važna življenjska področja so samoupravne interesne skupnosti na ravni republik in občin, predvsem za kulturo, vzgojo in izobraževanje, za znanost, za socialno in zdravstveno varstvo, pa celo za takšna področja, kot so gradnja cest, zunanja trgovina itn. Takšne skupnosti sestavljajo delegacije interesentov (porabnikov) in delegacije delavcev, ki na teh področjih združujejo svoje delo. Samoupravne interesne skupnosti odločajo o delovnih programih in njihovem financiranju. S tem odvzemajo državi vsaka svoj del funkcij. Obstaja nadrobni način volitve delegatov, ki predvideva tudi javno imenovanje (evidentiranje) kandidatov. In prav v tem postopku skrbe Socialistična zveza in Zveza sindikatov, pa še druge organizacije, za primerno predstavljenost narodnosti.

Po veljavnem zakonu o volitvah dele-

gatov v zvezno skupščino morajo delegacije republik biti ustrezno sestavljene tudi po narodnosti delegatov.

V smislu v začetku navedenih določil zvezne ustave, ki so potrjena tudi v republiških ustavah, ustanavljajo narodnosti posebne organizacije, katerih namen je uresničevanje njihovih pravic in posebnih interesov. Razen tega obstajajo tudi razna društva, ki jih ustanavljajo narodnosti, npr. za gojitev svojega jezika, za kulturno dejavnost, gledališča, založbe itn.

Vse republiške ustanove določajo ustanavljanje paritetično sestavljenih komisij kot delovnih teles skupščin republike in zadevnih občin in sicer za vsa vprašanja, ki zadevajo narodnosti in jih obravnavajo omenjene skupščine.

V Sloveniji sta italijanska in madžarska narodnost uresničili svojo ustavno pravico in ustanovili posebni samoupravni interesni skupnosti za izobraževanje in kulturo, ki sta vgrajeni tudi v statute zadevnih petih občin. V območju svojih pristojnosti odločata ti dve interesni skupnosti enakopravno in skupno z občino in z drugimi interesnimi skupnostmi. Območje njune pristojnosti je razvijanje nacionalne kulture, vzgoja in izobraževanje v lastnem jeziku, tisk in druga javna občila, založništvo in pa pospeševanje stikov z matičnim narodom. To seveda ne pomeni, da bi s tem bile omejene samoupravne pravice narodnosti v drugih vprašanjih, samo se te pravice glede drugih vprašanj izvajajo v splošnih samoupravnih telesih.

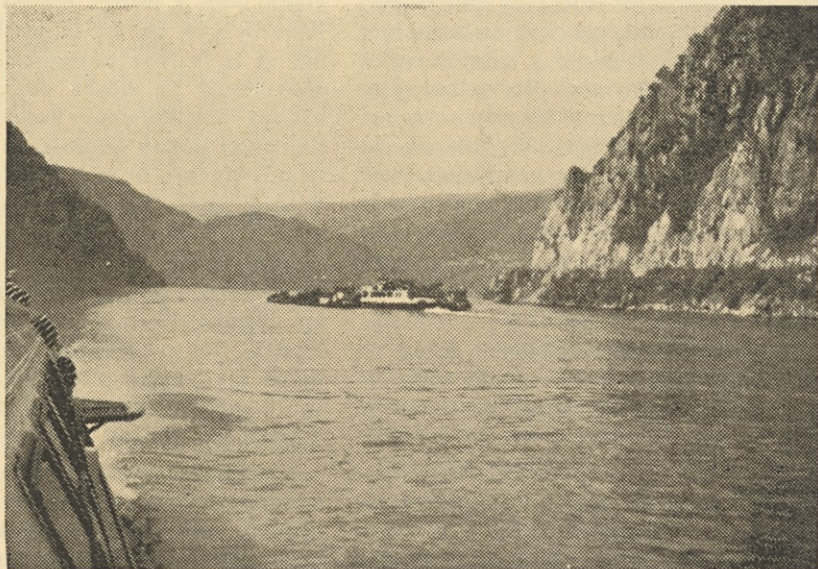
Utegne biti zanimivo povedati, kako poteka volitev delegatov narodnosti v obe interesni skupnosti, glede na to, da z volilnim postopkom ne sme biti kršena ustavna pravica neizjavljanja o narodni pripadnosti. Delegate volijo na dvojezičnem ozemlju pripadniki narodnosti neposredno in sicer brez posebnih volilnih imenikov. Volitev se opravi na javnih zborih volilcev, na katere nihče ni imenoma vabljen, in to z jav-

nim glasovanjem za kandidate, ki se določijo na samem zboru. Javno glasovanje je določeno zato, ker bi oddajanje volilnih listkov moglo pomeniti tudi štetje pripadnikov narodnosti. Takšen postopek je resda v nasprotju s sicer veljavnim volilnim načinom, a so ga vseeno vzeli v kup. Lahko bi rekli, da gre za kršitev običajnih demokratičnih pravil o tajnosti, a v korist dejansko večje demokratičnosti. Takšen postopek, seveda, more koristiti narodnosti samo v takšnih sredinah, kjer odnošaji med narodi niso več stvar boja, temveč pozitivnega oblikovanja.

V vprašanjih jezikovne enakopravnosti kaže posebej omeniti, da razlikuje jugoslovanski ustavni sistem med pravico pripadnikov narodnosti do uporabe svojega jezika npr. pred sodiščem itn., in pa med enakopravnostjo jezika narodnosti. Prvo je osebna pravica, ki ni ozemeljsko vezana, medtem ko je drugo vezano na naseljitveno ozemlje narodnosti (čl. 171, 246). Na tem ozemlju je jezik narodnosti sam po sebi enakopraven v uradni rabi. Kako pa se ta ozemlja pravno določijo? Zvezna ustava za to ne postavlja nobenih pogojev,

razen tega, da na nekem takšnem ozemlju narodnost prebiva. Torej nobenih sorazmernih (procentualnih) ali številčnih pogojev. Celo to vprašanje, torej tudi nadrobности glede jezikovne rabe, prepušča zvezna ustava zakonu republik, statutom občin in aktom organizacij združenega dela. Dvo ali večjezičnost ozemlja neke občine je ugotovljena v statutu občine. Če narodnost ne prebiva na celotnem ozemlju neke občine — te so zelo velike — potem statut ugotavlja ozemlje tistih krajevnih skupnosti znotraj občine, kjer narodnost prebiva. Takšen statutar ni sklep je sprejet na temelju splošno poznanega dejanskega položaja, brez poprejšnjih poizvedovanj. Saj gre za stare poznane kraje prebivanja narodnosti, ne pa za naselbine, ki bi nastale kot posledica najnovejših selitev ali drugačnih sprememb. Statuti teh občin tudi nadrobneje določajo način, kako se izvaja enakopravnost jezika; v vsakem primeru pa jih ustava obvezuje, da so dolžne takšno enakopravnost uresničevati in ji pomagati k uveljavitvi.

Značilen primer so istovetna določila treh obalnih občin v Sloveniji in podob-

Donava:
Djerdap —
železna
vrata

na določila občin Murska Sobota in Lendava. Ta določila zagotavljajo prosto rabo italijanskega oz. madžarskega jezika v celotnem javnem in družbenem življenju; nalogajo javnim organom, skupnostim in organizacijam, da morajo na italijanske oz. madžarske vloge izdajati dvojezične rešitve; nalogajo jim, da morajo občevati z organizacijami narodnosti v jeziku teh narodnosti; določajo, da se mora voditi kazenski postopek in administrativno-kazenski postopek v jeziku obtoženca, v vseh drugih postopkih pa v jeziku stranke oz. v jezikih strank; določajo, da morajo upravni organi, sodišča in drugi organi izročati pripadnikom narodnosti dvojezične uradne akte, pri čemer veljata obe besedili kot izvirnik. V teh statutih so še druga nadrobna jezikovna določila: glede sklepanja zakonske zveze, prirejanja javnih prireditev, delavskih zborov, formularjev, žigov, javnih napisov in razglasov.

Pred kratkim smo brali, da so že vse občine Vojvodine sprejele zadevna določila v svoje statute. Podobno je tudi v drugih republikah in na Kosovem. Razmere pa niso povsod enake. Ni si težko zamisliti, da so stvari drugačne na Kosovem, kjer je skoraj tričetr prebivalstva albanskega, kot pa tam, kjer se narodnosti nahajajo v manjših aglomeracijah. Potem spet Vojvodina, kjer so prišli do pojma o takoiimenovanem jeziku sredine (miljeja). To pomeni, da je v tistih občinah, kjer prevladuje jezik neke narodnosti, ta jezik v obči rabi in da tam za prebivalce srbsko-hrvatskega ali drugih jezikov veljajo smiselno enaka določila kot sicer za jezik narodnosti.

Obstajajo tudi skupščinski sklepi in administrativne naredbe glede rabe jezikov narodnosti v organih zveze in republik. Kot že rečeno, vso to materijo bi bilo treba šele znanstveno obdelati.

Morda najbolj bistveni element enakopravnosti narodnosti je pouk v materinskem jeziku. Lahko rečemo, da je rav-

no ta pravica na vseh ozemljih narodnosti v največji meri uresničena. Razumljivo, sistem ni povsod enak. Splošna težnja pri ustvarjanju možnosti za pouk v materinščini pa je, odmakniti se od klasičnega tipa ločene manjšinske šole. Povsod žele organizirati šolsko vzgojo in izobraževanje mlade generacije vseh jezikov v enotnih šolah. Takšne šole imajo jezikovno različne oddelke, pač po krajevnih razmerah; kjer narodnosti prebivajo strnjeno, tam so šole s poukom samo v jeziku narodnosti. Učni načrti in programi določajo, da je učni smoter posredovati učenecem nacionalno kulturo. Vedno bolj samoumevna stvar je, da vstopajo učenci v fiste šole oz. oddelke, ki ustrezajo njihovi materinščini. V takšnih razmerah izgublja pravica staršev svoj sporni pomen v narodnostnem pogledu. V Vojvodini npr. obiskuje 98 % otrok madžarskega materinskega jezika pouk v tem jeziku. V Makedoniji so praktično vsi učenci iz vrst narodnosti vključeni v pouk na temelju materinščine. Obstajata popolna vzgojno-izobraževalna sistema, od otroških vrtcev do univerze, v albanskem in madžarskem jeziku. Obstajajo mnoge srednje in strokovne šole v jezikih drugih narodnosti. Omenili smo že, da je obiskovanje učnih ur iz jezikov narodnosti v Srbiji in Makedoniji za srbske oz. makedonske učence fakultativno. Vendar družbeni dejavniki takšno priglašanje spodbujajo in priporočajo in to z vidnim uspehom. V vseh šolah Vojvodine, ki jih obiskujejo hkrati učenci madžarske in srbsko-hrvatske materinščine, je nad 50 % srbsko-hrvatskih učencev prijavljenih k pouku madžarščine. V polovici vseh 30 srednjih šol v Vojvodini, na katerih delujejo madžarske paralelke, se vsi srbsko-hrvatski dijaki uče tudi madžarščine, v drugi polovici pa zelo veliko število.

Na Koroškem gotovo ni neznano, kako je šolanje urejeno v Sloveniji. V obalnih občinah obstajajo, predvsem pod vplivom meddržavnega dogovora

Iz leta 1954, italijanske osnovne in srednje šole, ki dejansko zajemajo celotno italijansko mladino. V slovenskih šolah tega področja pa je pouk italijanščine obvezen. V delu Prekmurja, kjer prebivajo Madžari, obstaja od leta 1962 enoten sistem splošnih obveznih dvojezičnih osnovnih šol. V teh šolah sta slovenski in madžarski jezik hkrati učna jezika za slovenske in madžarske učence. Enakovredno obvladanje obeh jezikov in spoznanje obeh kultur je po zakonu določen učni smoter. V teh šolah se je v šolskem letu 1974-75 šolalo 592 slovenskih in 879 madžarskih otrok. Ob uzakonitvi tega sistema dvojezičnih šol v letu 1962 je zakonodajalec v Sloveniji upošteval tudi dobre izkušnje z dvojezično šolo na Koroškem po ureditvi iz leta 1945. Žal pa je bil ta sistem na Koroškem v letu 1962 le še stvar preteklosti.

Če je na Slovenskem pouk v materinskem jeziku za Italijane in Madžare predvsem pomemben za njihovo narodno življenje, je takšen pouk na nekaterih drugih ozemljih tudi velika socialna pridobitev. Omogoča namreč uveljavitev splošne šolske obveznosti in šele zares odpira vrata zmagi nad nepismenostjo, odpira pot k višji izobrazbi in k socialnemu vzponu na nekaterih dozdej premalo razvitih ozemljih, ki so obenem tudi bivališče narodnosti. V času 1953—1971 je odstotek nepismenih najhitreje kopnel ravno pri tistih narodnostih, pri katerih je v letu 1953 bil še največji. To je seveda tudi posledica splošnega hitrejšega gospodarskega napredka, katerega pospešuje cela federacija s skupnimi močmi ravno na tistih ozemljih, kjer žive največje narodnosti.

Za statistično obdelavo narodov in narodnosti sprašujejo ljudska štetja po narodni pripadnosti. V smislu ustavnega določila je izjava o narodni pripadnosti prosta in neobvezna. Na ta način ugotavlja ljudsko štetje stanje narodne zavesti. Seveda ni mogoče pričakovati, da bi se objektivna in subjektivna narodna pripadnost vselej ujemali. Po svetu

Sarajevo: ena izmed številnih džamij

se običajno dogaja, da se to neskladje izraža na škodo manjšin. V Jugoslaviji pa asimilacija ni sprejeta kot način reševanja narodnih odnošajev in je sistem usmerjen proti njej. Zato mora statistika dati tudi kontrolne podatke o dejanski (objektivni) narodni pripadnosti. Takšni podatki se dobe s štetjem materinskega jezika. Izjava o materinskem jeziku je obvezna in mora ustrezati dejanskemu stanju in ne sme biti odvisna od osebnega stališča štetega občana. Kontrolni značaj spraševanja po materinskem jeziku se vidi tudi po tem, da statistična služba zbrane podatke o materinščini obdeluje v glavnem le interno in objavlja le skupne, sešete podatke za celoto narodov in narodnosti. Primerjava podatkov o narodni pripadnosti in o materinskem jeziku kaže, da se oboji v cellem skoraj ujemajo, da je torej asimilacija zavrta.

Le okrog 2 % celotnega prebivalstva navaja materinski jezik, ki ne ustreza izjavi o narodni pripadnosti. Izjemen primer med narodnostmi so Turki: več

kot polovica Turkov ni turškega materinskega jezika; med ljudmi, ki so izjavili pripadnost turški narodnosti, je veliko takih, ki so albanskega, srbskega in makedonskega materinskega jezika. Deloma to izvira še iz zgodovinskih razmer, deloma pa je tudi posledica meddržavne pogodbe, po kateri je osebam turške narodnosti omogočena izselitev v Turčijo. Kot pozitivno dejstvo pa se ugotavlja, da je v zadnjih petih letih takšno izseljevanje skoraj docela prenehalo, kar je znamenje, da je celotna politika dejansko usmerjena k ohranjanju narodnosti.

Statistika torej ne ugotavlja dvojezičnosti, čeprav je le-ta precej razširjena in čeprav je vzgojno-izobraževalni sistem na področjih narodnosti usmerjen k obvladanju dveh ali več jezikov za vse prebivalstvo, seveda tudi pri pripadnikih narodnosti. Takšna dvojezičnost pa ima namen krepiti enakopravnost, ne pa biti nekakšen uvod k asimilaciji.

Statistika beleži in obdeluje tudi druge značilnosti v povezavi z narodno pripadnostjo: demografske, gospodarske, socialne, kulturne, migracijske, selitve iz države itn. S tem je omogočen vpogled v življenje narodnosti kot socialnih skupnosti.

V Jugoslaviji veljajo stiki narodnosti s svojimi matičnimi narodi kot bistvena sestavina njihovega enakopravnega obstoja. Že v letu 1959 je bilo sprejeto politično načelo, da narodnosti ohranjajo značilnosti matičnega naroda in

da goje kulturne posebnosti svojega naroda. Svoboda stikov ni odvisna od recipročnosti in tudi ne od družbenega sistema v državi matičnega naroda. Takšna svoboda je pač popolnoma v skladu s splošnim prizadevanjem Jugoslavije, gojiti dobre odnose do vseh sosednjih držav in se ujema z jugoslovansko politiko kolikor mogoče odprtih mej. Tudi v obratni smeri je priznana pravica inozemskih matičnih narodov, biti v stiku z ustreznimi narodnostmi v Jugoslaviji. Če npr. Italija porablja pomembne vsote za pospeševanje kulturnega življenja italijanske narodnosti v Jugoslaviji, potem tega tukaj ne sumničijo kot kako subverzivno dejavnost. Tudi to je v skladu s politiko neasimilacije. Čisto razumljivo pa so takšni stiki tudi odvisni od politike zadevne sosednje države. Toda tudi tam, kjer je to težko, se skuša zadostiti tej svobodnosti in odprtosti. Kljub vsemu npr. uvažajo iz Albanije šolske knjige, gojijo enotnost knjižnega jezika in razvijajo pomembne elemente nacionalne kulture v sodelovanju z znanostjo v Albaniji.

Na koncu bi izrazili neko misel. Enakopravnost in dejanska enakost narodnosti, to je težavna naloga v vseh družbenih sistemih. Vsaka dobra stvar terja smotno delovanje in nič se ne zgodi brez muje. Je pa to naloga, ki v vseh sistemih pripomore predvsem njihovim boljšim platem, da se vidno izrazijo in razvijejo. Že zaradi tega samega bi bila takšna naloga vredna svojega truda.

Dr. Janko Pleterški

Nekaj spoznanj o dvojezičnosti

Dvojezičnost je danes pojav, ki ni omejen samo na posameznike, temveč se pojavlja kot značilnost celih skupin. Znanje dveh jezikov in sposobnost sporazumevanja v vsakem od njih se izkazuje kot stalna potreba predvsem v življenju tistih

družbenih skupin, ki živijo ločeno od matičnega naroda v drugi deželi, ali skozi zgodovinski razvoj niso uspele doseči lastne državnosti, kot so narodne, etnične, jezikovne in rasne manjšine, narodnosti in narodnostne skupine. **Vse hitrejši razvoj komunikacijskih sredstev, vse širše sodelovanje in povezovanje ter s tem povezano gibanje delovne sile pa pogojuje razvoj dvojezičnosti tudi med prebivalstvom s tistih območij, ki niso narodnostno mešane.**

Če bežno preletimo bogato literaturo o dvojezičnosti, opazimo, da se večina avtorjev ustavlja ob vprašanju, ali je dvojezičnost prednost ali ovira, ali povzroča psihološke motnje v razvoju otrokove osebnosti, kako vpliva na osvajanje in stabilnost materinega jezika, kako vpliva na intelektualni razvoj otroka, ali ga obremenjuje in povzroča zmedo v njegovem miselnem svetu, ali pa pospešuje razvoj njegovih intelektualnih sposobnosti, ali se dvojezični posameznik znajde v stanju, ko ni doma niti v enem niti v drugem jeziku in je zato zmanjšana tudi njegova sposobnost identifikacije z določeno etnično skupnostjo ter postane neprikladna osebnost. Vsa ta vprašanja kažejo, da so razmišljanja o dvojezičnosti velikokrat izhajala iz podmene, da je treba pojav podpirati in razvijati, ali se boriti proti njemu.

Zanimivo je, da se pred letom 1930 v deželah, kjer so zaradi sožitja različnih narodnostnih skupin dani pogoji za razvoj dvojezičnosti med širšimi sloji prebivalstva, pojavljajo številna dela, v katerih skušajo avtorji **pogosto brez prepričljivih znanstvenih dokazov ali celo z vidno izkrivljenimi rezultati dokazati in prepričati bralca o škodljivih posledicah dvojezičnosti.** Med letom 1930 in 1940 se pojavijo predvsem v delih nemških avtorjev argumenti proti dvojezičnosti, ki jasno odražajo politične potrebe. Dvojezičnost postane sovražnik vseh pripadnikov nemškega naroda, ki živijo v tujini (Volksdeutscherjev) in jo označujejo kot „rezultat neodgovorne rasne promiskuitete“ (Beziers, Van Overbeke 1968).

O dvojezičnosti so torej desetletja obstajala nasprotujoča si stališča in mnenja, ki so po eni strani izhajala iz neznanstvenega pristopa k problemu znotraj

posameznih ved, po drugi strani pa zaradi nezadostnega upoštevanja interdisciplinarnega značaja tega vprašanja. V zadnjih petnajstih do dvajsetih letih se o problemu dvojezičnosti razpravlja bolj stvarno — brez romantično vzhičenih poudarkov o vlogi materinega jezika, čeprav je ohranitev in razvoj le-tega v ospredju, **ali povzdigovanja pomena drugega jezika kot nosilca višje kulture s prizvokom imperialističnih teženj.** Raziskave so znanstveno in metodološko dognane in pripravljene s pomočjo instrumentov, s katerimi razpolaga sodobna znanost. Vendar so mnoga vprašanja povezana z dvojezičnostjo še ostala odprta.

Eno od vprašanj, ki je v ospredju ob proučevanju dvojezičnosti, je, v kateri starosti naj se otrok začne seznanjati z drugim jezikom. Kanadski nevrolog Wilder Penfield meni, da imajo glede osvajanja jezika možgani svoj biološki koledar. **Govorni mehanizmi se razvijajo od ranega otroštva do pubertete. Mlad organizem je sposoben osvojiti nove jezikovne mehanizme, ki jih odrasel človek ne more več pridobiti, ali vsaj ne v tolikšni meri kot otrok.** Zato Penfield priporoča, da je treba izkoristiti plastičnost možganov, **ker za otroka osvajanje dveh ali treh jezikov ne pomeni večje obremenitve kot učenje enega jezika. Tudi drugi nevrologi (Glees) so prišli do enakih zaključkov ter priporočajo učenje še enega jezika v zgodnjem otroštvu** (H. H. Stern, 1963). Nevrofiziologija torej ne postavlja argumentov proti zgodnji dvojezičnosti. Nasprotno. Opozarja na prednosti zgodnjega učenja. To seveda ne pomeni, da nekaterih aspektov jezika ni mogoče osvojiti tudi pozneje, temveč, da je optimalni rezultat, torej osvojitve celotnega jezikovnega sistema, mogoče doseči le, če z učenjem začnemo zgodaj.

Nekateri raziskovalci menijo, da je z učenjem drugega ali tujega jezika najbolje začeti že od rojstva, medtem ko postavljajo drugi kot najbolj primerno obdobje starost **štirih do osmih let**, ker je takrat otrok najbolj pripravljen za učenje. Tako na primer ugotavlja italijanski raziskovalec Titone, da otroke med četrtilim in osmim letom veseli igranje z besedami, izrazi, rimami. V starosti petih let radi dajejo imena predmetom, v starosti šestih let postaja jezik setavni del igre v skupini. Osemletni otroci izrazito težijo k socializaciji (Titone, 1972).

Vsekakor drži, da velja pri otrocih v starosti od štirih do osmih let izkoristiti motivacijo za učenje drugega jezika, saj v tem obdobju na učenje ugodno vpliva verbalna radovednost, ko otrok z veseljem odkriva svet besed, ter težnja po socializaciji, ki poraja potrebo po instrumentih komunikacije (Mikeš, 1974).

Posamezni raziskovalci, ki so opazovali razvoj svojih otrok v dveh jezikih, opozarjajo na določene prednosti zgodnjega učenja dveh jezikov. Gruzijska raziskovalka Imedadze ugotavlja, da začne dvojezični otrok prej razločevati besedo od predmeta kot enojezičen. „Že na prvi stopnji razvoja govora dvojezičnega otroka, ko se prvič sreča z možnostjo dvojnega poimenovanja predmeta, se začne ločevanje od imena. Beseda, ki je odtujena od predmeta, zlahka postane predmet posebne pozornosti. Pojav lahko povzročijo težave, s katerimi se otrok srečuje na poti obvladavanja govora v dveh jezikih. Dvojezičnost je tako mogoče oceniti kot dejavnik, ki pospešuje pojav in razvoj sposobnosti za objektivizacijo besede in govora (nominalni realizem)“. Hipotezo gruzijske raziskovalke so preverili in dokazali na manjšem vzorcu dvojezičnih (madžarsko-srbohrvaških) otrok v Vojvodini (Gönc, 1973).

Drugi raziskovalci, ki so sistematično spremljali jezikovni razvoj, intelektualni in psihološki razvoj svojih dvojezičnih otrok, ocenjujejo dvojezičnost ali celo večjezičnost kot pozitivno s psihološkega in jezikovnega vidika. Naj opozorimo samo na raziskavo iz Vojvodine, ki razčlenjuje razvoj glasovnega sistema madžarskega in srbohrvaškega jezika v pogovoru dveh deklic, s katerima so starši od

rojstva govorili v teh dveh jezikih. Avtorica ugotavlja, da razvoj glasovnega sistema obeh jezikov pri njenih otrocih ni zaostajal glede na trajanje istega procesa v govornem razvoju enojezičnih otrok. Ob obrobni opazovanjih pogovornega in psihofizičnega razvoja obeh deklic (kar ni bil primaren namen raziskave) je raziskovalka ugotovila, da mnogi podatki govore v prid dvojezičnosti (Mikeš, 1974).

Vendar je treba ob sprejemanju njihovih izsledkov previdno ugotoviti, da njihova dela dokazujejo, kako ob ugodnih pogojih dvojezičnost sama po sebi ni škodljiva za govorni in intelektualni razvoj otroka. Večina otrok, ki jih opisujejo ta dela, je živel v družinah z visokim kulturnim in življenjskim standardom ter v ugodnem vzgojnem okolju. S tem smo izpostavili kot enega pomembnih dejavnikov pri razvoju dvojezičnega otroka vpliv okolja, v katerem se razvija. Simultano pridobljena dvojezičnost, ki so jo opisovali zgoraj omenjeni raziskovalci, je nastajala v okviru dvojezične družine, kjer je otrok rasel v dveh jezikih hkrati, ob čemer je bila izključena možnost povezovanja negativnih izkušenj v otrokovem razvoju z enim ali drugim jezikom.

Ugotovitve omenjenih raziskav torej nakazujejo, da eventualni negativni vplivi, ki so jih mnogi raziskovalci pripisali dvojezičnosti, niso nastali zaradi dvojezičnosti, temveč zaradi drugih izvenjezikovnih dejavnikov.

V večini primerov se otrok znajde v drugačnem dvojezičnem okolju: v družini sliši in uporablja en jezik, v širšem okolju pa se pojavlja tudi drugi jezik. V tem primeru otrok postopoma obvladuje dva jezika. Ob tem sta navadno oba jezika, s katerima se otrok srečuje, v različnem obsegu prisotna v vzgojno izobraževalnih ustanovah. Vzgoja in izobraževanje lahko poteka v materinem jeziku, drugi jezik pa se poučuje kot učni predmet. Drugi jezik je učni jezik, materin jezik pa se poučuje kot učni predmet. Večji del pouka poteka v drugem jeziku, nekateri predmeti, predvsem tisti, ki obravnavajo zgodovino, kulturo in folkloro narodne manjšine (takoimenovani nacionalni program), podaja učitelj v materinem jeziku učencev. Materin jezik in drugi jezik sta učna jezika pri vseh predmetih.

Psihološke raziskave so bile pogostokrat opravljene prav na otrocih, ki so v okviru družine uporabljali materin jezik, šolali pa so se v drugem jeziku. V teh začetnih delih so enojezični otroci pokazali neprimerno boljše rezultate kot dvojezični, predvsem pri verbalnih testih inteligence. Ob tem so raziskovalci zanemarjali stopnjo poznavanja jezika, v katerem so otroci reševali teste, in tudi stop-

Na upravičene
zahteve po
dvojezičnih
napisih
je oblast
odgovorila
s policijskim
nasiljem

njo razvitosti njihovega socialnega okolja. Skoraj po pravilu so bili testirani otroci emigrantov, predvsem v ZDA, ki so prišli iz nerazvitih območij in katerih starši so bili nekvalificirani delavci. Te raziskave v resnici ne odkrivajo vpliva dvojezičnosti, temveč predvsem neugoden vpliv okolja na razvoj otrokovih sposobnosti.

Poznejša dela, kjer je bila kontrola eksperimentalnih dejavnikov strožja, so dokazala, da ni pomembnih razlik med enojezičnimi in dvojezičnimi otroci v dosežkih pri testih inteligence. Najnovejše raziskave iz Kanade opozarjajo celo na določeno prednost, ki so jo pokazali dvojezični otroci v primerjavi z enojezičnimi. **Ta se kaže v lažjem oblikovanju pojmov, večji psihični gibčnosti in hitrejšem jezikovnem razvoju** (Gönc, 1975).

Kanadski raziskovalci so spremljali razvoj otrok, ki so obiskovali francosko eksperimentalno šolo za angleške otroke v Montrealu, ter primerjali njihove dosežke z dosežki enojezičnih angleško oziroma francosko govorečih otrok. Otroci so bili vključeni v eksperiment od predšolske ustanove do konca tretjega razreda osnovne šole. Ugotovili so, da v testih poznavanja angleških besed, razlikovanja besed in njihove rabe ter sposobnosti branja angleških tekstov ni bilo razlik med angleško kontrolno in eksperimentalno skupino. Pri obnavljanju zgodb in izmišljanju zgodb v angleškem jeziku so otroci iz eksperimentalne skupine dosegli enake rezultate kot njihovi vrstniki, ki so obiskovali pouk v materinem jeziku. Tudi besednjak obeh skupin je bil enako razvit. Ob tem pa so bili otroci iz eksperimentalne skupine hitrejši pri testih asociacije besed. Na osnovi teh rezultatov je mogoče sklepati, da pouk v drugem jeziku, t. j. v francoščini ni negativno vplival na razvoj materinega jezika.

Vendar na osnovi te ugotovitve ne moremo sklepati, da je takšna praksa a priori primerna za vsa dvojezična okolja. Poudariti je treba, da so imeli otroci iz eksperimentalne skupine posebno ugodne pogoje za delo, s tem, da je bila posebna skrb posvečena strokovnosti učiteljev. Predvsem pa ob tem ne gre zanemariti dejstva, da so bili otroci iz eksperimentalne skupine pripadniki etnije, katere jezik nikakor ni ogrožen, **nasprotno, gre za jezik, ki ima priznan družbeni, politični in pravni status ter celo določeno prednost pred drugim jezikom, francoščino, v kateri je potekal pouk. Iz prakse pa vemo, da so materini jeziki manjšinskih skupin v večini primerov pod družbenim pritiskom in da postane jezik v razmerah, ko je izločen iz vzgojnoizobraževalnih ustanov, oziroma, ko je v le-teh le nekaj ur na teden prisoten kot učni predmet, kaj kmalu le sredstvo sporazumevanja med pripadniki manjšine ter znotraj družine, sčasoma pa še to ne več, saj mu je z odrekanjem širše družbene funkcije spodrezana tudi glavna korenina rasti in razvoja.**

Raziskave, ki ugotavljajo, da dvojezičnost ni škodljiva, temveč ima celo določene prednosti, bi torej morale v prvi vrsti služiti temu, da družba zagotovi jezikom narodnih manjšin takšne politične, pravne in družbene možnosti ter takšne izobraževalne možnosti pripadnikom teh skupnosti, da jim bo zagotovljen vsestranski etnični in socialni razvoj in da bodo čim manj prisotni faktorji, ki povzročajo psihološke pritiske.

Mnogi avtorji so raziskovali tudi korelacijo med dvojezičnostjo in govornimi napakami, ki izvirajo iz neprilagodljivosti. Predvidevali so namreč, da bi mogla dvojezičnost povzročiti škodljivo interferenco v zavesti dvojezičnega posameznika. Z učenjem drugega jezika se namreč oblikujejo po mnenju teh avtorjev tudi nove oblike mišljenja ter navade vezane za jezik, ki bodo nujno v neskladju z navadami in oblikami mišljenja vezanimi za materin jezik. Na ta način naj bi

dvojezičnost postala ovira v mišljenju. Danes se raziskovalci strinjajo, da problemi individualnega prilagajevanja, ki naj bi bili pogostejši pri dvojezičnih kot pri enojezičnih posameznikih, izvirajo iz neugodnih vplivov okolja in ne nastajajo zaradi jezikovne interference (Gönc, 1975).

Problem, s katerim se strokovnjaki in pedagogi ob dvojezičnosti najpogosteje soočajo, je interferenca. Rezultati raziskovanja razvoja govora pri otrocih, ki so hkrati spoznavali dva jezika, opozarjajo na dve fazi: 1. faza mešanega govora, ko otrok oba jezika meša; ta faza naj bi po ugotovitvah strokovnjakov trajala do približno enega leta in osem mesecev, in 2. faza razdvajanja obeh jezikovnih sistemov.

Psihologi menijo, da je od načina učenja obeh jezikov odvisno, koliko bo dvojezična oseba prenašala elemente enega jezika v drugi jezik. Tako se je razvila teorija o koordiniranih in sestavljenih jezikovnih sistemih. Od načina učenja obeh jezikov in jezikovnega okolja je odvisno, ali bo dvojezičnost posameznika koordinirana, t. j. ali bosta v zavesti dvojezičnega posameznika oba jezikovna sistema ločena in ne bo prihajalo do mešanja — interference, ali se bo razvila sestavljena dvojezičnost, pri kateri prihaja v večji ali manjši meri do mešanja.

Za razvoj koordinirane dvojezičnosti priporočajo strokovnjaki ustvariti takšne okoliščine, da otrok povezuje določeno osebo, predmete, ustanovo, okolje z enim in druge osebe, predmete, itd. z drugim jezikom. Tako ne prihaja do prevajanja iz enega jezika v drugega, oba jezikovna sistema ostajata v otrokovi zavesti ločena in ne prihaja do interference.

Sestavljena dvojezičnost se bo razvila takrat, ko ista oseba govori o istih stvareh enkrat v enem drugič v drugem jeziku, ali pri učenju tujega jezika po nekdanjih metodah s pomočjo prevajanja.

Koroška
„dvojezičnost“
— spričevalo
nezrelosti
Avstrije

Pri učenju iz drugega jezika je torej treba stremeti za tem, da bo dosežena čim večja ločenost obeh jezikovnih sistemov že od najzgodnejšega otroštva. To je najlažje uresničiti v jezikovno mešanih družinah, kjer je priporočljivo, da vsak od staršev stalno govori z otrokom v svojem materinem jeziku, da starši skrbno pazijo na pravilen govor, da svojega govora ne prilagajajo otrokovemu govoru, da ne menjavajo jezika, četudi jih otrok ogovori v drugem jeziku kot ga z njim uporabljajo, da ne govorijo z otrokom zdaj v enem zdaj v drugem jeziku. Ob tem ni važno, v katerem jeziku se starši pogovarjajo med seboj. Faza mešanega govora naj jih ne skrbi, ker bo, če bodo vztrajno upoštevali pravilo „ena oseba — en jezik“, okrog drugega leta izginila (Mikeš, 1974).

Pri otrocih iz enojezičnih družin v narodnostno mešanem okolju bo za sistematično učenje drugega jezika poskrbela vzgojna ustanova in pozneje šola. Tudi predšolska vzgoja bi morala stremeti k naslanjanju določenega jezika na določeno situacijo. To je lahko, kakor v družini, določena vzgojiteljica za določen jezik, ali v kolikor vzgaja ista oseba otroke v obeh jezikih, povezovanje enega jezikovnega sistema z določenimi dejavnostmi, igračami in podobnim.

Vsekakor pa je treba otroka vzpodbujati k rabi obeh jezikov, ga motivirati, preverjati njegovo znanje ter mu pomagati k pridobivanju novega. Zaradi morebitnih napak in mešanja obeh jezikov otroka ni treba strogo opominjati, ker mu s tem lahko zmanjšamo notranjo motivacijo, temveč pustiti, da se napak sam zave in jih skuša kasneje zavestno odpraviti. Kakor pri razvoju govora v enem jeziku, je tudi pri razvoju govora v dveh jezikih predvsem od aktivnosti in odnosa odraslih odvisno, kako se bodo oblikovale govorne navade. Ni treba posebej poudarjati, da so ob tem predvsem v zgodnjem otroštvu vplivi mikro in makro okolja, to je družine, vrtca, šole, odločilni. **Vsekakor bodo ti vplivi pozitivni, če bodo izhajali iz spoznanja, da je znanje dveh jezikov, še posebej na narodnostno mešanih območjih, vrednota, ki posamezniku ne glede na njegovo narodnostno pripadnost odpira vrata v svet mišljenja, kulture, znanosti in drugih dobrin dveh narodov.**

Albina Lük

Literatura:

1. Beziera, M. van Overbeke M., *Le bilinguisme. Essai de definition et guide bibliographique*, Louvain 1968.
2. Gönc L., Dvojezičnost kao faktor u objektivizaciji nekih aspekata mišljenja kod dece. Zbornik 6 Instituta za pedagoška istraživanja, Beograd 1973.
3. Gönc L., Psihološki aspekti učenja jezika na predšolskom uzrastu. Pedagoška stvarnost, 6/1975, str. 341-350.
4. Gönc L., Dvojezičnost i govorno ponašanje. Magistrsko delo, Beograd 1975, tipkopis.
5. Lambert, W. E., Macnamara, J., Some Cognitive consequences of following a first-grade curriculum in a second language. J. of. Ed. Psychologie, 1969, Vol. 60, No. 2, p. 86-96.
6. Mikeš M., Glasovni razvoj pogovora dvojezične dece. Novi Sad 1974.
7. Stern, H. H., Foreign languages in primary education, UNESCO institute for education, Hamburg 1963.
8. Titone Renze, Bilinguismo precoce e educazione bilingue. Roma 1972.

Iz politične zgodovine koroških Slovencev 1905–1914

Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem se je zavedalo pomena naraščajočega delavskega gibanja. Vendar je vse premalo upoštevalo socialne interese delavstva, da bi postalo privlačno za večje število delavcev. Omeniti pa moramo uvodoma seveda tudi to, da odnos slovenske slogaško-klerikalne stranke na Koroškem do delavskega gibanja ni bil izoblikovan. Razlikoval se je med posameznimi okraji in ne nazadnje tudi ni bil usklajen med političnim vrhom in zaupniki stranke. Zadnja ugotovitev velja v posebni meri za odnos do socialdemokratskega gibanja na Koroškem; tretja sila, ki je skušala poleg že itak formiranega nemško-nacionalnega tabora poseči v slovenski del dežele, je bila nemška krščansko socialna stranka.

Po obnovi oziroma reorganizaciji slovenskega političnega življenja na Koroškem, ki ga datiramo z letom 1903, prihodom dr. Brejca v Celovec, izgubi krščansko socialna stranka zaradi zavzemanja nemško nacionalnih pozicij v narodnem vprašanju na vplivu pri vodilnem kadru slogaško-klerikalne stranke. Poleg tega glasujejo krščanski socialci v deželnem zboru proti zahtevi po enakopravnosti koroških Slovencev oziroma slovenščine pri uradih in pred sodišči, dva vodilna funkcionarja stranke nasprotujeta leta

1905 slovenski slogaško-klerikalni stranki v vprašanju slovenskega vpisa v celovške matrike. Ko strankino glasilo „Kärntner Zeitung“ piše o Koroški kot o „nemški planinski deželi“, ga zavrača „Mir“: „To je torej ono, kar je odpihnilo „pravico“ iz nemško krščansko-socialnih vrst — šovinistični, nestrpni nemški nacionalizem najhujše vrste, ki je zbesnel tako daleč, da naravnost zanika obstoj **stotisoč koroškim Slovincem**, hoteč, da je Koroška **nemška**!“¹

Krščansko socialna stranka je 1904 zastavila vse svoje moči, da bi se onemogočila ustanovitev „Slovenskega krščansko socialnega delavskega društva za Celovec in okolico“ in je obmolnila šele, „ko je „najavtoritativnejša“ stran izrekla svoje zadovoljstvo na ustanovitvi tega društva.“² Še bolj je slovenska stran zamerila krščansko-socialni stranki, da je zahrbtno razširila svoje politične mreže „po našem in samo našem ozemlju.“³ Tako tudi ne preseneča, da „Mir“ imenuje voditelje stranke „črno zakrinkane nemške nacionalce“,⁴ ki pogosto finančno izjemajo svoje pristaše.

Vsa ta verbalna radikalnost slovenskega časopisa nasproti nemškemu krščansko-socialnemu taboru seveda ne more ovreči dejstva, da so slovenski in nemški konservativci še naprej sklepali volilne dogovore in šele pri ožjih volitvah za državni zbor 20.

junija 1911 za vodstvo slovenske klerikalne stranke izpadejo krščanski socialci kot možna alternativa. Na to odločitev je brez dvoma vplival polom, ki ga je doživela nemška katoliška stran s Centralno blagajno koroških zadrug v Celovcu. „Mir“ je tedaj v skrbi za slovenske hranilnice naglo zatrjeval, da Slovence polom med nemškimi krščanskimi socialci „prav nič ne briga“ in pisal: „Kar so skuhalo nemški krščanski socialci, naj sami pojedjo...“⁵

Na shodu zaupnikov 14. junija 1911 je stavilo vodstvo slovenske stranke navzočim vprašanje, ali se naj Slovenci ožjih volitev udeležujejo ali ne in komu naj zaupajo svoje glasove, ali **nemškemu nacionalcu ali socialnemu demokratu**. Že vprašanje samo dosti zgovorno kaže na razmerje politične moči v slovenskem delu dežele, kjer nemški krščanski socialci niso predstavljali nobenega političnega faktorja. Odgovor zaupnikov na stavljeno vprašanje je bil jasen: „...takoj **[so] soglasno in vsi obenem**, kakor bi strela udarila, zavpili: **Vsi k volitvi, vsi proti nemškim nacionalcem!**“⁶ „Mir“ je to odločitev relativiral, ko je pisal, da so koroški Slovenci „**prisiljeni** izbirati med **slabim in slabšimi**“.⁷ Pisal je, da so socialni demokratje na versem področju enaki nasprotniki kot nemški nacionalci, vendar jim je priznaval v narodnem oziru več pravičnosti. Naglašal je, da

se slovenskim kmetom ne bo godilo nič slabše, če pride v parlament nekaj socialnih demokratov namesto nemških nacionalcev, ki jih je obdolžil kupovanja glasov in podpore „Herrenbaurov“, velikih kmetov in zaključil: „Zato razumen slovenski kmet, če je **prisljen izbirati v sedanjem položaju** med nemškim nacionalcem in socialnim demokratom, nikdar ne more in ne sme oddati svojega glasu **nemškemu nacionalcu**, ampak se mora poslužiti socialnih demokratov kot meča, s katerim odseka nemškonacionalni kači glavo, kot voz, s katerim spravi iz svojih prostorov **smrdeč gnoj!**“⁸

Brez dvoma je na razmerje med socialno demokracijo in koroškimi Slovenci močno vplival kader slovenske slogaško-klerikalne stranke, ki je pripadal v znatni meri duhovniškemu poklicu. Te kadre program socialne demokracije ni model navdušiti. Posebno se je glasilo slovenske stranke zaganjalo proti zakonski razvezi, proti osvoboditvi šole izpod verskega vpliva ter proti brezrazredni družbi. Prednjačenje ideoloških razlogov pri odklanjanju programa socialne demokracije je značilno. Čeprav „Mir“ piše o potrebi večjega obdavčenja višjih slojev in je v tem svojem početju po potrebi tudi demagoški,⁹ mu ostaja osebna last nedotakljiva.

Duhovniki igrajo pri ustanavljanju krščansko-socialnih delavskih društev pomembno vlogo in so navadno njihovi svetovalci. Tako za konzulenta podljubeljskega slovenskega delavskega društva Arnuša ne obstaja internacionalizem v tem, „da bi demokratije svoj materni jezik zatajevali in tujcu izdajali, ampak le v tem, da se demokratije bojujejo brez razlike narodnosti združeno proti tistim,

ki jih odirajo in izkoriščajo.“¹⁰

Med bistvene naloge slovenskih delavskih društev šteje „Mir“ nalogo, „rešiti delavca duševnega propada“.¹¹ To hoče doseči potom knjižnic, petja, gledaliških predstav, narodnega dela ter verske vzgoje. In prav o tej vrsti prosvetne dejavnosti največ beremo glede podljubeljskega slovenskega delavskega društva, čeprav je društvo podpiralo tudi oboje svoje člane in jih zastopalo nasproti krivicam s strani delodajalcev. Vendar poročila o socialni dejavnosti le poredko zaidejo v „Mir“, ki seveda ni bil zagovornik razrednega boja delavcev: „Treba jih je probuditi, zaneesti med delavske vrste pravi, stanovski ponos“, ne sovraštva do višjih stanov, temveč **plemenito stanovsko zavest**. Vzajemni duh mora postati krepek in silen. Telesno delo nikakor ni kaj sramotnega, ni nič poniževalnega. Ono je v človeški družbi ravno tako potrebno, kakor duševno delo. Žuljeva roka je častna in vsega spoštovanja vredna. Ta zavest mora prepojit vaše delavstvo.“¹² Pisal je tudi o dobrih straneh socializma, a je takoj pristavil, da „vse kar ima socializem dobrega in pametnega v svojem sestavu, vse to ima tudi krščanska demokracija.“¹³ „Mir“ je iskal skupne poteze med izobraževalnimi in delavskimi društvoma ter menil: „A nekaj imajo naša delavska društva z izobraževalnimi skupnega, in to je **narodno delo**. Delavski stan stvarja s kmetiskim stanom skupaj **jedro našega naroda**, in zato je veliko odvisno od tega, da se **delavski sloji ohranijo narodu!**“¹⁴

Kakšne posledice je Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem izvajalo iz ugotovitve, da je „ve-

liko odvisno od tega, da se delavski sloji ohranijo narodu?“

Delavstvo je bilo v slovenskem delu dežele koncentrirano predvsem v Borovljah, Bistrici v Rožu, v Rablju, v neposredni okolici Beljaka, v Mežiški dolini ter seveda v Celovcu. V Črni na Koroškem je bilo leta 1896 ustanovljeno „Slovensko katoliško delavsko društvo“, 1904 so Slovenci kljub nasprotovanju krščansko-socialne stranke ustanovili „Slovensko krščansko-socialno delavsko društvo za Celovec in okolico“ z namenom, da zajame slovenske delavce v Celovcu in v predmestjih. Število teh delavcev je hitro naraščalo. Društvena dejavnost je obsegala v prvi vrsti kulturno-prosvetno dejavnost, na razpolago so bili primerni prostori v hotelu Trabesinger na Velikovski cesti. Podljubeljsko slovensko delavsko društvo je bilo ustanovljeno 19. marca 1905.¹⁵ Bilo je namenjeno širši okolici in je razvilo v naslednjih letih bogato dejavnost. V Borovljah in okolici je bilo zaposlenih okoli 2000 delavcev, ki so večinoma bili organizirani socialni demokratje. Slovensko delavsko društvo je postavilo v Podljubelju svoj delavski dom, socialni demokratje so društvu deloma nasprotovali, deloma pa z njim sodelovali. V Podljubelju so bili aktivni predvsem kovinarji, ki so imeli tam podružnico krščansko-socialnega društva kovinarjev. Podružnica je bila razdeljena v moški in ženski odsek.¹⁶ Ob času ustanovitve društva pa se je že pričelo s premeščanjem podjetij iz Podljubelja v Borovlje, pravtako iz Bajtiš v Borovlje. Leto za tem (18. marca) se je ustanovilo v Podsinji vasi „Krščansko-socialno pevsko in delavsko društvo“, ki mu je takoj pristopilo „68 trdnih, krepkih, slovenskih Rožanov“.¹⁷ V

ozadju sta bila provizor Janko Arnuš in dr. Lambert Ehrlich. Na ustanovnem občnem zboru je prvi govoril proti socialnim demokratom oz. razvezi zakona, drugi pa o volilni reformi.

O potrebi samostojne slovenske krščanske delavske organizacije v Št. Janžu v Rožu naj bi razpravljajal shod, ki je bil sklican za 30. junij 1907.¹⁸ Vendar je prišlo do ustanovitve „Slovenskega in izobraževalnega društva za Št. Janž v Rožu in okolico“ šele deset mesecev pozneje, 15. marca 1908; isti dan pa se je razdružilo „Slovensko krščansko socialno pevsko in delavsko društvo za Podsinjo vas in okolico.“¹⁹

V začetku leta 1908 (5. 1.) je prišlo do ustanovitve strokovnega delavskega društva tudi na Bistrici v Rožu.²⁰ Ko je prišlo na Bi-

strici zaradi odpusta 3 delavcev in zaradi plač do štrajka,²¹ je posredoval državni poslanec Grafenauer pri tovarnarju Faustu in dosegel poravnavo, ki pa jo je tovarnar takoj zavrgel, čim so prišli delavci spet na delo.²² Bistriška strokovna organizacija je bila v najtesnejši povezavi z jeseniškim delavstvom,²³ štela je precej članov in pridno delovala.

V okolici Beljaka koroški Slovenci niso skušali ustanovljati svojih delavskih strokovnih organizacij. V beljaškem volilnem okraju Slovenci pri volitvah izdatno podpro socialne demokrate. Pač pa na potrebo po ustanovitvi posebne slovenske krščansko-socialne strokovne organizacije v Rablju in v Beli peči opozarja dopisnik v „Miru“ z dne 18. 1. 1908. Dopisnik to-

ži, da je na Koroškem še veliko krajev, kjer je delavstvo popolnoma prepuščeno ali samemu sebi ali pa socialdemokratom, ki jim očita izkoriščanje delavstva in hujskanje proti kmetom.

Odnosi med socialnimi demokrati in slovenskimi delavskimi organizacijami oz. slovensko slogaško-klerikalno stranko na Koroškem se dajo najbolj opazovati na primeru Podljubelja. Nasprotovanja se omejujejo na ideološke razlike, pri stvarnih zadevah pa moremo govoriti o previdnem otipavanju in občasnem sodelovanju.

V letu državnoborskih volitev 1907 piše „Mir“ o ciljih in izvoru socialne demokracije.²⁴ Cilje stranke označi za utopične, predvsem pa svari pred gibanjem kmeta, torej tisti sloj, ki je v prvi vrsti volil na

Leto 1979 — mednarodno leto otroka: zahtevamo enake pravice vsem otrokom

Koroškem slovensko slogaško-klerikalno stranko. Pravi, da je bila liberalna gospoda tista, ki je v teku petdesetih let vzgojila po svojih brezverskih časniki, po slabih šolah in zlasti po slabem gospodarstvu v državi novo revolucionarno stranko: stranko brezvernega, brezobzirnega in deloma naravnost revolucionarnega delavstva. Stranka se je nezadovoljnost med delavstvom, v parlament hoče vnesti razredni boj, hoče, da pridejo produkcijska sredstva v skupno last, dalekosežne so njene predstave na prosvetnem področju in na področju zdravstvene oskrbe. Stranki očila, da zastopa povsod interese velike industrije in da je proti obrtništvu, kmetom da hoče vzeti zemljo, govori o nasilni agitaciji stranke pri pridobivanju novih članov ter zabeleži za Koroško 43 strokovnih društev „rdečkarjev“. Posebno se „Mir“ zgraža nad moralo socialnih demokratov ter v sklepu pravi, da ima svoje brezverstvo, svojo nenravnost socialna demokracija od liberalcev. Proti prodiranju socialdemokratskega gibanja propagira člankar ustanovitve katoliške univerze, ustanavljanje krščansko-socialnih društev ter priznava, da ima socialna demokracija tudi upravičene terjatve, ki jih je pa pobrala iz krščansko-socialnega programa. V zvezi s šolo pa sprašuje, „ali se more mladina izročevati v vzgojo in pouk učiteljem — rdečkarjem“.

Na ustanovni občni zbor podljubeljskega slovenskega delavskega društva so prišli tudi socialni demokratje iz Borovelj in pritrdjevali dr. Lambertu Ehrlichu, ki je govoril o delavskem zavarovanju. „Mir“ je priznal na zborovanju navzočim socialnim demokratom, „da so se ponašali popolnoma dostojno in da ni

prav nič kalilo zborovanja.“²⁵ „Mir“ se je ponovno obregnil ob voditelja boroveljskih socialnih demokratov Neutzlerja (Vajclar-namig v „Miru“, da Neutzler prihaja iz čeških dežel), ki ni znal slovensko. Zavrčal je pisanje „Arbeiterwille“, ki je poročal o zborovanju v Glinjah, kjer sta nastopala Grafenauer in Brejc in govorila proti volilni reformi, ki je koroškim Slovincem prinesla le en siguren mandat.²⁶ Dopisnik v „Miru“ kritizira voditelja socialnih demokratov v Borovljah zaradi abstinence občinskih volitev in pravi: „Vsak, kdor naše razmere pozna, ve, da bi kandidatje socialnih demokratov smeli upati v zmago v tretjem razredu, posebno, ker bi tudi bili dobili glasove narodnih Slovincov.“²⁷ Pri občinskih volitvah v Podljubelju so Slovenci „podlegli proti združenim rdečkarjem, nemškutarjem in Nemcem...“^{27b} Proti podružnici kovinarjev pa so v Borovljah ustanovili svoj „Metallarbeiterverband“.²⁸ „Mir“ poroča tudi o šikanah proti neorganiziranim delavcem s strani socialnih demokratov.²⁹

Velika pridobitev za delavstvo v Podljubelju je bil Delavski dom. V povabilu na otvoritev doma je „Mir“ zapisal: „Dva sloja imamo, ki po svoji številnosti pravzaprav tvorita slovenski narod na Koroškem, kmečki in delavski stan, dva stanova, sorodna si po žuljevih rokah. Do najnovejšega časa so bili na Koroškem slovenski delavci še popolnoma neorganizirani; kar jih je bilo organiziranih, so stali v vrstah kmetu in delavcu škodljive socialne demokracije, ki med delavci neti le nezadovoljnost in jih oskubila še za zadnje prislužene vinarje, jim jemlje vero v boga in seje v srce sovraštvo do cerkve, da jih vzdrži nezadovoljne.“³⁰ Očitil

je „bogati“ socialdemokratski stranki, da ne skrbi za delavce, „ampak masti le svoje, po večini judovske voditelje.“³¹ Poroča, da so si dom, ki ga je v prvem letu svojega obstoja postavila Slovenska krščanska socialna zveza, ogledovali tudi „rdečkarji“.³²

Slovesno otvoritev delavskega doma pa so preprečili Nemci-nacionalci, ki so za isti dan sklicali v Podljubelj pet shodov.³⁴ Sklicatelji teh shodov so bili Dobernig, Metnitz, Lemisch, Kirschner in Angerer, ki je svoje pristaše opozarjal, da se pride v Podljubelj s turističnimi palicami.

Konec leta 1908 je voditelj boroveljskih socialnih demokratov Neutzler iskal kontakt s podljubeljskim slovenskim društvom.³³ Njegovemu pismenemu vabilu na shod se Slovenci niso odzvali, sicer pa „tudi niso imeli možnosti vpliva na program shoda. Neutzlerja je kmalu za tem zamenjal domačin Sorgo. Nejasno je, ali je z njegovim sodelovanjem prišel boroveljski konzum leta 1910 pod vpliv Slovincov.“³⁵ Promet konzuma se je močno dvignil. Odslej so v Borovljah govorili o „črnordečem konzumu“, ki je leta 1913 štel 839 članov.³⁶ Spomniti je treba še na pomoč boroveljske hranilnice in posojilnice konzumu v času med obema vojnama ter na podporo, ki jo je dal konzum v obliki hrane za časa druge svetovne vojne partizanskim borcem na Koroškem.

Pri svoji volilni agitaciji so segli socialni demokrati tudi po agitatorjih, ki so bili zmožni slovenščine in po slovenskih socialistih. Da bi vzgojili svoj kader za slovenski del dežele, na to deželno vodstvo ni mislilo. Slovenska slogaško-klerikalna stranka in njeno glasilo „Mir“ sta pri nastopanju socialne demokracije

posebej pazila na narodni aspekt. Že pred volitvami v državni zbor leta 1907 se je pojavil na shodu v Svečah Etbin Kristan, ki je potem tudi kandidiral v slovenskem volilnem okraju. Shod so sklicali socialni demokrati, "dvorana je bila napolnjena s slovenskim delavstvom in s slovenskimi kmeti". Kristan je govoril o potrebi volilne reforme na podlagi splošne in enake volilne pravice. "Mir"³⁷ poroča, da je Kristan govoril zelo "previdno" in da se z nobeno besedico "ni upal razžaliti slovenskega prebivalstva. Govoril je popolnoma stvarno, da smo mu večkrat odkritosrčno pritrjevali."

Kristanu je odgovarjal urednik "Mira" Ekar, ki je naglasil, da "sliši prvokrat na Koroškem socialnega demokrata govoriti slovensko", kritiziral je, da na Koroškem socialni demokrati stalno glasujejo pri volitvah z nemškimi nacionalci proti Slovencem in rekel, da se strinja s Kristanom glede splošnega pomena volilne reforme. Vendar so Slovenci na Koroškem proti reformi, ki jim ni prinesla ničesar. Glede slovenskega volilnega okraja pa je menil, da bo tudi tu pomagala socialdemokratska stranka nemškemu nacionalcem do

zmage. Ekar je skušal od Kristana dobiti izjavo, "ali bo tudi v prihodnje socialdemokratska stranka podpirala nemške nacionalce, ali morda Slovence, katerim bi morala pomagati, ako se hoče držati svojega programa". Kristan za tako izjavo ni imel pooblastila, povedal je, da bodo socialni demokratje postavili slovenskega kandidata in da naj za tega glasujejo Slovenci.

Shod je potekal zelo stvarno. "Mir" pristavlja: "Za bistriško nemškutarijo je bil ta shod prave vice, kajti oba govornika sta brez usmiljenja razkrivala krivice, ki se gode našemu slovenskemu delavstvu v našem kraju ravno po onih ljudeh, ki bi morali Boga hvaliti, da smejo v miru jesti svoj ljubi kruhek". Potem zopet govori o možnosti, da bi se bil Kristan lahko poskusil dodakniti "našega narodnega in verskega čuta", nakar bi mu bila trda predla.

Drug je odnos "Mira" do Etbina Kristana po državnoborskih volitvah 1907, ko je v slovenskem volilnem okraju dobil 1436 glasov. "Mir" zaničljivo govori o Antikristanu, ki "v Ljubljani prav pridno pisari slovensko, če pa pride na Koroško, pa je na mestu laj

tajč".³⁸ Etbin Kristan je zastopal jugoslovansko socialno demokracijo tudi na pogrebu državnega poslanca Arnolda Rieseja, kjer je spregovoril v nemščini, kar "Mir" takoj zabeleži in doda: "Govoril je samo nemško, kljub temu, da je bila navzoča velika množica slovenskih socialnih demokratov!"³⁹

Socialni demokrati so se pojavljali na shodih Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem in agitirali na svojih shodih v slovenskem jeziku. Na volilnem shodu v Grabštanju je Riese leta 1907 poudarjal patriotičnost socialnih demokratov, pač pa ne v tisti obliki, ki jo je stranka kazala pet let kasneje pri nadomestnih državnoborskih volitvah v beljaškem volilnem okraju. Riese je menil, da "Slovenec naj ostane vedno Slovenec..."⁴⁰ po volitvah pa je na strankinem shodu na Brnci nastopil proti zahtevi po enotnem državnem jeziku.⁴¹ Ob njegovi smrti je "Mir" priznal, da je Riese vodil stranko "zelo spretno" in da je bil odkrit a pošten nasprotnik. Poročal je še; da "se je (Riese) večkrat pritoževal nad surovostjo slovenskih socialnih demokratov na Spodnjem Ko-

Ena izmed demonstrativnih zahtev po enakopravnosti

roškem, ki se tudi niso vedno pokorili njegovim poveljem..."⁴²

Boj med strankami se je ob državnozborskih volitvah leta 1911 še zaostрил. V slovenskem volilnem okraju je zopet kandidiral Grafenauer, nemški nacionalci so postavili Schumyja, socialnodemokratska stranka pa je kandidirala iz Trbovelj pregnanega socialdemokratsa Sitterja. Na volilnem shodu socialnih demokratov v Prevaljah je Sitterju ugovarjal dr. Rožič, ki je označil socialdemokratsko stranko kot stranko razdiranja.⁴³ Tudi Grafenauer je na volilnem shodu na Lesah, navzočih je bilo po poročilu iz „Mira“ okoli 300 socialdemokratov, govoril o socialdemokratski stranki in pozival svoje volivce, „naj se ne boje rdečih nasprotnikov, ker ti niso stranka reda, ampak stranka razdiranja in velike nezadovoljnosti!“⁴⁴

Na volilnem shodu socialdemokratske stranke v Dobrbi vasi leta 1911 je nastopil dr. Lambert Ehrlich, ki je posebno naglašal, da se vse stranke v slovenskem volilnem okraju pri svoji agitaciji poslužujejo slovenščine, socialnim demokratom pa je očital, da kandidirajo le zaradi tega, da bi v slučaju ožjih volitev lahko podprli nemškonacionalnega kandidata in tako vrgli Grafenauerja.⁴⁵

Slovenska slogaško klerikalna stranka na Koroškem ni našla tiste osnove, ki bi omogočila učinkovito nastopanje skupno s socialdemokratskim gibanjem v deželi. S pretiranim poudarjanjem svojih katoliških načel in pozicij takega zavezništva ni mogla najti. Delno sodelovanje pri volitvah za državni in deželni zbor in na ravni občin se ni izraževalo in je stalno nihanje in omahovanje v tem vprašanju značilna poteza v politiki slovenske slogaško

klerikalne stranke, ki je sicer vestno zabeležila vsako pozitivno izjavo socialdemokratske stranke glede narodnostnega vprašanja. Slovensko vodstvo je omejevalo delovanje svojih delavskih društev vse preveč na prosvetno-kulturno dejavnost in pri tem zane-marjalo osnovna vprašanja delavstva na Koroškem, ki je bilo po njenih lastnih izjavah eden izmed stanov, ki so ga koroški Slovenci imeli. Medtem ko je kmetom slovenska stranka organizirala samopomoč v obliki hranilnic in posojilnic in nazadnje še zadrug, se je za materialno stanje delavstva vse premalo pobrigala. Nemška krščansko-socialna stranka pa v slovenskem delu dežele sploh ni predstavljala nobenega resnega političnega faktorja.

Sodelovanje med slovensko slogaško klerikalno stranko in socialdemokratsko pa je ovirala tudi taktika poslednje. Socialdemokratska stranka se sicer ni branila slovenskih glasov, prehajanje glasov pri ožjih volitvah od slovensko-konservativne strani k socialdemokratom je za Koroško značilno, sama pa je vselej podprla nemškonacionalne kandidate, v enem slučaju tudi proti volilnemu dogovoru med obema strankama (leta 1907 pri ožjih volitvah v državni zbor — Nagele, Ellersdorfer, Eich). Socialdemokratska stranka je prevzela v nasprotju s svojimi programi v narodnostnem vprašanju na Koroškem pozicije nemških nacionalcev, za organizatorje, ki bi obvladali slovenščino, ni poskrbela, v klerikalcih je videla sovražnika delavskih zahtev. Koroško delavstvo je skušala izolirati od nacionalnega vprašanja. Pri nadomestnih volitvah za državni zbor leta 1912 pa je licitirala z nemškimi nacionalci, kdo je bolj nem-

ški. Prisvojila je frazeologijo in terminologijo nemških nacionalcev, kadar je govorila o Slovencih na Koroškem.⁴⁶ Nenazadnje je prevzela še zahtevo po nemščini kot državnem jeziku ter podpirala ohranitev starega stanja.

Prve volitve, ki so potekale po reorganizaciji Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem, so bile nadomestne volitve za državni zbor 10. 10. 1905 v okrajih Celovec, Velikovec, Dobrla vas, Pliberk in Železna Kapla. Nemški nacionalci so imenovali za kandidata Friedricha Seifritza, veleposestnika, pivovarnarja in poštarja⁴⁷ iz Miklavčevega. „Mir“ je označil Seifritza za vladnega kandidata, posebno podčrtal njegov socialni položaj in povedal, da kandidat „še na Avstrijskem rojen ni, temveč je doma iz blaženega rajha..."⁴⁸ Katoliško politično in gospodarsko društvo je takoj po smrti poslanca Tscharreja, ki je do tedaj zastopal volilni okraj v državnem zboru, sklicala 9. julija 1905 v Dobrolo vas shod zaupnikov, ki so sklepali o kandidatu. Soglasno je bil izvoljen za kandidata deželni poslanec Franc Grafenauer.⁴⁹

Slovenska stran se je pri volilni agitaciji zlasti potegovala za kmeta, predstavljala Grafenauerja kot posestnika,⁵⁰ ki razume tudi skrbi delavstva, in opisovala delovanje kandidata v Koroškem deželnem zboru.⁵¹ V volilnem proglasu je poudarila na prvem mestu katoliško usmerjenost slovenskih volilcev in kandidata, na drugem mestu je govorila o gospodarstvu, ki ga minira nemškonacionalna večina v deželi, in se pritoževala zlasti nad usodo večjih kmetov. Šele na tretjem mestu je bilo govorila o narodni enakopravnosti Slovencev na Koro-

škem, nazadnje pa o staroslavni Avstriji.⁵² Slovenska klerikalna stranka je vodila izredno aktiven volilni boj, ki je bil po poročilu „Mira“ — strahovi.⁵³ Grafenauer je dobil 2169 glasov, njegov nasprotnik pa za 84 več. Glasilo koroških Slovencev je bodrilo slovenske volivce ter zapisalo, „da je bil Seifritz izvoljen prvič, pa tudi zadnjičkrat.“⁵⁴

Pod popolnoma drugimi okoliščinami so potekale volitve za državni zbor leta 1907. Predvsem je treba navesti seveda novo razdelitev volilnih okrajev, ki je koroške Slovence močno prizadejala ter povzročila spor med Celovcem in Ljubljano. Leta 1905 je dr. Brejc na političnem shodu povedal, kaj koroški Slovenci pričakujejo od splošne in enake volilne pravice. Navedel je, da pričakujejo strmoglavljenje vladajočih nemških strank, preosnovo Avstrije iz birokratične nemške države v demokratično slovansko državo, propad liberalizma in nenazadnje „okrepljenje ka-

toliškega elementa v javnem življenju, četudi šele po hudem boju s socialno demokracijo.“⁵⁵ Kot pogoj za sprejem volilne reforme pa je predsednik Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem navedel „pravično in pametno razdelitev volilnih okrajev po narodnostih.“⁵⁶ Zahteval je še volilno obveznost ter poseben zakon, ki bi vladnim organom prepovedal vmešavanje v potek volitev. Zadnji dve zahtevi sta seveda prilagojeni koroškim razmeram. Znano je, da so na Koroškem slovenski volivci zelo zanemargljali svoje dolžnosti, na drugi strani pa so se v volilno agitacijo in v potek volitev vedno spet vmešavali uradniki in tako pripomogli k navedenemu zadržanju slovenskih volivcev. Proti Brejčevim zahtevam je takoj nastopil nemško-nacionalni poslanec Dobernig, ki je nastopil proti enaki volilni pravici in proti slovenskim volilnim okrajem na Koroškem.⁵⁷

Brejc je na šmihelskem

shodu govoril tudi o potrebi združitve Slovencev in Hrvatov in žel pri tem splošno odobranje. „Slovani vkup, to mora biti naše geslo, državnopravno združenje Slovencev in Hrvatov pod žezlom staroslavne habsburške dinastije mora biti naš daljni politični cilj, to stremljenje mora postati točka našega političnega programa.“⁵⁸

Kandidate za državnozbornske volitve leta 1907 so koroški Slovenci postavili na XVII. letnem občnem zboru Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. V slovenskem volilnem okraju (Pliberk, Železna Kapla, Dobrla vas in Borovlje) je kandidiral France Grafenauer, v velikovškem grebinski župan Florijan Ellersdorfer, v celovski okolici Valentin Podgorc, v Celovcu so postavili Slovenci delavca in kiparja Teodorja Osana kot števne kandidata, v drugih okrajih so se izrekli za kandidate krščansko-socialne stranke, čeprav so potem pri volitvah v beljaškem

Spominska svečanost ob 35-letnici smrti narodnega heroja Franca Tavčmana - Lenarta

okraju podprli socialnega demokrata Rieseja proti vsenemcu dr. Angererju. Riese je dobil v tem okraju okoli 800 slovenskih glasov in bil tudi izvoljen v državni zbor.⁵⁹

Volilni proglas leta 1907 se v bistvu ne razlikuje od onega za nadomestne volitve leta 1905: „Troje je zlasti, za kar bijemo neizprosen boj: da zavarujemo in ohranimo veri naših očetov ono mesto v javnosti in srcih našega naroda, katero je zavzemala dose-daj; da priborimo našemu narodu in jeziku one pravice, katere jima zagotavlja-jo državne osnovne posta-ve; da zagotovimo našemu ljudstvu gospodarski na-predek!“⁶⁰

Volilna agitacija je pote-kala v znamenju skrajnega napora slovenske slogaško klerikalne stranke, ki je v slovenskem volilnem okraju tudi prodrla. Grafenauer je bil izvoljen s 4622 glasovi, nemško-nacionalni kandidat Seifritz je dobil 2077, medtem ko je Etbin Kristan združil nase 1436 glasov, kar izpričuje naraščajočo moč socialno demokratskega gibanja na Koroškem. V velikovškem okraju je pri-šel slovenski kandidat Ellersdorfer v ožjo volitev proti nemškemu nacionalcu pivovarnarju Nagelju iz Velikovca. Socialni demo-krat Eich je dobil 1509 gla-sov in s tem 38 manj kot Ellersdorfer in izpadel. Slo-venski kandidat se je po prvotnih volitvah posebej obrnil na delavstvo, da bi volilo njega,⁶¹ vendar je so-cialdemokratska stranka iz-dala navodilo, da naj nje-ni pristaši volijo Nageleja, ki je bil izvoljen z 2791 gla-sovi, dočim je za Ellersdor-ferja glasovalo 1897 voliv-cev. Iz tega lahko sklepa-mo, da je del socialdemo-kratskih volivcev oddal svoj glas iz narodnostnih razlo-gov Ellersdorferju, drugi del pa je volitve abstiniral.

V volilnem okraju Celo-vec okolica je Valentin Podgorc dobil 1297 glasov. V ožjo volitev sta prišla nemški nacionalci Kirsch-ner in socialni demokrat Lu-kas. V tem volilnem okraju sodelovanje med slovensko konservativno stranko in so-cialnimi demokrati ni funk-cioniralo. Nemški nacional-ci so pod pretvezo, da nji-hov kandidat ne mara biti voljen s slovenskimi glasovi, abstinirali ožjo volitev in prepustili zmago socialnim demokratom. Nadaljnje za-držanje slovenske slogaško klerikalne stranke pa je po-polnoma protislovno. Šla je v boj za nemškega nacio-nalca Kirschnerja, ki je ta-ko prišel do 1521 glasov, socialni demokrat Lukas je dobil le 715 glasov več in bil s tem seveda izvoljen.

To odločitev slovenske stranke lahko tolmačimo le z njeno ozko idejno omeje-nostjo ali pa ji moramo pripisovati veliko naivnost, če je mislila, da bo njena podpora pripeljala Kirsch-nerja na slovenske oziroma krščansko socialne pozicije. Slovenska stranka je nekva-lificirano napadala v tej zvezi kandidata socialne demokracije in stranko sa-mo: „Nemški nacionalci so naravnost prodali **kmeta Kirschnerja** socialnodemo-kratskemu, za poslanstvo popolnoma nezmožnemu **šlosarskemu kselu**“, sedaj — **šribarju**“, tisti stranki, ki po svojih lastnih besedah **hoče pogin kmeta!** Svojim lastnim pristašem je nem-ško-nacionalno vodstvo **za-povedalo, da naj se ne udeležuje volitev, samo da bi bil izvoljen socialni de-mokrat.**“⁶² „Mir“ piše, **„da je po sramotnem mešetar-nju celovških nemško-nacio-nalnih magnatov izdano in prodano kmetsko prebival-stvo celega volilnegaakra-ja svojemu najzagrizenej-šemu sovražniku — social-nemu demokratu!“**⁶³ Pri tem moramo upoštevati tu-

di odločitev socialdemo-kratskega strankinega vod-stva, ki je izdalo navodilo, da se pri ožjih volitvah podpre povsod nemški libe-ralec in nobena klerikalna stranka. Slovenci so pa upali na pomoč socialnih demokratov za Ellersdor-ferja.

Glede volitev 1907 pou-darja Pleterski,⁶³ da so vse stranke morale v volilni agitaciji in taktiki prizna-vati slovenski značaj volil-cev po vsem slovenskem et-ničnem ozemlju Koroške. Samostojen nastop je bil možen le v slovenskem vo-lilnem okraju, povsod drug-od je morala slovenska slo-gaško klerikalna stranka sklepati volilne dogovore, kar je šlo tako daleč, da so leta 1907 Slovenci zavestno volili vse štiri stranke. „Takšno absurdno taktizira-nje, načelno in ideološko popolnoma protislovno usmerjanje slovenskih vo-livcev na različnih sektorjih razkosanega slovenskega ozemlja je moralo pogubno vplivati na slovensko poli-tično zavest volivcev,“⁶⁴ po-udarja Pleterski.

Volitve so nadalje izka-zale močan vpliv slovenske politične organizacije po vsem slovenskem področju. Socialna demokracija je imela na slovenskem etnič-nem ozemlju močan vpliv. Ob primernem upoštevanju nacionalnega momenta bi že pri državnoborskih vo-litvah 1907 mogla prodrati brez večjih težav v treh vo-lilnih okrajih; v slovenskem volilnem okraju je s posta-vitvijo slovenskega kandi-data upoštevala kompro-mis, ki je bil dosežen pri volilni reformi. Nemški na-cionalci so veljavnost na-cionalnega kompromisa osporavali s postavitvijo svojega kandidata v slo-venskem volilnem okraju in skušali doseči nemški poli-tični značaj cele dežele. Politične uspehe je nemško-nacionalna stranka na po-

deželju dosegla med premožnejšimi kmeti, gostilničarji in trgovci. Za krepitev svojih pozicij je izrabljala tudi sredstva, ki jih je dežela ali država namenjala vsem prebivalcem, a so jih nemški nacionalci dodeljevali le svojim pristašem in somišljenikom. Nenazadnje pa je izid volitev dokumentiral velik diskriminacijski učinek volilne reforme. Za en mandat je bilo povprečno potrebnih 3142 glasov. Po navodilih slovenske stranke je bilo oddanih 9441 glasov, vendar so Slovenci s temi glasovi dosegli en sam državnozborski mandat.

Pri deželnozborskih volitvah 1909 je šla slovenska stranka v volilni boj s „samozaveštvom in navdušenjem“ in upala, da njeno delo „ne ostane brez sadov“. ⁶⁵ Slovenski kandidati so bili postavljeni v kmečki kuriji in v splošni kuriji. Krščansko socialna stranka je v tem času že popolnoma prešla na nemško-nacionalne pozicije, socialni demokratje so navzven govorili o internacionalnem karakterju svoje stranke, pri volitvah pa so podpirali nemške nacionalce.

V splošni kuriji sta si stala nasproti v volilnem okraju mesto Celovec in sodni okraj Celovec, Velikovec, Dobrla vas, Pliberk in Železna Kapla Franc Grafenauer in Gustav Metnitz. Slovenska stranka je zahtevala med drugim „splošno in enako volilno pravico tudi za deželni zbor“ ⁶⁶ ter razdelitev volilnih okrajev po narodnosti. Pri prvotnih volitvah je dobil Grafenauer v tej splošni skupini 5099 glasov, Metnitz 4919 glasov in Lukas 2576 glasov. Izid pri ožjih volitvah je bil jasen, ker so socialni demokratje podpirali nemške nacionalce. Kljub temu je naraslo število Grafenauerjevih glasov na 6042, Metnitz pa je dobil 7732. „Mir“ je takoj pokazal na zaveznitvo nemških nacionalcev in socialnih demokratov: **„...porazila nas pa ni nemškonacionalna stranka, ampak le združena moč nemških nacionalcev in socialnih demokratov.** Gnili, ošabni nacionalizem je moral stopiti doli s hvalisanega prestola in beračiti pri socialnih demokratih za glasove proti kapitalistu. **Socialni demokratje so na povelje na celi črti volili**

kapitalista, advokata, plemenitaša, nasprotnika delavstva. Iz tega spoznamo, da je vse, kar govorijo socialni demokratje proti kapitalistom, tovarnarjem in plemenitašem itd., samo sleparstvo. Tako je izvoljen namestnik koroškega deželnega glavarja, vitez pl. Metnitz, le s pomočjo socialno demokratskih glasov.“ ⁷⁶

V kmečki kuriji sta prdrla v volilnih okrajih Velikovec — Dobrla vas in Pliberk — Železna Kapla kandidata slovenske stranke Ellersdorfer in Grafenauer.

„Mir“ je ocenil tudi uspehe oziroma neuspehe socialdemokratske in krščansko-socialne stranke pri deželnozborskih volitvah: „Socialni demokratje z uspehi ne morejo biti zadovoljni. Sicer so dobili enega poslanca, pa le po zaslugi nemških nacionalcev, ki so jim iz hvaležnosti za pomoč milostno prepustili v splošni skupini **Beljak-Rožek Eicha**, čeravno je dobil nemški nacionalce pri glavni volitvi več glasov. Splošno smo opazovali, da rdečkarjem, tem delavskim in narodnim izdajalcem, na Koroškem ne gre žito v

Na celovškem pokopališču so se ZSO poklonila žrtvam, padlim za svobodo v boju proti fašizmu

klasje, ker so po zadnjih državnoborskih volitvah celo nazadovali. Tudi nemški krščanski socialci niso dosegli pričakovanih uspehov. Celo nazadovali so, ker so izgubili poslanca Weissa in ohranili le mandata v Labudski dolini. Mi se temu ne čudimo. Stranka, ki sloni bolj na taktiki, nego na načelih, ne more prodirati. Krščanski socialci se ne upajo na dan s krščanskim načelom, v narodnem vprašanju bi radi sedeli na dveh stolihi, a zidajo s tem le most, po katerem njihovi lastni pristaši stopajo v nasprotni tabor."⁶⁸

Tudi pri teh volitvah se je uveljavila volilna geometrija. Slovenska stranka je dobila v kmečki skupini v petih volilnih okrajih 3737 glasov in dva mandata, nemški nacionalci pa so dobili na vsem Koroškem 6790 glasov in 11 mandator. Povprečno so potrebovali za en mandat 616 glasov, slovenska stranka pa za en mandat 1668 glasov. Nemško organizirana socialna demokracija v boju slovenske stranke ni videla aspekta boja Slovencev za enakopravnost v deželi na političnem področju.

Državnoborske volitve 1911 označuje velika napadalnost nemških nacionalcev, ki je usmerjena proti slovenski in socialdemokratski stranki. Primerno protislovensko vzdušje za volitve ustvarijo silen pritisk na slovensko prebivalstvo ob priložnosti ljudskega štetja konec leta 1910, prepoved Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem 9. 1. 1911 in posredno tudi polom Centralne blagajne koroških zadrug v Celovcu.

V slovenskem volilnem okraju kandidira zopet Grafenauer, nemški nacionalci postavijo Vinzenza Schumyja, socialni demokrati

pa Ignaca Sitterja. V volilnem okraju Celovec okolica kandidira slovenska stranka Valentina Podgorca, v beljaškem Matijo Vospelnika, v velikovškem Jurija Rutarja, v Celovcu pa Alojzija Terčeka.

Značilnost teh volitev je še v tem, da se nemška krščansko-socialna stranka popolnoma loči od slovenske stranke, ki v tem volilnem okraju (Rožek-Trg-Millstatt) že od vsega začetka podpre socialdemokratskega kandidata. Celotno volilno kampanjo vodi osrednji volilni odbor za Koroško, ker se Katoliško politično in gospodarsko društvo obnovi šele septembra 1911. V volilnem pozivu se tokrat slovenska stranka obrača tudi na slovenske delavce in na slovenske liberalce, ki sklenejo podpreti Grafenauerja. Nemškonacionalno stranko imenuje slovenska stranka smrtnega verskega, narodnega in gospodarskega sovražnika koroških Slovencev, ki ga je treba premagati.

Nemškonacionalni kandidat v slovenskem volilnem okraju je agitiral v slovenskem jeziku in menil, da je slovenski stranki le za jezikovno in šolsko hujskanje, ne zavzema pa se za gospodarsko blaginjo ljudstva. V volilnem okraju Celovec okolica ga v tem posnema žihpoljski župan Lutschounig, zastopnik "Nemcem prijaznih Slovencev" in kandidat iste stranke.

V slovenskem volilnem okraju ponovno prodre Grafenauer s 4117 glasovi, Schumy dobi 2430, socialni demokrat Sitter pa 1546 glasov. "Mir" se loti načina volilne agitacije nemškonacionalne stranke: "Schumy torej s pomočjo revolverjev, nožev in s krvoprelitjem ni dobil več kakor 353 glasov več nego Seifritz l. 1907. Nacionalci so spravili na volišča zadnjega moža."⁶⁹ Obenem posvari list sloven-

ske volivce: "**Pač pa je ostala doma cela slovenska rezerva!** Slovenski zaupniki so se torej igrali z ognjem!"⁶⁹

Pri ožjih volitvah so slovenski volivci povsod podprli socialdemokratske kandidate po soglasnem sklepu shoda zaupnikov v Celovcu 20. junija 1911. Vendar so imeli odločilen vpliv slovenski glasovi samo v beljaškem okraju, kjer je prodrl socialdemokratski kandidat. Padanje števila volivcev slovenske stranke je povzročala predvsem deagrarizacija, s to pa je bilo povezano odseljevanje kmečkega prebivalstva. Na drugi strani je volilni sistem drobil slovensko politično akcijo in iz "ene manjšine v deželi ustvarjal vrsto manjšin v volilnih enotah."⁷⁰

Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem je pričakovalo ob priložnosti ljudskega štetja 1910, da bo prišlo s strani vladnih števnih komisarjev do potvorbe štetja. Zato je sklenilo na društveni seji 19. oktobra 1910, "da da izpegljati zasebno ljudsko štetje glede občevalnega jezika in narodnosti..."⁷¹

Proglas "Mira"⁷² za ljudsko štetje 1910 je pravo nasprotje tega, kar so o ljudskem štetju, tu mislim v prvi vrsti na definicijo "občevalnega jezika", menile koroške oblasti in z njimi povezan nemškonacionalni Volksrat. "Mir" razume pod "občevalnim jezikom" materin jezik in meni, da je dolžnost vsakega Slovenca, "da prizna slovenščino kot svoj občevalni jezik, naj prebiva doma ali med tujci; svojega materinega jezika se ne sme nikdo sramovati". Nikdo naj ne napiše poleg slovenščine še drug jezik, tudi če ga obvlada. "Občevalni jezik ostane za vsakega, četudi drug jezik razume, le oni, v katerem

od nekdanj najlaže in najrajši govori, v katerem se sporazume s svojimi sorodniki in rojaki." Časopis opozarja odvisne sloje, da noben delodajalec nima pravice vpisati v vprašalne pole drugega občevalnega jezika kot navedenega. Poziva, naj se nekorektnosti takoj javijo Katoliškemu političnemu in gospodarskemu društvu.

Dejansko je na Koroškem izvedel ljudsko štetje nemški „Volksrat“, ki si je nadejal vladni plašč. Katoliško politično in gospodarsko društvo je istočasno organiziralo svoje privatno štetje, kar je bilo „Volksratu“ silno nerodno. Dosegel je prepoved slovenske organizacije zaradi prekoračenja delokroga. Prepoved je izrekel deželni predsednik baron Hein. Oblast je hotela zaseči tudi arhiv društva, vendar so bili Slovenci pripravljeni tudi na potezo koroških oblasti. Knjige in zapiske društva je pravočasno odnesel podpredsednik društva, državni in deželni poslanec Grafenauer, pri katerem so naredili hišno preiskavo. Poslanec pa je izjavil, „da bo že povedal, kje da ima knjige političnega društva — v državnem zboru“.⁷³

Medtem so v vodstvo koroških Slovencev dohajala „strašna poročila“⁷⁴ o postopanju števni komisarijev, ki niso povpraševali po občevalnem jeziku, ampak so, če je kdo znal le nekaj besed nemški, takega takoj vpisali za Nemca. Deloma pa sploh niso spraševali po občevalnem jeziku in prebivalstvo enostavno prištevili med Nemce. V mestih so vlogo števni komisarijev prevzeli delodajalci oziroma hišni posestniki, ki so delavce oz. stanovalce zapisovali za Nemce. Posebno temeljito so to delo opravili v Celovcu, kjer so osebe, ki so navedle slovensščino kot občevalni je-

Zločinsko razstreljeni partizanski spomenik na Komlju je Zveza koroških partizanov obnovila

zik, klicali na magistrat. Tam so „popravljali“ prvotne podatke. Prav pri ljudskem štetju se je najbolj pokazala izredna moč in veljava nemškega življa, ki je branil svoje pozicije s pomočjo vlade. Odločilnega pomena je bila gospodarska odvisnost ogromnega dela slovenskega prebivalstva po mestih in trgih.

Tako je prišlo pri ljudskem štetju 1910 do velikega padca števila ljudi s slovenskim občevalnim jezikom. Padec je seveda obstajal le na papirju; cilj avstrijskih štetij je bil, povečati število nemškogovorečega prebivalstva v državi in tako večati nemško veljavo. Primerno sredstvo za to je bil občevalni jezik, za katerega je veljal jezik, v katerem je posameznik večji del občeval v javnosti, razlaga, ki je podpirala predvsem nemški element v državi. Posebno prizadeti so bili pri tej razlagi občevalnega jezika v našem primeru slovenski priseljenci v koroških mestih. Kjer se posamezniki niso uklo-

vali socialnega pritiska. Število Nemcev je nesorazmerno hitro naraščalo, medtem ko je število Slovencev, kljub deloma večji nataliteti v slovenskem delu dežele, padalo in to v takih skokih, da podatki sami dokazujejo neverodostojnost štetja.

Številke centralnega statističnega urada glede ljudskega štetja na Koroškem so velika laž!, meni „Mir“ za ljudsko štetje 1910, ko so uradno našteali le še 82.212 Slovencev (21,2 % koroškega prebivalstva). Pri privatnem štetju pa so Slovenci našteali 135.415 oseb s slovenskim (materinim) jezikom.

Nezanesljivost uradnih podatkov se vidi tudi v nihanju jezikovne pripadnosti v eni in isti občini tekom več ljudskih štetij. Največ je bilo na podeželju odvisno od števni komisarijev. Pri štetju 1910 so v občinah, ki so bile v slovenskih rokah in ki so postavile števne komisarje, postavili ob stran neke vrste nemškonacionalne kontrolorje.

Število Slovencev je v primerjavi s letom 1900 padlo za 9,1 %. Nemci so na papirju že odrezali ob črti Beljak—Podklošter—Trbiž Ziljo od ostalega slovenskega ozemlja na Koroškem. Močan je bil pritisk tudi na črti Beljak—Celovec in od tu proti Ljubelju. Pravitko je bil močan pritisk na Slovence na relaciji Celovec—Velikovec—Dobrola vas—Železna Kapla. Posledica tega pritiska je bila, da je število Slovencev padlo v posameznih občinah med 30 do 50 odstotkov. Na papirju so Nemci močno oslabili zvezo med zahodno in vzhodno slovensko Koroško, njen zahodni del pa so še posebej razbili v tri samostojna jedra. Po drugih podatkih (slovenski narodni kataster in jezikovna označba župnij) je bilo slovensko ozemlje na Koroškem v tem času še vedno popolnoma sklenjen blok. Vendar leta 1910 razlikujemo že dve narodni meji: mejo ozemlja, ki je bilo še trdno v slovenskih rokah, in severnejšo mejo mešanega ozemlja, ki je bilo od 1846 dalje že vsaj deloma ponemčeno.⁷⁶

Po reorganizaciji in preusmeritvi političnega delovanja pride na Koroškem tudi do pozitivne slovenskega prosvetnega dela. Na Koroškem so igrale v prosvetnem življenju pomembno vlogo podružnice „Ciril-Metodove družbe“ na Koroškem. Aktivnost teh podružnic narodno-obrambne organizacije je v začetku 20. stoletja močno nazadovala, deloma celo popolnoma zamrla.⁷⁷ Iz podružnic „Ciril-Metodove družbe“ so se polagoma izoblikovala izobraževalna društva.

Dne 3. julija 1907 je celovški stolni kaplan dr. Lambert Ehrlich, ki ga poznamo kot govornika pri shodih krščansko-socialnih delavskih društev, naznanil c. k. deželni vladi, da

namerava ustanoviti društvo z imenom „Slovenska krščansko-socialna zveza za Koroško“ s sedežem v Celovcu. Zveza, ki se je pojavila kot zveza koroških slovenskih nepolitičnih društev, se je ustanovila dne 20. oktobra 1907.⁷⁸ Zvezi je takoj pristopilo 12 izobraževalnih društev. Za predsednika je bil izvoljen Matej Ražun, dr. Lambert Ehrlich je postal podpredsednik, Valentin Jug tajnik, P. Vunček blagajnik, odborniki pa so postali Janko Arnus, Anton Gril in Leopold Abraham. Zveza je nameravala še isto leto organizirati skupen javen shod spodnjekoroških društev, podoben onemu na Velikem Strmcu, ki je pomenil nov začetek dela Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem. Začetek januarja 1908 je imela Zveza svoj prvi občni zbor, na katerem je bil potrjen stari odbor. Zbora se je udeležil zastopnik osrednje ljubljanske zveze Terseglav. Zveza je hotela včlanjenim društvom posredovati govornike, pripraviti z ljubljansko centralo načrt za predavanja ter urediti osrednjo knjižnico. Sklenila je izvedbo socialnih kursov v Celovcu in Velikovecu. Te socialne kurse je organizacija prirejala v naslednjih letih na vsem slovenskem delu dežele. Ljubljanski zastopnik je poudarjal važnost tedenskih sestankov. Do širše diskusije je prišlo pri vprašanjih: ali naj zveza ustanavlja neodvisna kmečka društva in ali naj bodo le-ta politična oziroma nepolitična. Končno je občni zbor sklenil: „Organizacije kmečkih društev, dasi bi ne bile zadruge, ampak večinoma le izobrazovalnega značaja, se izločijo izelokroga zveze ter se prepuste političnemu društvu.“⁷⁹

Druga pomembnejša or-

ganizacija, ki se ustanovi v tem času na Koroškem, je „Slovensko šolsko društvo v Celovcu“. „Mir“ toži, da koroški Slovenci nimajo organa, ki bi se izključno bavil z vprašanjem koroškega šolstva in koordiniral vse napore posameznih narodnjakov na tem področju. Narahlo je kritiziral Ciril-Metodovo družbo in pristavil, da „šolsko vprašanje pri nas ne obstoji samo v oskrbi šentrupertske in šentjakobske šole“. ⁸⁰ Obenem pa je „Mir“ zabeležil, „da naše šolsko društvo ne bo v kakem nasprotju s Ciril in Metodovo družbo, temveč bo izpolnjevalo tisto vrzel, katere Ciril in Metodova družba že po bistvu svojega sestava in vsled nepoznanja krajevnih razmer nikoli ne bi mogla docela izpolniti“. ⁸¹

Na ustanovnem zboru „Slovenskega šolskega društva“ je sklicatelj shoda, dr. Brejc, govoril o bojih za šole v Šentjakobu, Globasnici, Strojni in Št. Danijelu ter ponovil „Mirovo“ pisanje, da novo društvo nima namena konkurirati z družbo sv. Cirila in Metoda, ampak se bo v svojem delovanju na družbo naslanjalo, in če bo dobra volja na obeh straneh, bo moglo eno društvo poleg drugega dobro uspevati“. ⁸² Vse to govorjenje seveda ni moglo prikriti dejstva, da je prišlo z družbo do nesoglasij, ki so se kmalu navrh le še poglobila.⁸³

Prvi predsednik Slovenskega šolskega društva je postal Matej Ražun, odborniki so bili prof. Apih, vladni svetnik Scheinigg, dr. Brejc, dr. Arnejc, Treiber, Franc Grafenauer, Andrej Wieser, Vekoslav Legat, Vospernik, Gregor Einspieler, dr. Sket in Fr. Maier.⁸⁴ Društvo je v naslednjih letih vodilo celotno šolsko borbo koroških Slovencev, v ospredju delovanja pa je stal nedvomno dr. Brejc kot

pravni zastopnik društva. Skoraj iste osebe, ki so bile aktivne za Slovensko šolsko društvo, so delovale tudi za Slovensko društvo "Učiteljski dom" in Slovensko društvo "Dijaški dom".

Na Koroškem pa se je pojavila še tretja slovenska narodna obrambna organizacija "Slovenska straža", ki je sklicevala svoj prvi občni zbor 1. oktobra 1911 v Celovec, kar je bilo na zboru primerno podčrtano.⁸⁵

Na občnem zboru Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem leta 1905 je društveni tajnik Dobrovč poročal o aktivnostih društva. Navedel je štiri zborovanja društva samega. Izmed 18 podružnic družbe sv. Cirila in Metoda jih je priredilo 11 zborovanja, dve sta se zopet poživili. Slovensko delavsko društvo za Celovec in okolico, ki je štel okrog 100 članov, je imelo 8 zborovanj, prevaljsko 12, podljubeljsko pa se je ustanovilo. Izobraževalnih društev je bilo v tem letu 6 po številu, tamburaških in pevskih 5, dvoje društev se je snovalo. V Celovcu in Glinjah je delovala čitalnica. Dobrovč je omenil še mladeniški shod na Velikem Strmcu, ustanovitev dijaškega društva "Gorotan" ter plodnosno delovanje "Ziljske podružnice slovenskega planinskega društva".⁸⁶

Organizirano društveno življenje se je v obravnavanem obdobju, torej od leta 1905 naprej, silno razvilo. Konec leta 1914 zabeležimo v slovenskem delu dežele nič manj kot 238 kulturno prosvetnih društev (prosvetno-izobraževalna društva, čitalnice, telovadna društva — Orle in Sokole, abstinentska društva — Jugoslovanske strokovne zveze, knjižnice). Poleg teh kulturno-prosvetnih društev obstoja in deluje mre-

ža gospodarskih društev (kreditne zadruge — hranilnice in posojilnice, gospodarske in konzumne zadruge, živinorejske zadruge in mlekarske zadruge). Njihovo skupno število znaša 61.⁸⁷

Ob sklepanju za volilno reformo se je zaostriло razmerje med vodstvom koroških Slovencev in Slovensko ljudsko stranko z dr. Sušteršičem na čelu. Na Koroškem stojijo v ospredju dr. Brejc, deželni poslanec Franc Grafenauer in Valentin Podgorc. Poravnava, ki pa ni bila iskrena in kot taka le navidezna, po vsej verjetnosti privede do poskusa formiranja samostojnega slovenskega liberalnega tabora na Koroškem.

Koroški nemški nacionalci niso bili nikoli pripravljeni prepustiti Slovincem dva državnoborska mandata. Zavzemali so pri vprašanju enake volilne pravice skrajno reakcionarne pozicije, obenem pa so skušali zadobiti nemštvu na Kranjskem, Primorskem in v Trstu ugodnejša izhodišča.⁸⁸ Koroški Slovenci so na osnovi njihovega števila zahtevali vsaj dva mandata. "Mir"⁸⁹ je pisal, da obmejni Slovenci, to so Slovenci na Koroškem, Štajerskem, Primorskem, ne smejo odnehati od splošne, enake in tajne volilne pravice in da ne smejo prepustiti, da se združijo v volilne okraje mesta s kmetskimi občinami. Vladni predlog volilne reforme je "Mir" označil kot "atentat na naš narodni obstoj".⁹⁰ Slovincem je preostalo en sam volilni okraj: kot vladni cilj je "Mir" navedel politično dezorganizacijo Slovencev, "da nam vzame možnost napredovanja, možnost uspehov, možnost življenja in vsled tega smoter in veselje do narodnega in političnega delovanja".⁹¹ Svaril je Slovence na Kranjskem pred razkosanjem slovenskega ozem-

lja na Koroškem: "Da verjemite, prav od tega, če se nas koroške Slovence razbije in razkosa, je odvisna tudi usoda Gorenjske in z Gorenjsko pač tudi usoda slovenstva sploh. Preko Roža, Jesenic in Bohinja se zida nemški most do Adrije, ko si nemštvo zagigura pozicije tostran Karavank, navalilo se bo z vso silo in z uspehom na Gorenjsko."⁹² V sodelovanju s štajerskimi Slovenci so pritiskali koroški Slovenci tudi na "Slovensko zvezo".⁹³

Katoliško politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem je pred sklepanjem o volilni reformi sklenilo posebno izjavo: "Koroški Slovenci prej kakor slej z neupogljivo odločnostjo zahtevamo, da nam volilna reforma zagotovi vsaj dva sigurna mandata: vse slovenske državnoborske poslance, zlasti pa 'Slovensko zvezo', pozivljamo, da odkrito in jasno nastopijo za to našo zahtevo in brezobzirno branijo pravice in obstanek obmejnih Slovencev, in da glasujejo proti volilni reformi, ako se naši docela pravični in skromni zahtevi ne ugodijo. Referentu za Koroško, gosp. dv. sv. dr. Ploju, se izreka za njegov možat nastop o priliki njegovega razgovora z novim ministrskim predsednikom princem Hohenlohe odkrita zahvala in se ga nujno in iskreno prosi, da hodi po tej poti neustrašeno naprej, in da za nobeno ceno ne odneha od zahteve vsaj dveh mandatov za koroške Slovence."⁹⁴

Katoliško politično in gospodarsko društvo je izdelalo točen protipredlog k uradni volilni reformi.⁹⁵ Ko je bil vladni predlog v parlamentarnem odseku sprejet, je "Mir" zabeležil, da so bili grabokopi koroških Slovencev "zastopniki takoimenovanih krščanskih strank, nemški krščanski socialci in

nemški klerikalci!"⁹⁶ Po odločitvi je društvo sklicalo v Celovec shod zaupnikov, ker odbor sam v tako važni zadevi ni maral prevzeti odgovornosti za nadaljnje postopanje. Shod naj bi sklepal o „daljnem postopanju v zadevi volilne reforme in zaradi udeležitve na tretjem slovenskem katoliškem shodu v Ljubljani”.⁹⁷ Na shod je došlo 120 zaupnikov, med katerimi je bilo 27 duhovnikov. Soglasno se je izrekla nezaupnica slovenski državnozborski delegaciji ter spre-

jel sklep, „da koroškim Slovencem v sedanjih razmerah ne kaže udeležiti se III. slovenskega katoliškega shoda v Ljubljani...”⁹⁸ „Mir” je posebej podčrtal, da so sklepi „obvezni za vse koroško slovenstvo brez izjeme”.⁹⁹ Nezaupnica in odpoved udeležbe na katoliškem shodu sta najbolj prizadela dr. Sušteršiča oziroma „Slovenca”, ki sta očitala vodstvu koroških Slovencev sodelovanje z ljubljanskimi liberalci.

Konec leta 1907 je poseben konzorcij začel izdaja-

ti „Korošca”, ki so ga tiskali v Kranju. Krog, ki se je zbiral okoli njega in poskušal ustanovitev liberalne struje med Slovenci na Koroškem, lahko omejimo na del slovenskega razumništva na Koroškem, ki so se mu pridružili tudi nekateri kmečki veljaki kot n. pr. Posekar iz Kočmare vasi in Kobentar, župan v Šentjakobu v Rožu. Pri volitvah liberalni tabor ni nastopal samostojno, temveč podpiral kandidata slovenske klerikalne stranke.

Dr. Avguštin Malle

- 1 Mir, šte. 3, 19. 1. 1905, str. 15
- 2 Mir, šte. 12, 23. 3. 1905, str. 68—69
- 3 Mir, n. o. m.
- 4 Mir, šte. 21, 25. 5. 1905, str. 124
- 5 Mir, šte. 36, 3. 9. 1910, str. 213
- 6 Mir, šte. 31, 17. 6. 1911, str. 203/204
- 7 n. o. m.
- 8 n. o. m.
- 9 n. o. m.
- 10 Mir, šte. 21, 25. 5. 1905, str. 125
- 11 Mir, šte. 24, 15. 6. 1905, str. 144
- 12 Mir, šte. 25, 22. 6. 1905, str. 150
- 13 n. o. m.
- 14 n. o. m.
- 15 Mir, šte. 11, 16. 3. 1905, str. 63
- 16 Mir, šte. 23, 6. 6. 1908, str. 143
- 17 Mir, šte. 12, 22. 3. 1905, str. 66
- 18 Mir, šte. 28, 29. 6. 1907, str. 199
- 19 Mir, šte. 15, 11. 4. 1908, str. 93/94
- 20 Mir, šte. 3, 18. 1. 1908, str. 19
- 21 Mir, šte. 23, 6. 6. 1908, str. 144
- 22 Mir, šte. 25, 20. 6. 1908, str. 156
- 23 Mir, šte. 23, 6. 6. 1908, str. 144
- 24 Mir, šte. 1, 5. 1. 1907, str. 1
- 25 Mir, šte. 2, 12. 1. 1907, str. 7/8
- 26 Mir, šte. 3, 19. 1. 1907, str. 14
- 27a Mir, šte. 4, 26. 1. 1907, str. 20
- 27b Mir, šte. 11, 16. 3. 1905, str. 63
- 28 Mir, šte. 15, 12. 4. 1906, str. 80
- 29 Mir, šte. 18, 4. 5. 1907, str. 130
- 30 Mir, šte. 45, 7. 11. 1908, str. 276/277
- 31 Mir, šte. 25, 8. 6. 1907, str. 176
- 32 Mir, šte. 24, 13. 6. 1908, str. 150
- 33 Mir, šte. 39, 26. 9. 1908, str. 237
- 34 n. o. m.
- 35 Mir, šte. 41, 10. 10. 1908, str. 250
- 36 Mir, šte. 49, 5. 12. 1908, str. 302/303
- 37 Mir, šte. 42, 17. 10. 1908, str. 255
- 38 Mir, šte. 50, 14. 12. 1912, str. 346
- 39 Mir, šte. 14, 5. 5. 1913, str. 97
- 40 Mir, šte. 47, 24. 11. 1906, str. 276
- 41 Mir, šte. 29, 18. 7. 1908, str. 180
- 42 Mir, šte. 4, 24. 1. 1912, str. 23
- 43 Mir, šte. 21, 15. 5. 1907, str. 152
- 44 Mir, šte. 36, 24. 8. 1907, str. 243
- 45 Mir, šte. 4, 24. 1. 1912, str. 23
- 46 Mir, šte. 22, 17. 5. 1911, str. 150/151
- 47 Mir, šte. 19, 5. 5. 1911, str. 130/131
- 48 Mir, šte. 28, 31. 5. 1911, str. 150/151
- 49 Janko Pleterski: Narodna in politična zavest na Koroškem. Narodna zavest in politična orientacija prebivalstva slovenske Koroške v letih 1848—1914. Razprave in eseji 7, Slov. matica, Ljubljana 1965, str. 427
- 50 Mir, šte. 40, 5. 10. 1905
- 51 n. o. m.
- 52 Mir, šte. 36, 7. 9. 1905, str. 214
- 53 Mir, šte. 38, 21. 9. 1905, str. 225
- 54 Mir, šte. 39, 28. 9. 1905, str. 233/234

- 55 Mir, šte. 37, 14. 9. 1905, str. 219
- 56 Mir, šte. 41, 12. 10. 1905, str. 345
- 57 n. o. m.
- 58 Mir, šte. 47, 23. 11. 1905, str. 281/282
- 59 n. o. m.
- 60 Mir, šte. 51, 21. 12. 1905, str. 306
- 61 Mir, šte. 47, 23. 11. 1905, str. 281/282
- 62 Mir, šte. 24, 1. 6. 1907, str. 167/168
- 63 Mir, šte. 18, 4. 5. 1907, str. 125/126
- 64 Mir, šte. 22, 18. 5. 1907, str. 156
- 65 Mir, šte. 23, 24. 5. 1907, str. 161/162
- 66 Pleterski, Narodna in politična zavest, str. 372/373
- 67 n. o. m.
- 68 Mir, šte. 7, 13. 2. 1909, str. 36
- 69 Mir, šte. 10, 6. 3. 1909, str. 57
- 70 Mir, šte. 16, 31. 3. 1909, str. 85
- 71 n. o. m.
- 72 Mir, šte. 30, 14. 5. 1911, str. 197
- 73 Janko Pleterski: Narodna in politična zavest, str. 389
- 74 Mir, šte. 46, 16. 9. 1911, str. 285
- 75 Mir, šte. 53, 31. 12. 1910, str. 327
- 76 Mir, šte. 3, 21. 1. 1911, str. 13/14
- 77 n. o. m.
- 78 Mir, šte. 31, 3. 8. 1912, str. 207/208
- 79 Bogo Grafenauer, Narodnostni razvoj na Koroškem od sredne 19. stoletja do danes, Koroški zbornik, Lj. 1946, str. 195
- 80 Andrej Vovko: Podružnice „Družbe sv. Cirila in Metoda” na Koroškem 1885—1918, Koroški koledar 1978, Celovec, str. 151—161
- 81 Mir, šte. 47, 9. 11. 1907, str. 309
- 82 Mir, šte. 4, 25. 1. 1908, str. 22
- 83 Mir, šte. 46, 14. 11. 1908, str. 282
- 84 n. o. m.
- 85 Mir, šte. 48, 28. 11. 1908, str. 293
- 86 Tone Zorn: Iz delovanja Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem pred prvo svetovno vojno, ZČ 31/1977, šte. 3, str. 361—374
- 87 Mir, šte. 48, 28. 11. 1908, str. 293
- 88 Mir, šte. 49, 7. 10. 1911, str. 302
- 89 Mir, šte. 13, 30. 3. 1905, str. 76
- 90 Moravski Slovenski Koročan, Celovec 1919, str. 34/35
- 91 Mir, šte. 4, 25. 1. 1906, str. 21/22
- 92 n. o. m.
- 93 Mir, šte. 9, 1. 3. 1906, str. 47
- 94 n. o. m.
- 95 n. o. m.
- 96 Mir, šte. 20, 17. 6. 1906, str. 109
- 97 Mir, šte. 19, 30. 5. 1906, str. 101
- 98 Janko Pleterski: Slovenska Koroška pred I. svetovno vojno, Koroški plebiscit, Lj. 1970 str. 59—61
- 99 Mir, šte. 27, 7. 7. 1906, str. 151
- 100 Mir, šte. 29, 21. 7. 1906, str. 163
- 101 Mir, šte. 30, 28. 7. 1906, str. 169
- 102 n. o. m.

Pregled samostojnega nastopanja Slovencev na koroških volitvah 1861-1976

Samostojni nastopi koroških Slovencev na državnozborskih in deželnozborskih volitvah so v slovenskem zgodovinopisju razmeroma dobro obdelani. Podatke za čas pred prvo svetovno vojno sta zbrala in analizirala predvsem Vasilij Melik in Janko Pleterški.¹ Obdobje med obema vojnoma je po tej plati prvi kritično ovrednotil Fran Zwitter.² Koroške rezultate na predsedniških, državnozborskih in deželnozborskih volitvah v prvih tridesetih letih po drugi svetovni vojni je zbral in obdelal v svoji disertaciji Dušan Nečak,³ ki je hkrati tudi avtor pregleda uspešnosti samostojnega kandidiranja koroških Slovencev na volitvah v koroško kmetijsko zbornico.⁴ Čeprav se je s koroškimi volilnimi rezultati ukvarjala še vrsta drugih avtorjev, se tu omejimo le na našete obširnejše pregleda.

Čeprav so tudi rezultati občinskih volitev na Koroškem vedno pritegovali pozornost raziskovalcev, podobnih objavljenih obširnejših pregledov še nimamo. Pač pa je pred nedavnim Franc Wedenig — že v pripravah na bližajoče se občinske volitve — izdelal tabelo z rezultati vseh povojnih slovenskih nastopov na deželnih in občinskih volitvah ter opozoril na poglobitve razvojne črte.⁵

Za uvod v nadaljnja razpravljanja tako lahko izdelamo tabelo, slonečo predvsem na podatkih omenjenih avtorjev, v posameznih primerih še na nekaterih drugih

Umetniški lepak, ki ga je izdala SPZ ob svoji sedemdesetletnici

virih. Za primerjavo navajamo še jezikovne podatke uradnih ljudskih štetij⁶, ne da bi se tu spuščali v njihovo kritiko. Prav tako se ne bomo ne tu ne pozneje ukvarjali z že obrabljenimi špekulacijami o tem, da bodisi uradna ljudska štetja bodisi samostojni volilni nastopi dela koroških Slovencev odražajo objektivno sliko številčne moči slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem.

Priložena tabela seveda ni popolna. Njena izpopolnitev bi zahtevala za naš pregled prevelik trud in bi bila tudi dovolj zamudna. Ob tem obstoji še vrsta težav in zapletov z različnimi objavami števil in različnimi interpretacijami tega, ali je posamezno listo res moč šteti za slovensko ali ne. Predvsem pa je treba pripomniti, da so pomanjkljivi podatki za čas med leti 1918 in 1945. V tabelo nismo vnesli podatka, da je v predplebiscitnem času Franc Grafenauer ponovno opravljal posle poslanca v parlamentu, vendar ne v avstrijskem, temveč v začasnem narodnem predstavništvu Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Manjkajo nam med drugim podatki za nastope slovenskih list v prvi polovici dvajsetih let. Nismo prikazali zastopstva koroških Slovencev v stanovski državi tridesetih let, prav tako ne tega, da je bil neki „vindišar“ Mikula po „anšlusu“ poslan v nacistični državni zbor. Prav tako nismo posebej preiskovali tega, ali so bili koroški Slovenci od kočevskega zbora dalje zastopani v revolucionarnih predstavniških telesih nove Jugoslavije.

Ce ne bi bilo splošno znano, da so bili koroški Slovenci v deželni vladi zastopani le enkrat (dr. Joško Tischler v provizorični koroški vladi poleti 1945), bi veljalo posebno kolono posvetiti tudi temu — tako pa ne.

Ceprav se nam večkrat rado zapiše, da je bil edini deželni poslanec - Slovenec pa drugi svetovni vojni Hanzi Ogris (izvoljen na listi socialistične stranke 1970), je vprašanje Slovencev, vključenih v večinske avstrijske politične stranke, veliko bolj zapleteno in bi zahtevalo posebno raziskavo in predstavitev.

Za razumevanje tabele je potrebno seveda vsaj v glavnih okvirih poznati zgodovinski razvoj Koroške od srede preteklega stoletja. Poleg osnovnih značilnosti volilnih sistemov je treba poznati teritorialne spremembe ob koncu prve svetovne vojne in upoštevati spreminjanje mej koroških administrativnih in volilnih enot. Prav tako je neobhodno določeno predznanje iz politične zgodovine samih koroških Slovencev.

Tabela izgleda takole:⁷

Čas	vrsta volitev oziroma štetja	rezultati samostojnega slovenskega nastopa
leta 1846	Czoernigova anketa	107.000 Slovencev (35,6 %)
21. 3. 1861	deželnozborske (1.) 36 poslancev + 1 virilist	Slovenci ne nastopajo samostojno
24. 11. 1862	nadomestne v kmečki kuriji deželnega zbora — za 2 poslanca	1 mandat (2,7 %) — Andrej Einspieler , odstopi junija 1863
29. 1. 1867	deželnozborske (2.) 36 + 1 poslanec	Slovenci ne prodro z nobenim kandidatom
27. 6. 1870	deželnozborske (3.) 36 + 1 poslanec	Slovenci ne prodro z nobenim kandidatom
1. 9. 1871	deželnozborske (4.) 36 + 1 poslanec	1 mandat (2,7 %) — Andrej Einspieler
13. 10. 1873	državnozborske (1. direktne) 9 poslancev	Slovenci ne prodro
2. 9. 1878	deželnozborske (5.) 36 + 1 poslanec	Slovenci ne prodro
5. 7. 1879	državnozborske (2.) 9 poslancev	Slovenci ne prodro

Čas	vrsta volitev oziroma štetja	rezultati samostojnega slovenskega nastopa
10. 6. 1880	nadomestne v kmečki kuriji deželnega zbora — za 1 poslanca	1 mandat (2,7 %) — Andrej Einspieler
31. 12. 1880	ljudsko štetje	85.051 Slovencev (26,6 %)
8. 8. 1884	deželnozborske (6.) 36 + 1 poslanec	2 mandata (5,41 %) — Franc Muri in Andrej Einspieler , ki umre 16. 1. 1888 (tretji slovenski poslanec Matija Abuja takoj po izvolitvi prestopi k Nemcem)
2. 6. 1885	državnozborske (3.) 9 poslancev	1 mandat (11,11 %) — Felix Pino-Friedenthal , kot minister demisionira 1886-87
14. 8. 1888	nadomestne v kmečki kuriji deželnega zbora — za 1 poslanca	ostajata 2 mandata (5,41 %) — Gregor Einspieler (namesto umrlega A. Einspielerja)
20. 8. 1890	deželnozborske (7.) 36 + 1 poslanec	2 mandata (5,41 %) — Franc Muri in Gregor Einspieler
31. 12. 1890	ljudsko štetje	84.667 Slovencev (25,5 %)
5. 3. 1891	državnozborske (4.) 9 poslancev	Slovenci ne prodro
21. 9. 1896	deželnozborske (8.) 36 + 1 poslanec	3 mandati (8,11 %) — Franc Muri , Gregor Einspieler in Franc Grafenauer
15. 3. 1897	državnozborske (5.) 10 poslancev	1 mandat (10,0 %) — Lambert Einspieler
31. 12. 1900	ljudsko štetje	75.136 Slovencev (22,3 %)
10. 1. 1901	državnozborske (6.) 10 poslancev	Slovenci ne prodro
5. 11. 1902	deželnozborske (9.) in 42 + 1 poslanec	splošna kurija: 1.292 glasov (v enem okraju) Slovenci ne prodro
10. 11. 1902	kmečka kurija:	2.619 glasov 1 mandat (2,33 %) — Franc Grafenauer
10. 10. 1905	nadomestne državnozborske za kmečko kurijo — za 1 poslanca	2.169 glasov Slovenci ne prodro
14. 5. 1907	državnozborske (7.) 10 poslancev	7.588 glasov (7.963 glasov v ožjih volitvah in ob upoštevanju 25 razveljavljenih slovenskih glasovnic v Celovcu) 1 mandat (10,0 %) — Franc Grafenauer
24. 3. 1909	deželnozborske (10.) in 42 + 1 poslanec	splošna kurija: 7.237 glasov (7.290 glasov v ožjih volitvah) Slovenci ne prodro
29. 3. 1909	kmečka kurija:	3.337 glasov 2 mandata (4,65 %) — Florian Ellersdorfer in Franc Grafenauer , ki leta 1916 izgubi mandat zaradi „veleizdajništva“
31. 12. 1910	ljudsko štetje	66.463 Slovencev (18,3 %)
13. 6. 1911	državnozborske (8.) 10 poslancev	5.716 glasov 1 mandat (10,0 %) — Franc Grafenauer , leta 1916 izgubi mandat
10. 10. 1920	plebiscit	15.279 glasov za Jugoslavijo (v plebiscitni coni A, 40,96 %)
1921	državnozborske (za 1920)	8.548 glasov Slovenci ne prodro
19. 6. 1921	deželnozborske 45 poslancev	9.863 glasov 2 mandata (4,44 %) — Ferdinand Kraiger in Vinko Poljanec
17. 3. 1923	ljudsko štetje	37.292 Slovencev (10,1 %)
1923	državnozborske	

Čas	vrsta volitev oziroma štetja	rezultati samostojnega slovenskega nastopa
1923	deželnozborske 45 poslancev	9.868 glasov 2 mandata (4,44 %) — dr. Franc Petek in Vinko Poljanec
1927	državnozborske	9.334 glasov Slovenci ne prodro
1927	deželnozborske 42 poslancev	9.578 glasov 2 mandata (4,76 %) — dr. Franc Petek in Ivan Starc
1928	občinske	9.260 glasov
1930	državnozborske	Slovenci glasujejo za krščansko-socialno stranko
1930	deželnozborske 42 poslancev	9.205 glasov (5,3 %) 2 mandata (4,76 %) — dr. Franc Petek in Ivan Starc , ki leta 1932 odstopi; nasledi ga Janko Ogris
1932	občinske	7.140 glasov
20. 11. 1932	v kmetijsko zbornico (1.) 24 zastopnikov + 1 virilist	2.572 glasov (13,53 %) 3 mandati (12,0 %)
22. 3. 1934	ljudsko štetje	26.796 Slovencev (6,6 %)
1939	ljudsko štetje	44.708 Slovencev (po jeziku, 10,7 %) (8.553 Slovencev po narodnosti, 2,05 %)
23. 11. 1945	imenovanje 24 zastopnikov v kmetijsko zbornico + 1 virilist	3 dodeljeni mandati (12,0 %)
25. 11. 1945	državnozborske	Slovenci umaknejo svojo listo
25. 11. 1945	deželnozborske 36 poslancev	Slovenci umaknejo svojo listo
9. 10. 1949	državnozborske	2.088 glasov (0,84 %) (Demokratska fronta 0 mandatov delovnega ljudstva)
9. 10. 1949	deželnozborske 36 poslancev	6.739 glasov (2,72 %, na dveh listah: 2.095 — 0 mandatov Demokratska fronta delovnega ljudstva z dr. Mirtom Zwitterom; 4.644 — Krščanska ljudska stranka z dr. Joškom Tischlerjem)
1950	občinske	4.756 glasov (2,8 %) za 32 slovenskih list
6. 5. 1951	predsedniške	Slovenci ne nastopajo samostojno
in		
27. 5. 1951		
1. 6. 1951	ljudsko štetje	42.095 Slovencev (8,9 %)
25. 11. 1951	v kmetijsko zbornico 24 zastopnikov + 1 virilist	1.931 glasov (7,73 %) 2 mandata (8,00 %)
22. 2. 1953	državnozborske	3.668 glasov (1,45 %) Slovenci ne prodro
22. 2. 1953	deželnozborske 36 poslancev	3.892 glasov (1,53 %) (Krščansko demokratska stranka z dr. Joškom Tischlerjem) Slovenci ne prodro
1954	občinske	4.067 glasov za 28 slovenskih list
13. 5. 1956	državnozborske	Slovenci ne nastopajo samostojno
13. 5. 1956	deželnozborske 36 poslancev	Slovenci ne nastopajo samostojno
11. 11. 1956	v kmetijsko zbornico 24 zastopnikov + 1 virilist	1.581 glasov (6,18 %) 1 mandat (4,00 %)
5. 5. 1957	predsedniške	Slovenci ne nastopajo samostojno
2. 3. 1958	občinske 2.549 odbornikov	3.685 glasov (1,84 %) za 24 slovenskih list 41 odbornikov (1,61 %)

Čas	vrsta volitev oziroma štetja	rezultati samostojnega slovenskega nastopa
10. 5. 1959	državnozbornske	Slovenci ne nastopajo samostojno
6. 3. 1960	deželnozbornske 36 poslancev	Slovenci ne nastopajo samostojno
31. 3. 1961	ljudsko štetje	25.472 Slovencev (5,14 %)
19. 11. 1961	v kmetijsko zbornico 24 zastopnikov	1.821 glasov (6,26 %) 1 mandat (4,00 %)
18. 11. 1962	državnozbornske	Slovenci ne nastopajo samostojno
28. 4. 1963	predsedniške	Slovenci ne nastopajo samostojno
1. 3. 1964	občinske 2.384 odbornikov	3.361 glasov (1,61 %) za 21 slovenskih list 37 odbornikov (1,55 %)
14. 3. 1965	deželnozbornske 36 poslancev	4.272 glasov (1,57 %) (Koroška volilna skup- nost z Mirkom Kumrom) 0 mandatov
23. 5. 1965	predsedniške	Slovenci ne nastopajo samostojno
6. 3. 1966	državnozbornske	Slovenci ne nastopajo samostojno
13. 11. 1966	v kmetijsko zbornico 24 zastopnikov	1.289 glasov (4,42 %) 1 mandat (4,00 %)
22. 2. 1970	deželnozbornske 36 poslancev	Slovenci ne nastopajo samostojno
1. 3. 1970	državnozbornske	Slovenci ne nastopajo samostojno
26. 4. 1970	občinske 2.417 odbornikov	2.514 glasov (1,05 %) za 17 slovenskih list (203 občine) 25 mandatov (1,02 %)
25. 4. 1971	predsedniške	Slovenci ne nastopajo samostojno
12. 5. 1971	ljudsko štetje	21.906 Slovencev (4,17 %)
10. 10. 1971	državnozbornske	Slovenci ne nastopajo samostojno
12. 11. 1971	v kmetijsko zbornico 24 zastopnikov + 1 virilist	1.335 glasov (4,33 %) 1 mandat (4,00 %)
25. 3. 1973	občinske 2.371 odbornikov	3.908 glasov (1,33 %) za 19 slovenskih list (121 občin) 40 mandatov (1,69 %)
23. 6. 1974	predsedniške	Slovenci ne nastopajo samostojno
2. 3. 1975	deželnozbornske 36 poslancev	6.130 glasov (2,03 %) (Koroška enotna lista z dr. Pavlom Apovnikom) 0 mandatov
5. 10. 1975	državnozbornske	Slovenci ne nastopajo samostojno
14. 11. 1976	ugotavljanje manjšine 522.172 upravičencev 444.858 veljavnih listkov	3.941 Slovencev (0,75 % od števila upravičen- cev in 0,89 % od vseh veljavnih volilnih listkov)
21. 11. 1976	v kmetijsko zbornico 36 zastopnikov	1.413 glasov (3,86 %) 1 mandat (2,78 %) — Ignac Domej

Ob upoštevanju vseh zgoraj omenjenih zadržkov je iz predložene tabele moč jasno razbrati nekaj osnovnih značilnosti in smeri razvoja, na katere naj posebej opozorimo. Številke in odstotki potrjujejo znano dejstvo, da koroški Slovenci v zgodovini niso niti približno dosegli zadovoljivega zastopstva v predstavniških telesih, niti takrat ne, ko so razmeroma enotno volili lastne kandidate. V različnih zgodovinskih obdobjih so prevladovali različni razlogi za to, največkrat pa kar kombinacija med njimi: omenimo nedemokratski oziroma posebej zoper Slovence prirojen volilni sistem, organizirane protislovenske kampanje ob posameznih volitvah in stalne mnogovrstne pritiske na možne volilce samostojne slovenske stranke.

Posebej pomembna in odločilna pa je bila vedno diferenciacija znotraj same slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Kljub svoji protislovenski nastrojenosti je nemška liberalna stranka do prve svetovne vojne privlačila glasove tistih Slovencev, ki jim je na idejnem področju pomenila nasprotje slovenski konservativni stranki in jim hkrati omogočala hitrejši gospodarski razvoj. Kolikšno podporo ima od začetka dvajsetega stoletja v slovenskem delu Koroške avstrijska socialna demokracija, nam ne kažejo le podatki o volilnih rezultatih pred prvo svetovno vojno in izid plebiscita, ampak tudi ves strankarsko-politični razvoj na Koroškem po drugi svetovni vojni. Vse do najnovejšega časa so našle pot do slovenskega volilca na ta ali drugi način tudi različne agrarne in krščansko-socialno pobarvane strankarske formacije. Zlasti neposredno po drugi svetovni vojni je bil znaten del koroških Slovencev aktivno vključen tudi v avstrijsko komunistično partijo.

Če je v obdobju po drugi svetovni vojni dovolj običajen pojav, da obe osrednji organizaciji koroških Slovencev podpreta različne politične stranke in da nimata enotnega stališča do samostojnega nastopanja slovenskih list, so redkejši pojavi, da se oblikujeta pri istih volitvah na določenem volilnem področju dve samostojni slovenski listi; na deželni ravni si dve taki listi stojita nasproti le oktobra 1949. Le pri volitvah v kmetijsko zbornico sta tudi po letu 1945 obe osrednji organizaciji koroških Slovencev vseskozi ohranjali predvojno tradicijo enotnega volilnega nastopanja.

Nekajkrat se je pred prvo svetovno vojno dogodilo tudi, da je zaradi različnih strankarskih volilnih kombinacij slovenske kandidate volil tudi del nemških so-deželanov. Ponovno je skušala pritegniti glasove nemških demokratov Koroška enotna lista na deželnih volitvah leta 1975, vendar brez večjega uspeha.

Pregled tabele pokaže, da koroški Slovenci na predsedniških volitvah nikoli niso niti poskušali samostojno nastopati, na državnozborskih volitvah so do leta 1929 stalno samostojno nastopali in pred prvo svetovno vojno tudi nekajkrat uspeli, po drugi vojni pa nastopili brez uspeha že razcepljeni leta 1949. Na deželnozborskih volitvah so stalno postavili samostojne liste med leti 1862 in 1953 (1945 so iz protesta umaknili svojo listo), od tedaj le še dvakrat. Redni so nastopi na občinskih volitvah in volitvah v koroško kmetijsko zbornico, seveda so rezultati različni.

Več kot 500 maturantov je že zapustilo Zvezno gimnazijo za Slovence v Celovcu. — Na slikah oba

Dne 25. marca 1979 bodo na Koroškem spet volitve v občinske odbore. V vseh političnih sredinah tečejo že živahne priprave, saj se bo nato v dveh letih in pol potrebno podati na volišče še štirikrat. V letu 1979 so na vrsti še državnoborske volitve, do leta 1980 deželnozborske in predsedniške, predvidoma jeseni 1981 še volitve v kmetijsko zbornico. Dodatno je spomladi 1981 na vrsti redno ljudsko štetje. Vsi ti dogodki zahtevajo od koroških Slovencev takšnih ali drugačnih političnih odločitev. Čeprav pri njih ne gre za usodne zadeve, so v boju za obstoj in nadaljnji razvoj narodne skupnosti pomembni tudi taktični in ne le strateški koraki. In pri volitvah v občinske odbore gre prav gotovo za eno izmed pomembnejših volilnih odločitev, saj pri njih koroški Slovenci dosegajo relativno največje uspehe.

Ta naš pregled ne daje dokončnih sodb, še manj receptov bodoče politične odločitve. Pač pa omogoča večjo jasnost in preglednost pri primerjanju izkušenj preteklosti z možnostmi, ki jih nudi današnji položaj.

Opombe

- 1 Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem. 1861—1918. Ljubljana 1965; Janko Pleterški, Narodna in politična zavest na Koroškem. Narodna zavest in politična orientacija prebivalstva slovenske Koroške v letih 1848—1914. Ljubljana 1965.
- 2 Koroško vprašanje, Sodobnost, Ljubljana, V/1937, str. 145—153, 218—223 in 320—330; istega leta tudi kot samostojna publikacija.
- 3 Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni. Doktorska disertacija. Ljubljana 1978.
- 4 Volitve v kmetijske zbornice na Koroškem po drugi svetovni vojni, Zgodovinski časopis, Ljubljana, XXVIII/1974, zv. 1—2, str. 95—116. Za volitve v koroško kmetijsko zbornico 21. 11. 1976 je Nečak pripravil poseben pregled, ki bo objavljen v Zgodovinskem časopisu 1978.
- 5 Samostojni nastopi pri volitvah, Naš tednik, Celovec, XXX/1978, (7. sept.) št. 36, str. 13 in 44.
- 6 Za štetja 1846—1951 jih povzemamo iz razprave Boga Grafenauerja, Teorija in praksa ljudskih štetij na Koroškem od srede 19. stoletja do konca 1970, Historijski zbornik, Zagreb, XXIX-XXX/1977, str. 549—565. Za štetje 1961 po Theodorju Veitru, kot ga citira Drago Druškovič, Carinthian Slovenes: Some Aspects of Their Situation, Ljubljana 1973, str. 9. Podatki štetja 1971 so iz uradne objave Volkszählung 1971. Häuser- und Wohnungszählung 1971 — nach dem Gebietsstand vom 1. 1. 1973 — für Kärnten. Klagenfurt 1974, str. 37. Za številke „ljudskega štetja posebne vrste“ leta 1976 primerjaj Slovenski vestnik, Celovec, 15. 4. 1977, str. 5.
- 7 Podatke, ki jih navajajo zgoraj omenjena dela, sem dopolnjeval predvsem s podatki iz koroškega dnevnega časopisa, stenografskih zapisnikov koroškega deželnega zbora in iz nekaterih splošnih priročnikov. Del zbranega gradiva sem uporabil že v dveh svojih člankih in sicer: Številna uganjanja. Pred deželnimi volitvami na Koroškem. Kakšno bo novo razmerje sil v deželnem zboru? — Delo, Ljubljana, XVII/1975, (1. mar.) št. 50, str. 25. Volitve v koroški deželni zbor — Vestnik koroških partizanov, Ljubljana, IX/1975, (maj) št. 1—2, str. 65—70, ponatis: Slovenija paralele, Ljubljana 1975, (jun.) št. 39, str. 105—107.

osma razreda, ki sta opravila zrelostni izpit v letu 1978, s svojimi učitelji

Koroški Slovenci in list „Der Auslanddeutsche“

Med periodičnim tiskom, ki se je v času med obema svetovnima vojnama dotikal koroškega vprašanja, je tudi glasilo stutgartskega „Instituta za nemštvo v tujini“ (Deutsches Auslandinstitut). Gre za institucijo, ustanovljeno 10. januarja 1917, katere glavna naloga je bila povezovati nemške izseljence z matično domovino. Značilno je, da je bil institut ustanovljen v letih prve svetovne vojne. Med njegovimi nalogami po letu 1918 je bilo širjenje vednosti o tujini, posvetovalna pomoč nemškim izseljencem, nudenje pravne pomoči in podobno. Med nalogami instituta pa je še posebej izstopalo poudarjanje ter vzgoja nemške narodne zavesti (o tem v pravilih instituta beremo: „vzdrževanje odnosa med nemštvom v tujini ter njegovo tesnejše povezovanje“).

Posebej naj omenimo, da je sodelavec instituta javno pozdravil sklep estonske vlade za uveljavitev kulturne avtonomije za tamkajšnje manjšine. Izrazil je upanje, da bo ta ureditev pomenila „vzor in zgled“ za urejanje manjšinskega vprašanja tudi drugod. Dalje je poudaril važnost take avtonomije za zamejsko nemštvo, pri čemer je imel še zlasti v mislih Alzacijo in Loreno, kjer da je „v zadnjih mesecih“ prišlo do novega gibanja za „domovinsko pravico“ (Der Auslanddeutsche. Halbmonatsschrift für Auslandsdeutsche und Auslandkunde, Stuttgart, IX/1926, zv. 2).

Razumljivo je, da v dvajsetih letih list ni mogel mimo znanega koroškega predloga o kulturni avtonomiji za tamkajšnjo slovensko skupnost. List je tudi poudarjeno po Cillier Zeitung poročal o spomenici Političnega in gospodarskega društva za Nemce v Sloveniji,

poslani koroški deželni vladi, s katero je nemška manjšina pozivala pristojne na Koroškem, da naj položaj slovenske skupnosti rešijo s pomočjo omenjene avtonomije. Ob tem „Der Auslanddeutsche“ ocenjuje spomenico za „prvo praktično posledico“, izhajajočo iz zadnjih resolucij takratne mednarodne manjšinske organizacije, imenovane „Kongresi evropskih manjšin“ s sedežem v Ženevi. Med drugim tudi izvemo, da je predsednik kluba nemških poslancev v beograjski skupščini dr. S. Kraft z brzojavko, poslano Mariborčanu Karlu Nasku, predsedniku Političnega in gospodarskega društva za Nemce v Sloveniji, dal soglasje k spomenici. Poleg tega je izrekel tudi pripravljenost kluba, nuditi pri tem ustrezno pomoč (prav tam, 1926, št. 4).

Ostalo ni le pri tem, saj je dr. Kraft sprožil vprašanje koroške kulturne avtonomije tudi v parlamentarni debati ob sprejemanju jugoslovansko-avstrijskega trgovskega sporazuma. Ko je govoril o predlogu Političnega in gospodarskega društva za Nemce v Sloveniji, je opozoril, da je koroška deželna vlada ob zadevnem predlogu Nemcev v Sloveniji odgovorila, da hoče dati slovenski manjšini popolno samoupravo na kulturnem področju. Sporočil je tudi, da je v pripravi zakonski osnutek, ki naj zadovolji želje koroških Slovencev. Vzporedno s tem pa je Kraft zahteval enako kulturno avtonomijo za Nemce v Jugoslaviji, kot so jo uživali Srbi na nekdanjem Ogrskem. Na medključarja Pribičevića, da Nemci ne bodo dobili take avtonomije, je Kraft odgovoril, da Pribičević z odklanjanjem kulturne samouprave škoduje svojim so-

rojakom v Italiji in Avstriji, saj so se le-ti strinjali s to zahtevo (prav tam, 1926, št. 12).

Po mnenju stutgartskega lista je našla spomenica Političnega in gospodarskega društva za Nemce v Sloveniji „ne- navadno“ majhen odmev med koroškimi Slovenci, pa tudi v tisku v matični domovini. V dokaz temu naj bi služilo dejstvo, da je eden (od dveh) slovenskih poslancev v koroškem deželnem zboru, dr. Franc Petek, šele pol leta po izročitvi nemške spomenice, 22. maja 1926, spregovoril o njej na občnem zboru osrednje slovenske organizacije (Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem). Temu „Der Auslandsdeutsche“ dodaja kritično Petkovo opozorilo, da je v ozadju predlagane kulturne avtonomije na prvem mestu poskus delitve slovenskega koroškega življa na „nacionalne“ ter na takoiimenovane „Nemcem prijazne Slovence“, neposredno povezan s predlaganim narodnostnim katastrofom za tiste Slovence, za katere naj bi veljala kulturna avtonomija. Istočasno pa je Petek poudaril, da je manjšina za kulturno avtonomijo, toda ne za tako, ki bi bila uveljavljena na hitro roko. Prav tako bi bilo treba šele ustvariti predpogoje za tako ureditev slovenskega vprašanja (v prvi vrsti) z ustrezno preureditvijo šolstva, ki bi omogočila vzgojo slovenskih otrok v narodnem duhu. „Potrebujemo prehodno obdobje — je nadaljeval — ki bo popravilo napake, ter rabimo čas, da se pojem Slovenec razjasni. Šele potem bo avtonomija kaj pomagala, do tedaj pa se poslužujmo pravic, ki so zagotovljene narodnim manjšinam“ (prav tam, 1926, št. 14).

Za razumevanje značaja koroške inšiče kulturne avtonomije je primer- no pritegniti poročilo o tretjem manjšinskem kongresu v Ženevi med 22. in 24. avgustom 1927, objavljeno v listu „Der Auslandsdeutsche“ leta 1927, št. 18. V njem beremo o poskusu, uperjenem na kongresu „proti zakonskemu predlo-

V avstrijskem zgodovinospisju najdemo Slovenci le redkokdaj objektivno odmerjeno mesto — eden takih primerov je knjiga „Avstrija in njeni Slovenci“

gu (kulturne avtonomije), ki ga je predložilo 39 koroških deželnozborskih poslancev“, vzrok temu pa naj bi bilo sklicevanje motivnega poročila predloženega zakona na zadevne sklepe predhodnih manjšinskih kongresov. Prav tako je bil protest usmerjen proti raznim določilom zakonskega osnutka, ki niso bila v skladu z ženevskimi sklepi.

Vsekakor gre za dragoceno opozorilo o intervenciji obeh slovenskih koroških udeležencev kongresa, dr. Franca Petka in Ivana Starca (čeprav ju poročilo ne omenja), pred mednarodno javnostjo o sočasnem dogajanju na avstrijskem Koroškem. Poznavalcu koroških razmer opozorilo tudi pojasnjuje kritično stališče slovenske manjšine do predloga v koroškem deželnem zboru zastopanih strank večinskega naroda, pa tudi to, da njihov predlog ni bil uskladen s priporočili mednarodne manjšinske organizacije, čeprav se je

nanje celo skliceval. Stuttgartski list tudi omenja, da je bil „spor končno urejen s sklepom, ki (sicer) pozdravlja opozorilo“ na ženevske predloge ter ob tem opozarjal na njihovo vsebino. Še zlasti pa je podčrtati sklep, po katerem ni mogoče uveljaviti kulturne avtonomije proti volji manjšine — dejstvo, ki kaže, da so udeleženci ženevskega kongresa pravilno presodili namero koroških političnih strank.

Čez dva meseca je izšel v listu obsežen zapis, namenjen koroški kulturni avtonomiji. V tem, za Auslandinstitut vsekakor oficioznem zapisu, beremo, da zahteva po kulturni avtonomiji raste iz notranjih potreb (manjšinskega varstva v Evropi) in to kot težnja po „razmejitvi in samoohranitvi“. Tu da sta važni dve dejstvi. Tako so se manjšine, zbrane na drugem ženevskem kongresu, izrekle za idejo o kulturni avtonomiji. Po drugem dejstvu pa je najbolj vnet zagovornik take ureditve manjšinskega vprašanja „nemška kulturna skupnost“, ali drugače povedano, nemške evropske manjšine. Ko list govori o koroški kulturni avtonomiji, meni, da so koroške razmere ustvarile „nov pomenek o kulturni avtonomiji“. Ob tem opozarja, da je slovenska manjšina „malo srečna“ z „dobrohotnim“ zakonskim osnutkom koroških nemških strank. Pri tem pa slovenski dvom ni edini. Tako na primer Poljska zaenkrat svojim državljanom nemškega porekla ne namerava dati kulturno samoupravo, in to tako, kot jo lahko dobijo manjšine v Nemčiji (se pravi predvsem tamkajšnji Danci). V nadaljevanju „Der Auslandsdeutsche“ poudarja, da je uvedba kulturne avtonomije osnovna zahteva večine nemških, pa tudi mnogih drugih evropskih manjšin. Tam, kjer je ta zahteva praktično uresničena — nadaljuje list — kot na Estonskem, so bili Nemci tisti, ki so uspeli s to zahtevo. Nemci pa so tudi na Koroškem tisti, ki so najavili „odločno pripravljenost izvesti kulturno avtonomijo“.

Kot zadržek nasprotnikov kulturne

avtonomije list navaja misel o njenem političnem ozadju, za katerim naj bi se skrivale težnje matičnega naroda (se pravi Nemčije). Zanimivo je priznanje, da zahteva po avtonomiji nedvomno odgovarja „pretežno nemški ideologiji“; list skuša to dejstvo tudi nadrobneje opredeliti. Med drugim beremo, da je še vedno živo nemško prepričanje, da je kulturni razvoj možen neodvisno od gospodarske problematike. Pri tem posega list daleč nazaj ter pravi, da je pri Nemcih obstajala zavest o čisti narodni skupnosti že dolgo pred poskusom politične združitve nemškega naroda, ob tem pa najdemo poudarek, da je prav v časih političnega propada nemška kultura našla bleščeče vrhove. Iz vsega tega je tudi nastala ideja o kulturni avtonomiji, ki naj „omogoča neoviran razvoj kulture vsega naroda ter (njegovo) svobodo, s tem pa tudi svobodo medsebojnega oplajanja ter pospeševanja brez politike ali pa združevanja držav. Pač pa po trditvi stuttgartskega lista najde ta nemška ideologija le težko vstop pri takih narodih, pri katerih se je izvršila duhovna prebujanja in kulturni dvig le v ozki povezanosti z njihovim osvobodilnim bojem ter v službi političnih idealov (posebej so tu omenjeni Čehi, Poljaki in Ukrajinci). Pri teh narodih po tem opozorilo nemška ideologija lahko naleti na dvom in nezaupanje.

V nadaljevanju „Der Auslandsdeutsche“ poudarja, da najdemo najhujši odpor proti kulturni avtonomiji tam, kjer se „večinske vlade“ (= vlade večinskega naroda) bojijo, da ne bi z dopustitvijo kulturne samouprave prišlo do „zrahlanja“ države. Ta zadržek je toliko močnejši — nadaljuje list — kolikor bližje matičnemu narodu je manjšina naseljena. Pri tem se postavlja očitek, po katerem je menda zahteva po kulturni avtonomiji le etapa na poti k dosegi pravice do samoodločbe ter s tem izraz politične moči posamezne manjšine, ki se s tem postavlja izven veljavnega manjšinskega pra-

Tržaški partizanski pevski zbor je sodeloval na ponovnem odkritju partizanskega spomenika na Komižu in ob tej priložnosti priredil tudi koncert v Pliberku

va. Značilna je dalje trditev, da prav kulturna avtonomija ustvarja merilo za novo usmeritev meddržavnih odnosov, pa tudi zagotovilo, da je s tem izključena vsaka težnja po iredenti.

Po tem delnem povzetku širšega razpravljanja o kulturni avtonomiji pogledimo še, kaj ima glasilo stuttgartskega instituta povedati o koroški inačici kulturne avtonomije. Opozarja, da koroški Slovenci iz različnih vzrokov nasprotujejo tej avtonomiji („neglede na upravičene očitke radi nekaterih pomanjkljivosti zakonskega osnutka“). Ob tem poročilo pravi, da se del Slovencev — tako imenovani „domovini zvesti“, ki po svojem priznanju k Avstriji nočejo biti manjšina (!) — z uvedbo kulturne avtonomije boji krepitev slovenskega narodnega gibanja. Potem, ko avtor tako oriše v tem času že močno poudarjeno koroško nemškonacionalno nasprotovanje kulturni avtonomiji, pravi, da drugi del Slovencev, namreč „zastopniki narodnega gibanja“ odklanjajo predlagano ureditev, ker jim ne zagotavlja dovolj take krepitev, h kateri zavestno stremijo. S tem pa po trditvi lista govorijo isti jezik kot manjšine, ki se v svoji narodni zavesti in gospodarski „nosilnosti“ ne čutijo dovolj zrele za kulturno avtonomijo. Tudi nimajo le pomanjkljivega samozaupanja, ampak so v „tehtnem spoznanju svoje gospodarske nezadostnosti“ zaskrbljene glede dokončne ohranitve svojega posestnega stanja“.

Značilno je, da list nastopa proti določevanju pripadnikov manjšine z objektivnimi znaki; o tem piše, da bi mogel tak postopek pripeljati k „nevidljivim“ posledicam, ki popolnoma nasprotujejo tako vsakršni dejanski manjšinski politiki kot tudi ideji o kulturni avtonomiji. S tem se nasprotstva lahko le poglobijo. Pri tem „Der Auslandsdeutsche“ nasprotuje umetni ali celo prisilni „gojitvi“ večanja manjšine. Bistvo kulturne avtonomije je po tem pogledu bolj v tem, da nastopi tam, kjer so narodnostni interesi v nasprotju

z „otrpnostjo“ narodno enotnih držav, kjer ni mogoča naravna ureditev manjšinskega vprašanja, pa tudi tam, kjer vlada nezadostna „ideologija“ glede manjšinskih pravic (prav tam, 1927, št. 2).

Leta 1932 najdemo v listu „Der Auslandsdeutsche“ (št. 23) zanimivo vest, da je bilo med 20. in 23. oktobrom tega leta v bližini Jene osmo letno zasedanje tako imenovane Mittelstelle deutscher Jugend in Europa, ki se ga je udeležilo nad sto voditeljev mladinskih in študentskih organizacij iz cele Nemčije, Gdanska, Jugovzhodne Evrope in Avstrije. V celoti so zastopali 170 nemških ter „nemškoobmejnih“ mladinskih zvez.

Za koroško problematiko velja še posebej omeniti razmišljanje lista o vprašanju izseljevanja nenemškega življa iz Nemčije. Čeprav se razmišljanje posebej dotika izseljevanja iz nemškega prostora v čezmorske dežele, veljajo njegova opozorila tudi za Koroško, za deželo, kamor se je prav v preteklih letih naselilo več desetih nemških (rajhovskih) družin.

Kot pozitivni faktorji takega izseljevanja so v zapisu navedeni:

- razbremenitev delovne sile v domovini,
- dohodki nemških prevoznikov,
- okrepitev povpraševanja po nemških izdelkih,
- krepitev že naseljenega nemštva ter oživljanje odnosov med nemštvom v domovini in tujini,
- pritok nove nemške krvi, ki naj zavaruje izseljence pred asimilacijo in degradacijo.

Predvsem pa ob tem kot najboljšo rešitev pozdravlja „naseljevanje Nemcem v nemškem prostoru“ (prav tam, 1933, št. 3/4), torej tudi na Koroškem.

Prav tako za koroško problematiko tudi ni nepomembno dejstvo, da je petnajsti zlet nemških telovadcev (15. Deutsches Turnfest) v Stuttgartu pozdravil takratni „zvezni vodja“ VDA (Volks-

bund für das Deutschtum im Ausland) dr. Hans Steinacher. Šlo je za prireditelja, v katere središču so bili pripadniki „obmejnega“ in zamejskega nemštva. Ob tej priložnosti je bil še posebej poudarjen velikonemški pogled zleta in to tudi s stališča dejavnosti avstrijske Nemške telovadne zveze. — V govoru je Steinacher označil zlet kot „veliko slavje vseh Nemcev“. Med drugim je tudi omenjal obstoječe „prisilne meje“, ustvarjene po prvi svetovni vojni. Za Steinacherjeve poglede pa še zlasti omenjamo njegovo opozorilo, da (Nemci) kljub obstoječim mejam „priznavamo le eno nemško narodnostno državo“ (Avstrije torej ne!). Razumljivo je, da je tudi tokrat nastopil proti versajskim mirovnim pogodbam. Predvsem pa je poudarjal, da so Hitlerjeve misli, podane v njegovem znanem zunanjepolitičnem govoru v rajhstagu, „za nas odločilne“, to pa zato, „ker ne služijo le našemu narodu, ampak odpirajo pot v novo in boljšo Evropo“. V skladu z dogajanjem v Nemčiji je tudi pozval zamejske Nemce, da se ne le materialno, ampak tudi duhovno pridružijo temu dogajanju (prav tam, 1933, št. 16/17).

Istčasno je opaziti, da se je s prodorom nacizma na območju rajha okrepil tudi pogled nemškega nacionalizma na Slovence, živeče v osrednji Sloveniji. V ta sklop moremo prišteti tudi dopis o odmevih koroškega plebiscita v delu takratnega slovenskega tiska (prav tam, 1933, št. 32). Tako kot je Steinacher leta 1943 označil plebiscit kot „zmago v nemški noči“, ga tudi „Der Auslanddeutsche“ označuje za vsenemško zmago. Dalje izvedemo, da je ob znanem posarskem plebiscitu gorelo v

pozdrav temu dogodku „na različnih hribih (Koroške) nad sto kresov“, in to kljub „odklonilnemu in sovražnemu odnosu vladajočih (avstrijskih) uradov“ (prav tam, 1935, št. 2) — podatek torej, ki opozarja na zadevno koroško nacistično demonstracijo.

Dalje je v glasilu stuttgartskega inštituta več zanimivih opozoril o dejavnosti Hansa Steinacherja ter njegovega VDA, povzetih iz sočasnega avstrijskega tiska, pa tudi lista „Sturm über Österreich“, ki ga je izdajal krog nemških emigrantov, ki se je umaknil v Avstrijo pred rjavo nevarnostjo. Videti je, da je bila njihova ost med drugim obrnjena tudi proti znanemu društvu „Deutscher Schulverein Südmark“ kot sestavnemu delu VDA. List „Der Auslanddeutsche“ tudi povzema opozorilo emigrantskega lista, po katerem naj bi bil VDA propagandna centrala nacistične stranke. Nadalje je povzet očitke, po katerem so dr. Steinacher in njegovi ožji sodelavci „v celoti odgovorni za sovražne ukrepe NSDAP do Avstrije“. Steinacher je bil v tej zvezi tudi označen za „nacističnega razkrojvalca v Avstriji“, za kar so mu na voljo „neomejena sredstva“. Zanimiva je dalje podrobnost, da je zaradi ponatisa podobne trditve celovško sodišče obsodilo neki list („Der Auslanddeutsche“ ga imensko ne navaja). Vidi se tudi, da je avstrijski tisk tudi sicer v tem času pripisoval Steinacherju in VDA protiavstrijsko dejavnost, v samem VDA pa videl „nacistično zvezo“, ki ji pripada posebna vloga pri obnavljanju prepovedane nacistične stranke (prav tam, 1935, št. 3).

Tone Zorn

Odborniki podružnic „Družbe sv. Cirila in Metoda“ na Koroškem v letih 1885-1918

Podružnice so igrale veliko vlogo v življenju slovenske narodnoobrambne organizacije „Družbe sv. Cirila in Metoda“. Bile so pravi barometer zanimanja za to družbo v posameznih slovenskih krajih in pokrajinah, pa tudi zunaj njih, saj so bile podružnice tudi na Dunaju in celo v Ameriki. Zbirale so člane družbe, pobirale članarino in jo pošiljale centrali v Ljubljano, prirejale veselice, predavanja. Spričevala njihove aktivnosti ali neaktivnosti so bile poslane vsote prispevkov in članarin, pogostnost občinskih zborov in drugih prireditvev. Vodstvo družbe je izrecno zahtevalo, naj podružnice poleg imen odbornikov navajajo tudi njihove poklice, kar so te v večji ali manjši meri tudi upoštevale.¹ Tako moremo priti do koristnih podatkov o socialni strukturi članov družbe, v kolikor jo moremo razbrati iz podružničnih odborov. Skratka, v poročilih vodstva „Družbe sv. Cirila in Metoda“ so podružnice primerjali z vejami drevesa, ki iz njih črpa svojo življenjsko moč.² Vodstvo je preko tiska redno opominjalo podružnice, naj še do konca vsakega leta oddajo svoje obračune in prispevke, ki jih je potem vključilo v svojo bilanco.³

V prejšnji številki Koroškega koledarja sem s prikazom prispevkov podružnic na Koroškem skušal ilustrirati zakoreninjenost „Družbe sv. Cirila in Metoda“ v tej pokrajini.⁴ Ponovno se je pokazalo že znano dejstvo, da je po začetnem zagonu navdušenje koroških Slovencev nad Družbo splahnelo, na kar so še zlasti vplivali strankarski boji.

V začetku je sicer kazalo na najboljše, šlo naj bi kar za „zlati dobi“⁵ podružnic Ciril-Metodove družbe. Ustanovni zbori podružnic so bili pravi ljudski tabori, in njih so sodelovali poleg domačinov tudi govorniki in pevci iz Kranjske in Štajerske: kamniška „Lira“, ljubljanski „Slavec“, mariborski in ptujski čitalniški pevci, od govornikov pa prof. Josip Lendovšek, dr. Josip Vošnjak, župnik dr. Lutman, Vekoslav Legat, župnik A. Gabron, Ivan in Dragotin Hribar, ki so

imeli veliko zaslug za ustanavljanje podružnic.

Poleg narodnega osveščanja so imeli podružnični shodi tudi svoj gospodarski pomen, saj so na njih često predavali o teh vprašanjih, kar je imelo posebno vlogo še zlasti za kmete, ki so sestavljali večino članov CMD na Koroškem. Taki predavatelji so bili dr. Al. Kraut, Dular, Rohrman, Vojteh Ribnikar.⁶ S pomočjo Družbinega vodstva so posamezne podružnice ustanovljale tudi svoje knjižnice.⁷

Bila je to doba, ko so v poročilih vodstva Družbe „s cela pohvalno“ omenjali koroške podružnice, „ki se odlikujejo po svojih zborovanjih in prirejenih shodih. Relativno štejejo one tudi po največ družbenikov... in kar je najbolj važno — veliko večino priprostih oratarjev, ki so se vzdramili ter se začeli zavedati svojih pravic.“⁸

Ta dejavnost je šla „kmalu v nos“ koroškimi oblastem, saj je beljaški okrajni glavar dr. Klebl iz sporeda shodov beljaške podružnice CMD 11. oktobra 1891 v Bistrici na Zilji in 15. oktobra istega leta v Ledenicah črtal vse deklamacije, predavanja, igre in pustil le točke, ki so bile strogo upravnega značaja. Vodstvo CMD se je pritožilo pri deželni vladi v Celovcu in notranjem ministrstvu na Dunaju, vendar brez uspeha. Na sodišču pa so potrdili, da so CMD kratili pravice, ki so ji z njenimi pravili zagotovljene.⁹

Vodstvo CMD je potem naglasilo, da ima Družba „po svojih pravilih neoporekljivo pravico — kakor je vsled priziva vrle beljaške podružnice razsodilo državno sodišče — pri svojih shodih poleg tvarine upravnega značaja obravnavati i drugih poučnih predmetov, ki bistrijo um, blažijo srce ter splošno koristijo udom, ali pa jim nudijo primerne vedrila ter nedolžnega veselja.“¹⁰

Zanimivo je tudi poročanje o ovaduhih, ki so prišli k zborovanju podružnic v Kotmari vasi in Št. Janžu ter govornike ovadili pri deželnih in cerkvenih oblasteh, te pa so

zavrnilo „te nasprotniške nepoštene spletke“.¹¹ Ni napisano, za katere nasprotnike gre, vendar so to v tem času mogli biti le nemški nacionalistični elementi.

Napadi na Družbo so se okrepili s I. slovenskim katoliškim shodom leta 1892. V tem duhu je bil tudi značilen predlog z Gorenjske, objavljen v koroškem časniku „Mir“, naj se Družba „postavi popolnoma na cerkvena tla in se v vsaki župniji osnuje podružnica.“ Načelniki teh podružnic naj bi bili kar župniki.¹²

Naslednja tri leta so imele koroške podružnice še veliko shodov, ki so bili zelo obiskani,¹³ vendar pa je zelo padla vsota njihovih prispevkov. Po letu 1895 so le redke podružnice imele občne zборе in shode. V glavnem so le s kresovi praznovale god sv. Cirila in Metoda. Kriza je nastopila že pred skupščino v Bohinjski Bistrici, kjer je v Družbi prevladala radikalna liberalna struja, katere predstavnik je bil dr. Gregor Žerjav.

Pomagal ni niti koreniti poseg Družbine-

ga potovalnega učitelja Anteja Bega leta 1909. Ugotovil je, da so od 19 koroških podružnic le tri imele odbore, „pri nekaterih podružnicah sploh nihče ni vedel za odbornike, ker so nekateri pomrli, nekateri pa so se tako izneverili, da so zašli celo v odbore Schulvereina in Südmarke.“¹⁴ Vodstvo CMD je črtalo polovico koroških podružnic ter ustanovilo tri nove, vendar to ni prineslo prave poživitve. Podružnice CMD so še naprej razen redkih izjem „spale“, kar je bil mil izraz vodstva CMD za nedelavne „ude“ Družbe.

S temi dejstvi pred očmi si oglejmo tudi sestave odborov posameznih koroških podružnic in njihovo spreminjanje. Kjer se dolga leta pojavljajo isti odborniki, celo z istimi funkcijami, ali pa si jih menjujejo in je to še povezano z majhnimi ali nikakršnimi prispevki, je to jasen znak, da ta podružnica ni delovala. S tem natančnim pregledom spreminjanja sestave odborov dopolnujem že omenjeni pregled koroških podružnic.¹⁵

A P A Č E

	Predsednik	Tajnik	Blagajnik	Odborniki
1888	Anton Božič posestnik	—	—	—
1890	„	Andrej Butej posestnik	Josip Stenčnik trgovec	J. Lužnik, posestnik Peter Pirčer, rokodelec Š. Zakotnik, rentnik
1891	„	„	Lenart Lakonik rentnik	Jernej Jagovec, Peter Pirčer, Luka Bolte
1892	„	„	„	Jernej Jagovec, Peter Pirčer, Matija Bedenik
1897	Luka Bolte	Mihael Spek	Josip Lučovnik	Anton Božič, Andrej Butej, Lenart Lakonik
1900	„	Tomo Olip	„	Anton Božič, Luka Jagovec, Jernej Zablačan
1904	„	„	„	„

V popisu podružnic za leto 1905 odborniki niso več navedeni, leta 1909 je bila podružnica črtana, leta 1910 pa je ni več v

seznamu podružnic. Kot vidimo, so poklice odbornikov navajali v zelo majhni meri.

BELJAK IN OKOLICA

	Predsednik	Tajnik	Blagajnik
1886	Matija Wutti (tudi Vuti) posestnik na Vočilu (tudi Ločilu)		
1890	„	Ivan Wucherer posestnik v Podturju	Ivan Gajler, posestnik v Ločah
1893	„	Josip Svatou kaplan v Št. Lenartu	„

	Predsednik	Tajnik	Blagajnik
1895	"	Frančišek Bergman župnik v Št. Lenartu	"
1900	"	Ivan Grabar slikar	"
1906	"	Jurij Trunk župnik	Ivan Hochmüller, železniški uradnik
1907	"	"	Ivan Hochmüller, posestnik in uradnik
1908	Odbor ni naveden		
1909	Znak oživele podružnice		
	Matija Wutti	Jurij Trunk	Fr. Lamprecht, asistent drž. želez.
1910	"	Fran Lamprecht	Rado Borko
1911	Ivan Šervicelj Podravlje	P. Romavh Beljak	F. Lamprecht, Beljak
1912	Ivan Šervicelj	"	"
1913	Valentin Fale Lipa	"	"
1914	"	"	"
1915—1918	Odbor ni naveden		

Odborniki

Gregor Einspieler, župnik, 1890—1906, 1907
 Simon Stoeckl, župnik, 1890—1893
 Ignacij Mikula, kmet, 1890
 Matija Markovič, kmet, 1890
 Valentin Kraut, župnik, 1890, 1900—1906
 Janez Lipuš, kmet, 1890—1900
 Josip Vintar, kaplan, 1892—1895
 Janez Vilčnik, posestnik, 1892—1895, 1897
 Janez Vilč, 1892—1895

Anton Gabron, župnik, 1893
 Matej Kofler, posestnik, 1895—1906
 Pavel Oprijesnik, posestnik, 1895—1900
 Ivan Grabar, slikar, posestnik, 1895—1900,
 1906
 Frančišek Bergman, župnik, 1900—1906
 Josip Wang, profesor, 1900—1905
 Ivan Gajler, posestnik, 1906
 Mihael Vilč, posestnik, 1906
 Ivan Šervicelj, posestnik, 1907

„OŽIVELA“ BELJAŠKA PODRUŽNICA

Odborniki

Gašpar Trupe, posestnik (Beljak),
 1909—1914
 Ivan Miklavčič, trgovec (Brnca),
 1909, 1913—1914
 Ivan Hochmüller, železniški uradnik (Beljak),
 1909, 1913—1914
 Ksaver Meško, župnik, 1909
 Ivan Šervišek, posestnik, 1909
 Fr. Katnik, župnik, 1909
 Mat. Vilč, posestnik, 1909
 Franc Miklavčič (Brnca), 1910, 1913

Mila Vilč, 1910
 Ivan Šervicelj, 1910
 Janko Tavčar, 1910
 Zdravko Falle, 1910
 Mica Mašnikova, 1910
 Karol Mikl, 1910
 Matija Wutti (Ločilo), 1911—1912
 Ferdinand Vošpernik (Vernberk), 1911—1913
 Zdravko Kovač (Štrmec), 1911—1914
 Franc Reichmann (Lipa), 1913—1914
 Matija Vošpernik (Vernberk), 1913—1914
 Urban Heber (Podravlje), 1913—1914
 Janez Vilč (Brnca), 1913—1914

Bili so še nekateri drugi odborniki, vendar niso označeni z imenom in priimkom, zato jih nisem navedel. Veliko število oseb, ki so delovale v odboru beljaške podružnice CMD, priča o aktivnosti le-te. Še zlasti je bil številen odbor nove podružnice, odborniki so se precej zamenjavali, torej so bili občni zbori redni. Da je bila ta podružnica najbolj delavna na Koroškem, pričajo tudi njeni denarni prispevki. Z letom 1915 v „Koledarjih CMD“ niso več na-

vedeni odbori, čeprav so verjetno v sestavi iz leta 1914 obstajali ves čas prve svetovne vojne, vsaj pri delavnih podružnicah. Med vojno pač niso sklicevali občnih zborov, tako Družbinah, kot podružničnih.

Ob beljaški podružnici velja še omeniti, da od leta 1911 dalje ne navajajo več poklicov odbornikov, ampak kraje, iz katerih so le-ti. Zanimivo je zasledovati, kako so se posamezni odborniki „sprehajali“ od ene funkcije v odboru do druge, kot tudi, kako

so se vrstili člani posameznih rodbin. To bo še bolj vidno v nekaterih drugih koroških podružnicah. Omeniti velja, da so večino odbornikov sestavljali kmetje in du-

hovniki, prav tako pa tudi, da je delež teh slednjih v novi podružnici manjši, kot se da to pač sklepati na podlagi nepopolnih podatkov o poklicih odbornikov.

BAČE-LOČE IN OKOLICA

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1909	Vinko Zimčič	Anton Gastl	Fr. Lah	Ivan Sgiaravello, Anton Ulbing, Ivan Wiegele, Ivan Ožgan, Ivan Kandut
1910	"	"	"	I. Sgiaravello, Marija Uršič, Alojzija Aichholzer, I. Ožgan, I. Kandut
1912	"	"	"	I. Sgiaravello, A. Ulbing, Josip Feichter, I. Kandut, Peter Kofler
1914	"	"	"	"

Pri odbornikih niso navedeni njihovi poklici, spremembe v odboru so bile minimalne.

BOROVLE

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1908	Anton Stangl puškar	Ludovik Borovnik puškar	Miha Turk puškar	
1909				
1910				
1911	Anton Stangl	Miha Turk	Ludvik Borovnik	Flor. Goričnik, Ivan Fric, Pavel Čemer, Janko Mišič, Janez Ravnik
1912	"	"	"	Pavel Čemer, Josip Urek, Janko Mišič, Peter Kofler
1913	Josip Urek vodja konsuma	Janko Ravnik zas. uradnik	Anton Borovnik zas. uradnik	Ludvik Borovnik, Zdravko Vertič, Anton Stangl, Janko Mišič, Hubert Ibovnik
1914	"	"	"	"

CELOVEC

	Predsednik	tajnik	blagajnik
1886	Andrej Einspieler duhovnik, prof. v pok.	—	—
1888	Janez Wieser, župnik	—	—
1890	"	Franc Treiber kaplan	B. Robascher, trgovec
1891	"	Filip Haderlap urednik „Mira“	
1895	"	"	Franc Treiber; Andrej Ražun, stolni kaplan; Matija Ražun, kaplan
1897	Ivan Ure, posestnik v Šmartnu pri Celovcu	Anton Pelnaž mestni kaplan	
1905	Tomo Schrey, prof. in šol. ravnatelj v p.	Anton Ekar urednik „Mira“	Vekoslav Legat, vodja tiskarne
1907	"	Vekoslav Legat	Družbe sv. Mohorja
1908	—	—	Fr. Errat, zasebni uradnik
1909	podružnica razpuščena		

CELOVEC IN OKOLICA

	Predsednik	tajnik	blagajnik
1910	Z. Bernot	dr. M. Stanjko	Ladislav Bavdek
1911	dr. Anton Gosak	Ivan Weber, uradnik	Ivan pl. Kapus, uradnik
1913	Štefan Podboj, profesor	"	"
1914	"	"	"

Odborniki

Janez Ure, posestnik, 1891—1897

Tomo Schrey, prof. v p., 1897—1905

dr. Janko Brejc, odvetnik, 1905—1909

dr. Ivan Arnejc, gimnazijski profesor,
1905—1907

dr. Lampert Erlich, stolni kaplan, 1905—1909

Valentin Podgorc, vikar v Marijanišču,
1905—1909

Fran Skorkovsky, ravnatelj podružnice Ljubljanske kreditne banke, 1905—1907

Josip Apih, profesor, 1905—1907

I. Krofta, ravnatelj podružnice Ljubljanske kreditne banke, 1907—1909

dr. Valentin Janežič, profesor, 1907—1909

Odborniki nove celovške podružnice CMD

dr. Anton Gosak, 1910—1911

dr. Štefan Rajh, 1910

Josip Štuhec, 1910—1914

dr. Marko Stanjko, 1911

Tilčka Štuhec, 1913—1914

Jož. Čad, 1913—1914

Josip Wieser, 1913—1914

Prelom v delovanju CMD na Koroškem je v celovški podružnici še zlasti viden, saj so v novi podružnici tudi povsem novi odborniki.

ČRNA

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1889	J. Petek, posestnik			
1890	Janez Müller, posestnik	Primož	Walter	Alojzij
1892	"	"	"	Božič
1905	—	—	—	—
1905	črtana			

KOTMARA VAS

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1888	Matija Prosekar posestnik			
1890	"	Valentin Štangl posestnik	Janez Štih posestnik	Tomo Koban, Miha Pak, Miha Robas, posest., Boštjan Gradičnik, žup.
1892	Matija Prosekar župan, posestnik	"	"	"
1897	"	"	"	T. Koban, M. Pak, M. Robas, Rupert Krušič, pos.
1900	"	"	"	Andrej Koban, pos., Dioniz Strugar, pos., R. Krušič, M. Robas, Jakob Hedenik, pos.
1904	"	Rupert Rotter kaplan	"	
1905	"	Ivan Ebner župnik	"	A. Koban, D. Strugar, R. Krušič, Jakob Hedenik, Jernej Modrič, cerkovnik in organist za Hodiše
1907	"	Tomo Ulbing provizor	"	
1908	—	—	—	—
1909	oživila Matija Prosekar	Rupert Rotter župnik	Ivan Štih	J. Hedenik, Rupert Krušič
1910	Matija Prosekar posestnik in lesni trgovec	"	"	J. Hedenik, R. Krušič, A. Koban, D. Strugar, J. Modrič
1911	"	Rupert Rotter	"	A. Koban, D. Strugar, R. Krušič, Pavel Križaj
1912	"	—	"	"
1913	"	Ivan Štih	Jakob	Arnuš
1914	"	"	"	"

H A B E R V M E D G O R J A H

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1888	Matija Drobivnik posestnik	—	—	—
1890	"	Janez Ogriz župnik	Jurij Drobivnik posestnik	Zdravko Lužnik, Jože Drobivnik, Anton Ogriz
1894	"	Štefan Bayer župnik	"	Josip Kordež, Simon Sušnik, Urh Tolmaier
1900		Ivan Ebner župnik	Josip Kordež župan	Zdravko Lužnik, Martin Dominkuš, posestnik Jurij Drobivnik
1904	Martin Dominkuš posestnik	Martin Kodraš posestnik	Valentin Sušnik	Matej Riepel, župnik; Jurij Dro- bivnik, gostilničar; Anton Dro- bivnik, posestnik
1905	"		Anton Kaplan župnik	J. Drobivnik, A. Drobivnik, Val. Lužnik, pos., M. Kordaš
1906	"	Anton Kaplan	Ivan Drobivnik kmečki sin	J. Drobivnik A. Drobivnik, Matija Ripan, pos., Val. Lužnik, M. Kordaš, Cvetko Sucher
1908	—	—	—	—
1909	črtana			

L I B E L I Č E

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1891	Vinko Glinik posestnik	Lovro Pungratnik	Ulrik Krušnik	Fran Trampuš, Tomo Novak, Andrej Stimnikar
1893	Karol Kirchmayer provizor	Anton Mesner posestnik	F. Uroživnik pos., mlinar	Vinko Glinik, J. Hlevnik, Ulrik Kušnik, A. Stimnikar
1894	—	"	"	"
1895	Ivan Držanič župnik	Ivan Staudegger	Frančišek Trampuš	Anton Messner, J. Hlevnik, U. Kušnik, A. Stimnikar
1904	Martin Krejči župnik	Peter Ring trgovca	Anton Mežnar posestnik	Ivan Stavdekar, Cvetko Pičko, Ivan Stana
1906	"	"	"	"
1907	—	—	—	—
1909	črtana			

Š T. Š T E B E N [Š T E F A N] I N O K O L I C A N A Z I L J I

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1890	Jernej Lekš poštar, pos.	Gašper Lekš	Peter Urbanec	Janez Verlič, Florjan Urbanec, Vinko Jank
1891	"	"	"	J. Verlič, V. Jank, Tone Millionig
1897	Vinko Jank posestnik	"	Ivan. Mihorl	Jernej Lekš, Jakob Urbanec, Martin Lekš
1900	"	"	Ivan Perlič	J. Lekš, J. Urbanec, Jurij Blüml
1904	"	"	Ivan Morič	"
1906	"	"	"	"
1907	—	—	—	—
1909	Vinko Jank	—	Ivan Moritsch	—
1910	—	—	—	—
1911	ni več v spisku podružnic			

LIBUČE IN OKOLICA

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1902	ustanovljena			
1905	Pavel Riedel posestnik	Anton Teul kaplan	Ivan Hornböck	Matej Žik, pos., Fran Reš, trg., Ivan Kolenik, pos., Fran Kralj, pos., Matej Breznik, pos.
1906	"	"	"	"
1907	—	—	—	—
1909	črtana			

PLIBERK IN OKOLICA (sedež v Šmihelu)

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1888	Josip Kraut posestnik			
1889	"			
1890	"	—	Andrej Kuhar posestnik v Cergovicah	Janez Jernej, pos. v Cergovicah, Hiha Hanin, Janez Kraigher, pos. v Sterpnovesi
1900	Jurij Rudolf posestnik		Simon Mikeln kaplan	Andrej Kuhar, Ferd. Kraigher, Frančišek Mlinar
1904	"	Simon Mikeln	Josip Mlinar	Ferd. Kraigher, A. Kuhar, Ignacij Manšek
1906	"	"	"	"
1907	—	—	—	—
1912	ni več v spisku podružnic			

POKRČE IN OKOLICA

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1900	Mihael Kulterer posestnik	Štefan Fr. Bayr župnik	Josip Božič posestnik	Tomo Bobak, pos., Josip Lavre, pos., Josip Frank, pos.
1905	"	"	Josip Frank	T. Bobak, J. Lavre, Josip Dobrnik
1906	"	"	"	"
1907	—	—	—	—
1909	črtana			

ŠKOCIJAN

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1888	Janez Silan posestnik v Srejah			
1890	"	Karol Silan kmečki sin	Lovrenc Milar posestnik v Goreči vasi	Simon Temelj, kmet, Goreča vas Boštjan Ražun, posestnik Martin Ročičjak, pos., Mala vas
1895	Josip Povoden posestnik	"	"	"
1900	Josip Povoden	Peter Povoden krojač na Sedlu	Lovrenc Milar	S. Temelj, M. Ročičjak, B. Ražun,
1906	—	"	"	"
1907	Ivan Picelj pos., župan	Lovro Milar	Peter Povoden	S. Temelj, Lovro Silan, posest., Josip Povoden, posestnik
1908	—	—	—	—
1909	črtana			

PREVALJE IN OKOLICA

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1910	Andrej Hrast posestnik	Val. Wesiak posestnik	Angela Hrast	Štefan Kralj, Jožef Riffel, Ferdo Godec, J. Čebulj
1912	"	Luka Potočnik	"	F. Stopar, Ferdo Godec, R. Čebulj, Val. Wesiak
1913	"	"	"	F. Stopar, F. Godec, V. Wesiak
1914	"	"	"	"

PRIBLA VAS IN OKOLICA

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1890	Josip Lipuš posestnik v Pribli vasi			
1891	"	Josip Valej	Gregor Jamar	Janez David, Simon Tratnik, Josip Pižovnik
1893	"	Fran Lenc provizor	"	J. David, Štefan Bayer, kaplan, J. Pižovnik
1894	"	"	Frančišek Kumer posestnik	J. Pižovnik, Josip Fugger, kaplan, Janez Glinik
1904	"	"	"	"
1905	—	—	—	—
1909	ukinjena			

ROŽEK IN OKOLICA

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1893	Jožef Paul veleposestnik v Dolinčičah	Peter Markovič slikar	Gregor Arnejc posestnik	Janez Miklavčič, Matej Stikar, Fran Janah
1905	"	Dragotin Hüftner župnik	Matej Ražun župnik v Sv. Jakobu v Rožu	Mat. Antonič, Gregor Arnejc, Ivan Mikula, Simon Lepušič, Anton Miklavčič
1907	Jožef Pavl	"	"	M. Antonič, G. Arnejc, S. Lepušič, A. Miklavčič
1908	—	—	—	—
1909	ukinjena			

VELIKOVEC IN OKOLICA

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1893	Josip Pušl posestnik Zgornje Trušnje	Valentin Gross	Matej Škofic posestnik Št. Jurij	Frančišek Reš, Jurij Rutar, Janez Mavkler
1907	"	Matej Škofic	Anton Kasl pos., Striholče	Fr. Treiber, župnik
1908	"	Anton Kasl	Matej Škofic	"
1909	—	—	—	—
1910	"	M. Škofic	A. Kasl	F. Treiber
1911	"	A. Kasl	M. Škofic	"
1912	—	—	—	—
1913	J. Pušl	M. Škofic	A. Kasl	—
1914	—	—	—	—
1915—1918	podružnica je navedena v spisku brez omembe članov odbora			
1910	so pripravljali ustanovitev ženske podružnice, vendar neuspešno			

ŠT. JANŽ V ROŽNI DOLINI

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1888	Martin Štih posestnik	—	—	—
1890	"	Janez Simončič župnik	Matija Ambrož dekan	France Colarič, J. Kuraš, Jurij Fajnik
1904	"	"	"	"
1905	—	—	—	—
1909	črtana			

GLINJE IN OKOLICA moška podružnica

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1909	Jak. Jug posestnik Loka	Jos. Goričnik puškar	Janko Ravnik puškar, Trata	Boštjan Zablačan, posestnik; Florijan Goričnik, pos.; Val. Fric; Simon Fric; Val. Paher, hiš. upravitelj; Josip Esterl; Val. Goričnik
1910	"	"	"	B. Zablačan, F. Goričnik, V. Paher, Š. Fric, Valentin Wieser, zidar, Glinje
1912	"	"	Janko Ravnik zaseb. uradnik Trata	B. Zablačan, F. Goričnik, V. Wieser
1914	"	"	"	Josip Esterl, Fric Šime

TOLSTI VRH

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1889	Dominik Kočnik posestnik			
1890	"	Jožef Pogačnik	Franjo Kogelnik	Fran Ločnik, Lovrenc Osojnik, Janez Herman
1905	"	"	"	"
1906	Andrej Oražem mlinar v Guštajnu	Vaclav Valeš župnik v Guštajnu	—	Fran Kogelnik, posest. v Pod- klancu, Lavoslav Kogelnik, pos. na Prevalju, Ferdinand Godec, kmečki sin v Guštaj- nu, Luka Kočnik, posestnik na Dobrijah
1907	—	—	—	—
1908	A. Oražem	A. Križej župnik	Lavoslav Abraham	L. Kočnik, F. Kogelnik, Simon Vertnik
1909	—	—	—	—
1911	"	Andrej Oset	Josip Dolinšek	Fr. Celestina, Domin Kočnik,
1912	Vid Čarf	"	Fran Celestina	F. Kogelnik, Anton Konečnik, L. Kočnik, Avgust Križaj D. Kočnik, Fr. Cvetkovič, L. Kočnik, A. Križaj, F. Kogelnik
1913	Andrej Oset	—	—	—
1914	—	—	—	—
1915	ni več v spisku podružnic CMD			

SPODNJI DRAVOGRAD IN OKOLICA

Navedena je v seznamu podružnic za leto 1909 z oznako podružnice, ki še ni imela ustanovnega občnega zbora, se snuje, ali

so jo oblasti že odobrile. Poskus njene ustanovitve ni uspel, saj je drugo leto ni več na seznamu.

ŠMARJETA V ROŽU

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1908	ustanovljena			
1909	Šimen Černe posestnik	Valentin Černe posestn. sin	Ciril Zablačan posestn. sin	Josip Lučovnik, Luka Bolte, Rafael Wernig, Luka Jagovec, vsi posest., Ivan Ilovnik, Ivan Ogriz, Jakob Jaklič
1910	—	—	—	—
1912	—	—	—	—
1913	ni več v spisku podružnic			

ZILJSKA DOLINA IN ŽUPNIJA VRATA

(ustanovljena kot podružnica v Bistrici na Zilji)

	Predsednik	tajnik	blagajnik	odborniki
1888	Josip Kotnik, posestnik v Bistrici na Zilji			
1890	"	Luka Bavtižar župnik, Vrata	Filip Milonik posestnik	Janez Šnabl, Marko Kaiser, Janez Hebein
1894	"	Fran. Katnik župnik, Gorje	Valentin Snabel (Žnabel) pos.	J. Hebein, Josip Svatou, provizor, Janez Milonik
1895	"	Josip Svatou kaplan	"	J. Hebein, J. Milonik, Anton Svener, Val. Brandstätter, Luka Piss, Tomo Wigele
1897	"	Martin Krejči župnik, Vrata	"	"
1905	—	—	—	—
1909	črtana			

Opozorimo na nekatere prvine popisa odbornikov. Tako moremo opaziti, da se pri nekaterih odbornikih spreminjajo priimki. Spreminjajo se tudi poklici, čeprav le v nekaj primerih. Tako postane poštar posestnik, posestnik lesni trgovec, puškar zasebni uradnik. Posebno pri duhovnikih je vidno, kako se ob prestavitvi na novo službeno mesto vključijo v podružnico v tem kraju. Tako je z Martinom Krejčijem, Matejem Ražunom, Štefanom Bayrom in Josipom Svatouom. Popolne poklicne strukture odbornikov podružnic na podlagi letnih poročil vodstva CMD ni mogoče dati, ker skoraj pri polovici teh navedb ni. Prav tako ni mogoče natančno izraziti padca deleža duhovnikov v odborih po prelomu znotraj CMD. Značilno pa je, da sta v vsem obravnavanem obdobju 1885—1918 le dve podružnici imeli za predsednike duhovnike (Celovec in Libeliče).

Naj še enkrat omenimo, da z letom 1915 prenehajo objavljati odbore podružnic in

so bili vsaj formalno še naprej odbori iz leta 1914, seveda v tistih podružnicah, ki so jih takrat imele. Od „starih“ podružnic, to je tistih, ki so jih ustanovili pred letom 1909, so leto 1918 dočakale tri: podružnice v Beljaku (ustanovljena 1886), v Kotmari vasi (ust. 1888) in v Velikovcu (ust. 1894). Leta 1909 so ukinili podružnice v Apačah (ust. 1888), staro v Celovcu (ust. 1886), v Črni (ust. 1889), Habru (ust. 1889), Libeličah (ust. 1891), Libučah (ust. 1902), Pokrčah (ust. 1897), Pribli vasi (ust. 1890), Rožeku (ust. 1893), Št. Janžu (ust. 1888), Škocijanu (ust. 1888) ter v Ziljski dolini (ust. 1887). Pliberška podružnica, ustanovljena 1888, je prenehala delati leta 1912, podružnica v Štebnju (ust. 1890) leta 1911, na Tolstem vrhu (ust. 1888) pa 1915. Od „novih“ podružnic, ustanovljenih leta 1908 in 1909, so dočakale leto 1918 one v Bačah-Ločah, Borovljah, Celovcu, Glinjah, Prevaljah, omagala je le podružnica v Šmarjeti v Rožu (1913).

Ustanovitvi podružnic v Spodnjem Dravogradu in ženske v Velikovcu nista bili uspešni.

Ob analizi članov vodstev podružnic (predsednik, tajnik, blagajnik) ugotovimo, da se pojavlja 159 imen, od teh jih je 108 z navedbo poklica. Kmetov (ali posestnikov) je 46, od tega 1 veleposestnik, duhovnikov 32 (4 se pojavljajo v odboru več podružnic) 5 je puškarjev, 4 kmečki sinovi, 3 zasebni uradniki in trgovci, 2 slikarja, profesorja, urednika „Mira“ ter po 1 rentnik, mlinar, krojač, poštar-posestnik, mlinar-po-

sestnik, železniški uradnik, železniški uradnik-posestnik, vodja konsuma, vodja tiskarne „Sv. Mohorja“. Ženska je odbornica samo v prevaljski podružnici.

Zaključimo pregled koroških podružnic „Družbe sv. Cirila in Metoda“ s tabelo števila članov po posameznih kategorijah (čast. čl. = častni člani, pok. = pokrovitelji, ust. = ustanovniki, let. = letniki, podp. = podporniki, ločili so se po višini članarine ter glasovalnih pravicah) v primerjavi s številom vsega članstva CMD in višino denarnih prispevkov.¹⁶

	Koroška								Vsa CMD	
	št. podružnic	čast. čl.	pok.	ust.	let.	podp.	skup.	gl	člani	gl
1887	2	1*	0	27	91	244	362	420,40	4180	11.334,30
1888	7	1	0	39	362	686	1087	—	5896	—
1889	11	1	0	43	493	1259	1795	443,72	6860	3.808,03
1890	13	1	0	50	604	1335	1979	334,90	7742	3.322,80
1891	14	1	1	52	553	1384	1990	401,23	8217	3.949,10
1892	14	1	1	52	537	1471	2061	227,15	9007	6.114,96
1893	15	1	2	60	566	1468	2096	233,70	11068	7.915,50
1894	16	1	4	58	528	1414	2004	427,69	11459	6.335,86
1895	16	1	4	60	563	1516	2142	328,88	11176	—
1896								324,90		7.991,70
1897	16	1	4	58	535	1521	2118	188,01	11215	—
								kron		kron
1900	17	1	4	59	287	945	1295	439,30	9220	16.683,—
1903	17	1	5	60	174	83	327	248,59	7807	15.373,05
1904	17	1	6	60	180	377	623	484,95	8323	25.508,79
1905	17	1	6	54	168	310	538	712,84	7927	24.239,91
1906	18	1	7	55	183	491	736	817,96	8182	22.458,—
1907	18	1	7	42	153	437	639	308,39	6786	36.126,55
1908	19	1	8	42	32	80	162	369,85	7495	49.026,80
1909	12	1	8	116	143	253	420	609,17	11539	57.121,—
1910	10	1	12	38	151	322	524	671,31	15707	61.163,44
1911	11	1	13	41	191	252	498	235,00	17678	72.289,18
1912	10	1	14	34	199	197	444	621,24	17006	71.157,08
1913	9	1	15	36	199	181	431	216,48	18224	78.358,18
1914	9	1	16	36	149	162	364	111,81	18653	57.061,23
1915								99,00		27.651,71
1916								62,18		34.584,89
1917								182,53		46.149,42
1918								229,00		115.127,96

* Andrej Einspieler, izvoljen na II. skupščini CMD v Trstu 1887 kot prvi častni član „Družbe“.

Tabela nam potrjuje neka že ugotovljena dejstva. Do leta 1897 je vidno stalno naraščanje števila članov, ki pomenijo znaten delež glede na vse članstvo CMD. Ob tem

pa je opazen manjši delež finančnih prispevkov podružnic na Koroškem. Padec se začne že ob prelomu stoletja, doseže nizko raven leta 1903, se dvigne in leta 1908

zdrkne najnižje. Denarni prispevki sicer nekoliko nihajo, vendar pomenijo do skupne vsote prispevkov vseh podružnic le majhen delež. Koroški Slovenci so se torej po začetem navdušenju za „Družbo sv. Cirila in Metoda“, ki se je kazalo bolj v velikem številu članov kot v vsotah prispevkov zanj, ohladili in so ji ostali zvesti le nekateri. Ostali so se, kolikor niso sploh zapustili slovenske vrste, zbirali okrog koroškega

„Krščansko socialnega slovenskega šolskega društva“ in „Slovenske straže“. Da se „Družba“ ni zakoreninila, je poleg strankarskih prepričanj nedvomno kriv nemški nacionalistični pritisk, katerega eni glavnih nosilcev so bili prav koroški učitelji. Značilno je že naglašeno dejstvo, da v odborih koroških podružnic ni niti enega učitelja.¹⁷

Andrej Vovko

Opombe:

- 1 Koledar (Vestnik) Družbe sv. Cirila in Metoda, 1905, str. 120
- 2 Koledar (Vestnik) Družbe sv. Cirila in Metoda, 1904, str. 81
- 3 Učiteljski tovariš, 1907, str. 568
- 4 Andrej Vovko: Podružnice „Družbe sv. Cirila in Metoda“ na Koroškem 1885—1918, Koroški koledar 1978, str. 151—161
- 5 Tone Zorn: Iz delovanja Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem pred prvo svetovno vojno, Zgodovinski časopis, Ljubljana, XXXI/1977, št. 3, str. 361—374
- 6 Ante Beg: Zgodovina Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem, Koledar (Vestnik) Družbe sv. Cirila in Metoda, 1913, str. 38
- 7 Isto, str. 38, 39
- 8 Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda, V, 1891, str. 14
- 9 Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda, VI, 1892, str. 25, 26
- 10 Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda, VII, 1893, str. 27
- 11 Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda, VII, 1893, str. 27
- 12 Ante Beg: Zgodovina Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem, str. 41
- 13 Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda, X, XI, 1896, str. 25
- 14 Ante Beg: Zgodovina Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem, str. 43
- 15 Podatki iz Vestnikov in Koledarjev 1887—1920
- 16 Podatki iz Vestnikov in Koledarjev 1887—1920
- 17 O koroških podružnicah CMD in nemški gonji proti njim glej še (Ivan Vrhovnik) Pogled na prvo četrtnetletje Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, Lj. 1910, str. 44—48, 64—66

Dan mrtvih:
osrednja
spominška
svečanost ob
partizanskem
grobišču
v Maloščah

Samorastniki na Koroškem

V okviru 70-letnice je SPZ uprizorila Prežih-Mikelnove Samorastnike na prostem v Podjuni

Solidarnostno gibanje za pravice manjšin v Avstriji

Poleg široke akcijske enotnosti slovenske narodne manjšine na Koroškem, ki je prišla najbolj do izraza v skupnem, enotnem nastopanju obeh osrednjih organizacij za časa priprav za bojkot, pri bojkotu samem, ob političnih procesih ter pri vztrajanju pri doslednem odklanjanju zakona o narodnih skupinah, poleg te široke in borbene akcijske enotnosti slovenskega narodnega gibanja je ena izmed naših velikih pridobitev sedemdesetih let zgraditev solidarnostnega gibanja za pravice manjšin v Avstriji. In kakor borbena akcijska enotnost Slovencev ob vsaki spremembi politične situacije, ob vsakem novem političnem vprašanju stoji pred veliko preizkušnjo in si je treba to akcijsko enotnost takorekoč vsak dan na novo izboriti oziroma jo utrjevati, prav tako tudi solidarnostno gibanje ni bilo in ni imuno proti spremembam politične situacije in razmerja sil, tako da se je bilo treba tudi za obstoj in razvoj solidarnostnega gibanja boriti vsak dan in utrjevati njegovo borbeno ost, vsak dan združevati ljudi različnih političnih prepričanj na enotni platformi.

Prva faza: Nastanek solidarnostnega gibanja in njegov razvoj do preštevanja

Leto 1970 prinese v slovensko politiko na Koroškem velike spremembe. Napisne akcije so signal, da je mera polna. Po dolгих letih zavlačevanja pravičnih zahtev se morajo koroški Slovenci drugače postaviti proti vladi in strankam. To je politična vsebina napisnih akcij. Pri tem je na začetku iniciativna predvsem študirajoča mladina.

Že nekaj let prej se je v zahodni Evropi, v ZDA in tudi v Avstriji razvilo radikalnodemokratsko gibanje, ki nam je znano pod imenom „študentske revolte“. Mlada inteligenca je čutila mnoga protislovja med uradno ideologijo in demokratsko krinko, ki si jo nadevajo vladajoči krogi v teh državah ter dejanskimi nedemokratskimi razmerami v teh državah. Videla je nasprotje med bogatimi državami na eni in deželami v razvoju na drugi strani; videla je, da ena najbogatějšíh držav vodi barbarsko vojno proti Vietnamu, pozneje tudi proti Laosu in Kambodži. Proti vsem takim pojavom znotraj in med državami se je obračal protest mlade inteligence. Vsa ta gibanja so vplivala tudi na mlado slovensko inteligenco, ki je potem s svojimi akcijami malo zmotila nedemokratski „mir“ na Koroškem.

Für die Rechte
der Minderheiten

Demonstration

Zeit: Fr., 5. Nov., 1700h
Ort: Schwarzenbergplatz

Die Muttersprache
der Wiener
Demokraten
am 14. November ist
Slowenisch ☒

Med slovenskim ljudstvom je to padlo na rodovitna tla, kajti po večletnih izkušnjah ni več verjelo, da bi vlada prostovoljno izpolnila člen 7.

Odgovor vlade na to gibanje je bil zakon o dvojezičnih napisih, sicer v bistvu nedemokratičen, ki pa je nemškonalistične kroge na Koroškem kljub temu tako zbodel v oči, da so poslali svoje pajdaše trgati tistih nekaj žalostnih znamenj dvojezičnosti. Socialdemokracija je prekrizanih rok opazovala destrukcijo zakona, ki ga je bila sklenila v parlamentu, saj so nekateri njenih vodilnih funkcionarjev bili cela krajevni voditelji tafelšturma. Šoviniisti so vehementno zahtevali ugotavljanje manjšine, ki so ga bile vse tri stranke že leta 1959 zakoreninile v manjšinskem šolskem in sodnem zakonu. Na Dunaju so se pozimi 1972/1973 spopadli napredni študentje s šovinisti. Ni bilo jasno, kako se bo razvilo razmerje sil. Vsekakor je tedaj del socialdemokracije bil proti takemu ugotavljanju, bila je to zaenkrat tudi še uradna linija. Kljub temu je mnogo kazalo, da je tako ugotavljanje aktualna pretnja.

V tej situaciji so se na pobudo treh slovenskih mladinskih organizacij znašli zastopniki nemškogovorečih in mednarodnih političnih, kulturnih in drugih organizacij ter razni posamezniki in so 1. septembra 1973 v Celovcu ustanovili Solidarnostni komite. Politično jedro platforme je bilo konkretno nasprotovanje ugotavljanju manjšine in splošna zahteva po izpolnitvi člena 7. Kar je dejansko držalo Solidarnostni komite skupaj v akciji, to je bila volja, preprečiti ugotavljanje manjšine.

Prva velika akcija komiteja je bila mogočna demonstracija na predvečer državnega praznika leta 1973 v Celovcu. Akcijska enotnost je bila zelo široko zasnovana. Vodstvo SPO je tedaj še razmeroma širokogrudno toleriralo sodelovanje svojih mladinskih organizacij in posameznikov iz svojih vrst pri tej demonstraciji in v Solkomu. Podobno je bilo s konfesionalnimi grupacijami in posamezniki. Sicer so tudi že prej bili razni nemškogovoreči posamezniki za nas. Toda globoki pomen te skupne demonstracije nemškogovorečih z nami je v tem, da smo spoznali, da „nismo sami, demokrati so z nami“; da so mnogi videli, da na Koroškem ne gre za nasprotje med „Slovenci“ in „Nemci“; da se Heimatdienst ne more več postavljati kot zastopnik vseh „Nemcev“ ipd. Solidarnostni komite je organiziral tudi razstavo „Gegenwärtige Probleme der Kärntner Slowenen“ (Sodobni problemi koroških Slovencev), ki so jo pripravili nekateri člani dunajskega kluba.

Leta 1974 je Avstrijsko odporniško gibanje („Österreichische Widerstandsbewegung“) izdalo brošuro „Kärnten — ein Alarmzeichen“. V njej so med drugim opozorili tudi na nevarnosti ugotavljanja manjšine. Istočasno so bile na Dunaju diskusije in razni kontakti za zgraditev gibanja tudi v glavnem mestu Avstrije. Klub slovenskih študentov je vzpostavil kontakt do Odporniškega gibanja in leta 1975 z njim skupaj praznoval 30-letnico zmage nad fašizmom in 20-letnico državne pogodbe.

Potem do leta 1976 ni prišlo več do kakih pomembnejših akcij Solidarnostnega komiteja. Deloma je prišlo do politične diferenciacije sil, koroška SPÖ je šla v odprti šovinizem, kar je imelo posledice za posameznike iz vrst te stranke, ki jih leta 1976 ne najdemo več v solidarnostnem gibanju.

Na Dunaju je medtem Klub pripravil teren za solidarnostni komite. Istočasno pa je nastala iniciativa okoli Haralda Inrbergerja in drugih, ki so konec 1975 in v začetku 1976 oblikovali Akcijski komite proti ugotavljanju manjšine in za pravice koroških Slovencev („Aktionskomitee gegen die Minderheitenfeststellung und für die Rechte der Kärntner Slowenen“) in zbirali podpise prominentnih osebnosti proti ugotavljanju. Ti podpisi so bili podlaga za poznejši znani plakat „Österreicher

gegen Minderheitenfeststellung". Na žalost so tedaj nekateri posamezniki v klubu, ki se sami radi imenujejo „napredna slovenska mladina“, kazali napačen odnos do pobud drugih ljudi: namesto da bi pozdravili delovanje Akcijskega komiteja kot pozitiven prispevek k gibanju in se z njim povezali, so videli v njem v prvi vrsti konkurenco „svojemu“ komiteju, ki so ga pripravljali.

Te difference pa niso bile tako težke in je prišlo na Dunaju še pred formalno ustanovitvijo Solidarnostnega komiteja do precej pozitivnih akcij, tudi po sili razmer. Mnoge akcije so bile namreč tudi v zvezi z nastopanjem neonacistov na univerzitetnih tleh. Pri teh akcijah je sodelovala široka demokratična fronta, predvsem pri demonstraciji proti Scrinziju 18. maja ter pri demonstraciji proti preštevavanju 31. maja 1976.

Vse do leta 1976 ni bilo čisto jasno, kako se bo obrnilo razmerje sil, ali bo prišlo do štetja ali ne, kdaj bo prišlo, v kakšni obliki ipd. Ko pa to postane jasno, se reaktivira Solidarnostni komite v Celovcu. Dne 2. februarja priredi komite diskusijo v delavski zbornici, kjer Mirko Messner, tedaj še kot zastopnik dunajskega Kluba, referira o zgodovini zahteve po ugotavljanju manjšine, nato pa zastopniki raznih organizacij in političnih nazorov iz svojega stališča razlagajo, zakaj so njihove organizacije proti štetju posebne vrste. Dne 9. aprila organizira komite demonstracijo v Celovcu, ki se je udeleži okoli 3500 ljudi. Vse do sklepa zakonov v parlamentu pride v raznih mestih, kot v Salzburgu, Gradcu, Innsbrucku in na Dunaju, do protestov v raznih oblikah. V tem času se konstituirata tudi Salzburški in Dunajski solidarnostni komite.

Po sklenitvi zakonov začenejajo reakcionarne sile na Koroškem pripravljati pravo „klimo“ za preštevane, vrstijo se razna „blagoslavljanja“ praporov in odkrivanja spomenikov v Kotmari vasi, Šentjakobu in v Škocijanu. Celovski Solkom nekoliko „moti“ šovinistično hujskanje, v Škocijanu občutijo šovinisti že letake v plastik-vrečkah kot hudo „motnjo“, tako da tam 8. 8. pride do znanih izgrediv

policije. Namesto da bi klonilo, se solidarnostno gibanje ob teh izgrelih le ojači in utrdi in še več ljudem se odpira vsa nedemokratičnost manjšinske politike vlade in strank. Povsod, v vseh mestih komiteji delajo proti preštevanju in napnejo pred 14. novembrom še zadnje sile. Bojkot je zelo uspešen tudi izven dvojezičnega ozemlja. Posebno v večjih mestih veliko število ljudi sledi pozivom Solidarnostnih komitejev in se napiše za „Slovence“ ali pa voli neveljavno.

Druga faza: Razvoj solidarnostnega gibanja po preštevanju

Pred preštevanjem se je bila pokazala izredna širina odklanjanja protimanjšinske politike. Segala je daleč v liberalne kroge. To se npr. kaže tudi v velikem številu člankov v raznih časopisih, ki so odklanjali preštevanje, tako v dijaškem listu neke dunajske srednje šole, v raznih študentskih listih, da o Kurierju ipd. sploh ne govorimo. Centralni odbor ÖH, reprezentant vseh avstrijskih študentov, je odklonil preštevanje. Kljub širini in globini gibanja v to smer, v smer srednjih slojev, predvsem slojev inteligence, pa je bilo čutiti velike pomanjkljivosti gibanja v drugo smer. Sindikati so v tem vprašanju stali popolnoma za vlado oziroma so bili nevtralizirani, da ni bilo v njih nikakršnega organiziranega odpora proti šovinističnim ukrepom, če izvezemo poziv „Gewerkschaftliche Arbeitsgemeinschaft Kritische Universität“ proti preštevanju. Koroški sindikat se je celo direktno postavil za vladne ukrepe. To je bila in je ena največjih slabosti gibanja. Govornik celovškega Solkoma, dr. Stockhammer, in tudi drugi pravijo, da Slovenci sami, organizacije in posamezniki, posvečamo temu vprašanju vse premalo pozornosti. Isto velja seveda tudi za nemškogovoreče demokrate.

Fazi široke mobilizacije je po preštevanju sledila nova diferenciacija in pregrupacija sil. Mnogi so računali s tem, da bo vlada po uspelem bojkotu ubrala drugo pot in so mislili, da je boj končan. Aktivnost komitejev je močno nazadovala; član graškega Solkoma se spominja, da je število aktivistov kar kmalu padlo na tretjino. Začno se tudi močne represalije proti pripadnikom gibanja, kot Eddi Konrad v Celovcu in Beermannu ter Göbhardu v Gradcu. Komiteji pa se zdramijo povečini šele po dveh mesecih, ko postane jasno, da bodo stranke brutalno ukrepale preko glav prizadetih in ko policija na dan „tristrankarskega sporazuma“ aretira tajnika Narodnega sveta.

Toda delo Solkomov postaja zdaj bolj komplicirano kakor je bilo prej. Medtem ko je prej združevalo aktiviste odklanjanje preštevanja, je bilo za nadaljnje delo potrebno več jasnosti v platformi. Celovski komite je prilagodil svojo platformo novi situaciji s tem, da je napovedal dolgoročni boj zakonom in da je zakoreninil v platformi konkretne formulacije pravic. V bistvu so vsi akceptirali platformo, samo da so potem nekateri aktivisti zapustili komite, ker so bili proti prestrukturiranju komiteja organizacijskih predstavnikov v komite oseb. Po mojem mnenju bi bilo bolj pravilno, če bi bili ostali v komiteju, sami iskali sodelovanje ali ohranili vsaj nekaj kolegijski odnos do komiteja.

Vsekakor je zelo razveseljivo, da so se vsi komiteji maja 1977 vsedli za eno mizo in podpisali skupno izjavo, v kateri so ponovno odklonili zakone, podprli bojkot sosvetov ter pozivali na protestne manifestacije proti procesom. Po 1. juliju 1977 je izšel plakat z izjavo celovškega Solkoma, ZSO, NSKS, VSSÖ/BKS ter KB, iz katerega je razvidna krivica, storjena koroškim Slovincem z odredbami in zakonom o narodnih skupinah. Prav v nastopanju proti procesom — najpomembnejši in največ jih je do sedaj bilo v Salzburgu — so komiteji pokazali, da so zmožni boriti se tudi v težjih pogojih. Danes obstojajo tudi druge skupine, ki igrajo pozitivno

vlogo, npr. se Akcija koroških kristjanov po svojih močeh trudi za razstrupitev ozračja na Koroškem.

Razveseljivo je tudi, da je sodelovanje med komiteji postalo vedno tesnejše, prišlo je do ponovnega srečanja februarja 1978, potem pa do konference 20. in 21. maja 1978 v Salzburgu, kjer so sklenili izdajati skupni časopis „Einheit — Enotnost“. Danes, ko niso na dnevnem redu kakšne večje akcije, je ena najvažnejših dejavnosti solidarnostnega gibanja stalna informacija javnosti in s tem priprava akcij v prihodnosti. Kot mi je povedal član Iniciativne skupine z Dunaja, je še vedno dosti neinformiranosti, tja do mnenj, da smo se Slovenci nekdaj kot „tujski delavci“ priselili na Koroško. Vsekakor pa je na Dunaju več demokratičnega potenciala, vzdušje je boljše za mirno argumentacijo. Drugače je v Gradcu, posebno na univerzi, kjer je dosti „buršenšafflerjev“ iz Koroške in precej predsodkov glede Spodnje Štajerske.

Danes je naloga komitejev, da počasi in znova gradijo solidarnost in gibanje za pravice manjšin. Pri tem jim bo časopis, če ga bodo znali dobro uporabljati in izboljševati, zelo koristil. Treba bo tudi, da se bodo oprijeli še več „postojank“ koroškega nemškega nacionalizma, kot so to npr. napravili z iniciativo „Oktober-skega tabora“, ali bistvenih točk našega življenja, kot npr. z akcijo „Zweisprachig ist besser“; in da bodo delovali bolj koncentrirano in se naučili vključevati v delo nove ljudi.

Oktober-ski tabor — manifestacija solidarnosti nemško govorečih sodelavcev s koroškimi Slovenci v boju za enakopravnost

Kronologija solidarnostnega gibanja

1972/1973

Decembra 1972 in ponovno januarja 1973 skuša Scrinzi prenesti ideologijo „Ortstafelsturma“ na dunajsko univerzo. Široka fronta študentov to prepreči in spremeni načrtovano profilslovensko prireditev v solidarnostno manifestacijo za Slovence. Že novembra 1972 je izdal BKS številko svojega lista „Kärntner Studenten-Information“, posvečeno manjšinski problematiki.

1. 9. 1973: Ustanovitev Solidarnostnega komiteja za pravice koroških Slovencev v Celovcu. Inicijatorji so KSŠ Dunaj, Kladivo in Mladje. Navzoči zastopniki: KAJ, Am-

nesty international, KPA, KJO, BdF, Kinderland - Junge Garde, KZ-Verband, Österreichisch-Jugoslawische Gesellschaft, RSB, Österreichische Liga für Menschenrechte, AIDLCM, Katoliška mladina in Assistentenverband celovške univerze (stanje leta 1976: KAJ, KJO, KJS, KSV, KGK, BKS, KPO, KZ-Verband, VSSiÖ, KSO, AIDLCM, Galerie Hildebrand, Amnesty international, BdF, KSŠ Dunaj, KDZ, Kladivo, Mladje, Katol. mladina, KKZ, SPZ, ZSO, NSKS).

25. 10. 1973: Mogočna demonstracija Solkoma proti ugotavljanju manjšine v Celovcu, nad 3000 ljudi.

razstavo „Gegenwärtige Probleme der Kärntner Slowenen“ in prireditiv z referentom dr. Apovnikom.

8. 4.: Solidarnostna manifestacija na predvečer demonstracije v Celovcu. Organizatorji: KSŠ Dunaj, HAK, DSU, KSV in VSSÖ.

9. 4.: V Celovcu demonstrira okoli 3500 ljudi „proti ljudskemu štetju posebne vrste — za izpolnitev člena 7“. Organizator: Solkom ob podpori osrednjih slovenskih organizacij. Istega dne so manifestacije tudi v Gradcu, Innsbrucku in na Dunaju, ki jih prirejajo predhodnice KBÖ.

2. 5.: Deželni glavar Wagner ima glavni govor ob odkritju spomenika za Steinauerja v Velikovcu. Spomenik stoji samo do 16. junija.

18. 5.: S pomočjo reakcionarne študentske organizacije „Ring freierheitlicher Studenten“ ter fašistične „Aktion neue Rechte“ se zopet prikaže Scrinzi na dunajski univerzi. Tokrat močne enote policije ščitijo protimanjšinsko prireditiv. Nad 1000 študentov v spontani demonstraciji krene k Ballhausplatzu, pred sedež zvezne vlade.

25. 5.: Kot edina sindikalna skupina poziva na demonstracijo proti preštevanju „Gewerkschaftliche Aktionsgemeinschaft Kritische Universität“.

31. 5.: 2000 ljudi demonstrira na Dunaju proti preštevanju; istočasno se pogajata obe osrednji slovenski organizaciji v uradu zveznega kanclerja. Demonstracija so organizirali KSŠ, HAK, ÖH in Österreichische Widerstandsbewegung. V svojem delokrogu pa so v smislu široke akcijske enotnosti pozivale še sledeče organizacije: KPA, KSV, KJÖ, VSSÖ, BKS, katoliške in evangelske skupine, GRM, FOJ/BIS, Gewerkschaftliche Arbeitsgruppe Kritische Universität, CISNU, ISO, KB, MLS, RSB in VUV.

13. 6.: Kärntner Abwehrkämpferbund organizira „blagoslovitev“ prapora v Kotmarivasi. Solkom Celovec priredi najprej informacijski večer, na prireditvi pa deli letake.

18. 6.: Formalna ustanovitev Solkoma na Dunaju (Wiener Solidaritätskomitee zur Förderung und für die Rechte der slowenischen und kroatischen Volksgruppe in Österreich“).

24. 6.: Prireditiv salzburskega Solkoma „1000 Jahre Kärnten — ein Grund zur Feier?“

Julij: Dunajska mladina zasede klavnico St. Marx, kjer se odvijajo razne alternativne prireditve. Tam dvakrat nastopi (poznejši) zbor „Prežihov Voranc“, ki poziva k bojkotu preštevanja. Otwald John-bere Irnbergerjevo „Mit ana braunian Tintn“, predvajajo pa tudi Film „Die Slowenenerhebung“, ki ga je napravil dr. Gabriel ml.

7. 7.: Sklenitev zakona o narodnih skupinah in zakona o preštevanju. V celi državi

Für volle Rechte der Minderheiten

BOYKOTT der Sprachen- ZÄHLUNG

Weil:

- die ungleichmässige und unvollständige Zählung
- die ohne Vertreter der Minderheiten beschlossene wurde
- die Minderheiten dagegen sind
- in den Anträgen Österreichs, Ungarns und anderer Grossmächte nicht berücksichtigt

Weil:

- unabhängig von der Zählung gefordert werden muß
- damit Forderungen der minderheiteneindlichen, faschistischen und neo-nazistischen Kräfte erfüllt werden
- die Buchstaben und Geist des Staatsvertrages zuwiderläuft

Komitee für die Rechte der Minderheiten in Österreich

4. Nov. 20.00 Uhr

Informationsveranstaltung
Graz - Minoritenaal

12. Nov. 19.30 Uhr

Kulturerveranstaltung
Graz - Minoritenaal

se razvije pred tem protest. 5. 7. govori na manifestaciji Solkoma v Salzburgu Filip Warasch. Na Dunaju demonstrira nad 200 ljudi. Na dunajskem Stefansdomu razobesijo transparent, v parlamentu samem pa z galerije vržejo letake med poslanca. V Salzburgu se na vidnih mestih pojavijo napis „Weg mit dem Volksgruppengesetz!“

1. 8.: Kameradschaftsbund priredi v Šentjakobu „blagoslovitev“ prapora. Protimanjšinskemu hujskanju se postavijo po robu domačini skupno s Solkomom Celovec.

8. 8.: Solidarnostni komite opozarja v Škocijanu ob odkrivanju spomenika (organizator Abwehrkämpferbund) z letakom na hujskaški značaj prireditve. Pri znanih izgredih policija aretira 24 ljudi.

7. 10.: Film „Fremde in der Heimat“ v Salzburgu.

12. 10.: V Gradcu se ustanovi Solkom („Komitee für die Rechte der Minderheiten“).

Oktober: Pred preštevanjem razvijejo solidarnostni komiteji in razne druge organizacije široko aktivnost, dunajski Solkom izda informacijsko brošuro „Für die Rechte der Minderheiten“, KPA izda brošuro „Minderheiten in Österreich — worum geht es eigentlich?“

23. 10.: Solidarnostna prireditiv KPA v Celovcu s Tržaškim partizanskim pevskim zborom „Gegen Sondervolkszählung!“

5. 11.: Nad 1000 ljudi demonstrira na Dunaju, 270 v Salzburgu, 50 v Linzu. V Gradcu diskutira okoli 200 ljudi na manifestaciji Solkoma.

11. 11.: Na Dunaju prireditve Solkoma z zborom „Danica“.

14. 11.: Preštevane 14. novembra je za vladu in parlamentarne stranke poraz. Na Koroškem kljub temu lahko računajo z razmeroma veliko mero šovinizma.

Takoj po 14. 11. sprožijo šolske oblasti disciplinarni postopek proti dvema srednješolskima učiteljema v Gradcu, Gerhardu Beermannu ter dr. Franzu Göbhardu, ker sta pozivala k „laži“ s tem, da sta svetovala „Nemcem“, naj se vpišejo za „Slovence“.

25. 11.: Cerkvene oblasti na Koroškem odpušajo Eddo Konrad iz službe.

1977

21. 1.: Vse tri parlamentarne stranke se zedinijo o „tristranskem sporazumu“ — odločale bodo preko glav prizadetih. Istega dne policija aretirata tajnika Narodnega sveta, Filipa Warascha. Solkomi in druge demokratične organizacije se izrečejo v resolucijah in protestnih pismih proti aretaciji ter zahtevajo takojšnjo izpustitev Warascha.

25. 1.: Sklep celovškega Solkoma, da podpira bojkot sosvetov.

Februar: Salzburški Solkom objavi korespondenco, ki jo je imel z deželnim glavarjem Wagnerjem po 14. novembru 1976; v raznih predelih mesta napravi tri prireditve proti zakonu o narodnih skupinah in odredbam.

1. 2. Manifestacija za pravice manjšin v Innsbrucku. Udeležba 25 ljudi.

11. 2.: Občni zbor celovškega Solkoma, večina (7:4:1) sklene spremembo organizacijske strukture — komite naj pošlano komite oseb, ki naj kontinuirano delujejo, za večje akcije pa naj se z raznimi organizacijami tvorijo akcijske enotnosti. Gre deloma tudi za vsebinska vprašanja: Že začetek januarja so bile v odboru celovškega komiteja diskusije o bojkotu sosvetov in odklanjanju zakona o narodnih skupinah. KPA je proti jasnemu odklanjanju. Odbor ne more delovati. 25. 1. sklene Solkom (Steingreif in Messner nista navzoča) resolucijo, da odklanja sosvete. Na občnem zboru 11. 2. diskutirajo tudi še spremembo platforme, predlog gre predvsem v to, da se pravice manjšin zelo konkretno formulirajo tudi v platformi. 16. 3. je nadaljnji občni zbor Solkoma. Zastopnica KAJ izjavi, da akceptira sklep zadnjega občnega zbora; da soglašajo s komitejem oseb. Zastopnik VSSiO izjavi, da bi bilo dobro doseči enoglasnost. Ne pride do ponovnega sklepanja in tudi ne več do nadaljnjega občnega

zbora v tej obliki. Del aktivistov od tedaj naprej ne sodeluje več v komiteju.

2. 4.: Solkoma Dunaj in Celovec podpreta protestno vožnjo obeh osrednjih slovenskih organizacij na Dunaj.

14. 5.: Solkomi Dunaj, Celovec, Gradec in Salzburg se srečajo in podpišejo skupno izjavo k manjšinskim zakonom in procesom. 23. 5. naj bo dan javnih protestov proti procesom.

21. 5.: 800 oseb se udeleži koncerta Tržaškega partizanskega pevskega zbora, ki je na povabilo KSŠ prišel na Dunaj. Tam se sklene tudi protestna resolucija proti procesom.

23. 5.: Demonstracija v Celovcu „proti sodniškemu zasledovanju aktivistov, ki se borijo proti kršitvi člena 7“; pozivajo slovenske mladinske organizacije (Katoliška mladina, KSŠ Dunaj-Gradec-Salzburg-Celovec, Kladivo, KDZ in ZSM) ob podpori solidarnostnih komitejev. Udeležba nad 1200 ljudi, predvsem mladine. V Gradcu isti dan demonstrira 50, v Salzburgu 60 in na Dunaju 100 oseb.

23. 5.: Ob nastopanju proti procesom se na Dunaju formira Inicijativna skupina za pravice manjšin („Initiativgruppe für die Rechte der Minderheiten“), ki jo iniciirajo med drugim osebe, ki so bile leto poprej aretirane v Škocijanu. V prvi številki svojega informacijskega lista poudarijo, da se ne razumejo kot konkurenca k obstoječemu Solkomu in da so vsak čas pripravljeni začeti s sodelovanjem v Solkomu, če jim je dana možnost aktivnega dela.

2. 6.: Brošura „Das Volksgruppengesetz — eine Lösung?“ izide, komiteji jo razširjajo pri svoji agitaciji, prav tako Saxerjevo kritiko pisanja koroških časopisov o Waraschu.

7. 6.: Diskusija v Salzburgu „22 Jahre Nichterfüllung des Staatsvertrages — Versäumnis oder politische Absicht?“, referirata Smolle in dr. Haas.

10. 6.: Salzburški komite piše odprto pismo KPA. Povod za to je „izstop KPA in KJO 1. junija iz komiteja“. Komite k temu koraku ugotavlja, da KPA in KJO — kakor je razvidno iz protokolov — od 1. decembra 1976 nista več sodelovali v komiteju.

1. 7.: Dunajski Solkom sproži akcijo „Zweisprachig ist besser“; zbira podpise prominentnih s pozivom, prijaviti otroke k dvojezičnemu pouku. Izide plakat in letak gre na vsa gospodinjstva.

1. 7.: Začnejo veljati odredbe. Inicijativna skupina na Dunaju priredi manifestacijo na trgu Viktorja Adlerja. Od manjšinskih organizacij govori Folli Sima kot zastopnik ZSO, NSKS in HAK pa pošljeta pozdravne telegrame. Zbor „Prežihov Voranc“ poje borbene slovenske pesmi.

1. 7.: Za dan, ko začnejo veljati odredbe, je celovški Solidarnostni komite iniciiral akcijsko enotnost za skupno izjavo proti zakonu in odredbam. Izjavo „Wo Unrecht zu Recht wird, wird Widerstand zur Pflicht“ podpišejo Solidarnostni komite za pravice manjšin, ZSO, NSKS, VSSÖ/BKS in KB. Naredi se plakat, ki gre po celi Avstriji.

1. 7.: Skupna manifestacija Solkoma, VSSÖ/BKS in KB proti odredbam na Starem trgu v Celovcu. Župan Guggenberger slučajno pride mimo in ima velike težave zagovarjati avstrijsko manjšinsko politiko.

Julij do septembra: Solkom Celovec podpira akcije ZSM v Šentjakobu, Dobrli vasi, Škocijanu in Pliberku po svojih močeh. Izda letak, naslovljen na domačine in turiste.

15. 8.: Solkom poda izjavo ob poskusu razstrelitve spomenika 8. 8. v Škocijanu; v njej ostro kritizira poročanje koroških časopisov. Zaradi te izjave toži Kleine Zeitung 12. 9. najprej dr. Stockhammerja zaradi pasaže „femegerichtliche Annahmen der Kärntner Tageszeitungen“ kot odgovornega za vsebino, pozneje pa Petra Wieserja, ki je izjavo napisal.

18. 8.: Na predvečer procesa proti Selanom organizira Iniciativna skupina na Dunaju prireditev, ki se je udeleži nad 300 ljudi, med njimi tudi Filip Warasch.

31. 8.: Celovški Solkom predlaga v pismu slovenskim organizacijam prireditev k 10. oktobru.

5. 9.: Po atentatu v Pliberku se začne gonja lista „Volkszeitung“ proti dr. Stockhammerju (govorniku komiteja) in dr. Subiku, ki pravtako simpatizira s pravičnimi zahtevami Slovencev. ÖH, Zveza asistentov, rektor in zastopstvo personala se postavijo proti tej gonji.

4. 10.: Salzburški komite priredi manifestacijo ob procesu proti Štefanu Petjaku.

9. 10.: Solkom, ZSM in KDZ organizirajo prvi „Oktobrski tabor“ pri Čimžarju v Dvorcu ob Rjavškem jezeru. Prireditve podpirajo VSSÖ/BKS, KB, KSV in Kladivo. Nastopajo „Schmetterlinge“, Harald Inrberger in mnogi drugi.

17. 10.: V Salzburgu demonstracija ob procesu proti Waraschu. Na pobudo Solkoma se tvori 22. 9. široka akcijska enotnost za pripravo te demonstracije: VSSÖ, BSS, KHJ, VSM, JG, KB, MSB in GRM.

17. 11.: Iniciativna skupina priredi informativni večer „Eno leto po ugotavljanju manjšine“, zbere se okoli 100 oseb.

December: Celovški komite referira o zgodovini koroških Slovencev do leta 1938 v neki mladinski organizaciji.

1978

Januar: Člani celovškega komiteja diskutirajo v podskupini Sindikata za javne uslužbence manjšinsko vprašanje.

24. 1.: Dr. Saxer referira na prireditvi v Gradcu o Waraschovem procesu. Prireditelji so Klub, VSSÖ, ÖSU in Solkom.

Februar: Letak celovškega Solkoma v zvezi s procesom „Kleine Zeitung“ proti P. Wieserju zaradi izjave 15. 8. 1977 k bombnemu atentatu v Škocijanu.

19. 2.: Srečanja Solkomov v Celovcu se udeležijo Solkomi Dunaj, Salzburg, Gradec in Celovec, Iniciativna skupina z Dunaja ter Akcija koroških kristjanov za sporazumevanje narodnostnih skupnosti.

30. 3.: Celovški Solkom piše pismo raznim organizacijam za akcijsko enotnost za skupno prireditev na univerzi proti procesom.

30. 3.: Proces proti Hafnerju, Dlopstu, Božiču in Smrečniku v Salzburgu. Solkom izda letak.

11. 4.: V Linzu prizivna obravnava proti Štefanu Petjaku. Parole se pojavijo na posloju sodišča, pri procesu razgnejo nekateri poslušalci transparent za ukinitve procesov.

26. 4.: V Gradcu priredi Solkom skupaj s Klubom, KB in GRM informacijski večer z dia-slikami, povabi tudi več obtoženih slovenskih aktivistov. Vzdušje je odlično. Na prireditve pride 90 ljudi, čeprav je isti dan na univerzi več drugih prireditev.

10. 5.: Solkom Celovec naredi na celovški univerzi skupaj z VSSÖ prireditev o

Das wäre Recht.

Das ist Unrecht.

DAS IST NICHT ERFÜLLUNG DES ART. 7.
Weg mit dem VGG und den Verordnungen!

Wo Unrecht zu Recht wird,
wird Widerstand zur Pflicht.

procesih, kjer govorita dr. Grilc in P. Wieser. Obiski: 50 ljudi. Povabljeni državni tožilec ne pride.

Maj: Na Dunaju razkazuje uradna Koroška deželo, predvsem turistično stran. Inicijativna skupina napravi tam akcijo z letakom „Lernen Sie das andere Kärnten kennen“. Podobno akcijo je ob tej priložnosti izvedel tudi KSS.

19. 5.: Salzburški Solkom organizira v sodelovanju s kulturnim referatom OH kulturnopolitično prireditev „23 let člen 7 neizpolnjen“, kamor povabi slovenski zbor „Danica“ in Irnbergerja.

20./21. 5.: Konferenca komitejev v Salzburgu. Sklenejo izdajati skupni časopis „Einheit — Enotnost“. Salzburški Solkom je leta 1978 sam izdal časopis „Der Funke — Iskra“, celovški Solkom pa svoj „Einheit — Enotnost“.

Maj: Poziv celovškega Solkoma h koncertu Tržaškega partizanskega pevskega zbora v Piberku in k odkritju spomenika na Komlju (letak).

1. 6.: Inicijativna skupina Dunaj napravi na univerzi prireditev o manjšinskem šolstvu na Koroškem.

13. 6.: V Gradcu podpre Solkom klubsko prireditev o manjšinskih zakonih, na katero povabijo zastopnike strank. Udeležba: 70 ljudi.

1. 7.: Za obletnico uveljavitve protimanjšinskih odredb proslavlja Slovenska športna zveza 30-letnico organiziranega slovenskega športa na Koroškem. Celovški Solkom sodeluje pri štafeti, člani letijo od Gospe svete in se pri Kožentavri priključijo glavni štafeti. Pred 1. julijem izide prva številka lista „Einheit — Enotnost“ (Nr. 0/1978) in 1. 7. proda Inicijativna skupina Dunaj v treh urah na Naschmarktu 120 komadov novega časopisa.

Začetek julija: Inicijativna skupina priredi v Porr-Hausu na Dunaju pred 150 poslušalci informacijski večer o enem letu veljave odredb. Tam spregovori tudi zastopnik gradiščanskih Hrvatov. Nekaj dni pozneje priredi Inicijativna skupina podoben večer pred mladimi poslušalci v Gloggnitzu. Tam zapoje tudi zbor „Prežihov Voranc“.

Julij: Solkom Salzburg informira javnost z letakom o aktualnem stanju na Koroškem ter o procesu proti Milanu Blažaju in Lorenzu Kreuzu 21. julija.

September: Solkomi podprejo mladinsko delovno akcijo „Danica“ tudi z delom na gradbišču. — Akcija dunajskega Solkoma „Zweischprachig ist besser“. Že spomladi je Solkom Dunaj poslal direkticijam šol na dvojezičnem ozemlju plakat s prošnjo, naj pozivajo k prijavam za dvojezični pouk. Zdaj prošnjo ponovi. Istočasno gre tudi letak na

vsu gospodinjstva na Južnem Koroškem. — „Einheit“ začne redno izhajati.

8. 10.: Solkom Celovec, ZSM in KDZ priredijo drugi „Oktobrski tabor“, tokrat v Celovcu. Akcijo podpreta tudi VSSÖ/BKS in KB. Sodelujejo „Schmetterlinge“ (tokrat imajo pripravljenih več pesmi k manjšinskemu vprašanju), nadalje Harald Irnberger z „govorom k 10. oktobru“, ki ga predvaja igrallec dunajske Volksbühne, slovenska jazzskupina, flamenco-igralka iz Gradca in skupina „Dreschflegel“ z Dunaja. Prireditev pozdravita tudi predsednika obeh osrednjih slovenskih organizacij.

18. 10.: G. Beermann predstavi skupno s Trinksom od Dunajskega Solkoma na prireditvi organizacije „Aktion Kärntner Christen für die Verständigung der Volksgruppen“ brošuro „Ärgernis für die Mehrheit — Pohujšanje za večino“. Brošura obravnava konflikt s šolskimi oblastmi zaradi Beermannovega poziva na bojkot preštevanja.

19. 10.: Solkom Salzburg priredi opoldne diskusijo o 10. oktobru v okviru takimenovanega „Mittagskluba“, pozneje pa večer slovenske kulture v Avstriji s filmom „Vrnitev“ in slovenskimi pesmimi.

Folti Sima

SEZNAM KRATIC

BdF = Bund demokratischer Frauen (ženska organizacija KPA)
BKS = Bund Kärntner Studenten (socialisti)
BSS = Bund sozialistischer Studenten
DSU = Demokratische Studentenunion (leva odcepitev od ÖSU)
FOJ/BIS = Freie österreichische Jugend/Bewegung für Sozialismus (nekdanja mladinska organizacija KPA, po okupaciji Češke 1968 se je oddaljila od stranke)
GRM = Gruppe revolutionärer Marxisten (trockisti)
HAK = Hrvaški akademski klub na Dunaju
JG = Junge Generation in der SPÖ
KAJ = Katholische Arbeiterjugend
KB(Ö) = Kommunistischer Bund Österreichs
KHJ = Katholische Hochschuljugend
KJO = Kommunistische Jugend Österreichs (mladinska organizacija KPA)
KSS = Klub slovenskih študentov
KSV = Kommunistischer Studentenverband (študentska organizacija KPA)
KSO = Kommunistische Studentenorganisation (študentska organizacija KB)
MSB = Marxistischer Studentenbund (študentska organizacija KB)
MLS = Marxistisch-leninistische Studentenorganisation (študentska organizacija KB)
OH = Österreichische Hochschülerschaft (zastopstvo vseh študentov Avstrije)
ÖSU = Österreichische Studentenunion (nekdanja ÖVP-jevska usmerjena organizacija)
Solkom = Solidarnostni komite
VSSÖ = Verband sozialistischer Studenten Österreichs
VSM = Verband sozialistischer Mittelschüler
CISNU, ISO = organizaciji perzijskih študentov

O delu in življenju naših študentov na Dunaju

Med našimi mladinskimi organizacijami zavzema prav Klub slovenskih študentov na Dunaju vidno in ugledno mesto. V tej organizaciji se združujejo slovenski študentje na Dunaju že celih 55 let; več kot pol stoletja torej že deluje ta „narodna šola“ naših študentov. Iz medvojne dobe žal nimamo dosti arhivnih zapiskov. V vojni pa se je več dunajskih študentov priključilo partizanom v koroških gozdovih.

Dokler na Dunaju še ni bilo večjega števila absolventov slovenske gimnazije, je bilo težišče klubskega dela na spoznavanju in učenju slovenskega jezika in kulture. Maturanti slovenske šole pa so se kaj kmalu začeli v vse večji meri posvečati tudi vprašanjem naše narodne skupnosti. Predvsem v zadnjih letih, odkar ima klub svoje lastne prostore, je neprestano opozarjal nase z izredno aktivnostjo in idejno mobilnostjo. Kot nadstrankarska in samostojna organizacija si je KSS venomer lastil pravice do kritične diskusije tudi z narodnim zastopstvom. Posebno v času, ko so se naši narodni predstavniki še večinoma udinjali slovenski manjšini nenaklonjenim strukluram, so si pridobili dunajski študentje veliko zaslug s tem, da so nepreslišno oznanjali konsekventen boj za narodne pravice ter zgradili fronto resničnih demokratov v Avstriji proti smrtnemu objemu parlamentarnih strank.

Istočasno se je klub tudi notranje utrdil. Načelna zavezniška politika je od ene do druge uspešne akcije ustvarjala višjo „klubsko“ zavest, načrtno izobraževalno delo pa je zagotovilo klubu politično kontinuiteto, kar ne pomeni nič drugega kot to, da si vse do danes prisvajajo mlajše klubske generacije izkušnje starejših. Niso bili klubaši tisti, ki so kot prvi odkrili pojem „akcijska enotnost“, pač pa so ga zopet vpeljali v narodno politiko. Dunajski študentje ne pojmujejo zaveznitstva kot „slogaštvo za vsako ceno“, ne gre tu za kako nacionalistično geslo, ki bi izviralo iz idejno-politične mlačnosti, temveč za načelo, ki ga kvalificira analiza danih družbenih razmer in izkušenj v slovenski in avstrijski zgodovini.

Pod takimi pogoji se je klub notranje utrdil in močno razvil. V dunajski javnosti je znan kot nadstrankarska napredna slovenska organizacija, ki ji spet in

Izobraževalni
počitniški
seminar
spada
med
vsakoletne
prireditve
KSS

spet uspe združiti dunajske demokrate v protifašistični akciji ali v akciji za izpolnitev 7. člena državne pogodbe. Tu se že vidi recipročnost boja za manjšinske pravice z bojem za demokracijo v Avstriji sploh.

DUNAJ — tudi naš, slovenski!

Dunaj — to je zgodovinski duhovni center Slovencev. Naši največji kulturni ustvarjalci so našli tu svojo drugo domovino. Slovenski arhitekti, kot npr. Plečnik in Fabiani, so sooblikovali njegov zunanji obraz; literati kot Cankar in Prežih pa so mu postavili nepozabne umetniške spomenike. Cesarski Dunaj je kot srednje-evropska metropola močno privlačeval kulturne ustvarjalce iz vseh smeri. Od vrhniškega klanca v avstrijsko industrijsko središče je dolga pot, a vseeno prekratka, da bi mogli Cankar in drugi pozabiti svoj samorastniški rod: nemalokrat so postali literarni odvetniki dunajskih delavcev. Napredna tradicija delavskega mesta je močno nagovarjala ravno revnega slovenskega delovnega ali študirajočega človeka. Prešeren in Levstik, Cankar in Prežih — vsi so na svoj način vnašali v slovensko kulturo in politiko napredne vsebine, ki so jih črpali iz spoznanja slovenske narodne bede in siromaštva dunajskih množic. Dunajska kronika — to je tudi zgodovina slovenskega trpljenja in zmag. V njegovih ječah so zapirali Prežiha in druge, nacisti so v morilnici blizu univerze obglavili 13 naših junakov izpod Košute in Obirja.

Dunaj je danes bivališče in študijsko mesto večine naših slovenskih študentov. Da ne pozabimo tistih, ki so iz različnih razlogov tudi po končanem študiju ostali v avstrijski prestolnici. Mnogi izmed njih so postali žrtev tiste politike, ki na Korškem nemškonacionalno gospodari. Če Wagner sanjari o svoji „HJ“-preteklosti, potem to še ne bo uslovilo naraščanja odstotka brezposelnih.

Na Dunaju pa imamo še druge Slovence: 4800 so jih našteali že Kreiskyjevi komisarji nekega 14. novembra, več celo kot ob Zilji in Dravi... Kako to? —

„Nismo sami,
demokrati
so z nami“ —
po zaslugi
KŠŠ
tudi na
dunajskih
cestah

Naši študentje na Dunaju ne spijo. Ko so pripeljali s seboj na trg pred vladno palačo več tisoč dunajskih zaveznikov, jih je tudi „on“ moral poslušati in spoznati, da 7. člen ni požrla parlamentarna trojica, temveč da je še zmerom in prav zdaj „naša pravica“.

Več kot sto naših študentov se združuje na Dunaju in reči moramo, da kar pridno študirajo. Ker je v slovenski gimnaziji socialna selekcija manj občutna kot v ostalih avstrijskih šolah, je tudi odstotek študentov, ki prihajajo iz nižjih slojev, znatno višji od avstrijskega povprečja. Kdor pozna socialni sestav naše manjšine, se temu ne bo čudil. Najbolj pereče za študente na Dunaju je vsekakor stanovanjsko vprašanje, zlasti od tistega časa naprej, ko je vrgel upravnik doma „Korotan“ naše študente na cesto. Dve leti so se zbirali po kavarnah, se posvetovali na klopih v parku, preden da so mogli po dolgem in napornem delu odpreti svoje lastne prostore. Žalostna dogajanja ob „korotanskem konfliktu“ leta 1968 pričajo o cinizmu: tisti študentje, ki so z vnemo pobirali pri slovenskih starših po Koroškem denar za gradnjo Korotana, so prvi stali na cesti. Dolgoletne sanje slovenskih študentov o lastnem domu so se — komaj uresničene — spremenile v bolešno moro, ki traja vse do danes. Po 45 in več minut se vozijo študentje v svoj klub — ko bi ga lahko v svoji hiši imeli. To pa zelo boli. Tudi in posebno če pomislimo, kako težko je najti na Dunaju primerno stanovanje. Res bi želeli, da bi lastnik doma — Mohorjeva družba — končno ukrepal in izbral novo vodstvo, ki bi odprlo vrata za vse slovenske študente in se tako oddolžilo slovenskim staršem, ki so prispevali za izgradnjo tega doma. Konec korotanskega „saeculum obscurum“ bo začetek nove dobe za slovenske študente in sploh za vse Slovence na Dunaju.

Naši študentje stanujejo v vseh dunajskih okrajih, le v „najiminenitnejših“ jih ni. Kljub raztresenosti najdejo enkrat ali dvakrat na teden v 7. okraj, v Mondscheingasse 11, kjer ima klub svoj sedež.

Kaj študirajo? Večinoma se odločajo za „klasične“ študijske smeri: za medicino, ekonomijo, pravo, pri filozofskih vedah pa prevladujejo „pedagogi“.

Tudi naši študentje so obiskali nekdanje nacistično taborišče Mauthausen

Položaj na koroškem delovnem trgu sili študente v imenovane smeri. Saj niso otroci premožnih staršev. Prav zaradi tega jih restriktivna izobraževalna politika avstrijske vlade močno prizadene. Študijske zaostritve ter zaostajanje štipendij za inflacijo to jasno dokazujejo. Tu pa je že skoraj naravna potreba našega študenta po povezavi z nemškogovorečimi študenti. Tako je bilo tudi več klubšev izvoljenih na listah te ali one študentske organizacije v študentske gremije na univerzi. To povezovanje pa je doseglo svoj višek v razgibanosti manjšinske politike v zadnjih letih. Kakor že deloma prej iz socialnih nagibov, tako so se predvsem zdaj iz narodnopolitičnih nagibov približali naprednemu taboru na Dunaju in obratno.

Naloge in programi dunajskega kluba

Naloge te slovenske študentske organizacije so načrtane tudi v klubskih pravilih: združuje naj vse slovenske študente in jih vzgaja v narodno-zavednem, demokratičnem in antifašističnem duhu. Zavezniško širino torej načrtujejo antifašizem, demokratičnost ter priznavanje k 7. členu državne pogodbe. Akcijska enotnost je torej — čeprav v omejeni meri, ker noče sama sebi nasprotovati — podvržena dinamiki notranje-klubskih diskusij.

Poleg političnega delovanja v dunajski javnosti je glavna naloga kluba politično in kulturno osveščanje slovenskega študenta; motivira in usposablja ga naj za bodoče delo v prid slovenski manjšini na Koroškem. Vsestranski klubski programi, delo v raznih krožkih in ne nazadnje klubski počitniški seminarji služijo temu namenu. Naloga zgodovinskega krožka je, da približa našemu študentu zgodovino slovenskega naroda in mu s tem utrjuje narodno zavest. Ta zgodovina je neprecenljiv vir izkušenj naših prednikov, ki si jih je vredno in potrebno osvajati. Naši mladinci na Dunaju se kritično lotevajo vprašanj v slovenski in avstrijski zgodovini.

Akcijski program dunajskega kluba mora zadoščati dvojni potrebi: kot študentska organizacija se mora klub posvečati tudi visokošolskim vprašanjem, težišče delovanja pa so slej ko prej vprašanja naše narodne skupnosti na Koroškem. Šolski in gospodarski krožek sta nudila študentom globlji vpogled v problematiko manjšinskega šolstva in gospodarstva. Zanimive rezultate tega krožka so podali študentje že dvakrat na kulturnih dneh. Kulturni krožek pa je v klubu velikega vzgojnega in izobraževalnega pomena. Poleg tega, da na razne načine predstavlja na klubskih večerih slovensko kulturo, tudi sam literarno ustvarja. Tudi najmlajši člani kažejo veliko zanimanje za delo v tem krožku, ker je zelo poučno, zanimivo in tudi zabavno.

Poleg raznih krožkov imajo v klubu redne petkove sestanke, na katerih obravnavajo najrazličnejša svetovno-politična kot tudi manjšinska vprašanja v Avstriji. S tem da nastopa klub tudi v dunajski javnosti, jo neposredno obvešča o naših vprašanjih in skrbih ter nam tako zagotavlja solidarnostno pomoč s strani nemškogovorečih Avstrijcev.

Vse to klubsko delo pomeni leto za letom zanimiv in pester akcijski program, ki nagovarja slovenskega študenta, ker mu nudi politične informacije, kulturni užitek, veselo sprostitev in družabnost. Tako je bilo tudi na izobraževalnem seminarju v zadnjih poletnih počitnicah. Štiri dni so se študentje posvečali raznim vprašanjem našega slovenskega naroda, gojili šport in družabnost. Zgodovinske in aktualno-politične teme so se koristno dopolnjevale. Če so govorili o „vzrokih in posledicah ideološko-političnih vezi slovenskega narodnega vodstva z avstrofašističnim režimom“ (J. Malle), potem so se dobro zavedali, da imajo te naše negativne zgodovinske izkušnje svojo veljavo tudi še danes: gre za to, da

koč demokratično misleči in narodno zavedni Slovenci odklanjamo sodelovanje z reakcionarnimi silami v avstrijski družbi, ker nam je to le v narodno škodo.

V okviru seminarja se je študentska mladina bavila tudi z gospodarskimi vprašanji, z vprašanji volitev in mladinskega delovanja na Koroškem. Široko je diskutirala klubsko politiko in programe. Ta diskusija pa je bila odboru v veliko pomoč in obogatitev, saj je na podlagi izsledkov te diskusije oblikoval tudi program za zimski semester. Kljub (ali zaradi?) samokritični oceni klubskega delovanja so vse diskusije potekale v izrednem prijateljskem in solidarnostnem vzdušju, kar je zagotovilo tudi tokratnemu seminarju uspešen potek.

Pomembna je bila tudi udeležba raznih gostov: poleg zastopnikov mladine s Koroškega in iz Slovenije so se našim študentom pridružili še prijatelji iz Trsta in iz Bosne (zastopnik Zveze socialistične mladine Jugoslavije). V prisrčnem vzdušju si je mladina izmenjala različne izkušnje pri svojem delu ter izpričala bratsko povezanost slovenske mladine v Avstriji, Italiji in Jugoslaviji.

Seminar je zaključil mladinski kulturni večer, na katerem so dunajski študentje najavili svoj vstop v delovno akcijo za izgraditev kulturnega doma v Šentvidu. In res — tudi študentje so znali zgrabiti za orodje, medtem ko so klubašinke spretno sukale kuhalnice. Naši študentje pa gradijo tudi na Dunaju, kjer si sami urejujejo lepe klubske prostore. Tako tudi tam raste spomenik solidarnosti naše slovenske mladine.

Vedeti je treba, da je to delo za nas Slovence izrednega pomena. Mladi izobraženci, ki so narodno zavedni, delovni, ki poznajo socialni čut in odgovornost, bodo mogli najbolj koristiti naši narodni skupnosti v Avstriji. Ob trudu dunajskih študentov smo torej polni upanja.

Ž. F.

Mladina vsega sveta se je zbrala na festivalu v Havani — med udeleženci tudi slovenska mladina iz Koroške

Z združenimi močmi v novo desetletje

Spet stojimo na pragu novega leta, torej na prelomnici časa, ko obračunavamo s pravkar preteklim, hkrati pa se že oziramo v prihodnost. Z vidika naše centralne kulturne organizacije — Slovenske prosvetne zveze — to pomeni pregled naše kulturne bere v minulem letu, ki pa v tem primeru ni bilo navadno delovno obdobje, saj smo v letu 1978 praznovali sedemdesetletnico naše prosvetne centrale in je osrednje kulturno dogajanje bilo posvečeno temu jubileju. Tako z letom 1979 stopamo tudi v novo desetletje našega kulturnega prizadevanja, ki nam vsem nalaga odgovornost, da ohranimo to, kar imamo in tudi skušamo razširiti naš kulturno-politični vpliv.

Naj ob tej priložnosti najprej postavimo vprašanje, ali smo dosegli cilj, ki smo si ga zastavili v začetku minulega leta, torej za jubilejno leto SPZ? Jasnega odgovora tu gotovo ni možno dati, ker v kulturi ni meje navzgor, pri nas na Koroškem pa je kulturno-prosvetno delo tesno povezano z borbo za naš narodni obstoj. Vseeno pa mislimo, da smo z jubilejnim letom Slovenske prosvetne zveze lahko zadovoljni, čeprav gotovo nismo dosegli vsega, kar smo želeli. Glavni vzrok za to so gotovo razmere, v katerih naša organizacija deluje, namreč, da ni priznana kot enakopravni faktor napram drugim kulturnim ustanovam v deželi in je zato zastavljena na vseh ravneh.

Kakor že rečeno, je naše delo boj za obstanek. Takega boja pa ne gre primerjati z normalnim razvojem kulturnega dela. K temu pridejo še šovinistični elementi, ki so glavna ovira za naš normalni kulturni razvoj. Ti dejavniki lahko nemoteno delujejo proti nam, čeprav bi po zakonu morali biti prepovedani. Bridko spoznanje pa je tudi, da je dobila Slovenska prosvetna zveza ob svojem jubileju s strani dežele in države le bolj skromne podpore in smo zato bili pri akcijah bolj ali

manj prepuščeni lastni zmogljivosti. Pri tem pa se je spet pokazala močna volja našega človeka, ki je za obstoj kulturne dejavnosti pripravljen doprinesati velike žrtve. Tu seveda ne smemo prezreti vsestranske podpore s strani ustanov in posameznikov iz vrst matičnega naroda.

Kljub vsemu nakazanemu vendarle lahko zabeležimo, da je bilo jubilejno leto Slovenske prosvetne zveze razmeroma uspešno. Mislimo, da je prav, če si še enkrat na kratko priključimo v spomin glavne akcije, posvečene jubileju SPZ.

Z jubilejem smo pričeli z izdajo Koroškega koledarja skupno s knjižnim darom za leto 1978. Da je bilo v koledarju dosti zapisanega o 70-letnici SPZ, je razumljivo. Razveseljivo je dejstvo, da je bil koledar najobsežnejši v dobi tridesetletnega izhajanja. Pomembno je tudi to, da je uspelo povišati njegovo naklado in tako spraviti še več slovenskih knjig med naše rojake. Spodbudne pa so bile tudi ocene, ki so prav naš Koroški koledar postavljale za zgled založnikom tovrstnih edicij. Za svoj jubilej je SPZ od „Aule slovenice“ odkupila in razširila stenski koledar z reprodukcijami slikarja Toneta Kralja. Znano je, da je SPZ za svoj jubilej izdala posebno značko, delo akademskega kiparja Boža Pengova, ki je izdelal tudi veliko in malo bronasto plaketo. S temi plaketami je SPZ odlikovala sodelujoče na jubilejni proslavi in ustanove ter osebnosti, ki imajo posebne zasluge za razvoj naše kulturne dejavnosti.

Razumljivo je, da je glavna pozornost veljala pripravi in organizaciji jubilejne proslave, ki je bila 16. aprila v Mestnem gledališču v Celovcu. Namen te prireditve je bil, predstaviti čim bolj široko dejavnost Slovenske prosvetne zveze oziroma krajevnih prosvetnih društev in posameznikov. To je tudi v polni meri uspelo — seveda le s pomočjo sodobnih gledališko-tehničnih prijemov ter spretnih režijskih za-

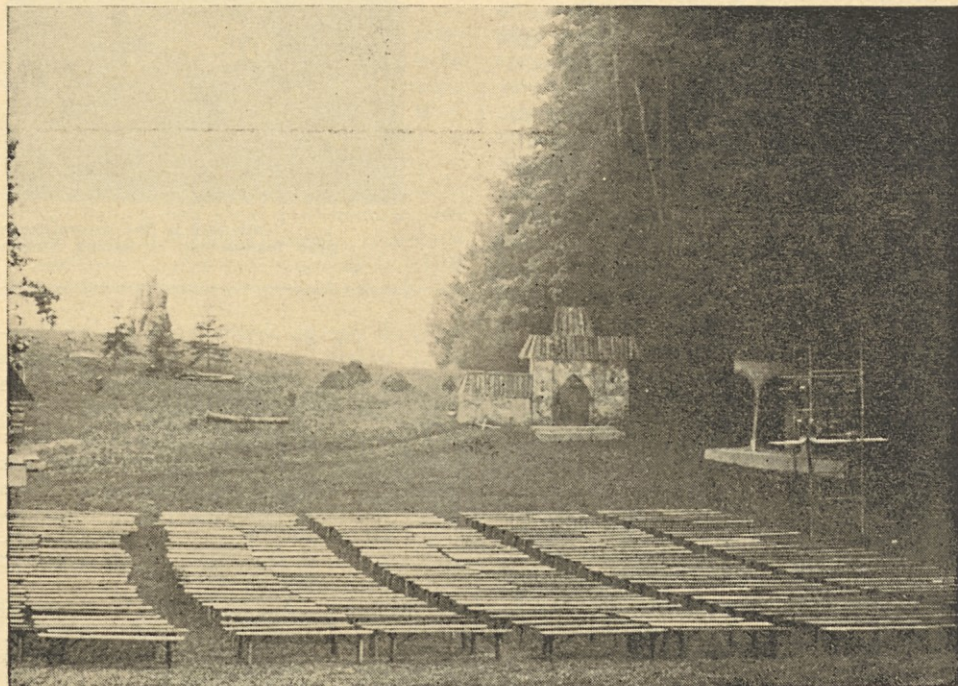
snove. Tako je v pičlih treh urah šlo prek odra nad štirideset pevskih in tamburaških zborov, folklornih skupin, inštrumentalnih ansamblov in posameznikov, skupaj nad sedemsto sodelujočih. Že ta podatek potrjuje dejstvo, da je bil to največji prikaz slovenske kulturne dejavnosti v zgodovini Slovenske prosvetne zveze. Posebno razveseljiv pa je bil pogled na številne mlade skupine, ki so na tej proslavi sodelovale in tako utrdile upanje, da ima razvoj slovenske kulture v Rožu, Zilji in Podjuni še perspektive.

Druga osrednja prireditev v okviru jubileja SPZ je bila uprizoritev Prežih-Mikelnovih „Samorastnikov“. Tudi v tem oziru je bil brez dvoma storjen korak naprej, ki je v naši igralski dejavnosti gotovo pomenil prelomnico v smer sodobnih gledaliških prijemov uprizarjanja odrskih del na prostem. S tem je bila dana tudi pobuda za nadaljnje tovrstne uprizoritve oziroma za stalne poletne igre, kar naravnost ponuja idealni prireditveni prostor, na katerem so Prežihovi „Samo-

rastniki“ tudi na Koroškem doživeli krstno predstavo.

Zaključek proslav v okviru jubileja Slovenske prosvetne zveze je bil koncert v Kongresni hiši v Beljaku, kjer je bil prikazan dobršen del slovenske glasbene in folklorne kulture, namenjen našim rojakom v Zgornjem Rožu in Zilji, prebivalcem Beljaka ter gostom iz obmejnih krajev Slovenije in Italije. Ob koncu tega pregleda dejavnosti v okviru sedemdesetletnega jubileja SPZ pa je treba omeniti še pričujoči Koroški koledar, ki je po obsegu enak prejšnjemu, ki je bil posebej posvečen našemu jubileju. Tudi to pomeni porast na založniškem področju Slovenske prosvetne zveze odnosno razširitev kroga sodelavcev.

Oris osrednjih proslav ob jubileju SPZ pa nikakor ne predstavlja vse naše kulturne dejavnosti. Prosvetaši krajevnih prosvetnih društev tudi v lastnem okolišu razvijajo svojo pevsko, odrsko in drugo kulturo, ki je bila v letu našega jubileja prav tako močno razgibana. S tem pa je

Harmonično v okolje postavljeno prizorišče koroških Samorastnikov

bil tudi izražen živ kontakt med krajevnimi društvi ter prosvetno centralo, ki po svojih močeh pomaga usmerjati kulturno delo na podeželju. Tu seveda ni možno naštevati posameznih društvenih prirediteljev. Vendar naj med drugim opozorimo na poročilo o delovanju SPD „Zarja“ v Železni Kapli, ki je prav v tem letu izvedlo izredno veliko število kulturnih prireditev in akcij. Nič drugače ni bilo v Šentvidu v Podjuni, na Radišah, v Pliberku in še drugje. Skratka, po vsem našem ozemlju so se vrstile številne prireditve, ki so bile odraz našega poziva, da tudi na ta način opozorimo na našo prisotnost v deželi.

Med novimi pobudami ne moremo mimo pričetka delovanja glasbene šole v Pliberku, kjer so v pretekli pomladi učenci starem pokazali, kaj so se v zimskem času naučili. Tudi za to dejavnost Slovenska prosvetna zveza s strani uradnih forumov ni bila deležna nikakršne podpore, dasiravno je pristojnim oblastem poslala primerno prošnjo. Kljub temu je v Pliberku okoli štirideset otrok vadilo na različnih inštrumentih in so z novim šolskim letom spet pričeli obiskovati glasbeni pouk. Spričo velikega odmeva v Pliberku bo SPZ skušala glasbeno šolo razširiti še na druge kraje, kjer tako zanimanje obstoja.

Ko beležimo pomembne kulturne dogodke ob jubileju SPZ, vsekakor ne moremo mimo tega, da so na Radišah pričeli in takorekoč že dogradili svoj kulturni dom. Isto so storili tudi v Šentprimožu v Podjuni, kjer je ob pomoči mednarodne mladinske delovne akcije v kratkem času nastal nov slovenski kulturno-gospodarski center. V obeh primerih so prosvetašidomačini z udarniškim delom prispevali mnogo k temu, da je danes situacija v omenjenih krajih tako razveseljiva, da se tamkajšnjim društvom končno obeta normalen razvoj njihove kulturne ustvarjalnosti.

Vse nakazano pa nam nalaga nove dolžnosti, da v bodoče še bolj odločno primemo za delo in pomagamo krajevnim društvom, da bodo pod strokovnim mentorstvom lahko dosegla nove napredke. Pri tem bo ena izmed poglavitnih nalog

ta, da bomo še in še vlagali moči v šolanje kadrov, ki bodo sposobni samostojno voditi in razvijati kulturne koncepte. Tu predvsem mislimo na šolanje mladih zborovodij, režiserjev in drugih animatorjev.

Slejkoprej mora biti naša skrb posvečena naši predšolski in šolski mladini. Prijave k dvojezičnemu pouku morajo biti naša primarna skrb, kajti če bo naše kulturno delo pričelo odmirati pri mladini, bo naša bodočnost zaskrbljujoča. Tu moramo z združenimi močmi na delo vsi, ne glede na to, kateri ideološko usmerjeni skupini posameznik pripada. Na tem področju ni in ne more biti nobenih tekmo-

Leta 1978 je SPZ organizirala prvo tekmovanje za bralne značke

vanj ali slepega rivalstva; tu gre za ohranitev našega narodnega telesa, kateremu tudi na drugi strani stoji nasproti en sam sovražnik, ki mu želi hiter razpad.

Če bomo znali zajezi upadanje prijav k dvojezičnemu pouku, potem bomo kos tudi vsem ostalim nalogam, bomo lahko delovali spodbudno tako na posameznika kakor na druge kulturne organizacije. Potem bo naša prihodnost lepša in tudi naši prihodnji jubileji še bolj slovesni.

Andrej Kokot

Delo z mladino

Ko je jeseni 1977 kulturno društvo v Ločah začelo s pripravami za ustanovitev tamburaškega zbora, je bilo slišati dosti posmehljivih glasov, ki so povpraševali: »Ja, kje pa mislite dobiti mladino, ki bo igrala na ta instrumenti?« Kljub temu je bil odziv na povabilo, ki smo ga poslali za prvo vajo, presenetljiv. Upali smo, da se bo našemu povabilu odzvalo vsaj deset otrok, pa jih je bilo kar 17. Za drugo vajo je že zmanjkalo instrumentov, ker nas je bilo že 24, na tretji vaji pa smo pozdravili spet 4 nove člane. Po enem letu obstoja šteje naš tamburaški ansambel 26 članov in z veseljem lahko ugotavljamo, da so naše tedenske vaje polno obiskane. V skupini igra 8 šolarjev, ki obiskujejo ljudsko šolo, 12 naših tamburašev obiskuje gimnazijo ali glavno šolo, drugi člani pa so že starejši.

Ta kratek oris začetnih poizkusov tamburaškega zbora iz Loč naj pokaže, kako lahko je pridobiti mladino; kako mladina naravnost sama sili v organizacije, ki ji nudijo izvenšolsko izobrazbo. Kako si predvsem naša mladina želi delovanje v organizacijah in društvih, ki ji nudijo tisto, česar od šole nima pričakovati: enakopravnost materinega jezika, občevanje v materinem jeziku s sovrstniki, obiske slovenskih prireditev in sodelovanje na

teh prireditvah, spoznavanje krajev, vasi in dolin, ki so šolarjem znani samo po zemljevidu.

Srečni pa so predvsem tudi starši, saj imajo zagotovilo, da je njihov otrok v vrstah društva, ki ima za cilj ohranitev slovenskega življa na Koroškem.

Delo z mladino je delo idealista za narod, saj je mladina naše upanje. Kot so ustanovitelj Slovenskega atletskega kluba, kot prvi trener našega nogometnega moštva lahko ugotovim, da je tudi ta športna ustanova postala steber našega naroda. Pomislimo samo, koliko zakonskih zvez je bilo sklenjenih na podlagi poznanstev, ki so se začela v športnem klubu, ali v pevskem zboru in igralski skupini, ali v mladinski organizaciji.

Brez dvoma igrajo mladinske organizacije veliko vlogo tudi pri izvenšolski izobrazbi. V svojih klubih se mladina privaja organiziranemu delu in potem to znanje ponese na podeželje, v naša kulturna društva, ki so najvažnejše celice naše narodne dejavnosti.

Zato je tako važno, da naši učitelji spoznajo, da niso samo uradniki, da njihova naloga ni končana, ko zapustijo šolsko poslopje. Slovenskega učitelja čaka naša mladina tudi v domačem kulturnem društvu!

Joško Wrolich

Mlade tamburaše SPD „Jepa-Baško jezero“ vodi Erika Wrolich

Kulturni dom Danica

Slovenska prosvetna društva spadajo že vsa leta med najbolj merodajne činitelje za narodnostno ohranitev Slovencev na južnem Koroškem. Kjer je bilo močno društvo, tam se je ohranila tudi narodnost. Zato so v nacistični dobi tudi takoj segli po voditeljih teh lokalnih organizacij, ker so se zavedali, da so tam korenine. V teku časa so se okoli aktivnih krajevnih društev razvila kulturna središča.

Skoraj vsa koroška slovenska društva imajo pevske zборе, nekatera celo otroške, ter igrajo bolj ali manj zahtevne ljudske igre. Nekatera gojijo tudi folkloro. K tem tradicionalnim udejstvovanjem pa pridejo še manj pogosta področja, kot so tamburaške in lutkovne skupine. Tudi izobraževanje z raznimi tečaji ter zabava s športnimi, plesnimi in podobnimi prireditvami spadajo v okvir društev. Mnogo naših ljudi na svojem delovnem mestu nima možnosti posluževati se svojega materinega jezika, zato postajajo shajanja v okviru društev vedno večja potreba ter predpogoj za narodno ohranitev.

Prosveta se je v glavnem odvijala v gostilniških in privatnih prostorih ter navadno ni imela prave možnosti za razcvit. Iz teh razlogov je postala vedno večja potreba po kulturnih domovih, ki naj bi zajeli posamezne večje okoliše ter postali tako pravi kulturno-politični centri.

Koroški Slovenci smo se zmeraj branili proti vsaki nasilni načrti centralizaciji, n. pr. proti združitvi občin, ali vključitvi naših učencev v centralne šole, ker je to zmeraj pomenilo rušenje zakoreninjenih kulturnih enot ter raznarodovanje našega človeka. Najbolje smo se ohranili tam, kjer so se v teku časa na podlagi aktivnih društev čisto naravno razvila manjša kulturna središča. Tam zajamemo tudi fiste-ga človeka, ki se sicer narodnostno noče več opredeliti in ga hkrati s tem držimo. Zato naj postane naš skupen interes izgraditi ta manjša naravno nastala središča.

Med take manjše centre spada tudi Šentprimož v Podjuni, kjer je začelo graditi SPD „Danica“ svoj kulturni dom. Območje, ki ga zajame „Danica“, je v prvi vrsti identično s faro Šentvid v Podjuni. Vendar seže „Danica“ daleč preko

teh meja, tako da lahko štejemo k njenemu vplivnemu področju tudi občine Škočijan, Žitara vas, Galicija in Dobrla vas. Če gledamo tako, je Šentprimož kulturno središče zgornje Podjune.

Do zamisli o gradnji kulturnega doma v Šentprimožu ni prišlo le slučajno. Porodila se je iz potrebe. Poglejmo malo nazaj v društveno zgodovino.

Slovensko prosvetno društvo „Danica“ deluje že nad 60 let v okolici Šentvida v Podjuni. Iz prvotnega izobraževalnega društva sta kmalu stopila v ospredje pevski zbor in igralska skupina. Samo za časa druge svetovne vojne je društvo prisiljeno utihnilo. Po barbarskem razdejanju vsega društvenega imetja so se prosvetaši kmalu spet zbrali. Društvo je znova zaživelo ter spadalo potem vsa leta med zelo marljiva.

Tudi danes je „Danica“ enako delavna. V njenih vrstah se aktivno udeležujejo zastopniki vseh starosti in vseh stanov. V bistvu se delovanje odvija v petih sekcijah: v otroški, mladinski in odrski skupini, v vokalno-instrumentalnem ansamblu Trio Korotan ter v mešanem pevskem zboru Danica.

Otroška in mladinska skupina prirejata razne manjše nastope, kot so to materski dan, miklavževanje, otroški pust itd. Igralci se naučijo letno vsaj eno igrano, s katero potem gostujejo po južni Koroški. Težišče društvenega delovanja pa je na pevskem področju. Zbor in trio sta prodrla v zadnjih letih tudi preko regionalnih mej. Tako ima zbor prijateljske stike s pevskimi društvi na Gradiščanskem, Zgornjem Avstrijskem, v Jugoslaviji, Italiji in Nemčiji. V vseh omenjenih deželah je „Danica“ že večkrat gostovala.

Ob nastopih za domačine imata zbor in trio zlasti poleti tudi koncerte in koroške večere za turiste, ki pridejo na dopust v okolico Klopinskega jezera. Vokalno-instrumentalni ansambel Trio Korotan s pevci pa je sodeloval že večkrat tudi na mednarodnih prireditvah. Njegova najdaljša turneja doslej je bila po Kanadi in v Združenih državah Amerike.

Bratska pomoč — mladinska delovna brigada iz Slovenije

V letu 1977 je društvo povprečno enkrat na teden ali kako prireditve organiziralo ali kje sodelovalo, da o vajah in sejah sploh ne govorimo.

Pri vsej tej razgibanosti pa je naletelo društvo vedno spet na isto težavo, da ni imelo lastnih društvenih prostorov. Nastope v domačem kraju je bilo prisiljeno imeti v gostilniških prostorih pri Voglu v Šentprimožu, ki nikakor niso pripravljeni za pravo prosvetno udejstvovanje. Štiridesetčlanski pevski zbor je moral vsa zadnja leta vaditi v majhni sobi v župnišču. Vse ostale skupine pa so bile prisiljene, da so se shajale večinoma pri privatnikih.

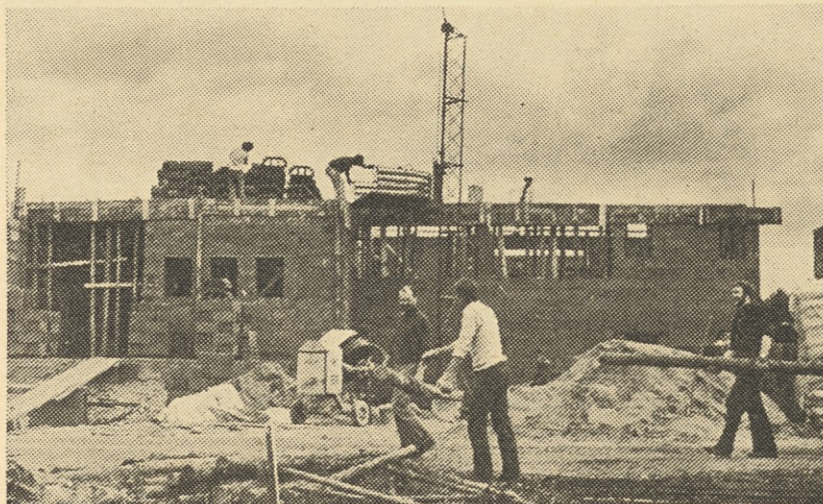
V času svojega dosedanjega delovanja je društvo gotovo dosti prispevalo k podvigu splošne kulture in še posebej k ohranitvi in spoštovanju materinega jezika. Da bi moglo tudi v bodoče delovati v enaki meri, so potrebni razni predpogoji. Mednje spadajo tudi času primerni prostori za shode, vaje in prireditve. Želja po gradnji lastnih društvenih prostorov je že stara. Zato smo se odločili, kljub velikemu finančnemu riziku, da jo uresničimo.

Posojilnica Dobrla vas nam je dala na razpolago parcelo v Šentprimožu. S tem je bil napravljen važen korak k realizaciji. Dipl. inž. Bavdež je napravil načrt za kulturni dom. Sedaj smo se obrnili s prošnjami za finančno pomoč na javnost in privatnike po vsem svetu.

Lokalna organizacija Zveze slovenske mladine iz Škocijana, ki je bila že vseskozi povezana z društvom, nam je priskočila zelo učinkovito na pomoč. Skupno z Zvezo socialistične mladine Slovenije je organizirala delovno brigado. Tako je prišlo po dolгих letih septembra 1978 spet do mladinske delovne akcije. „Delovna akcija Danica“ — to niso prazne besede, marveč podpora slovenskemu društvu na terenu. Petnajst mladih ljudi je prišlo na pomoč društvu, ki hoče ustvariti boljše pogoje za nadaljnjo ohranitev slovenskega naroda v zgornjem predelu Podjune.

Do jeseni se je posrečilo postaviti stavbo v surovem. Že stoji sredi Šentprimoža, kot viden dokaz naše življenjske volje in pripravljenosti naših prijateljev, pomagati nam, da bi preživeli tam, od koder prihajamo. Veliko bo še treba truda, veliko odpovedi, prostega časa in darov s strani dobrotnikov, da bomo mogli govoriti o „domu“. Še več pa bo treba tistih, ki bodo tej hiši dali življenje s svojim ustvarjanjem na kulturnem polju.

Stanko Wakounig

Z združenimi
močmi
smo prijeli
za delo

Novi kulturni dom bo SPD „Danica“ napolnila z bogatim kulturno-prosvetnim delom

Kulturni in zadružni dom na Radišah

Farovski hlev

Stari, razpadajoči farovski hlev v zadnjih letih ni bil več ravno okras Radiš, idilične vasice na okoli 750 m visoki planoti vzhodnih Gur. Že nad petdeset let skedenj, hlev ter vsi stranski prostori niso več služili svoji namembni kot gospodarsko poslopje kmetije radiških župnikov.

Ko je leta 1877 tedanji župnik Anton Trobeš dal laškimi zidarjem po požaru nanovo zgraditi skedenj in hlev, je to storil zato, da bi iz farovškega posestva ustvaril vzorno kmetijo, ob kateri bi se domači kmetje lahko učili umnega in naprednega gospodarjenja. To težnjo naj bi pozneje še podpirali izobraževalni tečaji in predavanja Katoliškega izobraževalnega društva, ki ga je leta 1904 ustanovil domačin Valentin Lackner.

Toda časi so se zelo hitro spremenili. Duhovniki se niso mogli več v toliki meri posvečati gospodarjenju, pa tudi potreba po tem je odpadla. Po prvi svetovni vojni se je farovski hlev izpraznil. Skedenj je služil sosedom, da so v njem shranjevali seno, orodje, vozove in stroje. Za vzdrževanje objekta pa nihče ni nič več storil.

Prosvetno društvo v težkih okoliščinah

V težkih razmerah je vsa leta od svoje ustanovitve naprej životarilo domače prosvetno in kulturno društvo, ki se je že pred drugo svetovno vojno preimenovalo v Slovensko prosvetno društvo „Radiše“ ter praznuje letos 75-letnico svojega obstoja. S svojimi izobraževalnimi tečaji, predavanji, pevskimi vajami, zborovskimi in tamburaškimi nastopi, igrami ter drugimi kulturnimi ali zabavnimi prireditvami se je vsa leta preseljevalo iz gostilne v mežnarijo, od tam v nekdanjo oskrbniško hišo župnijskega posestva, tako imenovano majerijo, v zasebne hiše, pa tudi na prosto.

Tik pred vojno pa je Slovensko prosvetno društvo našlo svoje zavetišče v praznem in zapuščenem farovškem hlevu. Društveniki so prostor pobelili, na zahodnem koncu hleva uredili zasilni oder, pred odrom postavili klopi ter to improvizirano dvorano opremili z razsvetljavo in najpotrebnejšimi praktičnimi. Tako nastali provizorij je nad štirideset let služil svojemu namenu. Radišani so ta prostor, v katerem se je odvijala domača kultura in prosveta, sramežljivo nazivali „dvorana pri cerkvi“. In četudi so obiskovalci prireditve zaradi pomanjkanja prostora večkrat morali posedati tudi po koritih, ki so nekoč služila krmljenju govedi, so vendarle našli tukaj mnogo biserov iz zakladnice slovenske podeželske kulture. Ta prostor je bil kraj, v katerem se je po zadnji vojni odvijalo vse slovensko kulturno-prosvetno ter narodnopolitično življenje na Radišah. Veliko število prireditvev je bilo v tem mračnem in zatohlem prostoru, mnogo, mnogo ljudi je prestopilo prag starih majavih hlevskih vrat in nešteto ur so domači prosvetni delavci ob vajah in pri nastopih prebili na deskah zasilnega odra.

Z ozirom na vsa ta dejstva se ne moremo čuditi, da se je narodno zavednih Radišanov v zadnjih letih, ko so se širile vesti o prodaji starega farovškega hleva, začel polaščati nemir. Še večja je bila skrb, ko se je zvedelo, da se za objekt zanimajo zasebniki, ki so pod močnim vplivom nemško-nacionalnih organizacij na Koroškem. Pretila je nevarnost, da slovensko prosvetno društvo izgubi še ta borni kotiček, v katerem se je le kolikor toliko svobodno moglo razvijati in izživljati.

Ustanovitev Posojilnice Radiše

Po naključju je ravno v času, ko so se širile take in podobne vesti, prišel na Radiše poslevoedeči podpredsednik Zveze slo-

venskih zadrug dr. Mirt Zwitter z razveseljivo novico, da je zvezno ministrstvo za finance dvajset let potem, ko so Radišani vložili tozadevno prošnjo, le dovolilo ustanovitev krajevne posojilnice in zadruge. Zbral je okrog sebe nekaj narodnozavednih gospodarjev, ki so za nedeljo 20. januarja 1974 sklicali ustanovni občni zbor. Ustanovili so Posojilnico Radiše r. z. z n. j., katere predsednik je postal Janko Woschitz, pd. Rokovnik v Zgornjih Rutah. Na zborovanju je dr. Mirt Zwitter v spretneem govoru razlagal domačinom pomen domače posojilnice in zadruge ter skušal ljudem odvzeti nezaupljivost ali malodušje.

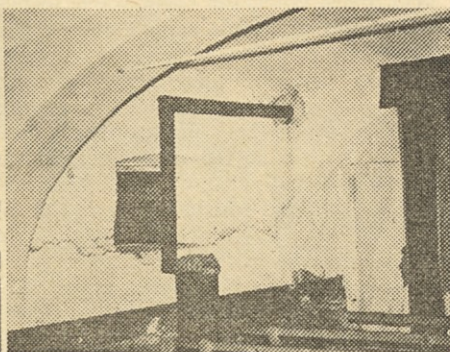
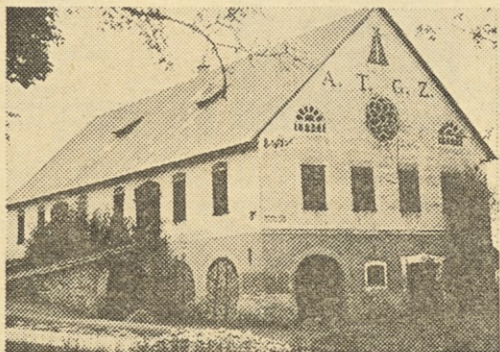
Za Posojilnico Radiše je bil že začetek izredno težak in tudi bodočnost ne bo lahka. Vse, kar je povezano s prodajo, z nakupovanjem in denarnim prometom na splošno, je usmerjeno v mesto Celovec, ki se nahaja v neposredni bližini. Pred dvajsetimi leti bi bili za zadruzo na Radišah neprimerno boljši pogoji. Zelo verjetno je, da je oblast po dvajsetih letih privolila v ustanovitev denarnega in blagovnega zavoda tudi le zato, ker ni več verovala v njegovo življenjsko moč. Tega so se Radišani že ob ustanovitvi Posojilnice Radiše zavedali. Vedeli so tudi, da bo treba premostiti mnogo zaprek in težav, preden bo obratovanje uspešno steklo. Sklenili pa so, da bodo z ozirom na to, da bi podprli najprej svoj obrat, katerega izkupički ne bodo tekli v neznane kanale, temveč bodo koristili narodni skupnosti, v začetku sprejeli nase tudi nevšečnosti in neugodja.

Za take načrte pa je najprej bilo treba rešiti vprašanje prostorov. Kot nalašč se je ponujal za to farovski hlev. Predsednik in nekateri odborniki novoustanovljene posojilnice so se nemudoma začeli pogajati s škofijskim ordinariatom in domačim župnikom. Po zaslugi župnika Ludvika Janka, ki je bil vsa leta zelo naklonjen radiškim prosvetašem, saj isti pojejo tudi v cerkvenem zboru, je slednjič le prišlo do prodaje, oziroma nakupa farovškega skednja. Posojilnica Radiše je kupila kompleks in nekaj zemljišča po razmeroma ugodni ceni; morala pa se je zavezati, da bo v primeru preureditve izgradila posebne prostore za cerkev in jih ji brezplačno prepustila.

Gradnja kulturnega in zadrúžnega doma

Že ob nakupu je bilo bolj ali manj jasno, da se farovski hlev ne sme podreti. Celotni kompleks pa bi bil za potrebe posojilnice in zadruge prevelik. Slovensko prosvetno društvo je bilo že davno potrebno prostorov, ki bi bili dostojni za kulturo in prosveto. Dr. Mirt Zwitter je zato dal izdelati načrt za preureditev starega farovškega skednja v kulturni in zadrúžni dom. Odbor Posojilnice Radiše je predložene načrte odobril in jih predložil gradbeni oblasti na občinskem uradu v Žrelcu.

V poznih jesenskih dneh 1975 so narodno zavedni radiški možje in fantje prijeli za delo. Ob večernih urah, potem ko so končali delo doma na svojih kmeti-

Stari farovški hlev (levo), v katerem je bila do leta 1976 „prosvetna dvorana“ (desno)

jah ali so se vrnili iz Celovca s svojih delovnih mest, so prijeli za krampe in lopate ter začeli spravljati iz starega skednja vso nesnago, razbijati stare oboke, spravljati kamenje iz poslopja ter še uporabno opeko očistiti ometa. Veliko je bilo truda in grdo delo je bilo treba opraviti, preden je bilo vse pripravljeno, da so se zidarji mogli lotiti svojega posla. Pa tudi groba in težaška zidarska dela, katera so

Dr. Mirt Zwitter
je bil
pobudnik in
gonilna sila
pri delu za
novi Kulturni
in zadružni
dom na Radišah

se pričela spomladi 1976, so opravili Radišani sami. Okroglih 2500 ur so prosto-voljno in brezplačno delali za svoj kulturni in zadružni dom. Nato je delo prevzelo gradbeno podjetje, ki je po dveh letih gradnje končalo zidarska dela. A tudi ostrešje je moralo biti delno spremenjeno in streha nanovo krita. Pri tem Radišani niso pomagali le s svojimi pridnimi rokami, temveč tudi z radodarnostjo: v svojih gozdovih so nasekali les ter ga dali na razpolago, pa tudi z denarjem niso bili skopi, ko je bilo treba pomagati.

Požrtvovalnost posameznikov

Vsa dobra volja, vsa radodarnost in požrtvovalnost pa bi bila zaman, ako se tega projekta ne bi z vso skrbnostjo in odgovornostjo oprijele nekatere posamezne osebe. Dr. Mirt Zwitter je bil pravzaprav tisti, ki je delo zagnal. Vedno spet je prihajal na Radiše, se pozanimal, kako delo napreduje, skrbel za to, da gradnja ni prišla v zastoj ter domačine spodbujal in jim dajal upanje, da bodo zmogli dela privesti tudi do zaključka; o tem, da je cela stvar pogosto tudi njega močno skrbela in da morda včasih sam ni prav vedel, kako bo šlo naprej, pa je rajši molčal. V Celovcu je poskrbel, da je radiška posojilnica dobila potrebna posojila, saj se sa-

mo z lepimi besedami in dobro voljo tak narodni dom ne da postaviti.

Glavno skrb, največjo odgovornost in težo dela pa je pri zadevi nosil Janko Woschitz. Težko delo na strminah Rokovnikove kmetije v Zgornjih Rutah mu pravzaprav ne dovoljuje, da bi se posvečal še drugim poslom. Kljub temu pa je zaupanje, ki mu je bilo izkazano s tem, da je bil izvoljen za predsednika Posojilnice Radiše, vzel kot naročilo in poslanstvo. Oprijel se je dela in ni popustil, dokler dom ni bil dograjen. Hodil je po hišah in vabil ljudi, da bi prišli pomagat pri delu in tudi sam je hodil delat. Vozil se je v Celovec, hodil od pisarne do pisarne ter pri oblasteh in uradih urejeval vse tisto, kar pač mora biti; obiskoval je podjetja na Koroškem in v Sloveniji, sprejemal ponudbe za dela in material ter iskal najugodnejše pogoje za dobavo gradiva, oken, vrat, inštalacije, podov itd. itd. In če delavci pri gradnji niso več vedeli naprej, so tudi oni skočili ponj; pustiti je moral delo doma in se posvetiti gradbenemu vodstvu. Nihče ga ni nikoli vprašal, koliko časa in denarja je pri vsem tem potratil, koliko kilometrov je prevozil in koliko razočaran je doživel. Pa tudi oddolžiti se mu nihče ne bo mogel.

Brez dvoma so se pri gradnji delale tudi napake. Toda napake se morejo pripeti le tam, kjer se nekaj dela. Popolnoma

Janko Woschitz,
pd. Rokovnik
v Zgornjih
Rutah:
na njegovih
ramenih
je ležalo
glavno breme
dela in skrbi

zgrešeno bi bilo, ako sedaj ne bi videli mogočnega in prelepega radiškega kulturnega in zadružnega doma, temveč bi iskali v njem razpoke, odvečne vogale ali druge pomanjkljivosti.

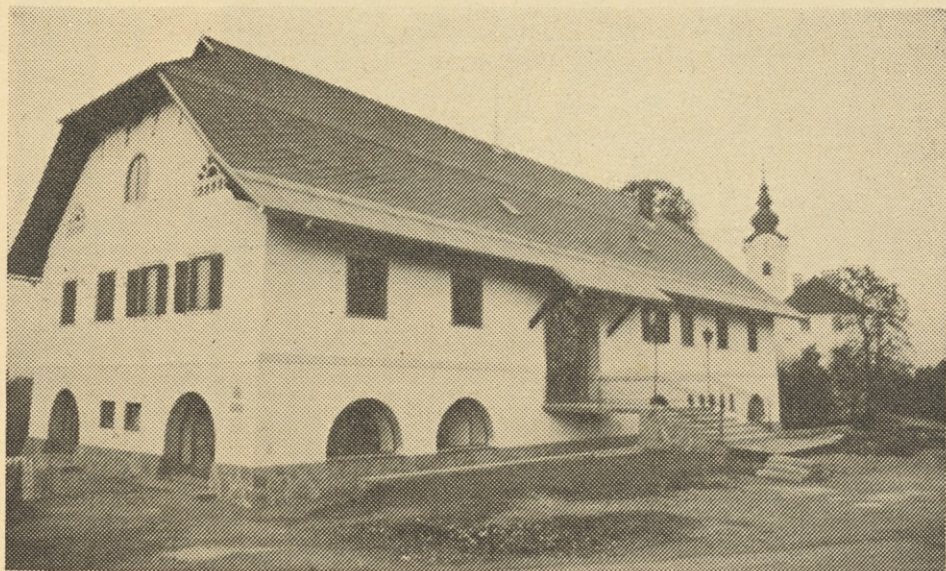
Pomoč so Radišani prejeli tudi od zunaj. Izdatne so bile podpore s strani republike Avstrije, SR Slovenije in mesta Maribor. Po svojih močeh pa so podprla

narodni dom na Radišah tudi nekatera podjetja, s tem, da so ponudila posebne ugodnosti pri dobavi materiala ali so dala nekaj stvari na razpolago tudi brezplačno. Povedati pa je tudi treba, da je bilo vseh teh podpor še veliko premalo. Za dokončno notranjo ureditev in opremo bo potrebnih še ogromno sredstev, pa tudi posojila, ki bremenijo celotni kompleks, bo treba čimprej povrniti. Toda Radišani so trdno prepričani, da bodo še dobili nekaj podpore.

Ureditev novega doma

Novi kulturni in zadružni dom na Radišah je lep, prostoren in funkcionalen. Arhitektonsko gledano se čudovito prilagaja kraju, na katerem stoji in njegovi okolici. S farno cerkvijo, farovžem in mežnarijo tvori nekak gradbeni ansambel na nekoliko vzvišenem predelu vasi Radiše. To skupnost moti edinole še razpadajoča oskrbniška hiša. Fasada doma ima ohranjene nekatere karakteristične elemente nekdanjega farovškega skednja; ravno ti pa so tisti, ki dajejo zunanosti hiše neko privlačnost in toplino. V pritličju je na vzhodni strani prostor z lastnim vhodom, vežo in straniščem. Ta del

je v cerkveni lasti. Spredaj, levo od vhoda, je poslovni prostor radiške posojilnice in zadruge. Za njim je skladišče in prodajni prostor. Posebna kamrica je predvidena za hladilišče. V sredini pritličja je klubski prostor, ki bo služil klubski dejavnosti, sestankom in zborovanjem Slovenskega prosvetnega društva „Radiše“. Pretežni del prvega nadstropja zavzema dvorana z odrom na vzhodni strani. Dvorana je razmeroma velika in je pri vsaki prireditvi ne bo moč napolniti. Zato je v sredini pregrajena s premično steno. Zadnja polovica dvorane se bo tako lahko koristila tudi za šport (namizni tenis) in podobno. Sicer pa je pričakovati, da bo odslej na Radišah več gostovanj in tako imenovanih centralnih prireditev. Ob odru sta dva manjša prostora, ki bosta služila kot garderoba, ter prostor za šminkanje. Na zahodni strani sta še dva prostora, eden manjši, drugi večji, ki sta namenjena poslovanju posojilnice in zadruge kot pisarna in sejna soba. Na podstrešju je zelo veliko prostora, ki trenutno še ni prav izkoriščen. Služil bo najprej za to, da se bodo tam lahko odlagale kuliše in razna ropotija, pozneje pa bi se tam mogle zgraditi tudi kake spalnice za počitniške kolonije ali kaj podobnega.

Novi dom na Radišah — kamnit simbol življenjske volje in vere v bodočnost našega človeka

Majhne besede — velika dejanja

Iz vsega tega je razvidno, da dom na Radišah ni izgrajen za včeraj in danes, temveč za bodočnost. Celotna koncepcija je taka, da morda trenutno res pri marsikomu vzbuja vprašanje, čemu vse to, pa vendar vzpodbuja k življenju in napredku. Ta kulturni in združni dom je trden dokaz za to, da radiški in koroški Slovenci še verujemo v bodočnost in se nočemo vdati v usodo, ki bi nas narodnostno gledano nemara hotela uničiti. Nočemo se uspavati, pa tudi ne tarnati in tožiti nad resničnimi ali namišljenimi krivicami. Ne velike besede ter bučeče

parole, temveč delo, a vztrajno delo privede končno do uspeha. To tudi ne zbuja nezaupanja in sovraštva pri sosedu, temveč le njegovo tiho občudovanje in spoštovanje.

Take in podobne misli so vodile Radišane in vse tiste, ki so bili udeleženi pri uresničitvi velikih načrtov. V javnosti se ni dosti govorilo, še manj pisalo. Sedaj dom stoji in je ponos Radišanov ter koroških Slovencev. Otvoritvena slovesnost, ki bo maja letos, pa naj opozori široko javnost na to, da na Radišah in na Koroškem še živijo ljudje, ki svojo domovino tudi za bodočnost hočejo ohraniti tako, kakršna je bila v preteklosti.

T. Ogris

Radiški pevci
se že veselijo
svojega
novega doma

Prosvetni jubilej v Pliberku

Letos 20. maja bo Slovensko prosvetno društvo „Edinost“ v Pliberku staro sedemdeset let. Ustanovni shod, kot je razvidno iz knjige zapisnikov občnih zborov in sej, je bil 20. maja 1909 ob 14.30 uri v Mohoričevi hiši v Poštni ulici v Pliberku. Prvi predsednik je bil Jožef Krof, po domače Oserbanov iz Šmarjete, tajnik pa Ignacij Trehtar, po domače Bavhnarjev iz Doba. Takoj po ustanovnem, občnem zboru je bila prva društvena seja, na kateri so obravnavali razne ustanovne težave, hkrati pa tudi že začrtali prvo prireditev. Ta prireditev naj bi bila v obliki zborovanja v Dobu pri Pliberku; obsegala naj bi govor, kratko igro, tamburaški nastop in petje. Na prvi seji so sklenili, da bodo k sodelovanju povabili žvabeške pevce in tamburaše iz Prevalj.

Svoja prvo prireditev, ki je bila 20. junija 1909, so društveniki ocenili takole:

Razne okoliščine so bile krive, da prvo javno zborovanje ni tako uspelo, kot bi moralo. Zaradi nepredvidenih ovir sta odpadla oba govornika, in to g. Hornböck in kaplan Hafner. Po otvoritvenem govoru predsednika Krofa so fantje iz Prevalj zaigrali šaloigro „Nemški ne znajo“, pevci iz Žvabeka so veselo prepevali, tamburaši pa pridno igrali, tako da je bil popoldan vesel in prijeten.

Od ustanovitve do leta 1910 je društvo pripravilo kar deset prireditev, in to igre, poučne tečaje za fante in dekleta, bralne večere in celo streljanje z zračno puško, ki jo je v te namene kupil in posodil društvu g. Hornböck.

Moški pevski zbor SPD „Edinost“ je obhajal 45-letnico obstoja

Po dveh letih, 14. maja 1911, je bil drugi občni zbor, na katerem je bil za predsednika izvoljen Ignac Trehtar. Potem so se vrstile seje in občni zbori, menjavali so se predsedniki, tajniki in odborniki, društvo pa je postajalo iz leta v leto aktivnejše. Toda med vrsticami zapisnikov občnih zborov in sej je vedno spet razbrati tudi probleme, s katerimi so se srečavali društveniki in s katerimi se SPD „Edinost“ srečuje tudi še danes — denarnimi in prostorskimi. Smisel in vsebina društva pa je bila, je in bo ostala vedno ista: ohranjevati, širiti in vzgajati v ljubezni do materinega jezika in lastne kulture.

V letih tja do 1936 je društvo imelo 23 občnih zborov ter 8 izrednih in 100 rednih društvenih sej. Vsako leto so pripravili šest do deset prireditve, pri katerih so poizkušali najti vedno nove in zanimivejše oblike. Tako so se vrstile prireditve od iger in pevskih nastopov preko predavanj in šiviljskih tečajev do raznih veselic, tombol in srečelovov. V teh letih je društvo ustanovilo tudi „čebelico“, svojo majhno hranilnico ter svojo knjižnico.

Na občnem zboru leta 1964 je bil za predsednika izvoljen tov. Lovro Potočnik, ki je bil že prej dolga leta eden izmed najbolj aktivnih društvenikov; najprej je bil odbornik, potem namestnik tajnika, podpredsednik in končno predsednik. V društvu je tedaj že dolga leta deloval tudi moški pevski zbor; vodil ga je tov. Foltej Hartman, ki je pred nedavnim praznoval 50-letnico dirigiranja, zbor sam pa 45-letnico delovanja. Tako posamezniki kot društvo so preživljali težke čase nacizma, ko so bili na dnevnem redu preganjanje, zatiranje, zažiganje društvenih knjig in drugega inventarja. Toda kljub ponižanju in diskriminaciji je bila v društvu trdna volja, ki jim je dajala moč in rezultat vsega tega je letošnji visoki jubilej društva.

Tov. Lovro Potočnik je društvo vodil osem let. Leta 1972 je postal častni predsednik, za predsednika društva pa je bil izvoljen učitelj Joško Koncej. V društvu je bil ta leta najbolj aktiven moški pevski zbor „Edinost“. Gostoval je v skoroda vseh krajih južne Koroške; predstavil se je tudi nemško govorečim poslušalcem izven našega ozemlja; s pesmijo je prepotoval skoraj celo Slovenijo in gost je bil tudi v drugih republikah SFR Jugoslavije. Je nosilec številnih priznanj in plaket. Pa tudi „Oder 73“ je prejel za svoje delo mnogo priznanj in nagrad. Tako sta naš moški pevski zbor in igralska skupina s svojo aktivnostjo in kvaliteto ponesla ime našega društva daleč preko mej domačega kraja.

Ko sem leta 1975 prevzel predsedništvo društva, delo ni bilo posebno težko, pa tudi ne najlažje. Društvo je bilo dobro vpeljeno in v svojem delovanju močno razgibano. Imelo pa je še vedno isti problem, ki je nastal že ob sami ustanovitvi: ne takrat in tudi še danes nima lastnih prostorov. Zato se vedno bolj bavimo z

Ob jubileju moškega pevskega zbora SPD „Edinost“ je zborovodja Foltej Hartman prejel številne čestitke in priznanja

V sodelovanju s SPZ in Glasbeno šolo na Ravnah je pliberško društvo kot prvo na Koroškem omogočilo otrokom pouk v glasbi

mislijo in z načrti, da bi zgradili svoj Kulturni dom. Tega nujno potrebujemo, saj se je naša dejavnost razširila še na več novih področij. V zadnjem času delujejo v društvu moški pevski zbor „Edinost“, mešani pevski zbor „Podjuna“, mladinska folklorna skupina, igralska skupina „Oder 73“, šahovski krožek in ne nazadnje Glasbena šola. Vsako leto pošljemo po trideset otrok v počitniško kolonijo na morje. V prihodnje imamo v načrtu še ustanovitev otroškega oz. mladinskega pevskega zbora, mislimo pa tudi na izdajanje lastnega lokalnega časopisa. Društvo ima vsako leto celo vrsto domačih prireditev kakor tudi najrazličnejših gostovanj iz bližnjih in daljnih krajev to- in onstran meje.

Pri tem se seveda zavedamo, da bomo vse to lahko dosegli le s pridnim delom in s skupnimi močmi. 70-letnico društva nameravamo praznovati obširno, zato bodo vse naše prireditve v letu 1979 potekale pod naslovom „70 let SPD Edinost v Pliberku“. Seveda pa ob našem jubileju ne moremo mimo posameznikov in organizacij, ki so nam vseskozi nesebično pomagali premagovati težave in ovire. To so predvsem naši domačini, odborniki in člani, ki ves svoj prosti čas vlagajo v naše skupno delo. Potem je to Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, ki nam neprestano stoji ob strani; prav tako pa tudi društva in organizacije onstran meje v matični domovini. Zato gre naša zahvala poleg domačim društvom predvsem tudi naši osrednji organizaciji v Celovcu ter Kulturni skupnosti Ravne na Koroškem, ki nam z nasveti in gmočno podporo pomagata razvijati naše kulturno ustvarjanje, da je vedno bolj pestro, pomnoženo in kvalitetno. Koliko nam pomeni ta pomoč, vidimo zlasti tedaj, če jo primerjamo s podporo naše domače občine, s katero bi v celem letu zmogli le polovico ene kulturne prireditve.

Joško Hudl
predsednik SPD „Edinost“ v Pliberku

Uspehi in udarci

v zgodovini SPD „Trta“ v Žitari vasi

Leto 1978 je bilo leto obletnic. Velikim proslavam centralnih kulturnih organizacij je sledilo tudi nekaj jubilejev posameznih društev. Med temi slavlenci je bilo tudi Slovensko prosvetno društvo „Trta“ v Žitari vasi, ki je z majhno zamudo praznovalo svojo 70-letnico.

Ustanovni občni zbor je imela „Trta“ 10. marca 1907. Zbralo se je 44 rodoljubov, ki so se zavedali, da je napredek našega naroda samo na trdni kulturni podlagi. Pobudniki ustanovitve so bili župnik Valentin Weiss, Anton Gril, Jožef Rutar in Jurij Bohničar. Prvi odbor društva je bil sledeči: predsednik Jurij Bohničar, delavec pod Vinogradi; tajnik in blagajnik Jože Rutar, delavec v Malčapah; knjižničar Jože Kurat, kmet v Žitari vasi; organizator in vodja župnik Valentin Weiss.

V začetni dobi organizirane proslave so omenjeni možje spoznali pomen izobraževalnih društev. Saj je bil naš človek, ki je živel vseskozi na podeželju, ravno pri izobrazbi zapostavljen. Pri društvenem delovanju je prišlo zato takoj do mešanice poučnega z zabavnim. Mladina se je v prvi vrsti zanimala za odrske prireditve, starejše članstvo pa predvsem za lepe knjige, ki jih je društvo posredovalo poleg Mohorjeve družbe.

Prve prostore je imelo društvo v župnišču, kjer je bila tudi čitalnica, odrske prireditve in igre pa so prirejali na župnijskem skednju. Ena izmed prvih od društvenih igralcev uprizorjenih iger je bila Nemški ne znajo. Z namenom, da bi pridobilo ugled in mnogo članov iz okolice, je društvo s prireditvami gostovalo v sosednjih vaseh: na Reberci, v Klančah, v Rikarji vasi in na Lancovi.

Uspeh teh prireditev je bil velik. Ker so bile take prireditve zmeraj bolj številno obiskane, primernih prostorov pa je manjkalo, se je kmalu porodila misel na gradnjo primerne doma.

Društvo, ki se je že leta 1908 imenovalo Katoliško slovensko izobraževalno društvo Trta, je imelo v prvih letih redna mesečna zborovanja z govori in strokovnimi referati, ki so obravnavali navadno tematiko okoli kmetovanja. Iz leta 1908 vemo, da so se predstavila dekleta z igro Pri gospodi, fantje pa z igro Dr. Vsezna in njegov sluga Stipko Tinček. Mir je zapisal tedaj: „Dekleta in fantje, le po tej poti naprej! Nič se ne zmenite, če vas oblajajo gotovi ljudje. Mi vstajamo in njih je strah!“

Prvo prireditev leta 1910 je imelo društvo „Trta“ 2. januarja pri Mohoriču v Rikarji vasi z mesečnim zborovanjem, z govori, pevskimi in tamburaškimi točkami ter igrami Na betlehenskih poljanah, Zdaj gre sem, zdaj pa tja ter Ženin Miha.

Leto 1910 je eno najvažnejših za društvo. Gostilničar Martin Glinik je ponudil svojo gostilno naprodaj. Slovenska krščanska socialna zveza in društvo „Trta“ sta jo kupila zaradi koncesije, ki jo je Glinik imel na gostilni. Bajto so podrli in postavili na kraju nekdanje Kajšl nove gostilne „Društveni dom“, ki so ga pozneje preimenovali v „Narodni dom“. Slovenska krščanska socialna zveza in „Trta“ sta se obrnila na javnost, naj pomaga poravnati 7000 K, kolikor bo hiša stala s potrebnimi popravili vred. Slovesna otvoritev je bila 28. avgusta 1910.

Prvi najemnik obnovljenega društvenega doma je bil tedanji predsednik

društva Janez Ožmolc, za njim pa Jože Rutar, ki je bil že med gradnjo mero-dajna oseba. Otvoritev obnovljene hiše je bila velika slovesnost. V Celovcu je obstojalo tedaj telovadno društvo „Orel“, ki je otvoritev doma počastilo s svojim obiskom in na župnijskem travniku pokazalo, kaj zna. Udeležba na omenjeni dan je bila ogromna.

Društvo je imela sedaj svoj dom in je moglo misliti na kakšno bolj obširno igro, dočim so bile prej predstave v manjšem obsegu. Društvena dvorana je bila za tedanje razmere precej velika in novo nabavljeni oder je ustrezal marsikateri prireditvi. Zato so se Žitrajčani odločili za uprizoritev naše najlepše zgodovinske igre Miklova Zala. Na pomoč so jim priskočili fantje iz Šentvida in Šentlipša. Pri predstavi je bila udeležba tako številna, da polovica udeležencev ni dobila prostora, vsled česar so igro ponovili še dvakrat. Mnogo ljudi je bilo, ki so prišli trikrat zaporedoma na prireditev.

„Trta“ je v svojem domu priredila vsako leto po dve ali celo tri igre in pred vsako predstavo je bil navadno tudi kak poučen govor. Med govorniki so nastopali dr. Ehrlich, Ulbing, urednik „Mira“ Smodej ter župnik Weiss. Prosvebnokulturno delo se je najlepše razvijalo in želo uspehe, ko je leta 1914 izbruhnila prva svetovna vojna in prekinila društveno delovanje. Društvo je v tem času le še izposojalo knjige.

Vsako nedeljo po maši in popoldne po žegnu so se shajali fantje in dekleta v knjižnici. Izposojali so knjige, imeli sestanke in tudi vloge so v knjižnici pisali. Žitajska čitalnica oz. knjižnica je imela menda nad 500 knjig. Ljudje so se teh radi posluževali. Skoraj ves denar, ki ga je društvo nabralo pri igrah, je šel v knjige. V njih je imelo društvo veliko kulturno bogastvo.

Tako prvi kot tudi poznejši društveniki niso imeli lahkega življenja. Starejši ljudje vedo povedati, da so bili po sestankih in vajah večkrat napadeni.

Proslava 70-letnice — največja prireditev SPD „Trta“ v letu 1978

Že pred letom 1910 poroča „Mir“ o različnih bojih ob raznih prilikah v Žitari vasi in okolici. Dobesedno piše: „In kakšni so bili ti boji? Na eni strani preprosti kmet in delavec, na drugi močoni grajščak Sajfric s svojimi hlapci, dninarji itd.“ Ob ustanovitvi društva je menda padalo za zborovalci kamenje.

V letih po prvi svetovni vojni je divjala posebno v žitajski okolici takoimenovana „Volkswehr“. Ta se je znesla nad zavednimi Slovenci, a največ je trpel zopet „Narodni dom“ in njegov najemnik Jože Rutar. Društveni inventar, odrske kulise in obleka so bili izropani in raztrgani, knjig se je še en del rešilo. Najemnik je moral bežati z družino vred. Medtem so izropali dom.

Da se je društvo po letu 1920 spet močno poživilo, je predvsem zasluga tedanjega predsednika Jožefa Rutarja. Menda so tedaj največ igrali. Naj omenim samo nekaj iger: Trije tički, Tiho-tapci, Krivoprisežnik, Stari in mladi itd. Časopis „Koroški Slovenec“ piše 20. junija 1923, da je priredila „Trta“ do bin-kosti že tri igre.

Tudi v tej dobi je bil pred vsako prireditvijo običajno poučen govor. Med pogostimi govorniki so bili župnik Ivan Sekol ter deželna poslanca Ivan Starc in Vinko Poljanec. Zadnji je npr. govoril 11. aprila 1926 o velikem pomenu izobrazbe v današnji dobi. Nato so igrali Škocijanarji Divjega lovca. Isto leto so pripravili Žitajčani igri Svoje-glava Minka in Županova Micka. V „Koroškem Slovencu“ piše: „Nobenega poročila nismo priobčili, nobenih plakatov nabili, samo naših 14 godcev s pihali smo vabili, da so prvič nastopili in pri igrh sodelovali, pa smo imeli polno dvorano občinstva. Le žal, da obljubljenega govornika ni bilo. Manj-kalo je pouka, bilo pa je tem več za-bave.“ Spet so z velikim uspehom igrali Miklovo Zalo.

Preko žitajskega odra so šle med 20. in 30. letom vse na Koroškem zna-ne igre: razen že omenjenih še Rokov-

njači, Deseti brat, Mati, Zakleta grajščina, Najdenje sv. križa, Dva para se ženita, Čevljar in baron, Zlata krona in še nekaj drugih.

V tem času je postal zmeraj močnejši tudi zbor, ki ga je vodila tedanja orga-nistka v Žitari vasi Gabrijela Smolnik, roj. Tavčar.

Tudi leta 1931 ve „Koroški Slovenec“ poročati, da se je društvo razmeram primerno dovolj gibalo, zakaj uprizorilo je tri igre: Bogatinovo smrt, Legionarje in Rokovnjače. „Udeležba je bila vsa-kokrat sijajna, četudi je nagajalo sla-bo vreme, kar pač znači, da slovensko ljudstvo ne opusti kmalu tega, kar mu je vkoreninjeno v srce,“ pravi časopis.

Iz leta 1932 vemo, da so bile igrane igre Danes bomo tiči, Ma!a pevka, Mi-klova Zala, Prisega opolnoči, Genove-fa ter Miklavžev večer z igro Slehernik. Leta 1933 so igrali Žitajčani Dva gluha in za Miklavžev večer so pripravili igro Veriga.

Gospodična Milka Hartman je imela leta 1934 v Narodnem domu gospodinjski tečaj, ki je bil dobro obiskani. Za-ključna prireditev je vsebovala razsta-vo kuharskih izdelkov, petje, prizore, deklamacije ter igro Mati in gruda. Isto leto so Žitajčani še igrali igro Pri kapelici. Zmeraj je pel tudi domači pev-ski zbor pod vodstvom Gabrijele Smol-nik. Za božič pa so igrali Finžgarjevo dramo Naša kri. Med odmori so peli pevci šentviškega moškega zbora pod vodstvom pevovodje Andreja Mičaja.

Konec februarja 1935 je pripravila „Trta“ veseloigro Ubogi samci, junija pa so igrali Črno ženo, igro, ki jo je po povesti tirolskega pisatelja Reimmichla priredil g. Albert Breznik. Dvorana je bi-la dvakrat zasedena. Šmihelski oz. gališki tamburaši so s svojim dovršenim svi-ranjem doprinesli k dobremu razpolože-nju. S to igro se je Albert Breznik, ki je služil pri Drobežu in bil v tem času du-ša društva, poslovil od Žitare vasi. „Pet let je bil v Žitari vasi in je žrtvoval vse svoje proste ure, da je dvignil Trto do

njenega nekdanjega ugleda," piše „Koroški Slovenec“.

Iz leta 1936 vemo, da je „Trta“ pripravila igro Krivoprisežnik. Nastopili so tudi pevci iz Šentvida in Šentlipša ter tamburaši iz Galicije.

Društvo je delovalo vse do leta 1938, ko je nacistična oblast zahtevala ključce od Narodnega doma. Tedanji učitelj je odpeljal knjige v šolsko drvarnico. Kulturno delo je zaspalo. Jožef Rutar si je radi aktivnosti na društvenem polju nakopal skrivne in fanatične nasprotnike. Ko je prišel čas okupacije, je bil prva žrtev terorja. Ni se več vrnil. Prosvetni dom pa je med vojno postal žrtev plamenov. Kar je še bilo društvenega imetja v domu, je pogorelo.

Po drugi svetovni vojni je bilo društvo pod imenom Slovensko prosvetno društvo „Trta“ v Žitari vasi znova obnovljeno. Ker je bil Narodni dom porušen, so igrali nekajkrat na Habnerjevem skednju v Malčapah. Tedaj so igrali Lumpacija vagabunda, Desetega

brata ter Našo kri. Tudi zbor so začeli obujati. Prvi začetki so bili dani.

Slovenska prosvetna zveza je s pomočjo dobrotnikov iz Podjune in Roža ter domače mladine Narodni dom zopet pozidala. S tem so bili sicer ustvarjeni novi pogoji za kulturno delovanje, vendar sta vojna in vsa kampanja proti Slovencem zadala društvu tako močan udarec, da se to ni več moglo dvigniti do nekdanjih višin.

Leta 1952 je priredila „Trta“ kuharski tečaj, ki ga je vodila Milka Hartman iz Libuč. Z zaključno prireditvijo tega tečaja je bil Narodni dom znova odprt. Leta 1954 so uprizorili tam igro V Ljubljano jo dajmo. V naslednjih letih je društveno delovanje skoraj popolnoma ponehalo. Bilo je nekaj gostovanj. Društvo je bilo samo še organizator, dokler ni prirasla nova generacija, ki je kot farna mladina deloma prevzela društveno tradicijo. Zadnja igra v Narodnem domu je bila leta 1959, ko so igrali igro Trije tički. Hiša je ostala

Zveza kulturnih organizacij Slovenije je pevce društva-jubilanta odlikovala z Gallusovimi značkami

prazna in začela počasi razpadati. Čas je šel naprej in marsikaj ne odgovarja več današnjim predpisom.

Ko je postalo društvo popolnoma pasivno, je poskusil župnik Matevž Nagele s farno mladino nadomestiti nekdanjo kulturno tradicijo. Farna mladina je priredila zlasti v Goričah pri Plantevu in v šentlipški farni dvorani celo vrsto uspešnih iger.

Ti mladi ljudje okoli župnika ter starejši že od nekdaj izkušeni prosvetaši iz bližnje in daljne okolice so potem leta 1972 obnovili društvo „Trta“.

Moški zbor pod vodstvom Jozeja Starca je začel z vajami. Jeseni 1972 je nastopila „Trta“ že pri 60-letnici „Danice“ v Šentprimozu. Sledila sta koncert v farni dvorani v Šentlipšu ter spevoigra Kovačev študent, s katero so potem gostovali Žitrajčani pri sosednjih društvih.

Sedaj si je zastavilo društvo program, ki je vseboval redne prireditve. Vsako leto je sodelovala „Trta“ pri občinskem dnevu starih ter poskusila s slovensko pesmijo ob tej priliki olepšati prireditve ljudem, ki so v mladosti skoraj vsi rasli s slovensko pesmijo. Med redne prireditve pa spadajo od tedaj koncerti oz. kulturni večeri v poletnih mesecih, ki so namenjeni tako domačinom kot turistom. S tem se je vključila „Trta“ med tista slovenska društva, ki hočejo s svojimi nastopi posredovati turistom naše kulturne dobrine: pesmi, glasbo in folkloro. Žitrajški pevci so tudi redno gostovali pri podobnih prireditvah za turiste v okolici Št. Vida in Dobrle vasi. Razen teh nastopov v bližnji okolici in po ostali južni Koroški je „Trta“ gostovala v skoraj vseh večjih krajih Slovenije. Sodelovala je pri srečanjih moških zborov. Tako srečanje je v zadnjih

Zaslužnim članom SPD „Trta“ je SPZ podelila Drabosnjakovo priznanje

dveh letih dvakrat priredila pri Rutarju v Žitari vasi in spada s tem med glavne organizatorje takih množičnih prireditev. Razen že omenjenih prireditev so nastopali žitrajški pevci pri mnogih obletnicah, proslavah, svečanostih in spominskih prireditvah ter pri pogrebih in porokah.

Sedemdeset let je dolga doba, to je čas s fazami plodovitega delovanja in fazami trpljenja in molčanja. Po zagonu ustanoviteljev ter prvem močnejšem udarcu v prvi svetovni vojni, je prišla nova vigred, ki je pustila „Trto“ znava zacveteti. Prišla je druga zima — kruta druga svetovna vojna — uničila je skoraj vse. Le težko je „Trta“ spet oživela. Hiral je, a iz skoraj nevidnih korenin so pognale nove mladike, polne življenja. Zato lahko rečemo s Cankarjem:

*Svetlejši iz noči zasije dan,
življenje mlado vre iz starih ran
in iz trohnobe se rodi vstajenje.*

Stanko Wakounig

Letno poročilo

SPD „Zarja“ v Železni Kapli

V koledarju Slovenske prosvetne zveze za leto 1977 smo prej kratko kot obširno predstavili Slovensko prosvetno društvo „Zarja“ v Železni Kapli. Poročali smo nekaj iz zgodovine kulturno-prosvetnega delovanja v našem kraju ter predstavili posamezne sekcije, ki v ta namen delujejo danes v „Zarji“.

Oktober 1977 je „Zarja“ z več prireditvami proslavila svoj 70-letni jubilej. Na slavnostnem koncertu, ki se ga je udeležilo tudi veliko število častnih gostov, se je društvo ponovno predstavilo s svojo zgodovino in s svojim današnjim delom. Nastopale so vse društvene skupine in jubilej je bil vsaj za nas mnogo bolj dostojen in pomemben, kot ga prikazujejo sličice, ki so nato izšle o njem v Koroškem koledarju 1978. Ker je bil takrat, oktobra, uredniški rok že zaključen, hočemo objaviti letos neke vrste „Letno poročilo“, ki bo zajelo obdobje po društvenem jubileju.

„Letno poročilo“ zajema vse prireditve SPD „Zarja“ od oktobra 1977 pa do oktobra 1978. Od oktobra do oktobra zato, ker je ostali čas do konca leta potreben za nastajanje koledarja v tiskarni. Vseeno pa je v poročilu podan primeren pregled enoletnega dela, medtem ko so na koncu dodane še prireditve, ki jih je „Zarja“ načrtovala v novembru in decembru 1978 oz. jih vsaj deloma tudi že izvedla do izida koledarja.

V okviru SPD „Zarja“ delujejo tri folklorne skupine

„Letno poročilo“ naj pokaže, da smo v Železni Kapli po našem jubileju šli na delo s starim in enakim zanosom tudi v osmo desetletje našega društva. Predočim naj širokemu krogu bralcev, koliko požrtvovalnosti je potrebne s strani vseh tistih, ki kakorkoli prispevajo k delu v „Zarji“. Vse one, ki bi slovensko kulturo na Koroškem najraje zamolčali, in predvsem tiste, ki ob raznih priložnostih govorijo o zakonih in o podporah v prid manjšini (vključno finančne podpore), pa naj stalno opominja na nevzdržnost njihovih besed. Povedati jim je treba, da je naštefe uspehe doseglo društvo izključno z lastnim požrtvovalnim delom in idealizmom, mnogokrat z nesebičnim odrekamjem osebnim potrebam ter s pomočjo redkih resničnih prijateljev iz tistih vrst, ki so tu nagovorjene. Pomagalo nam ni preštevanje, pomagal nam ni noben julijski ali kakršenkoli drugi zakon, zato je tukaj mesto za našo nedvoumno izjavo: „Te zakone, sprejete brez našega sodelovanja in v našo škodo, odločno in dosledno odklanjamo!“

Kadar pa bo spet govora o zakonih in o pospeševanju manjšine, merodajne vljudno vabimo tudi v Železno Kaplo — da bomo sami mogli povedati, kakšne in kolikšne pomoči smo Slovenci v našem kraju resnično deležni.

„Letno poročilo“ bo bral marsikdo. Gotovo ga bodo brali tudi tisti, ki so v njem tolikokrat omenjeni. Vsem pevcem, plesalcem, igralcem, tamburašem in številnim drugim prosvetnim delavcem naj bo v zahvalo za njihov trud. Ko bodo prebirali beležke iz minulega leta, bo ta in oni našel vmes tudi marsikatero prireditve, ki jo je medtem že bolj ali manj pozabil. Želim mu, da bi se ob tej ali oni omenjeni prireditvi spomnil enega ali drugega osebnega doživetja — lepega in vzpodbudnega. Obenem pa naj vsakemu posebej da poguma, volje in moči, da bo tudi v bodoče pripravljen sodelovati, pa naj bo tu pa tam še tako težko — v zavesti, da je njegov doprinos nujno potreben.

„Letno poročilo“ naj bo bilanca, ob kateri bo možno opravljeno delo vsaj nekoliko vrednotiti, hkrati pa tudi začrtati smernice in poti za prihodnjo dobo. Ob prebiranju bo mogoče zaslediti, da nekaterih prav tako pomembnih kulturnih vrst manjka. Poleg drugih pride človeku v prvi vrsti na misel udejstvovanje na literarnem in delo na knjižničarskem področju. Slovensko branje se mi zdi v vsakem pogledu bistvenega pomena, saj brez učenja in branja materinega jezika ni možno dolgoročno ohranjovati lastno kulturo — še posebej, ker ne more zadostovati vloga in delo šole v tej smeri. Spet bo treba postaviti na noge društveno dramsko sekcijo. Pa tudi družabnosti naj bo nekoliko več, sicer postane prostovoljno kulturno delo zelo umorno in naporito ter je poleg tega za vsakega posameznika povezano celo z materialno zgubo. Vendar to nikakor ne pomeni zahteve po plačevanju z denarjem — zahteva je: z veseljem.

„Letno poročilo“ naj bo pobuda in prošnja tudi vsem tistim, ki bi v našem društvu radi sodelovali. Zdi se mi, da je to mogoče vsakemu brez razlike — in je zato tudi vsak dobrodošel. Toliko je dela, da prav povsod (pri pevcih, plesalcih, tamburaših, igralcih, v športni sekciji, v odboru in še kje) potrebujemo pomoč in podporo. Že samo s tem, da postanete član društva, nam je veliko pomagano. Žalostno bi bilo, če bi toliko dela prepuščali le enim, sami pa stali ob strani ali samo kritizirali. Torej je danes in zmeraj vsak vabljen, da se vključi — kajti z združenimi močmi bo možno še več doseči.

„Letno poročilo“ naj bo v ponos tudi naši centralni organizaciji Slovenski prosvetni zvezi. Bo pa naj tudi izraz naše želje, da nam nudi še več pomoči (v obliki vsakovrstnih tečajev, seminarjev, predavanj, strokovne pomoči in drugih podpor) kot doslej. Tudi s tem bi bilo mogoče še več usfvariti.

Ob „Letnem poročilu“ pa je treba spomniti še na to, da v njem ni zabeleženih

nobenih vaj, čeprav brez teh nikdar ne gre. Lahko rečemo, da ima povprečno vsak teden vajo eden od pevskih zborov. Vseeno je, ali vadimo za moški zbor, za mešani zbor ali za petje v cerkvi — pevci morajo v letu na vaje več kot 50-krat, saj delo na tem področju nikdar ne prekinemo. Tudi folklorne skupine imajo bolj ali manj redne vaje. Prva skupina jih ima največ, saj obnovi svoje znanje vsaj enkrat pred vsakim nastopom; ker je teh zelo veliko, se nabere tudi lepo število vaj. Zelo pridno je vadila druga skupina, ki se je v minulem letu pripravljala za prvi nastop, kateremu jih je potem sledilo še več. Kadar so nastopali pionirčki, je bila vsaka vaja še toliko bolj potrebna. Tamburaši vadijo že od vsega začetka redno vsako soboto. Vse to pomeni ob pregledu prireditev dodatno še nešteto ur vaj in ogromno truda. Zato vsem vodjem skupin, učiteljem, vaditeljem, zborovodjem, dirigentom, organizatorjem in pomočnikom, šoferjem in drugim, ne nazadnje pa tudi staršem otrok — torej vsem, ki jih tu ni mogoče imensko navajati, najlepša zahvala, povezana s prošnjo, da bi tako bilo tudi v bodoče!

„Poletna noč“ v Železni Kapli združi v prijateljskem pogovoru tudi vidne politične predstavnike

1977

8. okt.: Dopoldan zapoje cerkveni pevci pri poroki v Železni Kapli. Zvečer nastopajo moški zbor, mešani zbor in folklorna skupina prvič v Slovenskih Konjicah. Skupine izvajajo celovečerni program, prireditelj — občinska skupnost Slovenske Konjice — pa našemu društvu podari zlate in bronaste značke z emblemom našega društva, ki so namenjene aktivnim članom oz. za prodajo.

12. okt.: V okviru praznovanj 70-letnice SPD „Zarja“ pripravimo tudi prireditve za otroke in šolarje. Ta dan gostuje Prešernovo gledališče iz Kranja z lutkovno predstavo.

15. okt.: V okolici Železne Kaple prižgemo kresove v pozdrav našemu jubileju.

16. okt.: SLAVNOSTNI KONCERT SPD „Zarja“ ob 70-letnici. Na jubilejni prireditvi se predstavijo vse skupine, ki trenutno delujejo v društvu, udeleži pa se

praznika mnogo častnih gostov. Dvorana v Železni Kapli je nabito polna in proslava izzveni kot mogočna kulturna in narodnopolitična manifestacija. Zaslužni društveniki in pevci prejmejo Drabosnjakova priznanja Slovenske prosvetne zveze v Celovcu in Galusova priznanja Zveze kulturnih organizacij Slovenije, mnogih čestitk pa je deležno tudi jubilejno društvo. Po slavnostnem koncertu ples in zabava v hotelu Obir.

17. okt.: Cerkveni pevci se poslovijo na pogrebu v Železni Kapli od gospe Pečnik p. d. Plaznice v Belí.

22. okt.: „Zarja“ priredi pravtako v okviru 70-letnice literarni večer DSPA v hotelu Obir. Istočasno se otvori enotedenska knjižna razstava, ki jo je pripravila Centralna knjižnica SPZ v Celovcu. Literarnega večera se udeleži lepo število literatov, obisk branja in razstave s strani prebivalstva pa ni preveč zadovoljiv. Ta dan opravi tudi prva folklorna skupina svoj nastop. Z nekaj plesi nastopi na 20-letnici delovanja klubov OZN Slovenije v Celju.

22./23. okt.: Prof. Rajšter vadi pevce v Železni Kapli.

23. okt.: Posojilnica v Dobrli vasi povabi našo pionirsko folklorno skupino, ki se tamkajšnji mladini predstavi ob dnevu varčevanja.

25. okt.: Tradicionalni KONCERT OB DRŽAVNEM PRAZNIKU. Na njem sodelujejo Obirski ženski oktet, mešani zbor SPD „Danica“, moški zbor „Trta“ ter mešani zbor, moški zbor in tamburaši „Zarje“. Ob tej priložnosti nedvoumno odklonimo tristrankarske ukrepe kot krivične.

1. nov.: Cerkveno petje.

4. in 5. nov.: Srečanje amaterskih zborov v Valjevu. Udeleži se ga tudi mešani zbor „Zarje“ in prejme za svoj nastop posebno odlikovanje. Pevci se še danes spominjajo prve vožnje z letalom, pravtako pa tudi dolgotrajne rajže z vlakom nazaj, saj leži Valjevo južno od Beograda v Srbiji in je na eno stran okoli 600 km daleč.

6. nov.: Na SREČANJU FOLKLORNIH SKUPIN pod geslom „Čez tri gore, čez tri dole“ v Trstu sodeluje tudi prva folklorna skupina SPD „Zarja“, druge skupine so iz Trsta, Čente, Rezijske, Benečije, Gorice, Rovinja in Ptuja.

12. nov.: Republiški konferenci ZSM Slovenije in navzoči komisiji, ki pregleduje partizanska grobišča na Koroškem, ter ostalemu spremstvu zapojeta v hotelu Obir mešani in moški zbor „Zarje“.

20. nov.: Cerkveno petje.

25. nov.: Vse krajevne slovenske organizacije, ki so podpisale peticijo, naslovljeno meseca septembra na občino Železna Kapla-Bela, se odzovejo dvojezičnemu vabilu na razgovor o zahtevah. Edini rezultat: obljuba, da okoliške doline v občini dobijo dvojezične napise, trg sam pa le reklamno tujskoprometno tablo z napisom v več jezikih, tudi slovenskem. — Folklorna skupina nastopa skupno s SPD „Danica“ na Koroškem večeru v Kranju.

27. nov.: Cerkveno petje.

1. dec.: Sestanek folklorne skupine, kjer se pogovorijo o organizatoričnih stvareh.

4. in 8. dec.: Cerkveno petje.

10. dec.: SPD „Zarja“ posodi ime, da na vabilo krajevnega odbora ZSM lahko nastopa v farni dvorani mladina iz ljubljanske občine Moste Polje. Na instrumentalnem in pevskega koncertu še posebej ugaja harmonikarski orkester.

18., 24., 25. in 26. dec.: V božičnem času velikokrat pojemo v cerkvi.

31. dec.: SPD „Zarja“ in hotel Obir priredita skupno SILVESTROVANJE. Celo noč vlada veselo razpoloženje. Prijateljem, sorodnikom, poznanim društvom širom Koroške, Slovenije in drugod smo že poslali voščila, med seboj pa si zaželimmo vse najboljše opolnoči.

1978

1. jan.: Vsako leto začnemo s cerkvenim petjem.

6. jan.: Prosvetaši SPD „Zarja“ pojejo v cerkvi; mešani zbor počasti tudi 80-letnico domače POSOJILNICE z nekaj pesmimi (ob slavnostni seji v hotelu Obir); mnogo ljudi iz našega kraja pa se udeleži SLOVENSKEGA PLESA v Celovcu.

8. jan.: Spet cerkveno petje.

16. jan.: Prva društvena seja v letu — začrta se delo in pripravi terminski kolektar (tudi za potrebe občine).

25. jan.: Druga društvena seja.

5. feb.: Športna sekcija izvede jubilejne X. SANKARSKE TEKME, ki jih zaradi dežja nismo mogli izvesti prejšnjo nedeljo.

17. in 18. feb.: XI. pevskega srečanja OD PLIBERKA DO TRABERKA se prvič udeleži tudi mešani zbor „Zarje“. V organizaciji ZKPO Ravne na Koroškem sodeluje na srečanju okoli 30 zborov in približno 800 pevcev, nastopi pa se odvijajo na šestih odrih. Mešani zbor zapoje prvi dan v Mežici in v Pliberku, drugi dan pa na zaključni akademiji v Ravnah.

19. feb.: Na sporedu so IX. SMUČAR-SKE TEKME. Za prijatelje zimskega športa pripravimo prvič tekmovanje v smuku. Proga je pri Mozganu v Koprivni. — Pevci pojo v cerkvi.

25. feb.: Prva folklorna skupina zapleše izletnikom Kompas v hotelu Obir.

5. marec: Cerkveno petje.

12. marec: Za DAN ŽENA zapoje zbranim ženam v hotelu Obir moški zbor SPD „Zarja“. Ta dan petje tudi v cerkvi.

19., 23., 25. in 26. marec: Pojejo cerkveni pevci.

8. april: „Zarja“ priredi v hotelu Obir VESELI VEČER. Na družabni prireditvi sodelujejo Ženski pevski zbor iz Črne, ansambel „Zvonkota Ortana“ in Obirski ženski oktet.

9. april: Petje v cerkvi. — Zbor se na pokopališču v Železni Kapli pokloni tudi

narodnemu heroju F. Pasterk - Lenartu in vsem ostalim žrtvam. Spominjamo se 35-letnice njegove smrti. Lenart je bil nekoč predsednik „Zarje“.

16. april: Na mogočni proslavi 70 LET SLOVENSKE PROSVETNE ZVEZE v Mestnem gledališču v Celovcu nastopijo vse društvene skupine: tamburaški zbor, pionirska folklorna skupina, prva folklor-na skupina, moški in mešani zbor. Iz Železne Kaple pa še Lovski pevski zbor in ansambel Spiders.

23. april: Tretja društvena seja.

26. april: Razgovor zastopnikov društva z gospodom župnikom.

Od 28. aprila do 1. maja: Prva folklor-na skupina „Zarje“ in Obirski ženski oktet z Valentinom Polanškom na gostovanju v Švici, kjer Delovna skupnost za cerkveno izobrazbo odraslih Langnau omogoči omenjenima skupinama pod geslom „Begegnung-Srečanje“ več nastopov. Skupini, ki imata tako častno in odgovorno nalogo, da informirata švicarsko javnost o prisotnosti koroških Slovencev v Avstriji in opozorita na nerešeno manjšinsko vprašanje, opravita več nastopov v Langnauu in Bernu (glavnem mestu).

Mladinska folklorna skupina je sodelovala tudi na srečanju folklornih skupin v Prekmurju

30. april: Igralska skupina SPD „Danica“ gostuje na povabilo „Zarje“ v Železni Kapli in prikaže igro VOLKODLAKI.

3. maj: Kot vsako leto, sodelujejo pevci „Zarje“ pri opravljanju starega običaja FLORJANOVEGA PETJA. V Lepeni in Lobjniku posnamejo to lepo šego tudi na film, ki naj bi prikazal društveno življenje.

4. maj: Cerkveno petje.

7. maj: Železnokapelški otroci vabijo na materinsko proslavo. Staršem in materam pripravijo igro, petje in recitacije, s svojimi vižami pa zabava tudi tamburaški zbor „Zarje“.

8. maj: Zveza slovenskih organizacij na Koroškem skupno s krajevnimi zaupniki vabi na javno diskusijo O GOSPODARSKIH VPRAŠANJIH OBČINE. Poleg številnih zasebnikov in zastopnikov ustanov občine se posveta udeležijo tudi zastopniki „Zarje“.

13. maj: Aktivna članica prve folklorne skupine Sporn Travdi stopi v poročni stan. V cerkvi ji praznik olepšajo cerkveni pevci, v hotelu, kjer je svatovanje, pa njej in ženinu zapleše še folklorna skupina.

13. maj: V kopališču obhajajo Materinski dan SPO-žene, katerim zapleše pionirska folklorna skupina SPD „Zarja“.

14., 25. in 28. maj: Petje v cerkvi.

20./21. maj: SPD „Zarja“ z moškim zborom, mešanim zborom in folklorno skupino ter ansamblom „Drava“ iz Borovelj izvede celovečerno kulturno prireditev v OSIJEKU na Hrvaškem. Blizu Osijeka se izteka naša Drava v Donavo, po cesti pa je do tja okoli 500 km. Gostovanje, nastop na mestnem trgu (na prostem) kakor celotna organizacija (prevoz, prenočevanje v najlepšem hotelu mesta „Osijek“ in drugo) zelo dobro uspe. Zato Turističnemu društvu Osijek, ki je prireditelj TURISTIČNEGA TEDNA in s tem tudi našega gostovanja, še enkrat prav lepa hvala!

21. maj: Doma v Železni Kapli nas — deloma nepričakovano — obiščejo otroci Društva prijateljev mladine Dravljje. Škoda, da njihovega bogatega kulturnega sporeda v hotelu Obir ne more obiskati več ljudi. Kljub neljubi pomoti in kratko odmerjenemu času pa je vzdušje kar se da prijetno.

22. maj: Za delegacijo novinarjev iz Nemčije in Avstrije, ki se mudi v naši občini, pripravi Turistično društvo oz. hotel Obir v svoji dvorani pester KOROŠKI VEČER — KÄRNTNER ABEND. V polni dvorani nastopajo MGVB Gemischter Chor Eisenkappel, Volkstanzgruppe Eisenkappel-Vellachtal, mešani zbor „Zarje“ in prva folklorna skupina „Zarje“. Lepa dvojezična kulturna prireditev. Za več razpoloženja pa poskrbijo „Fantje izpod Obirja“.

24. maj: SPD „Zarja“ čestita ob priliki slavnostnega koncerta ob 95-letnici MGVB Gemischter Chor Eisenkappel.

25. maj: Na vsakoletnem SREČANJU MOŠKIH ZBOROV pri SPD „Trta“ v Žitari vasi zapoje poleg zborov „Trta“, „Edinost“ iz Pliberka, „Vinko Poljanec“ iz Škocijana, „Edinost“ iz Štebna in ansambla „Drava“ iz Borovelj tudi moški zbor „Zarje“.

31. maj: Četrta društvena seja.

10. jun.: Železno Kaplo obišče 180 članov društva finančnih delavcev Slovenije. Njihov izlet olepšajo člani prve folklorne skupine, ki jim pripravijo kratek nastop v hotelu Obir.

11. jun.: K prvemu obhajilu spada seveda tudi cerkveno petje.

15./16. jun.: Člani filmske ekipe, ki v poletnih mesecih snema v našem kraju film VAS OB MEJI, se zaradi sodelovanja oz. komparserije pogovarjajo tudi z „Zarjo“. V dvojezičnem filmu DORF AN DER GRENZE — VAS OB MEJI sodelujejo igralci iz Avstrije, Italije in Jugoslavije ter številno domače prebivalstvo. Po naročilu ZDF in ORF snema filmska družba, režijo pa vodi F. Lehner.

16. jun.: Že več let prihajajo v Železno Kaplo turnusi starejših ljudi na oddih. Gostom iz okraja Beljak, nastanjenim pri Brunnerju, tudi letos zapojeta moški in mešani zbor SPD „Zarja“ nekaj slovenskih in nemških pesmi.

17. jun.: Po več letih nastopita moški in mešani zbor „Zarje“ spet pri sosedih. PD na Jezerskem nas povabi za njihov praznik na SPOMINSKO PROSLAVO, kjer izvedemo pevski koncert.

18. jun.: Pojemo spet v cerkvi.

20. jun.: Brez pripravljalnega sestanka ne bi bilo mogoče izvesti bližajoče se Poletne noči.

22. jun.: Prva folklorna skupina nastopi v hotelu Obir za zadovoljne goste iz Nemčije.

1. jul.: Veselemu slavlju — poročita se člana društva Janko Kelih in Urh Emi — se pridružijo tudi cerkveni pevci.

2. jul.: V Železni Kapli pojo cerkveni pevci, v Selah na žegnanju pa na vabilo gasilskega društva nastopi pionirska folklorna skupina „Zarje“ s kratkim sporedom, v katerem sodelujejo še druge skupine. (Doppelquintett des Madrigalchores in Obirski ženski oktet).

7. jul.: Prireditelj KOROŠKEGA VEČERA za tuje goste pri Uranku v Veseleh je SPD „Danica“. K sodelovanju je povabljen tudi prva folklorna skupina „Zarje“, ki se rada udeleži in zna tudi navdušiti.

8. jul.: Prosvetaši „Zarje“ in prijatelji društva ves dan pripravljajo tradicionalno in jubilejno 5. POLETNO NOČ, ki se prične zvečer pred občinskim kopališčem v Železni Kapli. Z velikim trudom je za vse obiskovalce najbolje poskrbljeno, posebno pa privlačijo še domači krapi, dobra jedila, ansambel Korali in dejstvo, da je POLETNA NOČ na prostem. Čeprav je letos malo mráz, je obisk množičen; navzočih je tudi več častnih gostov. — Zaradi terminskega sovpadanja mora folklorna skupina odpovedati sodelovanje

na „Trachtenfest“ v Vrbi ob Vrbskem jezeru.

14. jul.: Nastop prve folklorne skupine na KOROŠKEM VEČERU na Breznikovem kampu odpade zaradi slabega vremena.

16. jul.: Tudi SPD „Trta“ prireja „Večere slovenske pesmi in folklore“ za tuje goste. Pri sosednjem društvu v Žitari vasi (dvorana pri Rutarju) in pred številno publiko nastopijo, zapojejo in zaplešejo tudi letos moški zbor, mešani zbor in prva folklorna skupina „Zarje“.

22. jul.: Kolo SREČANJ ŠTIRIH PEVSKIH ZBOROV se vrti že drugič. K lepi in tudi mogočni pevski manifestaciji se zbero Moški pevski zbor iz Stražišča pri Kranju, Moški pevski zbor DPD Svoboda Bratov Milavcev iz Brežic, Pevski zbor Vasilij Mirk iz Proseka v Italiji in pevski zbor SPD „Zarja“ iz Železne Kaple na gradu v BREŽICAH. 1979 bo to srečanje v Proseku, 1980 pa zopet v Železni Kapli.

23. jul.: Čeprav še utrujeni od dolge vožnje iz Brežic, se prosvetaši in prijatelji „Zarje“ v lepem številu udeležijo POHODA NA OBIR, ki ga prireja sosednje SPD „Obir“. Ob lepem vremenu se zbere na vrhu preko 100 „planincev“, ki se po pozdravnih besedah prireditelja spomnijo umrlega Hermana Velika.

Kapelške žene in gospodinje so se zbrale na kuharskem tečaju

24. jul.: Društvo „Zarja“ se na pripravljalnem sestanku pogovori o bližajočem se Folklornem srečanju in razdeli organizacijsko delo.

30. jul. 2. FOLKLORNO SREČANJE V ŽELEZNI KAPLI. Prireditelj SPD „Zarja“ je seveda že dan poprej opravilo vsa potrebna dela. Na srečanju samem pa je dosti opravka s sprejemanjem nastopajočih skupin, s pogostitvijo in drugim. Za Železno Kaplo je FOLKLORNO SREČANJE ena najlepših, najbolj privlačnih, pa tudi po obisku najštevilnejših prirediteljev. Edinstvena je tudi povorka skozi trg, medtem ko srečanje zaključijo nastopi pred hotelom Obir. Sodeluje 9 ansamblov oz. 180 nastopajočih: Godba iz Slovenskih Konjic, Folklorna skupina Predvdor, Folklorna skupina LIP iz Slovenskih Konjic, Folklorna skupina SKD iz Globasnice, Folklorna skupina Eisenkappel-Vellachtal, tamburaški zbor in tri folklorne skupine SPD „Zarja“. V tej družbi odlično opravi svoj prvi nastop druga folklorna skupina domačega društva. Za zaključek zabava s Spidersi.

4. avg.: Po uspešni krstni predstavi že spet nastopa druga folklorna skupina, tokrat skupaj z Obirskim ženskim oktetom na Večeru slovenske pesmi in folklora v hotelu Korotan ob Vrbskem jezeru. Poslušalci in gledalci so spet enkrat tuji gostje.

6. avg.: Zmeraj se pri nas posebej lepo opravlja žegnanje v Šmarjeti v Remšeničku. K temu doprinesejo seveda tudi cerkveni pevci.

11. avg.: Še je glavna sezona in v Ločah ob Baškem jezeru priredi SPD „Jepa-Baško jezero“ FOLKLORNI VEČER. Poleg domačih pevcev in tamburašev pojeta še sestre Velik in plešejo člani prve folklorne skupine SPD „Zarja“ iz Železne Kaple. Tudi ta prireditev je namenjena v prvi vrsti gostom, katerim predstavi posamezne točke sporeda ravnatelj dr. Vospernik.

12. avg.: V Slovenji Plajberk pridemo Kapelčani le malokrat. Druga folklorna skupina pa je tu že na svojem tretjem nastopu. Spored oblikujejo še moški zbor „Trte“ iz Žitare vasi in sestre Čertov. Vabi pa SPD „Vrtača“.

13. avg.: Vsako leto pojejo cerkveni pevci na žegnanju v Šentlenartu. Tako tudi letos. Slučajno pa isti dan prireja občina Železna Kapla-Bela vsakoletni DAN

STARIH. Tudi praznik naših starejših občanov je povezan s kulturnim programom. Ker pa istočasno ni mogoče biti povsod, v šotoru pred občino tokrat ne moremo nastopati.

15. avg.: Velika Gospojnica — žegnaje v Železni Kapli. K Mariji v Trnju pridejo romarji iz vseh krajev. Cerkveni pevci se še posebej potrudijo. — Zvečer MG Vellachtal vabi na KOROŠKI VEČER — KÄRNTNER ABEND. Za naše društvo se odzove druga folklorna skupina. V dvorani gostilne Schmautz je bilo menda slišati nekaj o „Windische Kultur...“

19. avg.: Zveza slovenskih organizacij in krajevno združenje Zveze slovenske mladine priredita v hotelu Obir tiskovno konferenco, posvečeno aktualnim gospodarskim in drugim problemom v občini. Na njej sodeluje poleg drugih tudi SPD „Zarja“. — Zvečer pa nastopi v šotoru, ki ga je bilo treba postaviti z združenimi močmi, znani ansambel iz Slovenije „Pepel in kri“. Seveda se tudi te prireditve udeležimo v lepem številu.

20. avg.: Že pred leti sta se pionirski folklorni skupini TVD Partizan Markovci pri Ptuj in SPD „Zarja“ iz Železne Kaple pobratili. Sodelovanje skupin je res bratsko in vzorno. Zasluge za to pa gre do predvsem predsedniku Jožetu Štrafeli in predsedniku Petru Kuharju oz. Heleni Kuhar. — Na današnji dan praznujejo v Markovcih 40-letnico folklornega udejstvovanja. Jubilejne prireditve v obliki srečanja folklornih skupin se iz našega kraja udeležita kar dve folklorni skupini, in sicer pionirska in druga. Med potjo v Ptuj je še toliko časa, da se naši folklorišti ustavijo v Mozirju, kjer v okviru razstave „Hortikultura 78“ izvedejo kratke nastop.

26./27. avg.: Druga folklorna skupina s spremstvom se poda na dolgo rajžo. Preko matičnih in domačih kulturnih organizacij smo dobili vabilo, da se udeležimo LIPOVLJANSKEGA SREČANJA. Kljub dežju se je na prireditvi zbralo daleč preko 3000 ljudi in je bil nastop naše skupine nagrajen z burnim aplavzom. Kot edina zamejska skupina smo se najbolj čudili temu, da v tem kraju na Hrvaškem v medsebojnem razumevanju in spoštovanju živi kar sedemnajst narodnosti. Ko smo pri tem pomislili na našo Koroško,

Med gostovanjem v Srbiji so pevci SPD „Zarja“ obiskali tudi spomenik Neznanemu junaku na Avali pri Beogradu

nam je bilo kar tesno pri srcu. Enako pa tudi, ko smo na tem potovanju obiskali Jasenovac z monumentalnim spomenikom žrtvam fašističnega terorja in videli dokumentarni film o teh grozodejstvih.

27. avg.: Doma v Železni Kapli so ta dan cerkveni pevci peli veselemu dogodku. Hvala Marica, nekdanja članica folklorne skupine, je prišla z Dunaja, da se poroči v domačem kraju.

1. sept.: Peta društvena seja — pred začetkom šolskega leta posvetijo posebno pozornost prijavam k dvojezičnemu pouku.

6. sept.: Ta dan pokopljemo v Železni Kapli Miho Sadovnika in Katico Petrič. Na obeh pogrebih pojejo cerkveni pevci.

10. sept.: Cerkevno petje; prva folklorna skupina pa nastopi popoldne v Globasnici, kjer praznujejo 30-letnico nt.

17. avg.: Cerkevni pevci pojejo ob pogrebu Matije Woschanka.

22. sept.: Izletnikom IMP iz Ljubljane zapleše v hotelu Obir prva folklorna skupina našega društva.

23. sept.: Na obisku med koroškimi Slovenci se mudi Kmečka zveza iz Trsta. 150 gostov prenoči v hotelu Obir v Železni Kapli, kjer jim domače društvo pripravi kratek kulturni večer, pri katerem sodelujeta mešani pevski zbor in prva folklorna skupina SPD „Zarja“. — Istega dne pozdravi v Železni Kapli s slovensko pesmijo socialnega ministra Weissenberga moški zbor „Zarje“. Pevci zapoje skupaj z MG V Rechberg tudi ob zaključku zborovanja.

24. sept.: SPD „Trta“ v Žitari vasi praznuje svojo 70-letnico s slavnostnim koncertom. Poleg drugih zborov sosednih društev iz Podjune ter godbe iz Mežice čestita s pesmijo tudi mešani zbor SPD „Zarja“.

30. sept. in 1. okt.: Prva folklorna skupina SPD „Zarja“ skupno s SPD „Danica“ gostuje na Zgornjem Avstrijskem, kjer sodeluje v okviru Pettenbacher Kulturwoche v kraju Pettenbach (blizu Kremsmünstra). Prireditve se udeleži tudi zgornejavstrijski deželni glavar.

Za zaključek pa še prireditve, ki so po zaključku koledarske redakcije predvidene do konca leta 1978.

1. okt.: Petje v cerkvi.

3. okt.: Seja SPD „Zarja“.

6. okt.: Obisku iz Bosne zapleše v hotelu Obir prva folklorna skupina.

8. okt.: Vsem aktivnim članom in prijateljem društva pripravi „Zarja“ DRUŽABEN NEDELJSKI POPOLDAN pri Mikeju v Lobniku.

15. okt.: Gostujejo v Železni Kapli igralci iz Šentjanža v Rožu z „Grozdo jagode v soncu“.

22. okt.: Slovenska prosvetna zveza priredi v Kongresni hiši v Beljaku koncert v okviru svoje 70-letnice in v počastitev avstrijskega državnega praznika. Nastopajo v glavnem rožanska društva, Podjuno pa zastopa prva folklorna skupina SPD „Zarja“ iz Železne Kaple.

25. okt.: Že četrto leto priredi „Zarja“ koncert ob državnem prazniku. Tokrat se

še posebej spomnimo 40-letnice nacistične zasedbe Avstrije in 60-letnice obstoja republike.

1. nov.: Cerkevno petje.

12. nov.: Na povabilo SPZ in v organizaciji „Zarje“ gostuje v Železni Kapli ZKO Radovljica z igro „Veseli dan ali Matiček se ženi“.

25. nov.: Pri oddaji RTV Ljubljana „Spoznavaj svet in domovino“ v hotelu Obir sodeluje tudi „Zarja“.

26. nov.: Cerkevno petje.

29. nov.: Kvarner ekspres priredi izlet v neznano. Izletniki se nastanijo v hotelu Obir, kjer se jim predstavi prva folklorna skupina.

3., 10., 24. in 26. dec.: Za božični čas spet precej cerkvenega petja.

8. dec.: Občni zbor SPD „Zarja“.

Miha Travnik

MLADI ROD

šolski in mladinski list za koroško mladino

Branje je ena najstarejših kulturnih tehnik. Iz branja izvira prenašanje izročil, pridobivanje in razširjanje človekovega znanja, ki nudi možnost sprejemanja kulturnih dobrin. Branje in pisanje tudi ni samo podlaga za sprejemanje ponudbe množičnih občil, temveč dopolnitev in poglobitev njihovega učinka. Čitanje je kratkomalo pomoč za umski in duhovni razvoj posameznega človeka.

Branje je zelo obsežen in zamotan postopek, ki ima več razvojnih stopenj. Najprej je čitanje akt dojemanja, v katerem mladi bralec spoznava simbole za jezik. Nato sledi prenos na duhovne predstave. S povezovanjem pojmov v vedno večje smiselne celote razvija branje proces razmišljanja, ki ne obsega samo razumevanje sprejetih idej, temveč njihovo interpretacijo in vrednotenje. Ko je človek odrasel šolskemu

branju, bere 'v vrstah' (dobesedno sprejemanje informacij ali navodil), 'med vrsticami' (kritično branje in spoznavanje avtorjevih namenov) in 'nad vrsticami' (ustvarjalno branje, recitiranje, posnemanje).

Od mladega človeka smemo pričakovati, da bo le tedaj rad bral, če bo to storil iz zanimanja in z veseljem. Ni pa rečeno, da je tisto, kar otroka zanima, zanj tudi primerno in dobro. Treba je torej, da mu primerno čtivo ponudimo, nikakor pa ne vsilimo. Mnogi izmed nas se bodo spominjali še situacij v šoli, ko so morali vsi učenci nekega razreda brati vedno iste, mogoče že davno znane moralizirajoče tekste z enakim obvezno narejenim zanimanjem. Medtem, ko je en učenec jecljaje ali 'tekoče bral, so morali drugi s prstom kazati vrstice in besede, da je učitelj videl, ali so res 'zraven'. To je bila tista

Prvi uredniki
„Mladega roda“
Rudi Vouk,
Franc Aichholzer
in Bernard Strauß

praksa, ki je krepila dvome o vzgojni vrednosti pouka branja. Morda to takrat ni bilo tako hudo. Danes pa, ko se tudi odrasel človek raje vsede pred ekran svojega televizorja v stanovanjski sobi, namesto da bi vzel v roke časnik ali knjigo, bomo s siljenjem dosegli pri mladem človeku le pičle uspehe. Dati mu moramo čtivo, ki ga zvabi ali zapelje k branju.

Četudi so tisti, ki so pripravljali pot šolskemu in mladinskemu listu za koroško mladino, to delali iz nuje, ker pač čitanke za slovenski del pouka v takratnem dvojezičnem šolstvu ni bilo, smo lahko prepričani, da niso imeli pred očmi le nek nadomestek za čitanko, temveč dejansko list za mladino.

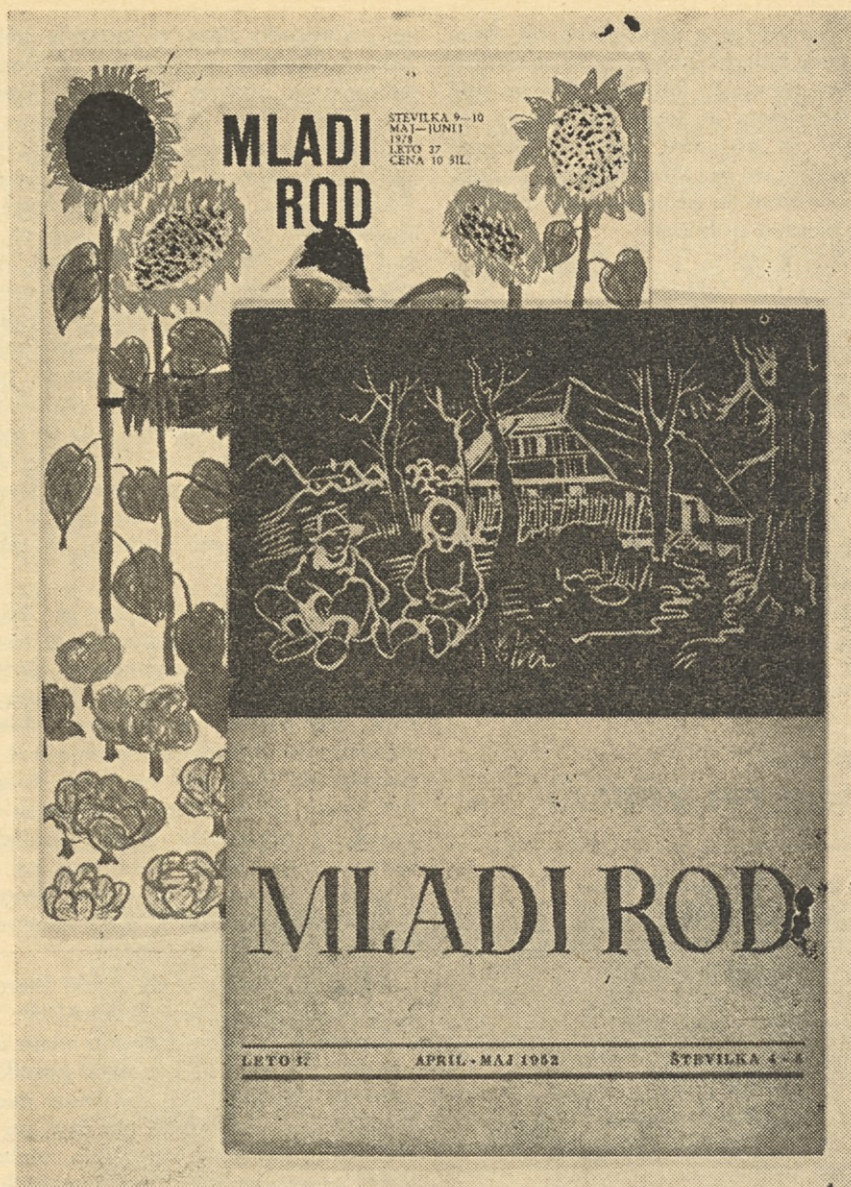
MLADI ROD je začel izhajati januarja leta 1952. Pokojni ravnatelj Franc Aichholzer je skupno s takrat mladimi učitelji, kot so bili Rudolf Vouk, Bernard Strauß, Mirko Srienc, Herman Velik in drugi, začel izdajati ta list. Sam je v svojih „Spominih“ zapisal o tem sledeče: „Čeprav sem bil že upokojen, moje delo še ni bilo končano. Na dvojezičnih šolah je manjkalo slovenskih učnih knjig. Večkrat smo se posvečovali, kaj bi bilo treba storiti. Končno smo se odločili za šolski list, ki bi bil obenem tudi mladinski list.“

V začetku izhajanja tega lista je bil ravnatelj Franc Aichholzer tudi njegov lastnik in založnik, od septembra 1953 naprej pa je bil to „Konzorcij koroških učiteljev“. Odgovorni urednik je bil takrat strokovni učitelj Bernard Strauß. Od leta 1955 naprej je opravljal funkcijo glavnega urednika tedanji šolski ravnatelj in sedanji nadzornik ter vodja manjšinskega šolskega oddelka pri Deželnem šolskem svetu Rudolf Vouk, medtem ko je odgovorni urednik ostal Bernard Strauß; pozneje pa ga je nasledil Herman Velik. Vso skrb, odgovornost in teži dela je inšpektor Rudolf Vouk nosil potem več kot šestnajst let. Iz vzrokov, ki jih je obrazložil kot stric Tonej v pismu otrokom iz Globasnice

in vsem bralcem MLADEGA RODA v številki 3—4 XXI. letnika, je koncem leta 1971 to funkcijo odložil. Od takrat naprej je vodil in oblikoval MLADI ROD šolski ravnatelj Herman Velik. Po nenadni in prerani smrti vsem znanega in povsod priljubljenega Hermana Velika avgusta 1976 je bil Tomaž Ogris določen, da skuša nadaljevati njegovo delo.

Svoje poslanstvo kot šolski in mladinski list je MLADI ROD zvesto in v splošno zadovoljstvo vršil od svoje prve izdaje do danes. MLADI ROD tudi niso ukinili, ko je izšla šolska čitanka „Naš dom“. Pozneje, ko je postal „Naš dom“ zastarel in skoroda neuporaben, je bil MLADI ROD nekaj let zopet edino slovensko čtivo na dvojezičnih šolah na Koroškem. Leta 1977 je nadzornik R. Vouk izdal novo čitanko „Naš novi dom“. Ob tem pa so učitelji skoraj za vse učence naročili tudi MLADI ROD, kar kaže, da se čitanka in šolski list v dvojezičnem pouku čudovito dopolnjujeta.

Vsaka številka MLADEGA RODA vsebuje slikopis, več preprostih pesmic, od časa do časa kako balado ali upesnjeno basen, kratke sestavke iz otrokovega vsakdanjega življenja, iz življenja v naravi, o praznikih in posebnih dogodkih v letu, o veselih dogodkih, pravlјice, pripovedke (zlasti koroške), basni, pa tudi opise domačih krajev, prikaze življenja v preteklosti in poročila iz sveta tehnike in športa; seveda se vedno spet skuša priobčiti tudi izvlečke iz priznane slovenske literature, dramske prizore, reportaže, zgodbe v slikah, smešne zgodbe in drugo. Občasno pa so objavljene tudi pesmi z nočami. Stalni rubriki v MLADEM RODU sta bili v zadnjih letih „Domoznanski sestavki“, ki jih piše Milena Pipp, in „Novice iz narave“, katere prireja Marta Velik. Vidno mesto v MLADEM RODU zavzemajo uganke ter dopisi mladih bralcev v rubriki „Bralci pišejo in rišejo“, katera se v zadnjem času razveseljuje vedno večjega zanimanja. Tu namreč ima mla-

dina možnost pri svojem listu soustvarjati in ga sooblikovati.

Izdajateljem MLADEGA RODA pa so naložene tudi zahteve, ki jih ob danih razmerah pri najboljši volji ni mogoče popolno in zadovoljivo rešiti: MLADI

ROD naj bi bil prikupen in privlačen za mladino. Pri tem je seveda izpostavljen ogromnemu pritisku s strani drugih šolskih listov in mladinskih revij. Kljub vsemu pa naj bi bil tudi naš list takšen, da bi mladina ne segala po njem le

tedaj, kadar je k temu bolj ali manj prisiljena, temveč posebno še v svojem prostem času. Z ljubkimi ilustracijami Maričke Koren in Jelke Reichmann ter z živimi in pisanimi otroškimi risbami na ovitkih se je MLADI ROD sodobnim zahtevam in pričakovanju mladine vsaj nekoliko približal.

MLADI ROD je v določenem smislu še vedno tudi učbenik in bo to tudi ostal. Kot tak mora biti prilagojen zahtevam učnega načrta in razporeditvi učne snovi. Odgovarjal naj bi najnovejšim spoznanjem pedagogike o mladinski literaturi in se naj kljub svoji samobitnosti z ozirom na poseben položaj v manjšinskem šolstvu ne bi preveč oddaljil od sodobnih stvaritev mladinske literature in drugih publikacij te zvrsti. MLADI ROD naj bi bil posebno še koroški mladinski list. Kljub tej tež-

nji pa seveda zlepa ni mogoče izhajati brez naslonitve na kulturno in literarno ustvarjanje onstran Karavank. Uredniški odbor, čigar člani so trenutno učitelji Mirko Srienc, Herman Germ, Florjan Lipuš, Marica Pinter, Irena Žele ter Tomaž Ogris, pa tudi drugi stalni sodelavci MLADEGA RODA, kot so Anton Sticker, Valentin Vauti, Stana Millo-nig, Neži Povše in drugi, se vneto trudijo, da bi bil MLADI ROD čim bolj sodoben in domač. Prikazi vsakdanjega življenja naj bi zajeli bralca in spodbujali mladega človeka k razmišljanju in sklepanju. Oblikovalci lista se trudijo tudi za vsebinsko širino, pri čemer nimajo pred očmi toliko posamezno številko kot letnik v celoti in skušajo priobčiti sestavke iz čim več področij človekove dejavnosti.

Glede vsebinske izbire je MLADI ROD dostikrat v precepu. Ker je to edini mladinski list, je namenjen otrokom in mladini od 8. pa tja do 15. leta starosti. Razumljivo je, da ima 14-letnik potrebo po drugačnem branju kot kak osemletnik. Tako pač ne more drugače biti, kakor da ta list lahko vsakemu nudi nekaj, a nobenemu dosti. Idealno bi seveda bilo, če bi imeli tudi pri nas dva lista, enega za nižješolce, drugega pa za višješolce, ki bi oba mesečno izhajala.

Ob razmišljanju o mladinski literaturi na Koroškem v zvezi z MLADIM RODOM pa žal tudi ne moremo mimo ugotovitve, da se naši domači pesniki in pisatelji vse premalo spomnijo mladih ljudi. Razen Valentina Polanška, po navem tudi Florjana Lipuša in občasno Milke Hartmanove ni nobenega, ki bi za mladino kdajkoli kaj napisal ali objavil. In vendar bi bila tudi njihova naloga, da bi bodoče bralce svojih del tudi sami vzgajali.

Število otrok, ki sami najdejo pot do dobrih knjig, je čedalje manjše. Naravne vabe in vplive prekričijo mnogo močnejše vabe množičnih občil. Otroku je treba dati v roke čtivo, ki ga samo

Nihče ne zasluti

**Nihče ne zasluti groze tišine,
sreče razjokanih lic,
nihče ne pozna vsakdanje sivine
in zamolklega petja ptic.**

**Nihče ne ve za vrvenje
razgrete krvi, napetost zenic,
nihče za vrtenje
laži in poteptanih resnic.**

**Iz skrinje skritih upov
se črni dim vali,
poln žgočih strupov
in ni in ni poguma,
da igro besov ukrofi.**

Andrej Kokot

vabi in pritegne k branju, tako da ga k temu ni treba vzpodbujati ali celo siliti, čtivo torej, ki ga z zanimanjem in veseljem bere. Tako bo za otroka postala tudi poť do knjige lepša in lažja. Smisel in potrebo po MLADEM RODU je torej treba videti predvsem v tem, da ob čitanki dopolnjuje, rahlja in popestruje šolski pouk branja; da kot periodično izhajajoči šolski list lahko prinaša v šolsko branje tudi nekaj aktualnosti, ki dviga zanimanje in veselje do branja; da je kot mladinski list v stanu premostiti prepad med šolskim čtivom in zasebno knjižnico mladih ljudi. S tem posebno na Koroškem izpolnjuje veliko vrzel, saj druge tovrstne ponudbe ni.

MLADI ROD torej slej ko prej vrši pomembno poslanstvo v prosvetnem in kulturnem življenju koroških Slovencev. Škoda je le, da sta bila branje in uporaba tega lista doslej omejena skoraj izključno na šolski pouk. Treba bo stre-

meti za tem, da bo MLADI ROD našel poť tudi v družine in do vseh mladih ljudi po naših naseljih. Ljudje bodo segali po slovenskih časnikih, časopisih in knjigah le, če so se že kot otroci in mladinci navadili slovenskega branja.

V času, ko so tržišča prepolna ponudbe raznih časopisov, časnikov, revij, ilustriranih listov in tudi mladinskih listov, ki po vsebini niso vedno bogati, pač pa razkošni po opremi in zunanosti, je za publikacijo, ki je namenjena manjšemu krogu ljudi, zaradi nizke naklade ter majhnega števila sodelavcev dvakrat težko obstojati in uspevati. Kljub mnogim starim in številnim novim težavam pa je MLADI ROD, ki je edini šolski in mladinski list na Koroškem (tudi naši nemški sodeželani namreč nimajo svojega lista za koroško mladino), skozi celih osemindvajset let obstal in se razvijal, tako da tudi danes lahko z zaupanjem zre v bodočnost.

Tomaž Ogris

Maturanti
slovenske
gimnazije
na obisku
pri ZSO

Kostanjevica na Krki

izročilo zgodovine in poslanstvo sedanosti

Majhna in neznana je bila Kostanjevica do pred dobrimi dvajsetimi leti. Arhitekti in umetnostni zgodovinarji so sicer poznali njena bogastva iz preteklosti, zunanaj njihovih krogov pa njen sloves ni prodrlo. Toda s svojimi kulturnimi akcijami in z njimi povezanimi pridobitvami v zadnjih dveh desetletjih se je uveljavila v slovenskem in jugoslovanskem kulturnem prostoru. Forma viva pa je njen glas ponesla po vsem svetu.

Če malo pobrskamo po zgodovini, lahko ugotovimo, da vsi ti dosežki koreninijo globoko v domači tradiciji, v stoletnem izročilu domače zemlje.

Začetki zgodovine Kostanjevice so kaj malo otipljivi, pač zaradi pomanjkanja arhivskih virov. Niti tega ni mogoče natančno ugotoviti, kdaj so reki Krki s prekopom skrajšali tok in s tem umetno ustvarili otok, v trinajstem stoletju tako pomembno utrdbo in danes edinstveni ambient naselja z ohranjeno srednjeveško urbano zasnovno. Mesto se je razvilo ob dveh vzporednih ulicah, ki se snideta na severnem in južnem koncu otoka, kjer vodita čez Krko mostova. Reka je nadomeščala obzidje, le mostova sta bila utrjena s stolpi, od katerih je boren ostanek južnega še mogoče videti.

Kot mesto je Kostanjevica v listinah prvič omenjena leta 1252, vendar je že na novcu iz leta 1215 imenovana „civitas Landestrost“. Bila je središče posesti koroške družine Spanheimov na Spodnjem Kranjskem, na sami meji z Ogrsko. Spanheimi so svoje posesti razširili južno od Krke in mejo prestavili na grebene Gorjancev. Ob tem je naselje dobilo mestne pravice in smelo kovati tudi svoje novce, ki so bili zaradi trgovskih zvez cenjeni po Panonski nižini vse do Banata. Da bi na novopridobljenih posestih utrdili svojo oblast tudi v političnem pogledu, so leta 1234 v dolini „Taplitz“, dober kilometer od Kostanjevice, ustanovili cistercijan-

ski samostan, v njem pa so se naselili menihi iz koroškega Vetrinja. Tu je zrasla edinstvena arhitektura na Slovenskem. Iz zvenevajočo romaniko je rojevajoča se gotika oplodila z novimi formalnimi elementi, anonimni mojstri pa so ju združili v harmonično celoto. Tudi župnijsko cerkev sv. Jakoba so obogatili z dvema portaloma in slavalokom, kjer so še uporabili polkrožne loke. Toda kamnoseški okras kapitelov v obeh cerkvah že razodeva z bogato rastlinsko motiviko novo približevanje naravi.

Samostan je z naselitvijo cisterce v Zagrebu in s pridobitvijo posesti v Bosni v petdesetih letih 13. stoletja kmalu posegel tudi prek državnih meja! Medtem ko je Kostanjevica vzdrževala živahne stike s precejšnjim delom ogrske države, je samostan bil dolga leta središče duhovnega življenja na širšem področju in mogoče je reči, da ni prav nič zaostajal za drugimi tovrstnimi ustanovami v Srednji Evropi. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani hrani na primer izvolečke iz popularne zbirke „Legenda aurea“ Jakoba de Voragine, ki so v samostanu nastali v začetku 14. stol., tj. kmalu po avtorjevi smrti, ter spis o Antikristu iz 14. ali 15. stoletja. V kostanjeviškem samostanu je bil med opati tudi Lenart Pachenecker, avtor prve protireformacijske knjige, ki pa jo žal poznamo le iz Trubarjevih polemik. Pachenecker je bil Korošec in je prav tako prišel iz Vetrinja.

Nekako v tem času začne mestece na Krki zamirati. Svojo zadnjo pomembnejšo vlogo je odigralo v času turških vpadov, ko je skoraj postalo središče južnega dela vojne krajine, vendar so zaradi ugodnejšega strateškega položaja kasneje izbrali zanj Karlovac. Turki so Kostanjevico kar štirikrat požgali, leta 1563 pa sta turško vojsko tu premagala Herbert Turjaški in Ivan Lenkovič. V tem času je bil v Kostanjevici sedež poveljstva uskoške

vojske, tako da je v slovensko-hrvaškem kmečkem uporu imela kaj nesimpatično vlogo, in sicer kot zbirališče uskoške korenjenice, ki je pod vodstvom Jošta Thur- na 6. februarja 1573 pri Krškem potokla kmečko vojsko. Tudi njeno ime se je kar simbolično spremenilo. Iz nekdanje „Land-destrost“ (tolažba dežele) je postala „Landstrass“ (deželna cesta). Razlaga etimološko sicer ne ustreza, dobro pa označi položaj mesteca in njegovih „purgarjev“, ki so živeli bolj od ponosa na svoj svobodnjaški status in slavno preteklost, kot pa od obrti in trgovine.

Samostan je svoj zadnji vzpon doživel pod opatom baronom Taufererjem. Tedaj so samostanski kompleks razširili, cerkev barokizirali in jo opremili „po novi mo- di“. Tudi kostanjeviško gospostvo, ki je od 16. stoletja dalje pogosto menjavalo lastnike, je nazadnje kupil samostan. Svo- je oblastno vedenje pa so opatje drago plačali. Deželni stanovi so namreč zahte- vali, naj v samostanu organizirajo trivial- ko, vendar so menihi to zahtevo z raz- nimi neprepričljivimi izgovori zavrnili. Tožili so celo nad pomanjkanjem pro- stora, dasi drugo nadstropje vzhodnega krila ni bilo nikoli obljudeno.

Leta 1786 je cesar Jožef II., ker samo- stan ni gojil nobene družbeno koristne de- javnosti, samostan razpustil. Cesar se me-

nihom ni posrečilo vzeti s seboj v Stift Rein pri Gradcu, so razprodali. Samostan- ska knjižnica je bila najprej na voljo Avstrijski nacionalni biblioteki, ki je iz- brala najdragocenejše knjige, preostale pa je dobila Licejska knjižnica v Ljubljani ter so sedaj v posesti Narodne in univer- zitetne knjižnice. Še danes ni mogoče oce- niti, kakšna kulturna in umetnostna iz- guba je to bila ne samo za kraj, temveč tudi za ves slovenski narod.

Tu je nekaj časa živel Josef Ressel, ki je na Krki preizkušal ladijski vijak. Za ver- ski sklad, ki je bil ustanovljen po razpustu samostana, je meril in kartiral posesti, predvsem gozdne površine. To je „kloštr- ski žolnir“, junak Jurčičeve romantične povesti. Jurčičev ded je bil namreč doma iz okolice Kostanjevice in je v stiškem samostanu služil kot kočijaž. Po njego- vem pripovedovanju je pisatelj povzel žolnirjevo in tihotapčevo zgodbo.

Med pomembnimi domačini je treba omeniti vsaj štiri. Ivan Belle (1867—1924) je bil znan kmetijski strokovnjak in pi- satelj. Dr. Ivan Oražen (1869—1921) je bil prvi starosta jugoslovanskega sokol- stva in ustanovitelj Oražnovega dijaškega doma v Ljubljani. Na Prekopi pri Kosta- njevici je bil rojen pesnik Jože Cvelbar (1897—1916), ki je komaj enaindvajset- leten padel na soški fronti. Njegov dnev-

Ansambel „Pepel in kri“ iz Ljubljane je znan in priljubljen tudi na Koroškem

nik ter pesmi in risbe so pretresljiva obsodba militarizma in vojnih strahot. Jožeta Gorjupa (1907—1932) pozna slovenska javnost predvsem kot slikarja, grafika in kiparja, toda za Kostanjevico je pomemben tudi kot organizator amaterskega odra, ki je obudil dramsko dejavnost in tradicijo še izza čitalniških časov in jo dvignil na višjo raven. Takšna tradicija je tudi po vojni bila trdna osnova za obuditev kulturnih dejavnosti v Kostanjevici. Kostanjevičani so leta 1953 s prostovoljnimi delom zgradili nov dom kulture, v katerem je amaterska dramska skupina pripravila šestindvajset predstav. Največji uspeh sta gotovo bili ljudski igrari „Miklova Zala“ in „Divji lovec“, pri katerih je vsakič sodelovalo blizu sto ljudi, z obema pa so se predstavili ne samo na Dolenjskem, ampak tudi v Zagrebu, Karlovcu, Trstu, Gorici in Ločah na Koroškem. Nastopali so na 33 odrih. Vsaka od naštetih iger je doživela več kot trideset ponovitev.

Današnja kulturna dejavnost se je začela leta 1956, ko sta bila ustanovljena Gorjupova galerija in Dolenjski kulturni festival. Gorjupova galerija sprva ni imela kakih večjih ambicij. Prvotni namen je bil predvsem opremiti prazne stene v šoli, toda sčasoma se je izkazalo, da je zbirka dragocen pripomoček pri estetski vzgoji otrok. Darovi domačih in tujih umetnikov so kmalu prerasli tudi okvir vzgojnega pomagala, tako da šteje galerija danes več kot tisoč del, ki jih v časovnih presledkih treh ali štirih let menjava.

Vodilo pri ustanovitvi festivala je bila zavest prosvetnih delavcev, da njihove dolžnosti niso izpolnjene samo s šolskim poukom in vzgojo mladine, temveč da je potrebno izobraževati vse ljudi in dvigati njihovo kulturno raven. Možnosti so bile tedaj sorazmerno skromne. Podeželje je bilo takorekoč odrezano od večjih središč z gledališči in koncertnimi dvoranami. Tudi prvi Dolenjski kulturni festival je zato potekal v obliki kulturnega tedna, ki so ga izvedli domačini. Domača dramska skupina je pripravila pet ponovitev raznih odrskih tekstov, prireditve pa je končala s premiero šestega.

Nekdanja prosvetna dvorana je bila leta 1958 preurejena v razstaveni prostor, ki od leta 1964 nosi ime po dolenjskem

rojaku in velikem prijatelju Kostanjevice slikarju Vladu Lamutu. V Lamutovem likovnem salonu se je doslej zvrstilo več kot 160 umetnostnih prireditev. Vsakoletno osrednjo razstavo spremlja tehten katalog, ki naj bi razstavljačega umetnika predstavil kar najbolj kritično ter oskerbel čim izčrpnije podatke o njem in njegovem delu. Koncerti, recitali, literarni večeri in gostovanja profesionalnih gledališč pa niso omejeni samo na otvoritve razstav, ampak so v okviru festivala zastopani tudi kot samostojne prireditve. V prireditve 20. dolenjskega kulturnega festivala so bile vključene vse slovenske gledališke hiše s tržaško vred.

Že leta 1958 je v Kostanjevici gostovala zagrebška Opera z „Erom z onega sveta“ Jakova Gotovca, ki je sam vodil orkester, predstava pa je bila med ruševinami samostana na prostem. Ljubljanska Opera se je prav tu predstavila s Smetanovo „Prodano nevesto“, za njo pa tudi slovenska filharmonija s Haydnovimi „Letnimi časi“. Tako je prireditelju uspelo vzbuditi večje zanimanje slovenske in jugoslovanske javnosti za porušeni samostan. Danes namreč mineva že drugo desetletje, odkar so stekla obnovitvena dela med vojno požganega objekta. Pri rekonstrukciji samostanske cerkve je sodeloval celo Zvezni zavod za spomeniško varstvo iz Beograda. Uničene kapitule so nadomestile kopije, ki so jih tri poletja klesali študentje likovnih akademij iz vse Jugoslavije. Cerkev je danes ohranjena le kot arhitekturni spomenik, nudi pa idealen prostor za večje kulturne prireditve.

V okrilju samostana je našla prostor tudi Forma viva. Ideja o tovrstnem mednarodnem simpoziju kiparjev je bila spočeta prav v Kostanjevici. Pokojni kipar Jakob Savinšek je po vrnitvi s prvega simpozija na svetu sploh (St. Margarethen 1963) skušal zasnovati nekaj podobnega tudi v Sloveniji. In ni bilo naključje, da je na to misel prišel prav v Kostanjevici. Že leto dni zatem so se tu prvič zbrali kiparji iz desetih dežel. Po sedemnajstih letih neprekinjenega delovanja simpozija, kar je prav gotovo tovrstna akcija z najdaljšo tradicijo, je 75 kiparjev iz devetindvajsetih držav samo v Kostanjevici izklesalo več kot sto skulptur v lesu. Akcija ima danes v svetu velik ugled, saj je lanskoletni udeleženec iz Japonske

Fuimaki Hidemasa čakal kar šest let, da ga je strokovna žirija sprejela v kostanjeviški atelje na prostem.

Dvajsetletna prizadevanja Dolenjskega kulturnega festivala so z letošnjim letom okronana z novo pridobitvijo. Že četrto leto potekajo obnovitvena dela v samostanskih krilih, ki niso služila sakralnim namenom. To dejanje pa je pravzaprav sprožila odločitev akademika Božidarja Jakca, da rojstnemu kraju svoje matere pokloni popoln pregled svojih grafičnih stvaritev. Pozneje jim je dodal še sedeminsedemdeset pastelov in pet olj. Tone Kralj je tedaj že peto leto delal večinoma v Kostanjevici in je prav tako z veseljem poklonil galeriji retrospektivni izbor iz svojega slikarskega, grafičnega in kiparskega opusa. Delo domačina Jožeta Gorjupa je bilo v večji meri zbrano tudi že v galeriji v šoli, njegovi sorodniki pa so zbrano gradivo velikodušno izpopolnili. Tem trem oddelkom se je v letošnjem juniju pridružila še Pleterska slikarska zbirka starih mojstrov iz bližnjega kartuzijanskega samostana, ki je za zdaj edina galerija v Sloveniji, v kateri so zastopani tuji slikarji 17. in 18. stoletja.

Tako je umetnostno bogastvo, zbrano v Kostanjevici, preseglo zmogljivosti festivala v njegovih dosedanjih organizacijskih okvirih. Z letom 1977 je bila galerija „Božidar Jakac“ institucionalizirana. Kot samostojna ustanova ima nalogo zbirati in znanstveno preučevati predvsem gradivo s področja slovenskega ekspresionizma ter varovati ves doslej zbrani umetnostni fond. Vendar pa ta nova pridobitev ne odpravlja festivala. Ta je namreč potreben in tudi dejaven morda še bolj kot kdajkoli prej. Zavest, da je za popularizacijo kulture mogoče storiti še več, kot je bilo storjenega doslej, je vodila k iskanju novih oblik delovanja. Tako je v preteklem letu Dolenjski kulturni festival organiziral več kot sto gostovanj v raznih delovnih organizacijah in njihovih skupnostih ter v mnogih dvoranh in celo gasilskih domovih v Spodnjem Posavju. V njegovem okviru deluje Klub kulturnih delavcev, ki združuje, oziroma hoče združiti vse ustvarjajoče duhove Dolenjske. S svojimi literarnimi večeri je festival posegel že čez republiške in državne meje. Pesnikom in pisateljem, zbranim v tem klubu, izdaja tudi njihove literarne pr-

Miha Maleš je razstavljal v „Auli slovenici“

vence. Prva publikacija je bila pesniška zbirka Ivana Zorana in Ivana Markelja, Dedščina, druga je Etnografska podoba Kostanjevice in okolice dr. Marije Makarovičeve, s tretjo (Mojji kraji) pa je festival počastil obletnico smrti Jožeta Cvelbarja.

Napak bi bilo misliti, da je vse to zraslo samo iz ljubiteljskega zanosa in vdanosti delu. Organizatorji festivalskih prireditvev so se ves čas zavedali, da je potrebno povsod tudi strokovno vodstvo, saj je le tako mogoče vzdrževati primerno raven oziroma dvigati kvaliteto letnih programov. V ta namen so organizatorji že od vsega začetka znali pritegniti širši krog strokovnjakov, ki so s svojimi nasveti bistveno pripomogli k naglemu vzponu kulturnih akcij. Tako je imel festival ves čas svoj umetniški svet, ki je reševal vprašanja s področja likovne umetnosti. Močna opora mu je dolga leta bil prof. dr. France Stele. Člani tega sveta pa so tudi zagrebški strokovnjaki. Naj omenim samo Vlada Malekoviča, ki že skoraj petnajst let obvešča hrvatsko kulturno javnost o likovnem življenju v Kostanjevici.

Iz povedanega je razvidno, da prizadevanja Dolenjskega kulturnega festivala niso bila nikoli usmerjena ozko, temveč

so se njegovi organizatorji ves čas trudili, da bi povezali obe kulturni sredini — hrvaško in slovensko. Prav to pa je poglobljanje in plemenitenje poslanstva, ki ga je Kostanjevica opravljala že v preteklosti. Še več! S svojimi akcijami je festival posegel tudi zunaj meja na Primorsko in še posebej na Koroško, iz česar se je razvilo plodno in pristrčno sodelovanje. Obe kulturni sredini si danes izmenjavata svoje prireditve kot enakovredna dejavnika v kulturno tako pisanem srednjeevropskem prostoru. Kdo bi mogel obe pokrajini bolj približati, kot ljudska igra o koroški junakinji Miklovi Zali? Kostanjevičani so jo postavili na oder že pred petnajstimi leti, in to z osemdesetčlanskim ansamblom. Doživela je več kot trideset ponovitev po vsej Sloveniji, v Karlovcu, v Zagrebu, Gorici, Trstu, vendar ni bila nikjer tako toplo in s toliko navdušenja sprejeta kot ob obeh ponovitvah v Ločah na Koroškem. Ne le nabito polna dvorana, ampak tudi prisrčen sprejem domačinov, ko so se po predstavi mednje pomešali igralci, ki niso utegnili niti odložiti igralskih kostumov, se je prenekateremu globoko vtisnil v spomin. Pa Zalin dom v Svatnahu s staro lipo, kjer so odplesali svatbeno polko in visoki rej!

Že naslednje leto so se ti, prvi stiki razširili tudi na likovno področje. V Lamutovem likovnem salonu v Kostanjevici je svoje lesene skulpture razstavil Othmar Jaendl, ki je leta 1964 sodeloval v Formi vivi in smo ga Kostanjevičani že dobro poznali; svoje lesoreze pa je razstavil Werner Berg. Prvi je koroški rojak, drugi pa slikar, ki se je umaknil trušču sveta in se v novem okolju razpel ob neposrednem stiku s koroško zemljo ter njenimi ljudmi; čeprav vsak z drugačno stilno usmeritvijo, sta oba vsak po svoje izpovedala svoje intimno spoznanje o svetu.

Leta 1972 smo поблиže spoznali tudi sodobno slovensko poezijo in prozo dežele onstran Karavank. Milka Hartmanova, Valentin Polanšek, Gustav Januš, Florijan Lipuš, Andrej Kokot in Janko Messner so se našemu občinstvu predstavili z nekaj izbranimi deli, ki so jih interpretirali slovenski igralci Štefka Drolčeva, Miha Baloh in Marjan Kralj. Poslušali smo o

soncu, ki greje brez kategorij, o mostu med bregovi, o žeganjih, o poljski tlaki, o odtujenosti sveta itd., bridka Messnerjeva Parabola o Jobu pa je na koncu izzvenela tudi kot grenak očitek naši vesti.

Dve leti zatem so se pri nas predstavili tudi nemško pisoci pesniki s Koroškega (Hans Gigacher, Walter Nowotny, Hans Renger in z njimi tudi Andrej Kokot). Izbor iz njihove lirike so brali v slovenskem in nemškem jeziku. Tedaj je v Lamutovem salonu razstavil svoje grafike, gvaše, oljne krede in risbe Karl Brandstätter.

Z otvoritvijo Aule slovenice v Celovcu so se možnosti za sodelovanje še okrepile. Dolenjski kulturni festival je v njej omogočil najprej razstavo akvarelov Franceta Slane, ob letošnjem kulturnem prazniku in ob razstavi lirika naše pokrajine Božidarja Jakca pa literarni večer besednih ustvarjalcev Dolenjske. Slikarja, ki sta si po značaju sicer tako različna, zanimivo ilustrirata dva protipola v načinu podoživljanja sorodnih motivov. Jakčevo delo, niz zadržanih trenutkov ob zadnjih pomnikih naše ljudske materialne kulture v trepetavem ozračju vročega poletnega dne, s cvetočo ajdo ali v kristalni prozornosti pod snegom počivajoče narave, je slavošpev umetnikovi rodni pokrajini. Razbiti čolni na samotnih obrežjih in podrti kozolci Franceta Slane pa elegijam jesenskega vetra pritegujejo kot veličastni orjaki, ki jim ni več usojeno dočakati nove pomladi. Tudi z ljudmi je tako. Zato poskušajmo gledati na svet tudi z Jakčevimi očmi in pri tem ne pozabimo Slanovih kozolcev, da ne bi naši bližnji in z njimi mi sami doživeli enake usode. Ne sme nam biti vseeno!

„Naj bom most...!“ je v pesmi zaklical Andrej Kokot. Most med narodi, most, ki ga gradita kultura in zdrav razum. Kdo lahko uspešneje uresniči to poslanstvo kot prav narodna manjšina? Nekdaj so bili trdni mostovi, kdo jih lahko zanika? Mar danes zanje ni več prostora? Naj bo naše sodelovanje potemtakem vzpodbuda. Volja je, in kjer je ta, ni ovir...

Kostanjevica, 1977.

Andrej Smrekar

Živi spomeniki

Na Koroškem imamo mnoge spomenike iz trdega kamna, ki spominjajo na oboroženo narodnoosvobodilno borbo proti Hitlerjevi Nemčiji. Imamo spomenike, spominske plošče in na štiridesetih pokopališčih nagrobne spomenike v počastitev in spomin 500 padlim partizanom.

Še mnogo več pa imamo živih spomenikov, ljudi, ki so se med drugo svetovno vojno borili proti fašizmu: zvestih mater in očetov ter sinov in hčera, ki so podpirali partizanske borce s prehrano, z obveščevanjem o premiku sovražnika, in takih, ki so skrbeli za ranjene borce ter zbirali zdravila in sanitetni material za partizanske bolnišnice.

Na Koroškem je mnogo hiš, iz katerih so izšli borci za svobodo. Na ozemlju, kjer že 1400 let živimo koroški Slovenci, so prave partizanske hiše-domovi, ki so dali kar po sedem partizanov; družine, ki so v boju zgubile po dva ali tri sinove.

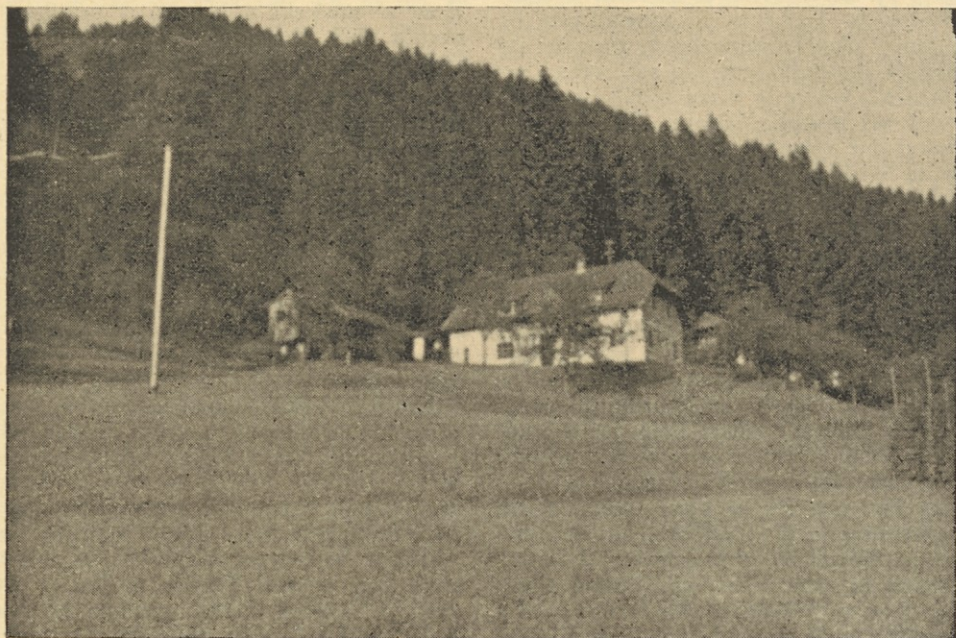
Naj jih tukaj omenim le nekaj: Štegarjevih sedem Pečnikov in trije padli Rojakovi sinovi. V spomin pa naj zajamem tudi enajst Peršmanovih (Sadovnikovih), ki so jih nacistični vojaki pobili štirinajst dni pred koncem vojne, in Hojnikove tri — očeta, mater in devetdesetletnega starega očeta. Trupla pobitih članov obeh družin so zmetali v goreča poslopja in jih sežgali; od njih je ostal samo pepel.

V tem sestavku želim bralcem Koroškega koledarja predstaviti tak živ spomenik NOB iz okolice Železne Kaple, iz kraja, kjer se je na koroških tleh, v mejah samega rajha, zakvasila oborožena borba proti nacizmu.

○

Remšenik številka 5, po domače „Pri Tonu“.

Med vojno je v tej hišici živela desetčlanska družina Šporn — oče, mati in

Domačija „pri Tonu“ v Remšeniku

osem otrok. Preživljali so se od osem hektarjev strme „rode“ zemlje in od drvarjenja pri grofu Thurnu. Oče Rok je že iz prve svetovne vojne prinesel napredno miselnost, ki ga je privedla do spoznanja, da je gozd ničvredna surovina, dokler je ne predela delavčeva roka v hlo-de, deske, celulozo itd. Mnogo let je pre-drvaril v grajskih gozdovih ter pestoval in božal svoje otroke z rokami, trdimi od žuljev. Vključen v komunistično partijo, je že v dobi avstrofašizma spoznal nemški rjavi fašizem, ki se je začel porajati tudi v njegovi neposredni okolici, in to med grajskimi nemškimi gozdarji, ki jih je imel Rok za priganjače slovenskih drvarjev.

Tonova posest je kot otok v jezeru grajskih gozdov. V starih časih je bila ta posest večja. Toda velik del posestva so že predniki današnjih Špornov prodali grofu Thurnu, tako kot mnogo drugih kmečkih posestev v Remšeniku, Beli, Lepeni, Obirski in Kortah. Samo v Lobniku grofa Thurna še ni.

Oče Rok je vzgajal in vzgojil svoje otroke v naprednem duhu in jim vlival samorastniško zavest, da so roke in zdrava pamet njiva, iz katere bodo črpali kruh za svoje življenje in si ustvarili pošteno eksistenco. Trpljenje in pomanjkanje pa drami v človeku samozavest, zvestobo do naroda in spoštovanje do sočloveka „nimanica“, kot se je v eni svojih pesmi izrazil naš pisatelj Valentin Polanšek. Pomanjkanje vzbudi v človeku voljo do boja za boljše življenje. Rodi se odpor proti krivici, ki jo tak človek občuti od zibelke do groba.

Pričela se je druga svetovna vojna in je s svojo krutostjo zajela tudi Špornovo družino. Najstarejši sin Miha, star dvajset let, je bil vpoklican v Hitlerjevo vojsko. Bil pa je samo tri dni v marškompaniji, namenjeni na rusko fronto, ko je pobegnil iz Celovca in se priključil partizanom. Bilo je 8. maja 1943, ko je izkoristil ugodno priložnost in se rešil neljube hitlerjeve uniforme. V partizanih je dobil ime Lovrenc. Bil je kurir, potem borec mitraljezec in se je s težkim orožjem boril na Koroškem in Štajerskem. Z mitraljezom na rami je prehodil Svinjo planino, Korico in Pohorje. Ko sem Lovrenca vprašal, ali je imel od mitraljeza ožuljene rame in če so ga kaj bolela, je odgovoril:

„Ne, komaj sem ga čutil. Saj sem bil mlad in močan. Tudi strah me ni bilo nikoli...“ Tolkel se je na domačih tleh za svoje pravice, za svoj mali košček zemlje, za svoje zaslužjene rojake.

Miha-Lovrenc je bil prvi partizan iz Špornove družine. Dne 14. aprila 1944, za obletnico izseljevanja koroških Slovencev, sta mu sledila še mlajša dva — sestra Anica in brat Janko. Že prvi dan sta doživela ognjeni krst, ko smo se partizani pri Žitari vasi spopadli z nacistično edinico. In že prvega dne sta bila Anica in Janko priča smrti partizana, Osenikovega Lipija iz Lobnika, ki je padel v oboroženem spopadu.

Četrty iz Tonove družine je šel v partizane še oče Rok. Bil je takrat star že osemindeset let. Dodeljen je bil za borca v edinico, ki je ščitila partizanske zemljanke v gozdovih Srednje Bele. Januarja 1945 je bil ubit od SS-policije pri Štoparjevem mlinu. Nemci so čutili, da se v belskih gozdovih severno od Popesnikovih peči nahajajo partizanske zemljanke. Prehajkali so vse gozdove tega predela in našli zavetišče ranjenih in ozebljih borcev. Januarja 1945 je bilo zelo veliko snega. Ko so se partizani umikali pred Nemci, so gazili sneg do pasu. Mlajši borci so se umaknili z ranjenci iz nemškega obroča, Rok Šporn pa je omagal in bil ubit od sovražnika.

Tisti čas je bil njegov sin Miha-Lovrenc že v Korici in Svinji planini, daleč severno od Drave. Anica, ki smo jo v partizanih „krstili“ za Vido, je delala v mladinski organizaciji in je pozneje postala predsednica Zveze slovenske mladine. Zaradi težkih partizanskih preizkušenj in naporov je zbolela na pljučih in postala invalid. Janko, najmlajši Špornov partizan, star komaj 16 let, pa je dočakal konec vojne kot borec zaščitne čete okrajnega odbora OF za Velikovec.

Ko je nacistična policija vedno bolj pritiskala na Špornovo mater Marijo, ki je ostala pri hiši s štirimi šoloobveznimi otroki (hčerka Micka je bila medtem aretirana in je leto dni preživela v taborišču Ravensbrück), se je tudi mati podala v ilegalo. Še prej pa je spravila na varno svoje štiri otroke: Vencija in Katrcso so vzeli Krištanovi v Beli, medtem ko sta Roki in Malka našla svoje krušne starše pri Zležiču v Lobniku. Mati Marija je

bila do konca vojne v Solčavskih hribih, kjer je na raznih kmetijah pomagala partizanski vojski.

Medvojna bilanca desetčlanske družine Šporn, po domače pri Tonu v Remšeniku, je naslednja: štirje člani so se z orožjem v roki borili proti Hitlerjevi Nemčiji, en član je v boju zgubil življenje, en član je bil v nacističnem koncentracijskem taborišču, en član je v ilegali podpiral partizane, štirje majhni otroci pa so bili pregnani iz rodne hiše. Tako je ostala hiša prazna in bila izropana do zadnjega kosa Špornovega premičnega premoženja.

Po končani vojni je hišico in posest prevzel najstarejši sin, partizan Miha-Lovrenc. Že pred vojno je z očetom drvaril. Po vojni je spet drvaril in mi pri zadnjem mojem obisku povedal, da je vsega skupaj pri grofu predrvaril petintrideset let. Mati in sestra Micka sta po vojni umrli. Miha se je poročil z dekletom iz Lobnika. Leseno pritlično kajžico je prezidal v lično enonadstropno hišo. Danes pri Tonu gospodinja Breznikova Mimi, katere oče Johan Kogoj je padel v partizanih. Pridna Tonova gospodinja je rodila pet otrok. Trije so že samostojni; dve hčerki sta poročeni, sin se uči za puškarja v Borovljah, najmlajši, star 12 let, pa obiskuje glavno šolo v Železni Kapli.

Pri Tonu je danes, štiriintrideset let po vojni, složno življenje. Živijo od skromne pokojnine, ki jo prejema oče Miha-Lovrenc. Otroci aktivno sodelujejo v prosvetnem društvu „Zarja“ v Železni Kapli. Gospodar Miha Šporn je ponosen na svoja partizanska leta. Za svoj delež v boju proti fašizmu je prejel visoka odlikovanja: orden zasluge za narod 3. stopnje, orden bratstva in edinstva s srebrnim vencom in orden za hrabrost.

Trpljenja v partizanih, pomanjkanja hrane, stalnega premikanja s težko opremo, gazenja snega, bojov s sovražnikom,

Miha Šporn kot partizan Lovrenc

mraza in vročine, ki sta spremljala borce — vsega, kar je Lovrenc prestal in pretrpel v petindvajsetih mesecih kot partizan, pa moja roka ni sposobna opisati. Njegovo življenje med vojno in zgodbo njegove družine bi moral napisati tisti, ki zna pisati napete romane.

Zgodovina, ki jo hrani Tonova hiša in vsi Špornovi, je eden izmed velikih in svetlečih se mozaikov v „zgodovinskem spomeniku“ koroških Slovencev, ki so ga med drugo svetovno vojno postavili s krvjo v nesebičnem boju proti nacifašizmu na svoji podedovani zemlji. Zato čuvajmo spomine, tradicijo in pridobitve protifašističnega narodnoosvobodilnega boja! To ni in nikoli ne bo postalo fraza. To je najčistejša zgodovina. Tisti, ki danes govorijo, da je treba gledati naprej in ne nazaj, se verjetno sramuje svoje preteklosti in zgodovine, ali pa je še nima. Tudi bivši nacisti in belogardisti govorijo, da je treba „gledati naprej“ — ker se sramujejo svoje lastne preteklosti. Koroški Slovenci pa smo na našo zgodovino upravičeno ponosni; brez nje tudi ne bi bilo 7. člena avstrijske državne pogodbe, ki je podlaga našega boja za obstanek na domači zemlji.

Karel Prušnik-Gašper

Spomini – drage svetinje

Rojaki! Kdo bi mogel pozabiti časov v pregnanstvu! Mnoge rane, zadane od zlobe in krivice v letih nacistične strahovlade, so že zaceljene, ker nas čas prehiteva in iz mladih korenin raste nova moč, iz nje pa se bude mladi upi. Toda časov, ki so nam odprli nešteto grobov, pozabiti ne moremo in ne smemo — čeprav iščemo prijateljske stike s sosedi.

Prekopani so mnogi grobovi naših izseljencev v daljni zemlji; rodno zrno v njej pa živi in nam zbuja blage spomine. Te spomine moramo kot drago svetinjo položiti na srce naši mladini, ki naj bi jo opominjala na dolžnosti, ki so jih zvesto, junaško opravljali zatirani, strahovani, poniževani in zasramovani dedje in babice. Da, pradedje in pramamice! Koga, kaj so rodile! — Slovence!

Položimo te svetlinje na srce bratom in sestrām, ki jih grabijo mreže tuje miselnosti, mreže modernega suženjstva. Slovenec pa ostane Slovenec, četudi se — zastrupljen od dotika hinavskih, tujih cekinov in poljubov — sramuje bogastva prastare materinščine.

Grobovi ne bodo utihnili. Grobovi kličejo bodoče rodove in naš mladi rod — k življenju, delu in borbi, da bi Slovenci junaško stopili v zvestobi do naroda na trdno skalo.

Marijan de Reggi: POGREB V TABORIŠČU

Krivični lov

*Tuji lovec veže
nam Slovencem
zle jeklene mreže,
da poturic nalovi.*

*V tuje mreže
so ujeti
mnogi bratje;
v robstvo so ukleti.*

*Kdo te mreže
zdaj prereže,
da prekletstva zlo
razveže,
ki nam koplje
v zemlji dedov
črni grob...*

Morda časa zob?

*Rod naš mladi —
ti lopato
kdaj zasadi
v zemljo rodno
in zakoplji
suženjstva copato.*

*Ti nasadi
v gredi rodni
„zel rasti“
in zalivaj jo s krvjo,
ki nam živo
moč zbudi,
da nam zaceli
žgoče rane
zla — odpadništva,
ki ga kuje
nam ostrina
mreže tuje.*

Obisk v taborišču

*Moj oče izseljeni
pisal je s srčno krvjo mi,
naj ga obiščem.*

*In stal je z menoj
ob zidu visokem
za taboriščem.*

*Ptiček nad nama
prepeval je pesem večerno;
in zarja zatona
se tja je podala,
kjer biša očetova
— tujcu —
mehko je postlala.*

*Oče je žalostno gledal zaton.
Blizu prepeval je tuji zvon,
a midva sva
v mrak zajokala.*

*Zrla očetu v očeh sem obup
in sem zaznala,
da strup
sovražnih vseh zlob
ga tira v prerani grob.*

*O, bila je v srcu
mi bol prevelika,
ko vzela slovo sem
od — mučenika.*

*Tuja zemlja prevzela
je zrno očeta;
a duh njegov
še se je iz tujine
nam v grudo domačo
vse tople spomine...
Iz njih raste nam
— nova mladika.*

Milka Hartman

„...kakor pravljica“

Po srčni sredobežnici

(Cikel)

I.

Izdavim se,
izdavim vse,
kar mi spominsko
razjeda dušo.
Izruvam se,
izruvam vse,
kar mi varljivo
in skrivnostno
uspava zavest.
Ven iz popustljivega
samoljubja
in vratolomnih
pričakovanj!
Hočem
živeti
jutri,
zato se danes
otepam
včerajšnjosti!

Pavlin Okolšnik se pelje s spečo sopotnico v smeri proti Velikovcu. Previdno vozi. Skuša obdržati enakomerno brzino. Dohitevajoča vozila spušča naprej.

Šele takrat, ko je čez kakih dvajset minut prišel na Hribovje, se ga poloti skrb: Kaj, če je z njo kaj narobe? Izgleda sicer, da spokojno spi. A vsekakor... Obzirno se je dotakne. Rahlo. Nič.

Kar ne more se nagledati spečega dekleta. Košate veke počivajo blaženo na očeh.

Kakšne oči pa je že imela? Prej, ko je moj avto ustavila... Bilo je videti kot rjava barva posebnega leska, ki je sinje odsevala, čim je smehljal vzfrfotal krog njenih ust.

Pavlin se spet dotakne speče. Zdaj malo močnejše.

Dekle se mehkobno zgane in se stransko shuli v sedež kot obdarjen, utrujen otrok.

Zdrava barva sije iz njenih lic. Obraz je negovan. Samo pod očmi je slutiti nekaj rosnega. Ustne so sočne in polne. Nos podčrtava plemenite poteze... Vseeno, tako ne more spati v mojem avtu! se Pavlin priganja do kakšnega ukrepanja, saj ne vem, kdo je in kaj je z njo, tako ne more biti.

Zato jo odločneje potipa po rokah, ki sproščeno počivajo v krilu.

„Kaj je z vami, lepo prosim, povejte, kaj je z vami?“ šepče goreče in vedno bolj glasno. „Prosim vas, povejte, prosim lepo!“ ponavlja in potišča glasbo v avtoradiu.

Zdaj se je zrušila lepotica iz globokega sna: „Saj ni ničesar. Samo oprostite mi, da je tako prišlo, tako prišlo... vse je v redu, vse... le malo me pustite, da si opomorem, le malo...“ In spet je je zmanjkalo.

Pavlin je brez skrbi. Nejasno pa mu je vseeno, kako more zdravo, mlade deklice biti sredi deževnega dne tako zaspano, pa še v tujem avtu povrh. Kmalu bi prilezel sum vanj, da je morda kakšna prefinjena cipa? Groza! se je zavrnil, kam zagazijo moje misli. Vidi se na njej, da je izčr-

pana in da je v redu človek. Le kako pride taka ptička sredi ceste v gozdu pred avto?

Lepotica je spokojno dihala. Tako spijo samo srečni in zdravi ljudje! Je ugotovil čez čas, okrepil spet radijsko glasbo in se zagledal v spečo sopotnico.

Na Hribovju je gostilna s prelepim razgledom čez Podjuno in Dravo in vzhodni del celovške kotline. Pavlin sedi v avtu poleg speče tujke, zalega dekleta, ki mu je vsekakor uganka. Kadar pa se ozre v spečo popotnico, avtostoparico, se nasmehne. Zares spi! ugotavlja, sam ne ve kolikokrat že.

Pavlin vzame iz aktovke blok za skiciranje. Glasba v avtoradiu ugodno izpopolnjuje vrzeli molčanja med dvema človekoma, ki sta prvič skupaj, prvič in pod tako nenavadnimi pogoji: Čudovito dekle spi — on, sanjač svoje vrste, malce umetniško navdahnjen, si dela skrb, kaj bo s to nenavadno sopotnico — in skuša v naglici ta dogodek ovekovečiti v sliki. Zato vzame blok in svinčnik, ki ju nosi vedno pri sebi. Ne vidi rad, da bi ga kdo opazoval pri risanju. Zato spočetka le boječe poteguje črte: Začne risati spečo lepoto — Nad čelso vzboklino, večjidel pokrito s kosmi svilen mehkih las, začenja z obrisnimi potezami. Ko se bolj udobno usede v avtu, tako, da ima prosto levico, ki drži risarski blok na kolnih, se zamisli: Kaj bo rekla, če jo slikam brez njenega dovoljenja? To je nekako vdiranje v njeno privatno sfero! Kako pa jo naj vprašam? Če pa je tako izdelana? Da mora spati? Ali se morda ona ne vriva v mojo privatno sfero? Ko me kar tako na vsem lepem ustavi na odprti cesti, se vsede v moj avto in zaspi? Naj reče, kar hoče, če ji bom pozneje sliko pokazal! Ali jo strga ali shraniti, kakor ji je ljubo. Kaj naj bi pa jaz tačas počel, da se mali ljubi smrček naspi v mojem avtu ob klasični simfonični glasbi? Zaenkrat nimam ničesar drugega početi... Kako se naj pogovarjam s spečim človekom? Toliko sem pa jaz tudi uvideven človek, da pustim spečega spati. Se bo že še razgovorila in oprostila in vse bo v redu. Samo jaz sem zdaj trenutno vezan na njeno spanje. Kam jo naj denem? Domov v svoje stanovanje je ne morem vzeti? Ko bi imel na takem kraju opravke, da jo pustim spati na parkirnem prostoru. Malce odprte šipe bi pustil. Vse štiri. Tako bi imela dosti zraka. Nihče se ne bi mogel pritožiti, če bi tako napravil. — Potem riše dalje. Vedno

II.

Iščem melodije srca,
da se omeči
okorela beseda,
da bo moja govorica
žlahtna zlitina,
da se izluščim
iz prostaških mejšč.
Prekvasil bom
srčno lavo
v prihodnje trajanje.
Uravnovesil bom
sončno voljo
k svobodni izpovedi.
Zagotovil bom
rastoči obstanek
sredi
svetlih
pričakovanj!

III.

Vzvalovi nova ideja
sredi množičnih pogovorov
o starih betežnostih
in obrabljenih obnavljanjih,
starih že kot prva sled
homo sapiensa.
Še in še prisluškujem
in pritrujem,
prenašam težave,
ne da bi tarnal,
se grem glumača
zaradi neke tuje usode,
zraven pa sem z mislimi
daleč stran
pri svojih skritih rečeh:
Kaj je smisel diha,
kaj je izvor utripa,
kaj je povod glasu,
kaj je cilj besede!
Sam sebi postajam grezilo
v mikavne zmotljivosti,
ki nepremagljivo
štrle
iz ponavljajoče se samote.
Nerad priznavam sebi
boli,
ki so temeljito razodetje sebe
samemu sebi,
da sem obstoječa kultura
iz temine kamene dobe
z nerazvitimi slutnjami,
ki se skrivnostno
spajajo
v simbole
vsega živega in večnega...

spet in spet pride do točke pri kosmih lasi nad čelom. Ustne napenja, kot bi glasbenik vabil na svojem trobilu. Oči zožuje kot bi hotel prodrati skozi rožno obrazno polt neznane lepote.

Tri skicne variacije slik ima gotovih, ko se tujka prebudi.

„Kje pa sem, prosim?“ V njenih živahnih, izrazitih očeh se odpira svetla duša človeka, katero najhitreje slutijo samo ljudje, ki so zapisani usodi umetnikov in svojevrstnih značajev.

„Tik pred Velikovcem, to je malo okrajno mesto. Ste vi tja namenjeni?“

On čuti, kako mu postajajo členki telesa težki, kot bi pil peneče se vino na kristalni obali.

„O, kako lepa okolica je tukaj. To je vendar Drava! Je? Tukaj ob Dravi živijo Slovenci, o katerih zadnje čase toliko pišejo tudi v Salzburgu...“

S plahimi pogledi se upre njenim očem, ki so močne in očarljive in samostojne.

„Po narečju, oziroma prizvoku vaših besed bi vas prišteval k Štajerski.“

„Jaz sem Štajerka. Sedaj sem v Salzburgu. Nekaj let že.“

„Pa je vas službeno zaneslo v to deželo? So marsikateri, ki pridejo gledat, kje so tisti Slovenci, ki hočejo državo in svet podreti...“

Njen pogled se zresni. Toplina izgine. Previdno otipava človeka, za katerega bi na prvi pogled stavila, da je nekaj posebnega. Zdaj pa take besede? si plaši duša. Saj je že v Celovcu doživela, da ni dobro javno zavzemati proslovensko stališče. Zdaj se zgrozi, ko hoče najti v vozačevih besedah nekaj odklonilnega napram Slovencem.

„Prišla sem samo tako. Jaz ne razumem. Marsikaj ne razumem, kar tako čujemo po radiu in gledamo po televiziji in beremo. Ne razumem...“

„Kaj ne razumete? Boste laže razumeli, če vam povem, da sem jaz na primer Slovenec, če hočete čisto uradno: Koroški Slovenec! Boste sedaj kaj laže razumeli?“

Močno jo prizadene vsaka njegova beseda. On to vidi. Vsa se razneži. Gre ji na jok. On ne ve, zakaj. Dela si očitke, čemu je bilo treba takega njegovega izliva? Saj nisem zato tukaj, da bi neki tujki izpovedoval svojo bolečo stran življenja v tej deželi? Kaj bo tujka imela od tega? Poleg vsega je omotično zala, da ni na mestu govoriti o takih vsakdanjih zapletenostih z njo... Lepi ljudje naj govorijo o lepih, srečnih rečeh! —

Elvira še sliši Pavlinove besede: „Jutri ob devetih se dobiva zunaj pred spomenikom padlim obeh svetovnih vojn!“ Potem se vrata zaprejo. Tujska soba v Dobrli vasi je preprosta. Prav to se ji dopade. Zlekne se na pogrnjeno postelj. Dolgo strmi v strop. Dolgo se predaja neminljivim občutkom. Divjim in presladkim občutkom. Vsa telesnost se ji spreminja v nekaj, kar ji je bilo do sedaj neznano. Nekaj, o čemer je morda imela že zdavnaj le plahe sladke slutnje? To ji postaja jasno. To bivanje na svetu je skrivnostno, si priznava. Tako polna še ni bila same sebe. Kipeče samozavesti, da ji srce neugnano tolče v prsih. Vroče ji polje kri po vratu...

Stemnilo se je že v dobroljski tujski sobi, ko se Elvira dvigne s postelje. Potipava po steni in prižge luč. Pozno mora že biti. Zunaj so vedno redkejši ponočni glasovi. V gostilni je samo oddaljeno poredko nekaj slišati spodaj v pritličju.

Elvira sede in začne pisati:

„Nocojšnja noč hočem doživeti do jutra. Da bo jutrišnji dan izmil raz moj obraz vse tisto, kar me je v lastni zrcalni sliki leta sem begalo, kar je bilo v meni nekaj praznega na svetu. Hočem se umiti jutri zarana s prvo zarjo in jokala bom, jokala iz hvaležnosti, da sem bila doslej tako nesrečna. Ne bom se nocoj umivala z vodo, ničesar ne zbrisala z rok in usten, kjer gorijo tvoji poljubi. Jezik naj mi bo plamen, ki si ga ti prižgal v meni. Naj gori v meni velik ogenj, da bo sežgal vso kri, ki doslej ni vedela, da prihaja od srca in polje nazaj v srce, v moje srce. Roke naj dehtijo po tebi, tvojih laseh in tvoji resničnosti. Tvoja telesna gorkota diha iz mojega diha, ogreva mi dlani kot tvoj šepet. Nisem vedela, da je nekaj tako lepega zame na svetu. Da je predajanje samega sebe taka čudovita rast v neznanskost? Zakaj tega nisem vedela? Ko sem delala, ubogala, mislila in govorila, izpolnjevala in se ravnala tako, kakor so me drugi učili? Iz malega me vzgajali? Odrasli vendar vse vedo, ko so izkušeni za življenje? Za življenje slehernega? Tudi za ljubezen? Za ljubezen slehernega? — Pravkar se mi zdi, da moram govoriti z bogom. A ga ne znam nagovoriti. Drugače so mi starši in prijatelji in dobri odrasli ljudje nekoč zagotavljali, da je on vedno pri ljudeh, vedno, četudi ga ne kličemo. Saj ga ne bi klicala. Niti ne na pomoč! Nisem v stiski. Samo to se mi zdi, da bi prav njemu lahko zaupala nekaj čisto svojega. Povedala bi mu

IV.

V porodničnici poezije
poveličevalno zaživim
v vseobsegajoči trenutek,
vznesenost
je mesena prisotnost,
prehajam
v brezčasna stanja
in postajam
novost novih novosti.
Skozi dosluteno neugodje
in dosanjano ugodje
se spajam
v strastno bolešt
in zavestno sladkost:

S e m !

S v a !

S m o !

Dopolnjujoči

zavesti

se razodeva

veličastje:

BITI — !

V.

Umíritev me potaplja.
Brezobličnost pojema
v možganih
in osrčju.
Prebolel sem krizo
preporoda.
Nedolžno ugotavljam:
Nisem taval
zadensko proti izhodu,
katerega sem slutil,
ko sem se usmerjal
po kažipotih
presladkih iluzij.
Naj ostane
nepojasnjeno,
kako sem se kretal
v nepoznanem,
slepečem okolju.
Okrepljeno izvira
iz mojega nemira
upanja vera!

rada, da sem srečna, da še nisem nikdar bila srečna. To, kar je bilo doslej v mojem življenju, še senca ni bilo od tega, kar je sedaj v meni, kar sem sedaj vsa z dušo in telesom. Torej nisem bila srečna. Le zadovoljna? Pokoravala sem se, ker je bila pač taka volja drugih. Drugim napraviti veselje, je velika krepost. To so me učili. In sem tako zapoved tudi skušala izpolnjevati. Zdaj se sprašujem, kaj bi bog dejal, če bi se njemu čisto vsa zaupala? On je vse od spočetka vedel, kako bo prišlo? Da bi se ravno z mojo življenjsko usodo poigral, je neverjetno, kajti vsak posameznik mu je vse ljubezni vreden. — Vprašala bi ga, zakaj neki je tako uredil z ljubeznijo, mislim z vso telesno ljubeznijo. Morda je bil kdaj tako srečen kot sem jaz nocoj? Takrat bi si gotovo želel biti človek! Človek z vso telesnostjo! Morda je bil sprva človek, ki je vsa srečo svoje telesnosti doživel v taki neizrekljivi sili, da se mu je duša dvignila v božansko visokost? Sramežljivost, skrivanje drug pred drugim, zatajevanje, to je privzgojena nenaravnost. Ker si po naravi niso vsi enaki, so vsi skrivali. Vse nenormalne nerazvitosti in vse perversnosti. Škoda, če je tako bilo! Tedaj je bog nekaj svojstvenega prepustil nekomu, ki je to zlorabljal proti smislu narave. Zakaj omejujejo ljudje z zapovedmi in navadami prosto ljubezen? Nekdo pa je svetopisemskim cipam odpuščal, ker je vedel za prostost zemske kreature. Dasi sem za prosto ljubezen v vsaki naravni obliki, odklanjam, da bi si slehernik jemal vse ali celo s silo. Ljubezen je sila duše, ki išče sebi čim bolj enakega. Ker vsaka ljubezen ne najde svojo ljubezen, je usoda ljudi. Da se ljudje spuščajo v telesno ljubezensko zvezo, ko niso drug drugemu enakovredni, je najusodnejša zabloda. Tako se ponižuje človek na zgolj živalsko raven in išče v spolni izpolnitvi odgovor, na katerega duša zaman čaka vse do smrti. Smrt je smisel sama sebi le ljubečim. Škoda, to so kosci vsega tega velikega, kar sem ti hotela povedati. V obraz ti ne bi znala tako povedati: Vsa sem tvoja. Sama se vso izpovem, ker v sebi izbrisujem svoj doslejni jaz. Sam boš te vrste bral. Sam si jih razlagal in razumel. Moje spoštovanje pred tem velikim, kar je nocoj v meni — in bo ostalo do smrti — me vso duševno in telesno prežge. Naj se vicam v tem ognju nedorečenega. Morda so pesniki in besedni umetniki opisali ljubezen globlje ali jasneje. Morda? Če so jo tudi doživeli z lastnim srcem

in z vsa lastno prežgano telesnostjo? Nimam pravice trditi, v koliko kdo to veličino zna dojeti... Nisem hitro pisala. Več sem premišljevala kot na papir prenesla. Vedno manj pa je v meni zmešnjave in nejasnosti, čim bolj se bližam svitu, ki bo odprl dan, ko boš prišel ti od bogvedi kod, prišel k meni."

Elvira in Pavlin sta se peljala z avtom proti Celovcu. Živahen je bil poletni cestni promet. Ona je nosila danes lahko obleko oranžne barve brez rokavov. On je bil brez suknjiča, ki je bingljala za njegovim sedežem. Bila sta že mimo mesta v Dolini, kjer ga je včeraj štopala. Ali je namenoma spregledala kraj ali je bila tako poglobljena v svet okoli sebe in v pogovor, ki se je v presledkih neprisiljeno zgoščal in se spet unašal kot dopoldanski radijski koncert z Dunaja.

"Zadržala bi dih in uživala, kako srce bije naprej in bije naprej..."

"...in ga končno prisilila, da obstoji. To pa od naju nihče ne želi, da bi tvoje srce obstalo!" Ves očaran jo pogleduje.

Potipa metuljčasto rahlo na njegovo, na volanu ležečo desnico in pove zadihano: "Ne bi obstalo moje srce. Utripa in utripa in bi utripalo dalje, ker je srečno. Zato bo utripalo dolgo in vedno. Sreča nima časa kot druge reči na svetu!"

"To si čudovito povedala! Potemtakem..."

Stisne ga za desnico: "...ne bo konca ne sreči ne nama!"

Elvira odmakne levico z njegove desnice in si pogladi negovane lase, četudi ne piha v avtu. Potem roke prekriža na prsih in predano posluša na udarce svojega srca. Še nikdar nisem bila zmožna tako zbrano zaznavati lastni srčni utrip! si misli. Ker se je glasba zgoščala, poletijo Elvirine misli v vriskajoče vsemirje duha:

Kako bo še lep današnji dan. Na včeraj nikdar ne bom več mislila, na tisto... Ne, konec. Hočem misliti, kar mi je ljubo, kar je moje, kar je najino. Doslej nisem še nikdar mislila v dvoje. Zdaj pa kar na vsem lepem gre. Seveda, Pavlin! Kje bi našla dobrega človeka, da bi stopila k njemu in mu zavriskala na vse grlo: Glej, prijateljica, to je moj Pavlin! To je moj človek! To je moja duša! To je moje vse! — Bova videla, kako bo z opravitki v Celovcu. Če se bo dalo, se

VI.

Ne oddajam mesta,
ko se prestopam
iz ene negotovosti v drugo,
se presedam
iz ene neprijetnosti v drugo,
se premikam
iz ene neokretnosti v drugo,
se obotavljam
iz ene neodločnosti v drugo,
se dvigam
iz ene pogube v drugo...
Kaj bi drugi
z mojim polovičarstvom,
z mojo neugnanostjo,
z mojo strastjo,
z mojo naivnostjo,
z mojo predanostjo,
z mojo vero,
z mojim bojem
— — —
in z menoj!

VII.

Objeti pojemo,
ker smo se na vsem lepem
kar tako dobili
na prijetnem kraju.
Nekdo vzdigne pesem.
Pa vse
zapoje!
Najprej
nas objame
melodija srca,
potlej
se objamemo
vsi prepevajoči.
Iz pojočih oči
vstajajo
nove zvezde,
ki svetijo
vsenaokrog;
iz pojočih grl
vstaja
novo življenje,
ki se raduje
vsenaokrog.
Odkrivamo
skupno govorico,
ki ji je svet
premajhen!

popeljeva direktno v Salzburg. Še danes. Peljala bi se previdno in počasi. Če bi bilo treba, bi med potjo kje prenočevala. Ali kar v avtu. Nevsakdanje je vse zdaj na svetu zame. Zakaj ne bi nevsakdanje prenočevala! Če bi pa hotel spati v tujski sobi, bi pa spala tam. Bova skupaj spala? Morda bi rad prenočeval sam? Ima svoje slikanje in risanje in umetniške ideje, takrat potrebuje seveda mir, ustvarjalni mir. Poznam prijateljico, ki ima glasbenika za moža. Izvrsten človek. Kadar pa je v delovni fazi, tedaj se zabuba v svojo sobo in nikogar ne spusti k sebi. — Izgleda, da bova vsak čas v Celovcu. Čakala bom, da Pavlin določi program današnjega dne. Samo, če me bo vprašal, bi rekla . . . Tega pa ne bo veliko, ker bom dejala: „Kakor boš ti odločil, tako bo!“ Samo, samo . . . Pa tega mu ne morem sedaj reči. Končno sem samostojna ženska, ki sem na svetu za svojo srečo — še več: za najino srečo!

Pavlin mora nenadoma avto zavreti. Zdaj se Elvira predrami iz svojih razmišljanj.

„Si utrujena in bi zadremala?“ jo mehko vpraša.

Sladko se zasmeje in zanika. Pred njima je strnjena kolona avtomobilov in na desni strani se pomikajo vozila samo za centimetre.

„Kod se jemlje toliko vozil?“ reče on bolj zase.

„Mar misliš, da sedi v kakšnem avtu nama podoban par?“ izusti ona goreče.

„Ko bi vsak človek vse ljudi na svetu videl, potem bi moral vsak svojega najti. Tako pa toliko usod zakrivajo tisoči in milijoni. Ni to nekaj čudnega?“

„Čudno, v enem dnevu se je zame svet in življenje in vse spremenilo!“ dahne ona.

Na cesti Völkemarkter Ring sta dobila v kostanjevi senci še prostor za parkiranje. V dopoldanskih urah je tak kraj kaj dragocen.

„Pavlin, preden greš po svojih opravkih, povej mi kaj v slovenščini!“ ga ona na vsem lepem prosi. Ustne so žgoče rdeče in hlepijo po poljubu. Preden pritisne na vratni odpiralč, se nagne k njemu: „Poljubiti mene!“ In že se je vsesala v njegova usta. Z zaprtimi vekami je molila s kosom v kostanju, ki je današnji dan že toliko ptičje sreče nagostolel svoji družici.

Slovensko ji je zadihano in počasi šepetal skozi lase v uho z dragocenim uhanom: „Ali bom dočakal sam toliko časa, preden se spet dobiva?“ —

Udano je pokimala, četudi je samo megljeno dojemala, kaj ji pravi slovensko. „Čakal, čakati,

čakamo bom..." in se nedolžno otročje zasmeje, kot otrok, ki je nabiral rože, da jih splete v venec, a se mu le-ta razsuje.

"Čakala bom!" jo popravi in omotično je sladkost zavrtela po njegovih možganih. "Ti boš čakala — jaz bom čakal — oba bova čakala!"

"Ne znam vsi — Naj ti kar tako povem: Zdaj je ura osem. Dolge bodo tri ure brez tebe. Saj smem skozi mesto potepati se, kar tako na slepo. In ob enajstih, kje se dobiva?" Zdaj ga šele dokončno spusti iz objema. Pavlin sloni ves blažen na naslonjalu sedeža in jo pije z očmi in je z vsemi čutili.

"Pesti bom držala, da bo tvoja zadeva uspela! Prav tako? A tukaj v tej stavbi bova zvečer poslušala slovenski koncert! Sem si dobro zapomnila?"

Pavlin ji je zasanjano pritrjeval. Nikamor se mu naenkrat ni mudilo. Vse skupaj bi pustil, to srečanje umetnikov in izvedencev, vsi ti kontakti takih ali takih umetnikov in poznanstva s temi političnimi funkcionarji in menežerji! mu gloda v drobovju. Spravil bi jo najraje kam naskrivaje, da je nihče več ne bi videl. Da mi je nihče ne vzame. Take lepote ne bi dolgo poletavale kar tako po svetu.

"Pavlin!", prisede tesneje k njemu, "morda imaš še časa, pa ostaniva še skupaj tačas? Jaz bi najraje vedno bila poleg tebe. Ali se osmešim s takim govorjenjem, povej? Nikomur še nisem tako govorila! Nikomur!"

Elvira križari po Celovcu. Tjavdan in to ji prija! Rada bi se vsakemu lepemu človeku nasmehnila v obraz in mu povedala: Oprosti, človek, naj ti povem, kako sem srečna! Dogajalo pa se je obratno. Dekle se je sprehajalo zamišljeno po ulicah in mimoidoči so ovijali zalo tujko s pogledi.

Pred izložbo blizu Novega trga postoji. Nenadno ji šine v glavo: To bo presenečenje! Vstopim in kupim kasetni rekorder, pa še nekaj kaset. Tudi kako s slovensko besedo in pesmijo.

Rečeno — storjeno! Rekorder je prve vrste aparat, kombiniran z radiom. Ko Elvira poizveduje za slovenskimi kasetami, jo prodajalec čudno pogleda. Ne, kaj takega pa nimajo. Na vprašanje, če je v mestu kakšna trgovina, ki bi imela tudi slovenske plošče, je začudenje na prodajalčevi strani še večje. Ni še nihče kaj takega želel, ji odgovori drugače imenitni gospod. Ko Elvira dalje me-

VIII.

Naslajam se z življenjem,
ko sproti vzniknejo
presenetljive ponudbe,
da se ljudje ljubijo.
Iz navideznega zastanka,
prihranjene želje,
oživiljenega upanja
pride na vsem lepem
vsak do svojega.
Nasmeh
in poljub
sta rodovitna!
Koliko življenjske sile
v ljudeh,
koliko radoživosti
v očeh,
da bi objel pozabljenec,
se poigral z otroki,
se pošalil s starci,
se poklonil vsakomur.
Kaj če tako rečejo
katero
o smrti
kot znani uspešnici...

IX.

Človek rad govori
o dobrem človeku.

Jaz pa se izvrstno počutim,
ko zasačim
samega sebe
pri tem,

da ne bi nikomur
toliko prizanašal
kot samemu sebi.

Človekoljubje
je lahko potegavščina,
če vse

preizkusim
na drugih,
ker pač nisem
ne prerok
ne heroj.

Zato občasno
nadaljujem

s samogovori.

Saj teh mi ni treba
deliti

z ljudmi...

ni, češ saj so tudi slovenske radijske oddaje v celovškem radiu, ji že nejevoljno odvrne, da bo morala pač tam poizvedeti, kjer je to. Ljudje v trgovini so poslušali z napetostjo. Nekateri so zmajevali z glavo, kakor da dela lepa tujka s pristnim štajerskim naglasom nekaj nezaželenega. Vzame rekorder, plača in gre. Začudene oči jo spremljajo do vrat.

Tako je to, si je dejala Elvira. Šla bom skozi mesto in spraševala, kje je slovenska knjigarna ali trgovina, da bi dobila zaželeno. Treba bo premotriti človeka, kogar naj vprašam. In poslušala bom pogovor mimoidočih. Nekdo mora govoriti slovensko.

Naleti na starejšega moškega in ga vpraša. Našemi obraz in sikne: Bindiš nix! V naslednji ulici pristopi k ženski srednjih let. Na vprašanje samo zaviha nos: A že kaj takega tudi imajo čuši?

Elvira je čutila, da se dotika neke nevidne zavese, ki je razprežena po mestu, ki je surovo naperjena proti slovenščini.

Zdaj vem, zakaj so gotovi ljudje raje tiho in zagrenjeni. V žalostnih očeh je vse tisto zapisano, na kar je sedaj tukaj nehote naletela.

Nazadnje vpraša policaja. Dvigne obrvi, kot da se hoče prepričati zaradi neke potegavščine. Ko pove, da je iz Salzburga in hoče seči po dokumentu, se oko postave sprijazni in pove ulico. Dolgo je gledal policaj za lepoto, ko je odstopicala po cesti Desetega oktobra.

Dobila je več kaset. Pa ji pride na misel: Tukaj v tej ulici moram najti prenočišče, da bom poslušala kasete. Do Novega trga tudi ni daleč, kjer bom po enajsti uri čakala na Pavlina. Imela je srečo pri Blumenstöcklu. Podala se je v sobo in v recepciji naročila, da jo pet minut pred enajsto obvestijo. Zdaj je sama v lični sobi s pogledom na cesto Desetega oktobra. Vklpila je najprej kasetni rekorder in vložila kaseto Slovenskega okteta. Spočetka je stala sredi sobe, potem je počepnila, nato pokleknila, kot bi dogorevala veličastna voščénica koprnenja v zveličavno zamaknjenost. Prsti so goreli na obrazu. Srce je folklo do ponorelosti, sladke ponorelosti! Elvira je kleče poslušala celo kaseto do kraja. Četudi ni vsega besedila razumela, se je zlivala v njeno osrčje žerjavica naslade, ki nevarno ovinkuje okoli zmogljivosti človeških čutil in odmevnosti duše.

Omotična je segla po dnevniku in pisala:

„Ne vem, koliko začetkov se mi trenutno vsiljuje v glavo. Srce prekipeva in bojim se, da bi umrla od radosti, da bi umrla brez tebe, dragi Pavlin. Kje naj začnem? Pri velikem spoznanju, da sem na svetu doslej bila tujka. Tujka, ker govorim drug jezik kot moj oče, drug jezik, kot ga je za mlade dni govorila mati, preden je prišla v tiste kraje, kjer je mene postavila v tuji svet. Začnem pri materinščini, ki je ne znam. Začnem pri svojem prazčetku in boleče sladko občutim, kako se napolnjuje v meni celota, da bom šele s temi leti cel človek. Zdaj mi je jasno, da sem večkrat slutila, da me je kot v polnu trpinčilo veliko pričakovanje na to odrešenje. Podzvestno vem, da se bom naučila slovenščine, ker šele takrat bom znala sebe izpovedati. Ne bom šla prej odtod, da bom znala tvoj jezik, dragi, svojo materinščino, najino materinščino. Noč in dan bom rastla v novo bodočnost. — Zdaj se mi svita, zakaj me je doslej vznemirjalo, kadar sem druge slišala besede, kot so domovina — rod — kri — jezik — kultura — človečanska zavest — ljubezen! Kaj sem vedela v resnici doslej, kaj je Mozart, kaj je Shakespeare, kaj drugi velikani umetnosti, ki je posest vseh kulturnih ljudi na svetu? Zdaj bom rastla v najino bodočnost in govorila bova kmalu skupno materinščino, skupni jezik, pa naj bo potem kjerkoli kulturni jezik sveta. Zmagoslavno bom plesala med slovenskimi rožami in jim zaupala, da nočem umreti s svojim Romeom, kajti hočem ostati živa Julija bodočim dnem. Dober dan! bom rekla slovenskim goram in lesovom in jim zatrdila, da pridem k njim, če bo treba, umreť, kadar bo naša skupna slovenska pravica v nevarnosti.”

Namizni telefon je klical.

Elvira je zatopljena v svoje pisanje, da ne sliši. Vrti se ji pred notranjim vidom in ona samo be-
leži, skicira, prečrtava začete stavke, opušča nedokončane navdihe in prede nove misli: „Škoda, da me ne slišiš, dragi Pavlin, prav v tem hipu! Pojem! Pojem s temi očarljivimi pevci na traku! Pojem in pojem! Melodije gredo tako neposredno k srcu, kot si s svežo vodo opomore onesveščene-
nec. Zlate besede najine materinščine! Ti gotovo znaš več teh pesmi? Vse me boš naučil! Vse in skupaj bova pela! Skupaj skupno pesem v najini materinščini!”

X.

Znajti se,
ker je škoda slehernega
odlašanja,
deviških oblakov,
zardelih lic,
zaletavih podoknic
in vročerknega kopnenja.
Morda sem ud nekega členka,
delček nekega drobca,
bolest nekega prebolevanja,
vednost neke nevednosti,
čakanje nekega pričakovanja,
tolažilo neke tolažbe,
minulost nekega minevanja —
vsekakor pa želja
po nenehni odmevnosti
ljubezni,
lepote,
življenja!

VALENTIN POLANŠEK

Tista sila

ki marsikoga
izvablja
od doma
v svet
kot radovednost,
čudo, pustolovščina,
hrepenenje...
in marsikoga
prižene
spet domov
iz tujine
kot razočaranost,
kes, bridko spoznanje,
togo domotožje...
tista sila
se mora sprostiti,
nekje tiči
v nas
večji
ali manjši
nomad.

Valentin Polanšek

Drago Druškovič ml.: Kompozicija I

Telefon ponovno opozarja, da je ura tik pred enajsto. Zvoni in zvoni — a zanesenjaško pišoče iepotice ne dokliče.

Potem trka odločno na sobna vrata.

Zdaj je Elviro vrglo v sedanjost. V prelepo resnično sedanjost!

„Da. Naprej!“ zavrisne in hkrati skoči pokonci: „Joj, kam sem zašla, Pavlin me bo čakal!“

Vrata se odprejo in gospodična iz recepcije pove, da je ura že čez enajst.

Elvira ne ve, kako je pridirjala skozi cesto Desetega oktobra. Opleta z ročno torbo in se ne utegne vsakemu pešču oprustiti.

Med tolikimi ljudmi takoj spozna Pavlina.

Za ped manjka, da ne trešči pred avto. Policaj na križišču jo ošvrkne s piščalko. Menda je tujka od prej prepoznal. Samo z glavo zmaje. Ni mu do tega, da bi nastopal kot oko postave.

„Elvira, kaj je, da si tako zbegana?“ čuje končno Pavlina poleg sebe.

„Bala sem se, da te zamudim. Oh, ti si ne moreš predstavljati, kaj vse sem v tem času doživela!“ je vrelo iz dekletovih ust.

„Pa ni kaj narobe?“

„Ničesar ni narobe, vse je tako čudovito lepo na tem svetu, tako lepo!“ stopnjuje svoj glas navdušenja.

Elvira se je prva zbudila v prijetnem zatišju Kačje doline. Pavlin je še spal. Potipala je z roko po njem. Ni ga dosegla. Naj se spočije, se je obrzdala, spečega še nisem opazovala. Kaj neki se mu sanja? Kako je sinoči doli v gostišču pozorno ogledoval starca domačina, ki je pripovedoval kaj čudne zgodbe iz svojega življenja. Imam občutek, da naju, kamorkoli prideva, ljudje radi ogovarjajo. Prijazni so in ustrezljivi, da le kaj. Pavlin je starca opazoval gotovo zaradi tega, ker je mož nekaj izrednega. Kak obraz! Kot iz tukajšnjih planinskih dreves izrezljan. Ob vsaki besedi se mu je fiziognomija spreminjala. Se razume, da je za slikarja tak obraz odkritje svoje vrste. Jaz bi ga raje posnela na kaseto. Način pripovedovanja se mi je dopadel. S preprostimi besedami se je izražal vseeno izbrano...

Pavlin se je zrušil iz dobrega spanca. Zakrilil je z lehtmi, kot bi ujel čarobnega metulja.

„Elvira, o sonce moje!“ Segel je po njeni roki in jo stisnil, kot bi se dobil z dekletom po desetletjih.

„Nemirno si spal. Nekaj si govoril, pa v slovenščini in nisem vsega razumela, samo ime Lenka, Lenka sem ujela.“

Nagnila se je na njegova stran. Slapovi sproščenih bujnih las so zasipali njene blažene poteze.

„Lenka! Lenka? Tako je bilo moji rediteljici ime. Je že davno zamrla. Saj nisva kaj o njej govorila sinoči?“

„Sinoči sva do zadnjega poslušala, kar sva na kaseto posnela, ko sva z obema aparatoma kombinirala glasbo in najine besede...“

Globoko je dahnil in ji vdano gledal v oči. Zdaj je že imel toliko poguma, da je vzdržal njen žarki pogled. Vselej ga je pretresala misel: Kaj je prišlo v njo, da se v mene zaljubi, taka lepota?

„Ti si prej zaspal sinoči. Cel venec poljubov sem ti še ovila okrog čela, ko si že spal...“

„Kod jemlješ toliko dobrote in ljubezni in lepote in ... ne znam povedati...?“

Zdaj je že čisto pri njemu: „Ta je vse tvoje, najino, ti mi zbujáš ljubezen, pravo, nepoznano ljubezen, slovensko ljubezen... še več, ti me ustvarjaš.“

Potem je hušknila na svojo stran postelje. Obraz ji je še žarel od zdravega spanja. Srečni ljudje se čez noč pomladijo.

Tihožitje

Zamrl
je vefer
na žolti
poljani.
Ob zaceljeno
srčno rano
je kanila solza
davne ljubezni.
Svet
je tih
in gol
in razplet
mojega brezbriznega
osredotočenja.
Legel bi
na mrzlo grudo
in razpustil
bolestne vroče misli
v slani ...

Valentin Polanšek

Koroški
Slovenci
so obiskali
Poljsko

Spominjam se slike

Okvir razmaknjen.
Črvojedem.
Steklo kot zrklo
strto.
Nekaj neznanih lis
orumelega papirja.
Nekaj potez
kot opuščen poizkus
velikega navdiha.
Prefresljiva ostalina
preti
s slutnjo
o mrtvaški lobanji.
Poznal
sem zalega človeka,
čigar poteze
je tukaj
skozi leta
izbrisala
svetloba.

Valentin Polanšek

Drago Druškovič ml.: Kompozicija II

„Pavlin, naj ti povem...”

„Nič ti ni treba povedati. Je kakor je. Za naju
je samo sedanost.”

„In prihodnost, našina prihodnost!”

„Zato je za naju, za vsakega posebej izbri-
sana preteklost. Midva si nisva vprašanje. Ti si
zame prelepa resničnost, ki izključuje vsako vpra-
šanje. Človek, ki je umetnik po svoji pameti, ve,
da so dejstva, ki jih z vprašanji ne razrešimo.
Umetnost sama na sebi je danost. Umetniško
ustvarjanje je tista čudovita vez med sedanostjo
in bodočnostjo...”

Poslušala ga je zavzeto. Velika hvaležnost jo je
gnala, da je planila k njemu: „Tako lepo ne bi
znala povedati. Umetnik je res človek vzvišene
bitnosti.”

Shulila se je k njemu in je pregorevala med
besedami, da ga ima rada, ne, da ga obožuje,
še več, da ga ljubi bolj kot kaj na svetu, še
vedno ne, da ga povišuje, ker sama z njim raste
v življenje, ki presega vse tisto, kar drugod pra-
vi in pišejo in pridigajo in molijo.

Izpopolnjeval se je tudi on ob njej. Spoštova-
nje do nje kot del njegovega bistva ga je držalo v
mejah, ki jih strast ni mogla preplaviti. Razumsko
jo je dojemal kot umetnijo stvarstva in v srcu jo
je molil kot učlovečeni živi ideal.

„Elvira.”

„Pavlin.”

Blagozvočje lastnega glasu mu je očiščevalo
misli in nagnjenja, ko je izgovarjal njeno ime.
Drugim so svetinje bolj obrabljena navada vzdi-
hov.

„Tvoje besede in misli so slike, ki jih boš vse
dokončal, ker imava bodočnost pred nama!” se
je razvnemala kot pravljični ogenj klasične bo-
ginje.

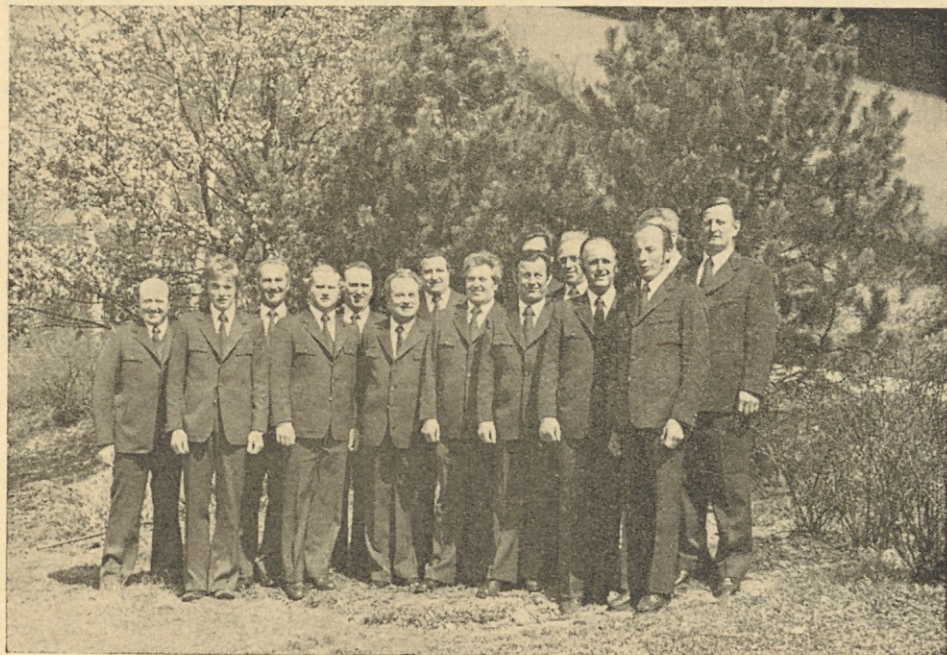
Odrešena se je držala ljubljene človeka, ker
ji je pomagal z razumevanjem v taki vzvišeni
obliki, da ni bilo treba začeti tisto njeno zadevo
preteklosti. Uvidevala je, da je življenje samo ve-
lika umetnija, zamotana in redka.

Septembrski vtisi

Zbudili so me prijetni sončni žarki. Toplota se je razlivala po celi postelji v poznopoletnem jutru. Skočila sem iz postelje, dobre volje. Torej me je prevaral moj pesimizem, ki je zadnje dni vedno znova zbuja v meni strah, da bo šestnajstega septembra deževalo, da bo dan, ko se nameravam odpeljati na dopust, vreme slabo.

Zgodaj je še, notranji nemir pred rajžo pa mi ne da več spati. Veselim se že dnevov, ki jih bom preživela v tujini in nestrpno čakam na kolegico, s katero se nameravam podati na kratek dopust — sredi septembra.

Končno zagledam njen rdeči VW. Po krajšem razgovoru se odpeljeva po glavni cesti proti Celovcu. Kolegica Ilse je doma na Nižjem Avstrijskem, v bližini Dúnaja. Skupaj študirava in večkrat sem ji pripovedovala o Koroški, da sem Slovenka, pripadnica slovenske manjšine v Avstriji. Pripovedovala sem ji tudi o naših problemih, o sovražstvu nekaterih krogov napram slovenski narodni skupnosti. Ni mi verjela vsega. Saj ni mogoče, da bi bili ljudje tako nestrpni! Sicer pa o dvojezičnosti na Koroškem tudi ni kaj videti. Na poti je srečala samo eno dvojezično tablo. En sam namig, da se ta delček Avstrije razlikuje od ostalega. Skoraj bi ga bila sploh prezrla.

Lovski pevski zbor iz Želozno Kaple

Drava naju je spremljala skozi celo Koroško in naprej v Lienz. Na Vzhodnem Tirolskem sva zapustili domovino Avstrijo.

Najin cilj je Italija — Lago di Garda. Peljali se bova skozi Južno Tirolsko — do jezera, ki leži prav na koncu predela, kjer živi nemška manjšina v Italiji. Ilse bo torej na poti spoznala kar dve manjšini in rešitev manjšinskega problema v Avstriji in v sosednji Italiji.

Gre proti večeru. Pot naju je vodila že skozi več majhnih vasic na Južnem Tirolskem. Napisi so bili vsi — ne samo topografski — dvojezični. Peljeva se proti večjemu mestecu Brunico/Bruneck. Ustaviva se na glavnem trgu. Dolga vožnja in sonce, ki je ves dan pripekalo, vzbujata željo po dobri kavici. Privoščiva si pristni italijanski Capuccino, kavo s smetano in kakavom. Ni nama treba dolgo čakati. Postrežba je prijazna. Pogovarjamo se v nemščini. Servirka, pripadnica nemške manjšine v Italiji, samozavestno uporablja nemški jezik — zavedajoč se prednosti znanja dveh jezikov. Ko si vzamem sladkor, se začudim. Napis na majhni vrečki sladkorja, ki ga ponujajo h kavi, je dvojezičen. Z Ilse se spogledava. Njen pogled je vprašujoč: Kaj takega pa na Koroškem nisem videla! Ko vidi najino začudenje, se servirka nasmehne in nama prinese nekaj zavojčkov vafelnov, čokolade in keksov. Njen prst pa obstane na napisu. Ne verjamem svojim očem. Italijani so res dosledni, kar se tiče dvojezičnosti. „Dvojezična“ čokolada mi kar bolje tekne — saj je izraz enakopravnosti in pravičnosti.

Ko zapuščava kavarno, pa postajam vse bolj melanholična. Spoznavam, kako dolga je še pot slovenske manjšine na Koroškem in se sprašujem, kako dolgo se bom še borili, da bomo dosegli enakopravnost v istem obsegu, kot je zagotovljena nemški manjšini v Italiji!

Pa če bi si priborili samo majhen delček teh pravic...

Nekaj časa se še sprehajava po ozkih ulicah mesteca, ki v svoji pristnosti spominjajo na italijanske filme. Ilse me skuša tolažiti, češ, da si je tudi nemška manjšina v Italiji morala šele priboriti svoje pravice. Kar hitro pa doda, da ne razume dvojnega merila avstrijske vlade, ki si je na eni strani tako prizadevala za nemško manjšino v Italiji, na drugi strani pa skuša vsebolj slabiti življenjsko voljo manjšin na svojem lastnem ozemlju.

Napisi ulic so dvojezični, dvojezični napisi na javnih in tudi privatnih stavbah. Dvojezičnost povsod, kjer je nekaj zapisanega.

Pri privatnikih sva končno našli prenočišče za eno noč. Ker sva obe bili precej utrujeni in naju je drugi dan čakala še dolga pot, sva kmalu legli spat.

Zadremala sem in spremljali so me v deželo sanj dvojezični napisi, italijansko-nemški in naprej naprej... nemško-slovenski. Ko sem si naročila kavo v znani kavarni v Celovcu, se niti nisem več začudila, da je napis na vrečki sladkorja bil dvojezičen — Zucker/sladkor. Preden pa sem naredila prvi požirek, sem se zbudila...

Pravijo, da se sanje, ki jih sanjaš prvo noč v tuji postelji, uresničijo.

Štefka Vavti

Krivica

*Krivica je dolg,
ki ga po smrti krivično obsojenega
ne moreš poravnati...*

„Nazaj v preteklost!” mi je nekdo zaklical iz mraka na dan mrtvih, ko sem stal ob nagrobnem kamnu, vsem obdanem s cvetjem in na katerem je v mrki svetlobi sveč blestela slika mladega, zalega fanta. Tisti dozoreli, odrasli pogled njegovih rjavih oči me je vedno znova zbada! Ni mi dal mirovati. Porival me je skozi mračno zaveso vsakdanjosti z vedno močnejšimi sunki.

Počasi sem z drhtečo roko odrinil svojo solzeno zaveso, ki mi je visela pred očmi in se na tihem vdal njegovemu pogledu: „Pojdem, ker moram! Pojdem, ker ne morem drugače”.

Z menjajočo brzino sem tekkel, se plazil, hodil, se sprehajal v spominu mimo njegovega pogreba, mimo vesti o njegovi smrti, ki me je dohitela daleč zdoma, mimo drugih dogodivščin, mimo srečnih dni, mimo žene, ki mi je dala občutek varstva in sreče, mimo rojstva sinu, mimo domačih, tja nekam v pozni jesenski popoldan, pred ne vem kolikimi leti...

Sonce nam je naznanjalo, da se zemlja bliža skrajni točki svoje eliptične poti. Dnevi so postajali vse bolj mrzli in mračnejši, ljudje so reševali zadnje ostanke poljedelskih pridelkov pred snegom, ki je visel nad njihovimi kmetijami in si osvojil že precejšen del višjeležečih krajev. Otroci so razuzdano uživali zadnje jesenske dneve, hkrati pa prerokovali čas prihoda prvih belih snežink, ki so se jih kmetje bali in so zato napeli zadnje sile, ki so jim še preostale od mučnega poletnega dela. Po večerih so v družinskem krogu prosili boga, z „očenasi”, da jim še nekaj dni da lepega vremena in marsikateremu porednemu

fantalinu se je tisti odgovarjajoči „daj nam danes...” ob misli na sneg zataknil v grlu, ker se je pač videl že na smučeh drveti po belih, strmih travnikih. Otroci nikdar niso razumeli skrbi starejših in zato tudi niso razumeli, zakaj boga ne prosijo za denar, za hrano, za obleko in vse bi bilo lažje, brez večjega truda. Ali pa so si s pomočjo snega obetavali izogniti se delu na polju.

Zadnje jesenske rože so v jutranji slani žalostno pripogibale glave in tudi v mlačnih sončnih žarkih, ki so šele v poznem dopoldnevu premagali mrz in osvobodili travnike, polja in gozdove iz mrzlega objema slane, se nikakor niso mogle ogreti. Drhte so v najrahljših sunkih severnega vetra in marsikatera od njih je za vedno obležala pod težo jesenske more. Rjavi dozoreli listi so se lovili po zraku, dokler jih zemlja ni vzela v svoje rosno naročje in

„Aula slovenica” je predstavila
tudi Toneta Kralja

jih kmetice s predpasnikom niso znosile na stelnjak.

Takšen je bil tisti jesenski dan, pred ne vem kolikimi leti, takšen kot je toliko drugih in vendar ima danes zame popolnoma drugačen pomen.

Opoldne je zvonilo, ko sem izstopil iz avtobusa in ker nisem imel nadaljne zveze, sem se kar peš napotil domov. Veselo sem pozdravljal ljudi, ki so bili z zadnjo vremo pri delu. Prijazni so bili, kot je bil prijazen ves svet. Pogumno sem stopal naprej, skoraj nisem občutil teže umazanih cunj in knjig, ki sem jih nosil v kovčku. Sploh nisem pomislil nanje, pa kaj bi, saj sem po mesecu dni zopet meril korak po domači, beli cesti. Nič se ni spremenilo na tej cesti. Vse je bilo kot prej in to me je veselilo. Nestrpno in vendar s srečnimi občutki sem strmel v daljino pred se, dokler nisem zagledal pred seboj domačo, novo hišo, ki sta jo oče in mati s tolikšnim trdom zgradila, mi otroci pa smo jima z veseljem pomagali. In danes prvič prihajam v to hišo. Na avtobusni postaji so mi rekli, da bo danes pot nekoliko daljša, ker so se doma selili. Sedaj vidim hišo pred seboj in iz dimnika se vali bel dim, naravnost proti nebu...

Zavil sem s ceste in s trepetajočo roko pritisnil na kljuko. Mati me je z bolehnim glasom pozdravila in me poljubila na lice. Oče je stopil k meni, se mrmraje opravičeval zaradi umazanih rok, ker je pač pripravljaj kisló zelje in si ni utegnil umiti rok. Njegov upadli in izmučeni obraz se je ob očetovskem pozdravnem nasmehu razvedril in pustil pozabiti bolezen, ki je rovarila v njegovem delovnem telesu.

Pozdravil sem sestre in brate, ki so mi pravtako veselo odzdravljali. Nazadnje sem stopil k njemu. Sedel je v kotu. Pogledal mi je v oči, se mi nasmehnil in moško mirno dejal: „Vesel sem, da si prišel, res sem vesel!“ Ponudil mi je roko. Počasi sem iztegnil desnico, ga prijel za ponujeno roko, odložil kovček, ki sem ga v evforičnem pozdravu po-

zabil odložiti, in mu z levico potegnil preko zagorelih lic. Ostali so strmeli kot bi naju ne razumeli, pa kako naju naj bi, tudi sam nisem razumel...

Vrnil sem se k nagrobnemu kamnu. Sveče so druga za drugo začele ugašati, le ena sama še nikakor ni mislila na to in njen vihravi plamen se je zrcalil v bleščečem marmorju.

Pozni jesenski dan se je nagibal h koncu. Sonce se je pomaknilo v vrhove in mraz je pritisnil v dolino. Mnogi so se že stisnili v tople hiše. Tudi mi smo že skoraj polnoštevilo zbrani sedeli okoli mize in čakali na večerjo.

„Kje je Andrej?“ je vprašala mati.

„Zajce krmi!“ je domneval oče.

„Drva bo treba še nanositi,“ je dostavila mati.

Na hodniku je zaropotalo. Andrej si je sezuval škornje. Počasi je stopil v kuhinjo, roke si je držal pred oči in le počasi se je privadil močni električni svetlobi.

„Drva boš moral še nanositi,“ sem bil najhitrejši v poveljevanju. Pogledal me je kot bi me ne razumel: „Nanosi jih ti, jaz sem si že škornje sezul in zebe me!“ je mirno odgovoril.

„Mama je rekla, da jih moraš ti nanositi,“ sem se čutil v svojem ponosu ranjen.

„Mene zebe!“ je skoraj proseče dejal.

„Ne izgovarjaj se!“ sem zarevskal.

Andrej je z žalostnimi povešenimi očmi odšel skozi kuhinjska vrata v svojo sobo. Vstal sem in šel za njim. Ležal je že na postelji in zrl v strop.

„Ali pojdeš po drva?“

„Mene zebe!“

Vedel sem, kaj misli. Občutil sem njegov očitajoči pogled na meni. Njegove temne oči so mi govorile — cel popoldan si visel in se plazil okrog, pa

ničesar nisi storil, pojdi sedaj ti po drva! Prijel sem ga za roki, od katerih eno sem še pred par urami držal v toplem pozdravnem stisku, ga potegnil iz postelje ter ga nahrulil.

„Ne vpij tako razkačeno!“ me je miril.

Spoznal sem, da je močnejši od me. Nisem se več obvladal. Iztegnil sem roko in ga mahnil po licu.

Nerazumljivo me je pogledal. Solze so se počasi prerivale po njegovih rdečerrjavih licih.

Hotel sem se opravičiti, pa mi besede niso prišle preko ustnic.

Odšel je v temno noč po drva.

„Kako lahko bi sam stopil po drva, brez prepira...“ sem si mislil in žal mi je bilo. Toda moj ponos mi ni dopustil, da bi naglas priznal krivico.

Še enkrat je zaplapolal plamen, potem pa ugasnil. Razgret vosek se je

razlezel v pločevinasti ponvi. Potegnil sem iz žepa majhno svečo, jo vtaknil v mehak vosek in jo prižgal. Toda še preden sem odšel, jo je upihnil rahel sunek jesenskega vetra, v ponvi pa sem zagledal onemoglo krizantemo tistega jesenskega dneva.

Odšel sem. Po stopnicah, med vrstami grobov, je v soglasju z mojimi koraki donel neopravičljivi o-pro-sti — mi, o-pro-sti — mi. Nekje v ozadju se je ob nagrobnih kamnih odbijalo vprašanje „Kdaj bom imel priložnost popraviti to krivico? Le kdaj?“

Ob izhodu je stal mož s palico v roki in zrl v morje tisočerih sveč, ki so jih prižgali sorodniki sorodnikom, zadolženi dobrotnikom, otroci staršem, starši otrokom, in venomer mrmral: „Kako lepo, kako čudovito je tukaj in tako mirno...“ Pogledal sem mu v obraz in videl sem, da sem to jaz, na katerem leži že zemeljski prah.

Mlada folklorna skupina SPD „Srce“ iz Dobrle vasi je zaplesala v počitniškem domu „Kinderland“ v Goselnici vasi

Trije krokiji

KOLAJNE

Moj otroški prijatelj Nanta iz bosonogih dni — v Starem Gradcu, pa njegove malce čez kolenske hlačnice, kakor je shranjena v meni njegova zunanja takratna podoba in spomin na skupnih zgodnjih pet ali šest let tamle čez četrtoletje našega stoletja — je bil vsekakor bolj živ od mene in njegove „public relations“ (stiki z javnostjo), kakor bi temu rekli danes, so bili bolj razvejani od mojih, pa čeprav sva imela tistikrat komaj pet ali šest let; pa čeprav je bila med nama razredna razlika: on je bil sin sodnijskega sluga, medtem ko sem bil sam postržek premožnega trgovca. Najbrž je kdo ob meni pomislil, da sem mevža, Nanto pa ozmerjal brez pravega vzroka s pobalinom. Midva pa sva bila nerazdružljiv par in na srečo se oboji starši ob to prijateljstvo niso spotikali.

In ker je bil moj otroški prijatelj bolj živahen, bo razumljivo, da je prav on, Nanta, pozdravil nekega dne gosposko a športno oblečenega neznanega suhljatega gospoda, ki se je bojda vsak dan sprehal vse do vasi Starega trga, pa se vzel po navadi še navzgor na grad ali na gradišče na drugi strani mestne kotline in tako naprej.

Res je bil tujec skrbno napravljen, a je le bodel v oči, ker so bile njegove hlačnice ozke, suknjič je učinkoval tako, kakor da gre za vojaški kroj, ker je bil ovratnik ozek in tesen, skoraj uniformi podoben in si ga je mož zapenjal na štiri gumb, pa še sivozelenkaste barve je bil, pa še gamaše (ki jih pri nas tistikrat nihče ni nosil) so zbujale pozornost. Od daleč je zaradi svoje skoraj odsekane nenavadne hoze in sivine (še ostrizen je bil na krtačko) spominjal na svinčenega vojačka, kakršne sva imela oba z Nantom in se že nisva več igrala z njimi. Kakor da bi ga sneli iz prejšnjih časov, ko naju še ni bilo na svetu, tak je bil videti. Tako sva sklepala, ko sva ponovno prelistala ilustrirane zvezke v nemščini tiskanega z mnogimi slikami izpolnjenega časopisa z ime-

nom Fliegende Blätter; našla sva cele kupe tega papirja na domačem podstrešju, kjer sva to berilo v nama nerazumljivem jeziku, saj sva komaj mogla prebirati v materinščini, kar naprej prelistavala in si ogledovala, toliko dni, da sva se že navedila prav posebnega ozračja in duha; zavdarjalo je po prahu in mišjih odpadkih in kdo bi vedel še čem; prav s tem sva kasneje povezovala podobo moža in spomin na nekdanje prejšnje dni, na podobo vojaka v civilu.

„Zakaj si ga pozdravil,“ sem vprašal. „Kdo pa sploh je, ta tujec,“ sem govoril nezaupljivo. „Tujec je.“ Z druge strani ulice sva tako pogledovala za možem, ki je od časa do časa kar spretno zavihтел in obrnil sprehajalno palico (kaj podobnega pri nas še nisva videla).

„Kakor da ima kol v hrbtu,“ je rekel prijatelj. „Je pa pravi gospod, ti rečem, major, višji vojak, a ni več v službi, pensioniran, je rekel oče. Stanuje v hotelu.“

Strmel sem. „Kakšen višji vojak le,“ sem ugovarjal.

„Pomagal sem mu odnesti torbo. Ko je prišel s postaje, me je vprašal: „Ti fant, mogoče bi povedala, kje hotel?“ Slovenski ne zna. Rekel je, kakor da sem ženska. Hotel mi je dati petdeset para, pa nisem vzel. Rekel je, naj ga obiščem. Tudi ti lahko greš z mano.“

„Zakaj naj bi ga obiskala?“

„Pokazal nama bo nekaj, kar ima v majhnem kovčku-torbi, ki sem mu jo nesel. Meni je že pokazal, tako na hitro.“

Pa sva le obiskala tistega staroavstrijskega majorja, višjega vojaka. Bosa sva previdno stopala po škripajočih lesenih stopnicah in dolgem hodniku, saj je bila majorjeva soba čisto zadnja, majhna izbičica na njegovem koncu. Bala sva se, da naju ne bi videl hotelski hlapec, pa obenem vratar Anton, ki smo ga klicali z vzdevkom „kravja-muza“, on pa seveda ni bil zadovoljen z vzdevkom, mi „mestna“ trška mularija pa sami nismo vedeli,

zakaj se tako hujuje, če ga takole pokličemo. Res pa je bilo, da je Anton tudi skrbel za molžo in je bil pri hotelu pravzaprav glavna delovna sila in avtoriteta, pa lastnikov polbrat (nezakonski).

Naposled sva le dosegla vrata; rahlo potrkala.

„Ja,“ je rekel odločno major. Mislim, da je sedel pri oknu in naju je vprašujoče pogledal.

„Prišla sva,“ je rekel Nanta. „Rekli ste, da boste še pokazali... kolajne...“

Prijazno se nama je nasmehnil, stopil k omari in iz spodnjega predala izvlekel majhen usnjen kovček, ga položil na tla pred naju, se sklonil, počepnil in ga odprl. Sedla sva in jemala drugo za drugo, mnoge kolajne, križce (najbrž vojni križec za zasluge), pa druge razne svetinjam podobne obeske, iz bolj ali manj bleščečih pa tudi zelo svetlikajočih se kovin. Možno je govoril s tujim naglasom in zamenjaval sklone, pa „v“ ni znal izgovoriti, ker je vedno rekel, da je bil on pač „fojak“, kakor je treba biti, „taka fojak...“ Tako da se nisva zasmejala, ker je tako čudno govoril. Povedal je razna imena, tuja in različna, kjer se je bojeval(a) in dobil(a) tak in drugačen „Kreuz aus Gold“... „Iz zlata“, je zatrjeval Nanta in se jezil name.

„Gold je zlato?“ sva vprašala.

„Je to veliko vredno?“ sva hotela vedeti.

„Selbstverständlich,“ je rekel major.

„In jih lahko prodate, kolajne?“ je za-mežikal vanj Nanta.

Major naju je tuje pogledal in njegov obraz se nama je zazdel bolj oglat in sivkast. Kakor da sva vprašala nekaj, česar ne bi smela vprašati — narobe.

Das kann man doch nicht verkaufen... Es ist eine Ehrensache: Tega vendar človek ne more prodajati... Je to zadeva časti. Mislim, da je rekel nekaj podobnega, hudo užaljeno pač, nekaj o „verkaufen“ (prodajati) je rekel in o „die Ehre“ (čast) ali „Ehrensache“ (častni zadevi). Nekaj pač pomnim, ker so mi našli že tisto prvo predšolsko leto učitelja, ki naj bi me naučil jezika severnih sosedov. Kakoržekoli.

„To so vojaška odlikovanja,“ je trdo rekel major. Stal je med nama razkoračen. „Ta niso na prodaj.“

Vem, da se mu je malo zatresel glas, pa se je umiril in se sklonil k nama, ko sva zlagala v kovček kolajne.

„Še pridita“, je rekel umirjeno in prijazno in midva sva spet previdno odbosala po škripajočem hodniku.

„Kaj rečeš?“ je rekel Nanta. „Zakaj hrani tiste svetinje in križce, tistega zlattega? Zakaj je ne proda, tiste svetleče kolajne? in vojna! Kakšna je le bila, saj je toliko pripovedoval, imen in pa drugo.“

Potem sva zagledala na dvorišču, kako je stopil iz hleva Anton, mu na hitro pokazala osle in jo ucvrla na ulico...

Drago Druškovič ml.:
Kompozicija III

V tistih časih še nisva nič vedela, da je major izgubil vojno in da je hkrati z njo razpadla velika cesarskokraljevska monarhija.

Majorja sva še kdaj srečala na njegovih sprehodih, ga pozdravila, a na obisk nisva več šla.

ŠPARTA

Vodič Pavle je nekaj pogrkoval najprej v mikrofona, ko smo se vozili po grškem mestecu z belimi kvadratastimi hiškami in zastavljenimi in naravnanimi kvadrati; kakor da bi jih z ravnilom začrtali — ulice. Pa saj so jih menda res; pojasnilo lahko najdete v turističnem vodiču. Mesto narejeno s smislom otroka, ki bi si igranje sestavljal mesto iz kock, svetlo zelenih, modrih, oker, rožastih.

„Šparta,“ je povedal vodič. „Nova Šparta.“

A kje je stara, nekdanja, tista iz antične zgodovine, iz pete gimnazije ali še prej iz druge, kjer smo zvedeli za nasilno vojaško ljudstvo, grško mestno državo, z redkobesednim jedrnatim izrazoslovjem, a hkrati z robato vzgojo, z izbiro naslednikov, ki so jih odložili v goro zverem, kadar niso kazali dobrih znamenj življenja in zdravlja; ponavljam, zbiram, iščem tisto, kar so me naučili pred tolikimi leti.

Vodič je obmolnil pred mikrofonom in kakor da ga ne zanima Šparta. Voznik avtobusa je obrnil in ustavil v bližini kipa Leonide, branilca Termopila, vojščaka v vojni, hoplitski opravi, s čelado in perjanico, z velikim okroglim ščitom, nadpovprečne velikosti, posebej za današnje prebivalstvo. Naposled gre za branilca, si rečem popustljivo, ko si ogledamo to novejšo varianto...

„Za muzej in njegov ogled tukaj ne bo časa,“ je rekel vodič in nas razpustil za borih 10 minut k pivnicam in zajtrkovalnicam.

Potem smo se zapeljali naprej, ven iz mesta in na vsem lepem krenili v kar precej zaraščen oljčni gaj. Kaj pa je spet Pavle pogruntal, z nezaupanjem sem pomislil na priložnostnega, honorarnega vodiča, študenta arheologije, ki pa ga je bolj zanimala filozofija in to moderna...

Tedaj je zahreščal spet prehlajeni mikrofona in Pavle je rekel: „Pozor, tole tukaj, in je kazal z roko med oljke, je

stara, nekdanja huda Šparta, ostra vojaška, ki je nekaj časa pokorila vse druge grške države, tudi Atene...“

„A tole, tukaj?“ je rekla zajedljivo najbolj vedoželjna in najbolj vseznalni član naše potujoče skupine. „Je to sploh kaj. Ni nič videti. Kaj se to pravi, tovariš, tale vaš tole tukaj!“ Prav strogo ga je opozorila.

„Bi mi kar nadaljevali?“ Vodič Pavle se je oziral po avtobusu. „Kdor želi, bi lahko napravil posnetek, tako, da bi izstopil — ali pa kar z vozila? Seveda bomo za hip ustavili in počakali. A ni kaj posebnega videti.“

Razen porušenihi zidov v skoraj zaraslem gaju ni za starim naseljem drugega preostalo; za njimi, za najbolj bojevitimi... Tudi sam sem napravil posnetek oljčnega gaja, pač posnetek tistih nekaj ostankov nekdanj najbolj mogočnega grškega polisa — Šparte. Je menda imel prav, sem medlo pomnil, stari Tukidides (zgodovinar), da se nam bo zdela nekdanja moč te države nerazumljiva.

Kakor nekoč

LILI MARLEEN

Tega sploh ne bi zapisal, če mi ne bi prišel v teh jesenskih dneh v roke nemški dnevnik Die Zeit (Čas), ki se je tako literarno zgodovinsko razpisal o pesniku in pesmici in vseh pač, ki so nam za mračne okupacijske dni, prav nam, tukaj na Balkanu večer za večerom pošiljali pozdrav okupacijskega beograjskega oddajnika:

„Vor der Kaserne / vor dem großen Tor / stand eine Laterne / und steht sie noch davor, / so wolln wir uns da wiedersehn, / bei der Laterne wolln wir stehn / wie einst, Lili Marleen...“*

Wie einst, Lili Marleen: kakor nekoč Lili... Ta zapisek je tedaj pobudil članek, ki me prepričuje, kako idilično, skoraj ljudsko je izvenela, kako svetovljansko se je razširila pesmica, ki jo je zapela med vojno popevkarica Lale s hripavim glasom (pesem je skoval danes 85 let stari pesnik H. Leib iz Hamburga in ji oskrbel melodijo glasbenik 3. rajha N. Schultze,

* Pred to kasarno / pred durmi vel'kimi / stala je svetilka / in še zdaj stoji / in tam se bova srečala / pri svetilki bova stala / kot nekdanj Marleen Lili.

tako imenovani „bombni — Schultze — glasbenik“, ki je uglasbil tudi pesem „Bomben auf Engeland“ (Bombe na Anglijo). Pesnik pa je pesem — kot lirično izpoved osebnega doživetja — menda napisal že v prvi svetovni vojni (1915); da pa je v drugi postala **svetovni hit** — tudi za Ruse, Angleže, Amerikance, čeprav je bila namenjena le za blažev žegen Rommelovih vojakov v Afriki.

Že v preteklem letu sem nameraval nekaj napisati, pač nekaj o tem, s čimer sem se srečal nekega mlačnega večera na otoku Hvaru, na otoku, ki lepo diši po sivki. Menda je bilo pri vinogradniku in ribiču, katerega družina pa se je začela ukvarjati tudi s turizmom (od najmlajše generacije pa nazaj do starejših): oddajajo sobe, celo z zajtrkom in večerjo, z ribami, pečenimi na gradeli in tako naprej. Bilo nas je več — gostov seveda in počutili smo se prijetno in z nami je bila tudi naša stara mama, ki se je iz cesarskokraljevih časov, ko so jo naučili nemški v šoli, tega domislila — in se zato ob večerih pogovarjala s so-gosti iz severa. Seveda pri svojih petdesetih letih kot izseljena Slovenka med zadnjo vojno ni ravno skušala utišati osvajačevega radijskega glasu, na primer v Beogradu.

Pravzaprav smo bili vsi vljudni drug do drugega, strpni in se včasih kaj pogovarjali o obali, o toplini morja, otočju

in izletih, o gledališču in kulturi na otoku in pač vsem takšnem, kar bi utegnilo biti zanimivo... Včasih smo skupaj popili celo kakšen kozarček...

In potem sem nekega večera doživel spomin na **Soldatensender** Belgrad (1941—1945, Wie einst Lili...). Eden, menda avstrijskih ali pa nemških gostov, je učil našo staro mamo prej navedeno pesem. Potem sta jo zapela skupaj, ker je bila naša petinosemdesetletna stara mama v svojih mlajših letih pač dobra zborovska pevka in je sploh rada pela in je nadarjena za tovrstno prepevanje v zboru.

Ko sem tako zaslišal znane stihe, sem razmišljal, na kako hude čase me vse to spominja in hkrati sem pomislil, kako naivna je naša stara mama in da ji morava z ženo dopovedati, da naj te pesmi ne poje; lepo obzirno, da se ne bo preveč vznemirila... In tako sva tudi storila. Pri tem sem še pomislil, kako vsiljiv ali neobčutljiv je tisti naš turistični gost, ki je — nekoč najbrž kot okupacijski vojak — zdajle obnavljal svojo dvomljivo, pravzaprav pravo sentimentalnost. Seveda sem pomislil, ali naj človeku kaj bolj trdega povem: o tem, kako si res ne moremo ob vsej gostoljubnosti tako preprosto dopuščati vsiljivosti, saj smo mi nekdaj okupirani menda lahko tudi občutljivi do tega tretjerajhovskega hita, pa čeprav pač tudi še petintrideset let kasneje.

Drago Drušković ml.:
Kompozicija IV

Weg in die Freiheit

V teh letih — ko tudi pri nas češče prebiramo stvari, ki so zato napisane, da bi prikazale abotnost slehernega človekovega početja in gnusobo človekovega životarjenja — se vselej spomnim na zasneženi dan v mauthausenskem taborišču.

Zima je bila neusmiljena, sodra je šla do kože, da smo do kosti občutili hladnočo; enkrat ob petih zjutraj smo začeli s prestopicanjem po snegu, da smo potem prestopicali do večera; ali kosti se niso ogrele in neznansko nas je zeblo; celo siva jasnina, ki se je prikazala nad Donavo in nad bavarsko ravnico, se je prikazala zato, da je hladnoča še huje stisnila. Kriminallec in kapo Luc je postal pasji; s svojo dolginasto postavo se je ko stekla prikazen zaganjal po lagerbauju in preklal po ljudeh; mahal je po jetnikih z vsem, kar mu je prišlo pod roke: z deskami, z lopato, z rjasto žico; ali pa se je zagnal v jetnike s škornji, da je progaste postave kacetarjev odnašalo po sklizasti ilovki. Bil je dan, ko je padalo pravično po vseh: po Poljaki, po zagorjanskih knapih in po češki inteligenci. Potem, šlo je na poldne, so začeli ljudje odpovedovati. In ta dan sem videl, bilo je prvič, kako ubijejo človeka.

Nekaj pod nami, na robu lagerbaua, kjer so prekopavali ilovico Čehi, se je izluščila izmed kacetarjev siva progasta postava in se napotila po snegu po ravnici. Jetnik je stopal počasi; zagazil je v sneg, ko da bi zabrodil v vodo in se napotil s svojo počasno hojo proti stražarju, proti vojaku. Roke so mu visele ko zapuščene s telesa, ko da bi jih ne potreboval več. Zastrmeli smo se v to premikajočo se postavo in vse nas je stisnilo; hodila je počasi in preudarjeno in ko da se je enkrat in za vselej odločila.

Nekaj metrov pred stražarjem, kakor smo lahko presodili, je postava postala, a samo za trenutek in ko da bi hotela stražarja spomniti na tisto, kar mu je storiti, zatem pa zavila v stran, na pravo, da bi prestopila prepovedano črto. Teh nekaj metrov od stražarja proč, to smo vedeli vsi, je bilo prehojenih v takšni razdalji — zaradi streljanja.

Vojak se je prestopil, snel je puško z rame, jo spustil v roke, ko da bi jo potežkal, in se obrnil na pravo, da bi pričakal jetnika. Ta se je počasi bližal nevidni črti, da bi jo za vselej prestopil in da bi napravil konec trpljenju. Znenada, videli smo in slišali smo, je vojak repetiral, puška je bila še vedno obrnjena v zemljo. Progasta postava, ta je pot nadaljevala, ko da ni ničesar videla in ničesar slišala.

Reber, po kateri so gomazele progaste kacetarske postave, je obstala, prenehalo je kopanje, prenehalo je pocviljevanje huntov, zaslišal sem kacetarja, kako je zadržal dih za mano.

„Kaj zijate?“ so začeli vpiti kapoti in začeli priganjati.

Ali cela reber je videla prizor, ki se je odigral pred njo kot na dlani. Vojak je dvignil puško, počakal, da je prišel jetnik vstric — videli smo, kako je pomerjal — in ustrelil.

Jetnikova postava nekaj metrov pred vojakom je prestala s hojo, ali samo za trenutek, ko da bi ji zastal korak, zatem je pot nadaljevala, znova je brodila.

Vnovič je repetiralo, vnovič je merilo, vojak si je dva ali trikrat predjal puško po ramenih, zatem je vnovič počilo.

Jetnik je prav tako vnovič obstal, zazibal se je naprej, ko da se bo vsak čas opotekel, a se je na kraju obdržal ter je samo pokleknil. Tako je nekaj časa klečal; znenada pa so se roke, ki so se dotaknile snega, oprle in zagledali smo, kako se je začelo telo dvigati. Zravnalo se je, se sklonilo naprej, in začelo znova s hojo. Ali koraki poslej so se že opotekali.

Tako je bilo toliko časa, dokler ni tretjič počilo. Zdaj se je postava takoj nagnila naprej, kamor jo je ves čas vleklo, in padla; najprej na kolena, zatem na roke.

Nekaj časa je mirovala, slišali smo repetiranje, zatem pa se je zganila. Premaknile so se roke; najprej ena, zatem druga, zatem noge. Telo se je začelo vnovič premikati.

Se je počilo in še je počilo in še je počilo. Vojak je repetiral in repetiral, moralo je iti do zadnje patrone.

Postava se je tačas povsem zrušila na zemljo. Ležala je tam v snegu, stegnjena, in mislili smo, da je končano. Ali znenada se je pričela dvigati od tal, čeprav se ni mogla nikamor več dvigniti, dokler ni vnovič obležala na snegu. Pač pa se je začela vleči naprej. Ves čas je streljalo in zatem je za vselej obležala. Prišel je ešesovec, potegnil pištolo in potem je v tisto gmofo na snegu še on streljal.

Ne vem, kako smo začeli vnovič s premetavanjem ilovke, ne vem, kaj smo si povedali, ostalo pa je za vselej v meni, da nam je bilo strašno hudo za človeka. Vsi na lagerbau, vsi tam smo bili na vrsti, vsak dan in vsako uro, vendar strašno nam je bilo tesno za nekoga med nami. Lahko smo si dopovedovali, zakaj je lahko obupal, ali do konca se nikoli nismo mogli spoprijazniti z mislijo, da bi kdaj do kraja obupali. Življenje med tistimi počasnimi pokolji je še vedno bilo življenje, še vedno se ga je splačalo živeti, do samega konca, do zadnjega trenutka.

Tisti dan, enkrat popoldne, je obupal Joža, zagorjanski knap, ki je z nami prekopaval. Enkrat smo ga zadržali, obljubljali smo mu svoje čorbe za večer, ali Joža je zamahnil z roko in se napotil. Obležal je pri prvem strelu.

So trenutki v človekovem življenju, ko moreš do kraja obupati, vendar ljudje morejo črni dan tudi prebroditi; sila po življenju je bila vselej močnejša od pogina.

Ivan Potrč

Drago Družkovič ml.:
Kompozicija V

Kje so tiste stezice ...

3. del

Ob čudoviti tišini narave se približuje čoln zelenemu bregu Vrbskega jezera. Obkroža ga valovanje vodne gladine, svetlikajoče se v večernem svitu zahajajočega sonca. Nič drugače kot v davnih časih, ko je tod žuborel studenec slovenske govorice, ki so vanj vdirale tuje besede prebivalcev iz severnih pokrajin in gora.

Zrli so v čiste jezerske vode, drug drugega s človeško radovednostjo opazovali, dokler se ni srečanje potrdilo z rahlim pozdravom.

Tako so pred stoletji na svoji rodni zemlji segli s čisto mislijo, s toplo roko v ponujeno hladno roko priseljenca s severa. Ta se je domačinove le bežno dotaknila in njegove oči so osvajajoče zrle v to lepoto stvarstva. Ostal je ob jezeru, se doselil in domorodci so ga sprejeli medse kot sosed sosedu.

Če je kdo od domorodcev kdaj zrl vanj z nezaupljivimi očmi, je bil to le trenutek dvoma, prevladovalo je slovensko srce, bilo je kot čista pesem narave, posejana z dobroto. Nič temnega, nič levjega in ukazujočega ni bilo v domorodcu, jasnost in dobrota sta napolnjevali njegovo bit.

Priseljenec pa je vdiral v naselja, prikrite daljne soteske, se dvignil na skalnate griče in trdo ukazujoče je začela odmevati njegova beseda, njegov korak v tišino pokrajine. In tako so prvobitne slovenske naselbine spremenjale svojo podobo.

Nejevolja in srd, besede nezadovoljstva so se odbijale od jezerske gladine in skalnatih sten v čas, ki je vsrkaval vase vsa obdobja, le človek čuti krivico od preteklosti v sedanjost.

Tako je pripovedovala nekoč Gretki njena mati Mojca Juračeva. Globoko so

se ji materine besede vtisnile v srce, vsrkala je ob njih ljubezen do rodnega jezika in domače grude. Po materini smrti je to pripoved nadaljevala dobra teta Zala.

„Slovesno je bilo tedaj na naši slovenski zemlji, dokler nas tuja govorica ni prevladala, skorja se je trdila, da se hleb kruha ni dal več prelomiti ...“ Tako sta pokojna mati in teta Zala vedno znova pripovedovali pravljico, ki ni bila pravljica, da bi globoko odjeknila resnica v srcu otrok in je ne bi nikoli pozabili.

Le zakaj se ravno danes, zdaj tu ob jezeru njene misli srečajo spet s preteklostjo, kot bi v koreninah dreves v bližnjem gozdu hotela zaživeti vsa vlakna in bi na izsušenem polju pravičnosti ne videli več razpok, ne kamnov, da bi teta Zala in tisoči z njo že vendar dočakali izpolnjeno jutro brez dimnih laži in neizpolnjenih obljub z mislijo: Ali je to še moja rodna dežela?

Te misli so se nenadoma vrinile kot odmev na besede iz včerajšnjih pogovorov s teto, ki je na kraju dokazovanja še vprašala:

„Ali gre tudi Andreas na jezero?“

Ob takih vprašanjih je pogrnila mizo ali premaknila stol, kot bi vprašanju zmanjšala s tem pomembnost. To se je ponovilo večkrat in čutila je, da teta v Andreasu vidi človeka usmerjenega v sožitje vseh. Včasih je stoječ na pragu dodala: pozdravi Andreasa! Takrat je pramen svojih že osivelih las naravnala in se molče ozrla na sliko že pokojnih Juračevih. Ob tem je njen obraz spreletel trzljaj, kot bi se srečala s preteklostjo in odgovarjala za sedanjost, ki jo obdaja, in nenadoma je vsa umirjena in smehljajoča se dodala: „Dobro

se imej." Tedaj je čutila z njo tesno povezanost, ki se je širila iz dneva v dan in vesela je bila tete, Andreasa in sebe. Potem je vedno lahkotno odhitela, da ne bi zamudila šole.

Zdaj tu na jezeru drsijo čolni veselo v vetrovnost dneva in časa. In ta čas postavlja Greti nešteto vprašanj, povezanih v čustvenost in resničnost dneva. Zmeraj se je v sebi bala, da bi ozkosrčnost Andreasovih staršev ovirala njuno mladostno hrepenenje, čustva ljubezni, ki so med njima vzkliła. Ali jo bodo sprejeli medse?

S plašnim a vendar prijaznim pogledom je pred časom prvič prestopila prag njihove premožne trgovske hiše.

"A so" je dejala tedaj mati, ko ji je sin, pogreznjen v tesnobo, predstavil dekle: "Das ist mein Mädel!"

Dekle je potrebovalo nekaj časa, da se je zbralo. Čutilo je na sebi pronicljivi pogled bodoče tašče, uokvirjen kot grafikon vseh vremenskih napovedi v koledarju. Grom, blisk, nevihta, vihar, dež si sledijo v časovnih razdaljah...

Kratke, vljudnostne, hladne besede ji je naklonila; oče, stasit mož z naočniki, ki se mu je vidno mudilo, je tudi dodal svoj: "A so."

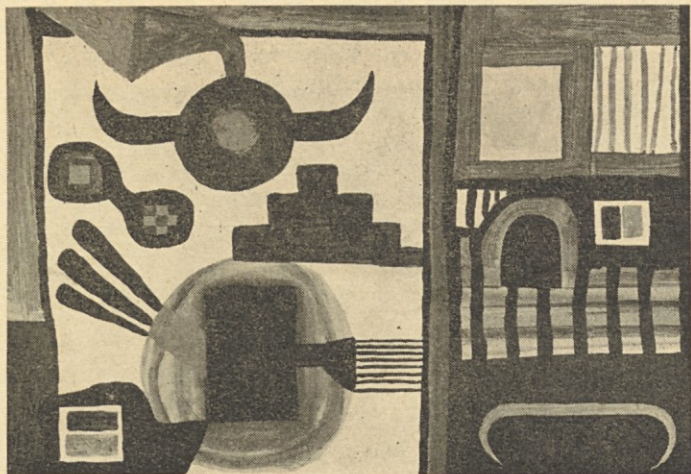
Le malo sonca je bilo naklonjeno tisti pomladi. Mlada izletnika Greta in

Andreas sta s čolna stopila na breg. Podal ji je roko, njen lahkoten korak je rahlo zazibal čoln. Objeta preko ramen sta občutila telesno toploto navzlic hladnemu dnevu. Prve pomladne cvetke so zvedavo dvignile glavice, v njunem srcu je kot tiha vijolica vzplamtela mlada ljubezen, ob njej čustva velika kot svet in sonce sije izza belih oblakov, ki se umikajo za obzorja.

Ob pogledu na Andreasa, privezoval je čoln na deblo, štrleče iznad obrežja, ji je srce bilo tako močno, da se je bala te ljubezni, tega hrepenenja. V obrazu ji je vzvalovila rahla rdečica, vsa prebujajoča, njeno telo, vitko in drobno, se je oprlo ob njegovi roki in še vedno objeta sta se oddaljevala od brega. Skušala je biti mirna, drhtenje je zažarelo v njunih očeh in sedla sta na travo.

"Rad te imam," je dejal in spet za-trjeval svoja čustva do nje.

Ustnice je približal njenim in čutil njen topli dih. Sam v sebi je bil prevzet. Nepremagljiva sila ga je vlekla k njej, po žilah se mu je prelival divji ogenj. Nista se mogla ustavljati sili dveh ljubečih se bitij, po žilah se je prelivala toplota, porojena iz njunih teles, željna združitve. To žgoče hrepenenje je vzbudilo strast, nebrzdano sta bruhnila v viharen objem. Oklenila se ga je v sladostrastju čustev, enkratnih, in ute-

Drago Družković ml.:
Kompozicija VI

šila sta žgoče hrepenenje. Kasneje sta objeta obležala, vsa mirna, kot osamljen čoln po viharju v zatišju zaliva.

Tedaj je v bližini zazvončkljal zvonec. Ovčka je zgubljeno iskala čredo. Tam daleč nekje je pastirček piskal na piščal, ovčka pa je buljila v mladca, ki jima, polnim sreče in živega blestečega tihožitja po telesni združitvi, ni bilo do vprašujočih oči izgubljene drobnice. Z roko, ki je drsela po mehki nabrekli dekletovih prsi, je odtrgal bližnji list praproti in ji pokril oči. Morda je v njih zablestela solza ali pa so odsevale neizgovorjene besede, ovite v molk.

Le počasi sta se vrnila iz sveta ljubezni, iz vala opojnosti v stvarnost, ki vdira zdaj v njuno okolje in vsak minuli trenutek pokriva s sedanostjo. Dvignila sta se brez besed, da ne bi motila lepoto minulega. Sonce se je skrilo za gorami. Tiho sta se izvila iz objema in se prav počasi napotila proti čolnu.

„Nisem si mogel več pomagati, prišlo je iz mene, neizmerno rad te imam,“ je rekel in jo spet poljubil.

Zvenelo je kot krivda, pa se je dekle srčno nasmehnilo, kot bi se prebudilo iz sanj.

„Zgodilo se je. Danes ali jutri. Saj bi se lahko branila. Tudi jaz te imam zelo rada.“ Uredila si je lase.

Spet sta se objela. In tako sta spoznala ljubezen, stopila v gozd čudežnega sveta, ki poraja vedno znova nova doživetja, oživiljena v neizmernosti čustev. Zaživela sta ob združitvi brez začrtanih hotenj, naravnana iz pradavnine v večnost.

„Moraš razumeti,“ ji je ljubeče dejal.

Ničesar zdaj ni odgovorila, prevzeta od minulega, doživetega.

Spoznala sta večno hrepenenje človeka. Njegove besede so padale v pozni mrak.

Dospela sta objeta do čolna in tedaj se je tiho priplazila v njo trezna misel, ki se je obotavljala kot sramežljiva sopotnica minulega in ostala neizgovorjena. — Kako bo zdaj? Misel pa

se ni odvrnila v besede, zaplavala je po jezerski gladini in se z njo objela. Karkoli že bi rekla, vsaka beseda bi lepoto spremenila v vsakdanjost, studenec najslajšega napoja bi se skalil.

In potem sta še naprej molčala, ujeta v barve najlepše mavrice, sanje in resničnost, nikoli enako doživečo, za slehernika enkratno, prvič doživečo v življenju.

Odvezal je čoln, naravnal vesla in gladina vode je umirjala misli obema.

Na pomolu je mrgolelo ljudi. Kdo le bi zaznal njihove skrite misli, nagnjenja, dobroto ali zavist, sovraštvo ali čiste želje. Vsak izmed njih v mirnem ali razburkanem valu življenja podoživlja v preteklosti sedanost, v sedanosti želje preteklosti, v jutrišnji dan.

Ob pogledu na to množico se je Andreas nasmehnil dekletu, nemi dih vetra mu je vrnil njen smehljaj.

Vrnila sta čoln. Redkobesedni čolnarju je hitro odpravil, gneča je bila še vedno velika in vsak zase sta se prerinila do ograde.

Vabeči glasovi mesta so ju spet ovili, nobene stiske ni bilo več v srcu. Polagoma sta dospela do dijaškega doma.

„Nasvidenje!“ se je lahkotno odbil pozdrav s starega zidovja hiše in poljubil jo je v slovo.

„Neizmerno rad te imam,“ je spet dejal, kot bi v teh štirih besedah objel vse štiri strani neba in jih povezal z njuno srečo.

Naslednje dni sta vsak zase hrepene-la po svidenju, on v merkurjevem trušču očetove blagovnice, ona v šoli. Tam se je svoboda misli mnogokrat lepila od dejanj, ki so včasih daleč zaostajala za žgočimi resnicami vsakdana. Spoznala sta vsak zase ob svojem delu tudi težo življenja v obmejni pokrajini: razsežnosti napolncevanj, o nevarnosti južnih vetrov, o nevarnosti naprednih hotenj. Le malokdaj sta mogla stvari razčistiti s tistimi ljudmi, ozkimi v svojih

nedokazanih trditvah, temnih v natolcevanju do soljudi prvobitne narodnosti na tem koščku zemlje, nekoč odtrganem od materinskega telesa. Te stvari se marsikdaj in marsikje niso dale razčistiti, povezovati in uravnjavati tako, kot bi sedanji čas moral povsod in ob vsakem času utrjevati misel — vsi smo ljudje in povezani drug ob drugem.

Mladi obeh narodnosti so odklanjali nestrpnost. Bili so prijatelji. Nekdanje dvojezične šole so ustvarjale sožitje, učenci so se spoznavali v obeh deželnih jezikih. Stari zaslepljeni veterani so zastrupljali svoje okolje, rasla so nasprotja.

Obljube, zavite v meglo, so leta polnile občasne stolpce časnikov, ob istem času zasramovani in ponižani slovenski jezik pa je kljub vsemu ob mladem pokolenju znova vzbrstel in se ovijal ob stebru človeške strpnosti in pravičnosti.

„Ne mrznja in nasilje,“ je mnogokrat dejal Andreas ob kopici razpravljanj in pogovorov ob prodajalnem pultu v očetovi trgovini, ko je ogorčenje ob ukinitvi dvojezičnosti krajevnih tabel segla do vrhunca.

„Sei gescheit, Andreas. Schluß mit dem slowenischen Mädel!“

Tedaj je sin strmel v očeta, hladno in kljubujoče. Vrgel je zavitke kave od pulta do police in branil dekle.

„Kein Wort mehr, oder ich gehe,“ je zagrozil očetu.

Potem so prihajali očetovi vrstniki.

„Ne bomo več kupovali pri tebi, sin Andreas je odpadnik, ni član Heimata-bunda, hodi s slovenskim dekletom, ko bi bila vsaj windisch,“ je zacmokal oholi Postmann, ki je vsak dan zvrnil svoj šilček „Sliwowitz“ in z njim poplaknil od šovinstičnih besed omrtvičeni jezik.

„Slowenisch je bila njena mati in ded. Oče pa je bil naš, vsi Fahnen-trägerji so bili na pogrebu. Le mladi so se izrodili,“ je še dejal in zaripel zakašljal. Besede in nestrpnost so mu jemale sapo.

Andreas je včasih molčal, še večkrat pa ostro ugovarjal.

Močan je bil vpliv „echter Sliwowitz“ v njihovem natolcevanju.

Pa se je sosed Kurt Richter spomnil na preteklost, na vojno in nevidne partizanske puške, katerih kroglice so tako iznenada zadele v sovražnika, in jezno je porinil prazno šilce od sebe.

Andreas je ugovarjal. Oče je na tehtnico vrgel utež, da se je zamajal podstavek, sina pa ošinil z jeznim pogledom.

„Da, da,“ je umiril Andreas tehtnico in segel v besedo sosedu. „Pozabili ste, da so se na tem koščku zemlje Slovenci

Predstavniki
Kluba
slovenskih
študentov
v Gradcu
na razgovoru
pri ZSO

edini uprli nacizmu in da so se samo partizanski odredi borili proti Hitlerju."

"Ja, ja, die Linken, die Linken..." je zahropel od astme betežni Postmann in se prijel za gornji žep rjavega suknjiča. Tam je nosil železni križec nacistične vojske, ob heimatbundovski slavnosti ga je imel takoj pri roki in si ga s ponosom pripel.

"Vojna je upravičljiva le, kadar je kak narod napaden," mu je kar ostro zabrusil Andreas. Med tem je oče zapahnil vhodna vrata trgovine, četudi še ni bil čas zapiranja.

"Und die Flüchtlinge von unten?" je zvijačno pristavil svojo besedo Herr Kurt Richter. Pri tem je dvignil svoj ščipalnik in se prav od blizu zapičil z očmi v Andreasa. Ta je zamahnil z roko, odložil delovni plašč, se obrnil k prepirljivcu: "Dreck ist Dreck," ga je zavrnil in zapustil podžigalce narodnostne mržnje. Ob tem se je domislil, da mu je nekoč stari poštar na široko pripovedoval o dnevih, ko so ob porazu vojne segali v roko partizanom tudi Sepp Semmering, Franz Tontschitsch, Kurt Richter in blagrovali mir.

V kuhinji je mati pripravljala čaj. Vsedel se je pod vrtno lopo in v sebi razmišljal. Vojne se rodijo iz pohlepnosti in podžiganja narodnostnega sovraštva, upori iz bede, krivic in zatiranja. In globoko je želel, da bi ne bilo nikoli več vojne, četudi jo spoznava le ob pripovedovanju tistih, ki so se iz krvavega klanja rešili. Ob tem ga je bolelo, da tu, na tej zemlji zalivajo trnje in osat, sončnice pa se lomijo ob neizpolnjenih pravicah do druge narodnosti.

Mati je postavila skodelico čaja na vrtno mizico, ne da bi karkoli rekla. Čaj se mu je po besedni bitki, ravnokar izbojevani v očetovi trgovini, prav prilegel. V sebi pa se ni mogel pomiriti, saj mu je prijatelj Gašper včeraj pripovedoval, da niso našli krivcev, ki so pred dnevi porušili partizanski spomenik. Kamen je ležal ob kamnu, razbit, z blatom oškropljen, izsekane črke kot

iz srca izruvane, oskrunjena najgloblja čustva za vrednoto človeškega življenja. Gašperjev oče je bil partizan. Kako ne bi pretreslo sina. Zločinska roka je odtisnila pečat sovraštva, oskrunila idejo bratstva med vsemi narodi in se skrila za zidom, ki se gradi s kamni nazadnjaštva, pohlepa, nestrpnosti in laži.

Da, zdelo se mu je, da je prijatelj Gašper, sin partizana, včeraj ob stisnjeni pesti imel solzo v očeh... Zato se je napotil k njemu. Na cesti je srečeval znanca, nikogar ni ustavil, oni niso zaustavili njega. Gašperja ni bilo doma. Tudi očeta ne. Odšla sta v hribe, je dejala mati. Prižgala bosta svečke spomina tam v gozdu, kjer so padli borci za lepši jutri. V sebi prazen, vkljub bolečini ob tem dogodku, je taval po cestah, saj doma ni našel odmeva.

Greta je ob povratku z jezera premišljevala v svoji sobici vse komaj doživljeno tistega dne, in dalje so posegale njene misli v preteklost, vse do komaj zaznavnih spominov, v današnji dan povezanih. Spomini so vstajali. Ne-koč je...

Gretka je doma pri teti Zali ponavljala slovensko slovnico, po očetovi smrti je vstopila v slovensko šolo. Mnogo je bilo treba nadoknaditi. Rada je imela očeta, četudi jo je pred bratom podcenjeval. Čutila je, da zasmehuje njeno od matere vcepljeno rodoljubje do Juračeve slovenske domačije in rodnega jezika. Po pogrebu očeta Seppa je ostala pri teti Zali. Po opravljenem delu sta zvečer sedli na klop pred domačijo. Vzela je v roke slovensko knjigo in tedaj ji je nekoč teta Zala dejala:

"Tvoja mama, moja sestra Mojca, se tudi preko Drave ni sramovala svojega materinskega jezika. Skrivaj te je učila, Hans je bil očetov ljubljencek in trd. Vidim, da je v tebi ostalo zrno, ki lahko požene klas."

Kot bi tenke zavese plamenele v vetru, je pri teti Zali žarela knjižna polica

poleg okna, ko je izbirala drugo za drugo knjige slovenske zgodovine, knjige partizanskih bojev na koroški zemlji za svobodo, na posebni polici so se vrstili slovenski koledarji in tudi nemške knjige, ki so potrdile vojna zverinstva nacizma. Vse napihnjene zlobne besede, ki jih je kdajkoli slišala o materinskem, morda za očetove prijatelje manjvrednem slovenskem jeziku in s tem seveda tudi rodu, so rojile mimo nje. Spominjala se je dogodka iz ranih otroških let.

Nekoč je sedela na pragu domače hiše, čakajoč očeta, da bi se z njim peljala do kraja vasi s kolesljem. Oče bo vzel v mesto s seboj kakor vedno le Hansa. Oba sta se v diru po dvorišču peljala mimo nje in brat Hans se je krohotal in ji kazal jezik. Oče se je smejal, ne da bi se ustavil. Mama jo je potem pred hišnim pragom objela in jokajočo peljala v hišo.

„Oče gre na svojo ‚Versammlung‘, tam je veljavna le nemška beseda, kaj, če bi se tebi zarekla beseda po slovensko...“

Nato ji je mati odrezala velik kos orehove potice in ji začela pripovedovati najlepšo pravljico izpod Obirja in Pece. Ob pravljici so se solze posušile. Koliko drobnih spominov, ki ji odkrivajo zaničevanje jezika njene matere in kot bi se ob tem razpočil oklep v njeni notranjosti, je tisti čas v sebi sklenila, da se v jeseni vpiše v slovensko šolo. In tako je tudi storila.

„Teta Zala, vpisala sem se v slovensko šolo,“ je tedaj dejala. Teta je ostala brez besed. Ves prostor je trepetal v svetlobi. Šele čez čas jo je presenečena rahlo objela.

„Tvoja mama bi ti tako svetovala, sama si se odločila.“

In tako je zrelostni izpit naredila na slovenski šoli. Še nekaj dni urejevanja in vrnila se bo k teti Zali na materinsko domačijo.

Spomini se vrstijo. Nihče je ne moti v tem premišljevanju, kolegica je že odpotovala domov. Lahko bi bila pova-

bila Andreasa, sama je. Ta bežna misel jo je zatresla, saj bi prijateljski razgovor moralisti ožigosali kot moralno pokvarjenost. Ne, tega res ne bi smela storiti.

Spomini pa so se spreletavali v mislih, kot bi čebelice izletavale iz panja. V nekem poletju, pred zaključkom šolskega leta, ji je teta Zala poslala priporočeno pismo. Le kaj je tako važnega. Nestrpno ga je odprla in se oprijela za stol od presenečenja.

Brat Hans ji sporoča, da je prodal očetovo kmetijo, postal je Postbeamte v večjem mestu na Gornjem Avstrijskem. Kupil je večjo hišo, domače posestvo pa prodal nekomu iz Reicha. Gretkin delež je nakazal na banko. Tako je v petih vrsticah opravil z rojstno hišo. Stisnilo jo je v srcu.

Naslednjo nedeljo je obiskala teto Zalo. Teta je molčala, vsa leta ni stopila v drugi dom pokojne sestre Mojce. Po mamini smrti pa je le ona varovala stezico do tete Zale. Tedaj je vsa oživila v sicer tihem domovanju, po nesreči strica Primoža, ki je izgubil življenje pri veliki železniški nesreči. To je bil grozovit udarec. Teta Zala je ob tej strašni vesti osivela. Tedaj je prišla Gretka s celim naročjem knjig, vrgla jih je na mizo in vsa v solzah objela teto Zalo.

„Pri tebi bom čez počitnice, jutri pridejo še drugi, pride tudi Andreas.“

Od tedaj se vedno shajajo pri teti Zali, včasih jih je toliko, da bi skoraj ne bilo dovolj stolov, četudi je prostorna klop ob krušni peči že vsa zasedena. Teta Zala je spet zaživela in zatrla v sebi žalost.

Tako je Gretka na novo vzljubila slovenski dom svoje matere in tete Zale. Vse stene pa je napolnjevala njena mladostna ljubezen. Njo in Andreasa so ure, preživete v tem domu, obvarovale strupenega žela vsakdanjosti.

„Vse dobro na svetu prihaja od ljubezni,“ je trdila teta Zala, ko je pripravljala potico za mlade goste, vračajoče se s pevskih vaj ob sobotah.

Med tednom razkropljeni ob delu na vse strani, so gostoljubnost zavedne tete Zale cenili in jo nadvse spoštovali. Rahlo so s tem pokrili njeno življenjsko bolečino, ki se je začela z vojno. Oropana za sončno mladost je njena vsakdanja ljubeznivost kot svetloba, luč, ki ji je nenehno treba prilivati, da ne ugasne plamen slovenske govorice na tej hudo preizkušeni zemlji. Med njimi je ostala mladostna.

In ko spregovori, ostali utihnejo. Teta Zala je ob knjigah stopila v širok svet življenjskih resnic in naše pogovore je zaključila takole:

„Besede uresničevati v dejanja — je v neki knjigi dejal mladi slovenski rodoljub — na tej zemlji svojih pradedov! Prijazna beseda brez dejanj je le v svilen papir ovit pogrinjek, ni take žlice, ki bi lahko zajemala iz skledе obljub. — To čutimo vsi,“ je rekla in obmolnila.

„Glej, teta Zala, še enkrat bomo razložili njim in svetu dokazali, da so nas prelisičili z obljubami. Morali bi oni biti drugačni, ki odrejajo, iskreni in čutiti stisko drugih, manjšinske pravice niso le za Brennerjevim prelazom,“ je vzkipeł sicer zelo miren in redkobeseden fant.

„Jozej, si dobil službo na pošti?“ ga je vprašal sosed na klopi.

„Kje pa? Tam odloča tudi tisti, ki nam pravi, da imamo že vse pravice. ‚Haben ja alles, alles...‘ je nekoč dejal, ko smo nekje ugovarjali.“

„Prav gotovo boš sprejet zdaj v jeseni,“ ga je bodrila teta Zala. In fant se

je spet umiril. Stiska in krivica človeku spreminjata obraz. Pravico do svojega kruha moramo potrditi vsak dan, če gre za deželno službo. Fant je bil upravičeno ogorčen, zato ga je umirila. To je zakrito potujčevanje, je lebdela misel, ki je ni izgovorila in izpila kozarec čiste studenčnice, kot bi se njena beseda vračala v naravni vir svobode in jim dala moči, da vztrajajo tudi zdaj, v tem motnem času, ki obdaja svet.

„Jutri bomo na glas spet izpovedali svojo misel, prideš tudi ti na zborovanje, Andreas?“ je zaklical sobesednik, ko se je poslavljaj. „Seveda pridem,“ je krepko odgovoril.

„Da, mi mladi moramo naravnati skrivljena pota, skrivljena pojmovanja od človeka do človeka, ko gre za naš obstoj in naš jezik, je dejala moja stara mati,“ se je vmešal v pogovor spet Jozej. Andreas je obema krepko segel v roko. Poslovil se je od gospodinje, tete Zale, ki je tudi njemu postala nepogrešljiva, ob novem življenju, ki ga je povezovalo z njeno nečakinjo.

Zala je zrla v te mlade obraze, polne zanosa in jasnih besed. Na zborovanju bodo podprli starejše, da ne bi otopeli v tem večnem dokazovanju. Ob njih bodo vsi, ki dobro mislijo in niso zaprti v debelu sumničenja in krivih vejah. Človek ima pravico živeti z materinskim jezikom, je vedno trdil Andreas in njegovi avstrijski prijatelji.

V večeru toplih želja so se razšli in gojili upanje na jutrišnji dan, kot drevo, ki kvišku steza veje, da spet ozeleni, ko ga je oplazil mraz. Bil je čudovit večer pri teti Zali.

Z vlakom

Ko sem se bližala železniški postaji, mi je srce razbijalo, ko da odhajam za zmerom iz mesta. Da bi si ne uničila trenutka, sem se le malo ozirala po ljudeh, ki so mi prihajali naproti. Pač pa je marsikdo pogledal za mano in si rekel, morebiti ji bo vlak celo odpeljal pred nosom in bo potem stala na peronu kot pozabljeno dekle iz kakšnega socialnega filma. Nenadoma pa sem se znova nasmehnila, ko sem se spomnila, da pred kakšno dobro uro še sploh nisem mislila na potovanje, bilo mi je celo, da bom dan predremala v sobi in se bom sploh obnašala kot mačka, ki se še najbolje počuti za toplo pečjo. Najbrž bi se za potovanje ne odločila tako znenada, če bi tisto uro mislila na prihodnost ali če bi si govorila, da so ljudje nesrečni, kadar sedijo sami v sobi in jočejo. In že sem se znova nasmehnila, ko sem pomislila na Jelovškovo, ki bo dopoldne potrkala na moja vrata, nato pa razburjeno hodila po lesenem ganku in si pulila lase, ko me ne bo našla doma, a se ne bo zmenila za Bačevko, ki jo bo čakala za okensko zaveso. Imelo me je že, da bi bruhnila v smeh, če bi se v meni še dolgo motala misel na ljudi, ki sem jim zmerom bila le „ena sama velika življenjska uganka“. Pravzaprav je obžalovanja

vredno, koliko moških in žensk srednjih let nikoli ne odide na potovanje.

Bila sem zelo zgodnja, čeprav so prvi jutranji vlaki že odpeljali s postaje. Tako je na peronu prvi val potnikov že ponehal, zbirali smo se potniki za zgodnje dopoldanske vlake. Morala sem se spet nasmehnuti, ko sva se z žensko na okencu blagajne nekaj trenutkov brez besed gledali, seveda je čakala, da ji bom povedala naslov zaželeno postaje. Meni pa je bilo, da naslova sploh ne bom spravila iz sebe, ženska s sveže nakodranimi lasmi se mi ni zdela vredna zaupanja. Tako sem se tega trenutka zavedala šele, ko sem že odhajala od okenca in sem odkrila, da držim v roki vozovnico. Torej mi danes lahko vsakdo prebere naslov iz oči, sem pomislila in se kot otrok razveselila postaje, ki je bila natisnjena na vozovnici. Morebiti sem tudi bila kot otrok v tistem kraju in pozneje nikoli več. Zdaj pa je ime kraja znova stopilo v moje življenje.

Sprehajala sem se po jutranjem peronu in nisem čutila v koraku nobene teže. Od sveže umitega tlaka se je dvigala komaj vidna mokrota. Kdaj pa kdaj sem obstala in se zagledala v svetlobe, ki so utripale v daljavah železniških tirov. Kadar se mi

Prosvetaši
v šentjanžu
so naštevirali
igro
„Grozdna
jagoda
v soncu“
in z njo
uspešno
gostovali
že v številnih
krajih

je katera bolj razkrila, sem se obnašala, ko da pravkar spočenjam v sebi kakšno novo željo. Počasi sem korakala po dolgem peronu, mimo potnikov s težkimi kovčki in culami, in se tako še bolj približala vlakom. Z vsakim korakom sem se na novo oddahnila, da zdaj že nihče več ne opazi moje vznemirjenosti, ki pa si je ne bi mogla poimenovati „potovalna mrzlica“. Tudi če je kdo blizu mene še tako glasno spregovoril, me njegov življenjepiš ni zanimal. Začutila sem, kako sem se spet odtrgala od vsega, kar pušča za sabo moje prstne odtise.

Vlaki so se počasi premikali po tirih, da mi je bilo, da bi se brez izdihljaja žrtvovala za njihovo neslišnost. Zaprla bi oči in bi bila znova pripravljena na presenečenja, ki pridejo, ko se najbolj boleče oprijemljemo zemlje. Nad vlaki in tiri se je razpredla jutranja meglica, da sem sprva mislila, kako brezupno dolg je potem šele dan, kadar čakaš, da mine. Čez čas sem opazila, kako je iz meglice pripeljal vlak, bil je bolj črn in daljši kot drugi, drsel je tako tiho, da je bil že pred mano, ko sem se ga v resnici zavedela. Čakala sem, kdaj se bodo odprla vrata in bodo potniki iz vagonov stopili na peron, a je poteklo le nekaj dolgih trenutkov in je bil vlak še zmerom podoben ogromni mrtvi živali. Zadrževala sem dih in v meni se je prvič oglasil občutek, da sem odšla od doma prepozno, morala bi ujeti prvi jutranji vlak. V tem so se odprla vrata službenega vagona, ki so ga pripeli takoj za lokomotivo, in v odprtini sem zagledala visoko, suho postavo v temni železničarski uniformi. Železničar se je v naslednjem trenutku dvakrat sklonil in spet vzravnaval, si popravil trdo kapo, nato pa porinil skozi vrata na peron velika zavoja, in videti je bilo, da sta se zavoja še nekajkrat sama premaknila, preden sta negibno obležala na betonu. Potem je železničar neslišno skočil na tla in mi prihajal naproti, ne da bi se še enkrat ozrl na zavoja. Čeprav je šel tik mimo mene, si nisem mogla zapomniti njegovega bledega obraza, v spominu pa so mi ostali košati sivi lasje, ki so mu silili izpod službene kape. Sama ne vem, kdaj sem se prestopila k zavojema, ki sta ležala pred službenim vagonom. Šele ko sem se jima čisto približala, sem prepoznala, da so bili v prvem povezani zaj-

ci, v drugem pa srna in srnjak, in sem prebrala list, ki je visel z zavoja: POŠILJA LOVSKA DRUŽINA... Bil je trenutek, ko se mi je zazdelo, da sploh ne bom odpotovala.

Tudi ko sem že sedela v vagonu in sem skozi okno pogledovala na peron, se tega občutka še nisem znebila. Bilo bi dovolj, če bi kje na peronu zagledala komaj znan obraz, pa bi izstopila, ga glasno pozdravila in se vrnila na stanovanje. Zagotovo pa bi se zmedla, če bi na peronu uzrla njegov obraz, čeprav bi se obnašal, da ni prišel s trga, temveč je tu na postaji po čisto drugih opravkih. Odločala bi se do zadnje sekunde, ki so mi še ostale do odhoda vlaka, prestrašila bi se prometnika, ki bi počasi prišel mimo okna. Prvič bi se pred njim javno preizkušala, če še imam dovolj poguma in moči, da lahko čisto znenada odpotujem z vlakom in niti sebi ne povem, ob kateri uri in kateri dan se bom vračala. Začela sem natančno pregledovati obraze potnikov, ki so stali ali se sprehajali po peronu, zaželela sem si, da bi vendarle kje ugledala Pavla in nisem pri tem prav nič podcenjevala teh svojih norih misli. Zdaj šele vstaja in odhaja na dopoldansko delo, sem pomislila. V prepolnem avtobusu misli le na to, kako se bo do izstopne postaje prebil do vrat. A ko se je vlak premaknil, me je vseeno obšel blaženi občutek, da sem ga videla daleč med ljudmi, ki so se prišli posloviti, v zadnjem trenutku je pridirjal na postajo in mi mahal in me ustavljal, jaz pa sem se mu le smehljala in se je po mojem obrazu razlezlo zadovoljstvo, da se še zmerom lahko odločam po svoje, a sem zavzdihnila ob misli, da bi se lahko prehladil, če se je v naglici prelahko oblekel.

Da se v resnici premikamo, sem pravzaprav spoznala šele, ko so mi telefonski drogovi tako rekoč že „leteli v naročje“ in sem se že šla z njimi igrice, kdo je v resnici hitrejši — vlak ali moje pričakovanje. Že dolgo nisem čutila takega zadovoljstva v kakšni namišljeni igrici kot v tistih prvih trenutkih vožnje, tvegala sem celo, da bi me popadel dekliski jok. Ko da se je nenadoma v meni nadaljevalo nekaj, kar se mi je zgodilo pred dolgim spancem. Tako me ni vznemirilo sonce, ki nam je posijalo v kupeje kmalu potem, ko smo se odpeljali iz mesta.

Sama ne vem, kdaj sem se prvič ozrla po potnikih, ki so v dolgem vagonu sedeli z mano. Prvo, kar sem ugotovila, je bilo, da se jih pelje z mano le malo, a sem pazila, da si ne bi zavoljo tega ničesar po neumnem zapravila, vendar še malo nisem več varčevala s svojimi pogledi. Sedela sem vzravnano in s skrčnimi nogami, čeprav bi se lahko namestila kar najbolj udobno. V moji največji bližini sta sedela starec in dosti mlajša ženska, ki je venomer nekaj popravljala na svojem sopotniku, mu nameščala kravato ali robček v žepku suknjiča. Starec se ji je smehljajal in jo kdaj narahlo pobožal po licu ali roki. Videla sem, da ji je pri vsaki taki kretnji tudi kaj rekel, a nisem razumela niti besedice. Nekoliko dlje je pri desnem oknu slonel fant s široko odprto srajco in zamišljeno zrl predse. Na drugi strani se je v kot stiskalo dekle, ki si je z roko venomer urejalo dolge lase. Šele čez čas sem opazila, kako je kdaj pa kdaj naskrivaj okrenila glavo k fantu, ki je sedel pri oknu na drugi strani širokega kupeja. Nasmehnila sem se in si rekla, hvala bogu, navsezadnje se le vozim z ljudmi. Pa tudi divjad bo še maščevana. Nekaj časa sem si potem ponavljala dekletov in fantov obraz. Nisem marala, da bi bila med njima videti kot plemenita dama, ki se zasebno ukvarja z razsodbami.

Prevozili smo že nekaj postaj, ko sem daleč na zadnji klopi odkrila mornarja v beli obleki in sem se potem dolgo ukvarjala z mislijo, če se je že od vsega začetka peljal z nami. Zavedala sem se, dokler mi bo to tako pomembno, bo spomin neusmiljen z mano. Vse sem si že lahko razložila, da se vrača z dopusta v svojo enoto na morju, da je prav gotovo odslužil že dobro polovico vojaškega roka, da ima doma dekle, s katero je preživel tri tedne dopusta, da je njegova mati že dolgo oblečena le v črno in še druge podrobnosti, preganjala me je le nerazrešena misel, kako dolgo je že z mano v vagonu. Potem me je prešinilo, da je moja napaka v tem, da se „še zmerom vračam na začetek“.

Takrat sva se z Vojkom odpeljala zvečer in sva se vozila do Münchna vso noč. Prvi del poti sva premolčala, Vojko se je obnašal kot poštni uradnik, ki odpiše še samega sebe, ko sede za okence. Še danes se spominjam, da so bile potem prve be-

Centralni zborovodja SPZ Hanzi Kežar
je obhajal 50-letnico

sede, ki jih je izgovoril, „brez plašča te bo zeblo.“ Teh besed sem bila neskončno vesela, slišim jih še po toliko letih, tudi zato, ker mi ni znova dejal, „ne vem, če bova tudi zate našla kakšno delo.“ Naslonila sem se na sedež in ga gledala, kako je skoro vso pot zrl skozi okno, da ga na potovanju čez vse na svetu zanima le pokrajina, po kateri se vozi. Zdaj se mi že dolgo ni nasmehnil, sem razmišljala, tak je kot star mornar, ki so se mu poteze na obrazu že strdile v nasoljeno trdoto, a mu tu in tam le uide izpod kože kot kakšna mehkoča iz otroških dni. Čeprav mi je vse od trenutka, ko sem se odločila, da pojdem z njim, vztrajno ugovarjal, me vendarle ni dokončno zavračal. Zato sem kratko malo pospravila svoje reči in odšla, za domov pa mimogrede načeto nekaj stavkov.

Priznati si moram, da sem sedela z njim v kupeju in uživala v vožnji, ne da bi se zavedela, kam in kako se mi bo odslej obračalo življenje. To se mi je zgodilo šele kakšne pol leta pozneje, ko sem za nekaj tednov zabredla v dolga razmišljanja, nisem se oblačila in ne kaj dosti jedla, bila sem kot kokoš, ki za enaindvajset dni sede na oplojena jajca in pozabi na svet. Stopila sem v devetnajsto leto in lahko sem si prigovarjala, da se bom še opomogla in se mi ni treba bati, da bi nekega dne postala „spodobna ženska“. Takrat pa sem prisluskovala vlaku in ljudem, ki so se pogovarjali okrog naju, a so se vsi pretvarjali, ko da zanje še malo nisva zanimiva. Krajšali so si potovanje z jedmi, ki so jih pred vsemi razgrnili po

kupeju. Vlak naju je odnašal v noč, v kateri nama bodo na voljo še vse lahko-miselnosti. Ko se bo ustavil, bo dan in lahko si bova ogledovala njegove strahove.

Kdaj pa kdaj sem pomislila, ali počenjam vse to zaradi Vojka, ali pa ga uporabljam le kot vodnika, ki me pelje na nova razgledišča. Morebiti me je že začelnjala preganjati misel, da sem že predolgo hodila po istih razdaljah in sem že srečavala ljudi z vsakdanjimi merami. Želje so mi že postajale na moč podobne in v jutrih se že nisem več prebujala iz sanj. Toda Vojko mi je tisti čas še pomenil največjo možnost za življenje; imela sem ga rada, lahko celo rečem — zelo rada, a kako čudno je to, da tega danes ne morem več natanko odčitati na svoji tehtnici. Moram se premagovati, da ne postanem popolnoma negibna, kadar pomislim nanj. Človek pač več ve o samem sebi, če se opazuje iz daljave.

Postala sem pozorna, kako je mornar, ki mi je sedel nasproti daleč na zadnjem sedežu, le malokdaj premaknil glavo in sploh svoje telo, da sem že pomislila, nekdo se je prav pošteno ponorčeval iz nas in nam posadil na sedež dobro izdelano lutko. Odmaknila sem oči in se ozrla še k fantu in nato k dekletu, začutila sem, kako si med sabo že razpostavljata stvari, ki jim drugi potniki do konca vožnje ne bomo spoznali imena. Starec pa se je sklanjal nad sopotnico in ji brez besed božal rok.

Vojko si je že dosti pred odhodom zagotovil delo, znanec, šofer težkega tovornjaka, mu je prihranil mesto sovozača. Medtem ko sta bila po več dni na vožnji, sem ostajala v njegovi sobi v Münchnu in so mi dnevi hitro minevali, čeprav si jih nisem napolnjevala z nikakršnim načrtnim delom. Odmikala sem se vsemu, kar bi me lahko oplazilo in bi znova začela „razglablјati o svojem koraku“. Posrečilo se mi je, da sem kljubovala dolgočasju, čeprav danes ne bi znala opisati, kaj sem v resnici počela. Le to vem, da sem ga nekega dne pričakala s prti in prtički, ki sem jih naredila iz večjega kosa blaga, pa jih razstavila po vsej sobi. Nekaj trenutkov jih je gledal, ko je rekel, „zdaj bo pa že res čas, da začneš delati kaj pametnega.“ Užaljena sem ga pahnila od sebe in sem vse noči, ki jih je prespal

doma, preležala z njim v postelji kot mrtva. Med njegovo naslednjo odsotnostjo sem se seznanila z žensko, ki me je spravila v tovarno otroških oblačil. Komaj mesec dni sem delala kot navadna delavka, ko so me vzeli v prikrojevalni oddelek. Vojko ni mogel verjeti, da „sem se tako znašla“, postal je blag in prizanesljiv in me je po dolgem času spet peljal zvečer ven. Nikoli ne bom pozabila, kako me je na enem od teh večerov pred ljudmi močno objel in dejal: „Pa sem res mislil, da si kot edinka v družini razvaje-no dekle.“ To pa so bili tudi najini zadnji skupni večeri.

Videla sem, da se fant vse bolj pogosto nasmihla dekletu, tako da sem se za trenutek že zbala, da se bo presedel k njej. Začela se bosta tako glasno pogovarjati, da ju bomo vsi razumeli. Ne vem, kaj mi je bilo, a tega mu ne bi odpustila, kaj je res treba vse spremeniti v dejanja, kar se v nas premakne v samoti. Tako zelo se trudimo, da bi ne zamudili, ker se še ni navzelo prave žalosti ali hrepenenja. Sami si uničujemo tudi tiste delčke, ki še niso zreli za smrt. Tudi mornar se mi je zazdel vse manj odsoten, obleko ima bolj pomečkano kot na začetku vožnje, sem pomislila, če bo šlo tako naprej, bo nazadnje tudi on vstal in prisedel k meni. Zanikal bo vse, kar sem si izmislila o njem. Skušala sem ugotoviti, kako daleč smo se že pripeljali, a nisem ob poti zagledala nobene znane podobe.

Minilo je že pol leta, ko sva pripotovala v München, ko je Vojko nekega jutra stlačil v svoj kovček več stvari kot običajno. Bilo je še zgodaj in sem še ležala ter ga gledala, ko je hodil sem in tja po sobi, čeprav je bil že čisto napravljen za odhod. Nenadoma se je ustavil, kazal mi je hrbet, ko je rekel „Zdaj sem si našel drugo delo in me nekaj časa ne bo.“ Podložila sem si roke pod glavo in ga gledala kot kdaj prej, ko je odhajal. Nič se ni zganilo na meni, ko da so me že zagrebli in se sploh ne morem več raznežiti. Še danes ga vidim, kako je prijel za kovček, se na pol obrnil k meni, znova postal za dolg trenutek, nato pa se sklonil in me poljubil. Še zmerom nisem izmaknila rok izpod glave. Dolgo sem prisluškovala, ko je naglo odhajal po hodniku in nato po stopnicah. In potem sem ležala nepremično še dolgo, ko me je po-

padel glasen jok, da se mi je stresalo telo. Tisti dan nisem šla na delo in sem preležala v postelji še vso soboto in nedeljo. Ko sem v ponedeljek vstala, sem opletala po sobi kot senca.

Ozrla sem se k starcu in ženski z mehkimi, svetlimi lasmi, lovila sta se za prste in si nepremično gledala drug drugemu v oči. Tako sem se znenada spomnila na Poljaka, ki je v Dolini stanoval le nekaj hiš proč od nas in me je trinajstletnega dekleta večkrat prijazno nagovoril. Govorili so, da mu je že osemdeset let, meni pa se je zdelo, da je dosti mlajši, lica je imel še mehka kot kakšen princ in oči so me gledale živahno, da sem jih videla tudi v dekliških sanjah. Ko sva nekoč po naključju prehodila daljšo pot, sem lahko na lastna ušesa poslušala njegov „žametni glas“, kot so o njem pripovedovale ženske. Nisem več pozabila, kako me je v pogovoru imel za zrelo in odraslo žensko. Potem pa se je pri osemdesetih četrthi poročil z enkrat mlajšo

žensko in so se čez noč začeli spraševati, „le kaj vidi ta ženska na tem starcu,“ pozabili so na svoje prejšnje maše. Le jaz sem še zmerom naskrivaj molila k njemu in si obnavljala najin pogovor, ko sem nekega dne po dekliško otroško rekla, „če se bom kdaj poročila, se bom s Poljakom.“ Glasno so se zasmejali, nato pa se spet zapletli v svoje vsakdanje pogovore.

Vse bolj sem se počutila, ko da se vlak poigrava z mojimi razpoloženji, mi razkriva tudi že pozabljena, četudi se s tem potovanjem nikamor ne vračam. Če bo vlak pripeljal na končno postajo z zamudo, ne bom nič bolj podobna ženski, ki se boji svojo srečo razdeliti na kose. Le kdaj pa kdaj sem se zbala, da bi po nepotrebnem nagovorila katerega od sopotnikov.

Nekaj časa se mi je Vojko oglašal s kakšno dopisnico ali razglednico. Ko sem jih tehtala v roki, mi je bilo, ko da je vsako besedo desetkrat premislil, preden

Karei Vouk:
Samorastniki

jo je zapisal. Rekla sem si, prav gotovo se po vsaki dopisnici utaplja v vinu, a le zato, da bi se odrešil naslednje dopisnice. Delal je v pristanišču, delo je bilo težko in utrudljivo, a je nadvse dobro zaslužil. Šele čez čas sem se zavedela, da mi nikoli ne pripiše svojega naslova. Prav nič si nisem lastila pravice, da bi morala zvedeti za njegov naslov. Nikoli si nisem prisvajala tistega, kar ni moglo ali želelo biti moje. Kadar nisem bila na delu, sem pohajkovala po mestu in sem se veselila, da me nihče ne pozna, ali pa sem se zaprla v sobo in si prizadevala, da ne bi delala spomenika svoji samoti. Pride naj, ko da je bila tu že od nekdaj. Nič na njej naj ne bo takega, da bi si jo lahko oštevilčila. Po dveh mesecih mi je na razglednici sporočil, „zdaj delam na ladji in me nekaj časa ne bo, potovali bomo zelo dolgo.“ Minilo je leto, ko se je oglasil iz New Londona in nato še zadnjič iz Santa Cruza.

Ko se je vlak ustavil in se mi je telo v sunku močneje premaknilo, mi je bilo, ko da sem šele sedla v vlak in se bo moje potovanje šele začelo. Ozrla sem se po vagonu in za hip me je obšlo, ko da potniki sploh niso pripotovali z mano, čeprav me morebiti že jemljejo kot sopotnika, s katerim se zblížaj na eni sami vožnji. Potem pa sem spoznala, da sta fant in dekle že vstala in se odpravljala, odprla sem okno in se zazrla na peron. Postaja se mi je zazdela znana, posebej še visoki, stari topoli, ki so rastle na obeh straneh dolgega perona. Potipala sem v žep in našla karto, res se je ime postaje na njej ujemalo z naslovom, ki se je z velikimi črkami širil nad vrati postajnega poslopja. Čakala sem, kdaj se bosta fant in dekle prikazala na vratih vagona. Ker ju še za dolg trenutek ni bilo, sem se znova ozrla po klopet, medtem sta zginila tudi stavec in ženska s svetlimi lasmi. Le mornar je še sedel na svojem mestu in ni odprl okna, ko se je vlak ustavil. Naglo sem si oblekla plašč in izstopila.

Počasi sem šla po peronu in s pogledom iskala potnike, ki so se pripeljali z mano. Na peronu pa je stalo le nekaj neznanih ljudi, vedli so se, ko da jih vlaki sploh ne zanimajo. Nasproti mi je prišel železničar, ki se je zazrl vame, ko da me je prepoznal. Ko je že bil mimo, sem pogle-

dala za njim in tedaj se je ozrl tudi on. Morebiti sem pripotovala v kraj, kjer me kdo pozna, sem pomislila in začutila nekaj toplo davnega, ali pa me le ima za prikazen, ki jo je nekoč sam preganjal z železničarsko lučjo. Še sem stala na peronu, ko je vlak že peljal dalje, za trenutek sem še ujela v šipi mornarja. Bila sem pomirjena, ko se tudi tedaj ni premaknil.

Tudi ko sem potem zavila s postaje in se napotila po cesti, ki je vodila v središče kraja, sem se večkrat ustavila, da bi se vprašala, „kje sem pravzaprav?“ Bolj se mi je kakšna hiša ali ulica zazdevala znana, manj prepričljiv je postajal moj korak. Nazadnje sem si celo govorila, po tej cesti sem vendar že nekoč hodila, a se vseeno obnašam kot tujka, ki ne more skriti svoje radovednosti. Kmalu nisem več verjela v ime kraja, ki je bilo natisnjeno na moji vozovnici, rekla sem si, sama sebe varam z lažjo, ki me je že nekajkrat skušala pogubiti. Kmalu mi ne bo več pomoči, sem vzdihnila, kraj me bo prevzel in mi začel vračati stvari, na katere sem že pozabila, in se sploh ne bom mogla več vrniti. Podvizala sem korak, da bi tako ušla nečemu, kar me je spravilo na pot.

Nenadoma se mi je zazdelo, da sem daleč pred sabo spet zagledala starca in žensko, ki sta pripotovala z mano, držala sta se za roko. Pohitela sem za njima. Zbala sem se, da ju ne bi znova zgrešila in bi jima še pripisala, da me ne marata. A sta se mi vseeno kmalu izgubila izpred oči in tedaj sem se znašla že zunaj kraja in so bile hiše že na redko posejane. Ugotovila sem, da sem pravzaprav ves čas hodila skozi novo naselje in da sem zdaj zašla v prvotni, stari del kraja.

Obstala sem. Nedaleč pred sabo sem uzrla nizko hišo in se nekaj trenutkov nisem mogla ganiti, čeprav se je v meni vlak še premikal. Semkaj sem kot dekletce prihajala na počitnice in so mi še drugi česali lase. Babica me je navadno pozdravila na pragu, zmerom oblečena v črno, in nad vrati nad njeno glavo je visel angel. Ko sem vstopila, me je na mizi že čakala malica in vrček domačega malinovca. Potem si je babica zavezala novo črno ruto in sva odšli na pokopališče. Obstali sva pred grobom, na preprostem železnem križu je bilo izpisano ime. Bilo je nekaj dni pred koncem vojne, ded je šel kot navadno po mleko k sosedu, ko so ga grede

srečali črnosrajčniki in so kot za šalo ustrelili vanj. Takrat mi še ni bilo sedem let.

Zdaj tudi babice že dolgo ni več, sem pomislila, v hiši stanujejo tuji ljudje in najstarejši med njimi hodi na lov. Naredila sem še nekaj korakov proti hiši in sem se znova ustavila; v hiši je bilo tiho, ko da ni nikogar doma, zavese so bile zagrnjene le na pol. Ali pa so vendarle bili doma in so me naskrivaj opazovali skozi okno, skušali so se spomniti, od kod me poznajo in koliko gostoljubja bi si lahko zaslužila. Že sem se spet vsega natanko spomnila in sem brez težave našla pokopališče, čeprav so ga medtem že večkrat razširili. Grobovi so lezli že visoko v breg in so neusmiljeno odjedali travnik. Stala sem pred zarjavelim železnim križem in si najbolj zapomnila travo, ki je pre-rastla že skoro polovico grobov.

Ko sem se potem z naslednjim vlakom

vračala, je bilo v vagonu polno potnikov. Nikogar si nisem posebej zapomnila, ko da premišljeno skrivajo pred mano svoje obraze ali pa so že vsi ležali na pokopališču, zdaj pa so se le še za to vožnjo odpravili z mano. Tudi če je med njimi kak hudodelec, so njegove kosti že kot vse druge. Vesela pa sem bila, da med njimi ni bilo deda in ne babice, pravkar sta si ne-kje na skrivnem nekaj šepetala. Bila sem jima hvaležna, da sta se me tudi tako spominjala. Ded je spet prižigal petrolej-ko, babica pa je zagrinjala majhna okna. Z otroškim navdušenjem sem čakala, kdaj bo ded spregovoril in bo pripovedoval o konju, ki ga je spremljal skozi prvo vojno, „ni ga zadela nobena krogla, poginil je po vojni, ko si je zlomil nogo.“ Vedela sem, njegov glas bo tišji in mehkejši od noža, s katerim bo babica zarezala v kruh.

Želela sem si, da bi bil že večer, ko bo vlak pripeljal nazaj v mesto.

Leopold Suhodolčan

Ob 200-letnici
prvega
vzpona
na Triglav
je bil
v Bohinju
odkrit lep
spomenik

Tudi na področju športa dokazujemo svoje sposobnosti

Leto 1978 je bilo za slovenske športnike izredno pomembno, saj smo praznovali 30-letnico organiziranega slovenskega športa na Koroškem in 85-letnico organiziranega planinstva na slovenskem ozemlju.

Jubilej organiziranega športa smo obhajali zelo veličastno, Slovenska športna zveza v Celovcu je v počastitev tega dogodka organizirala štafeto po južnem Koroškem. Jubilejni štafetni tek, ki je bil 1. julija, se je začel na Brdu pri Šmohorju v Ziljski dolini, zaključil pa na Blatu pri Pliberku. Na vključno stranskih trakov 235 kilometrov dolgi progi se je zvrstilo okoli 250 tekačev.

Ni bilo naključje, da je Slovenska športna zveza pripravila štafetni tek prav za 1. julij. Na ta dan leta 1977 je namreč avstrijski zakonodajalec sklenil zakon o narodnih skupinah, s katerim se koroški Slovenci nikakor ne moremo strinjati; zato je bila jubilejna štafeta hkrati tudi izraz protesta proti temu zakonu. To je med drugim poudaril tudi predsednik SŠZ Danilo Prušnik ob prihodu štafete na zgodovinska tla koroškega slovenskega športa na Blatu, kjer se je že pred tridesetimi leti odvijal podoben športni praznik.

Z izvedbo štafete smo hoteli pokazati, da Slovenci ne živimo samo tam, kjer je Avstrija blagovolila dati nekaj dvojezičnih napisov, marveč obsega naša avtohtona naselitev celotno ozemlje, ki ga je zajela štafeta. Glavna proga je vodila od Brda pri Šmohorju vse do Blata pri Pliberku, pridružile pa so

se ji še stranske štafete, tako v Bistrici v Rožu štafeta iz Kostanj in Gur, v Kožentavri štafeta iz Gospe svete (ki jo je v podporo našemu boju organiziral Solidarnostni komite za pravice manjšin), v vasi Podjuna pa še štafeta, ki je prišla iz Sel preko Obirske in Železne Kaple.

Štafeta je bila na poti 9 ur. Na Blatu so tekači štafetne palice slovesno predali tov. Franciju Zwitterju, ki je bil prvi predsednik naše osrednje športne organizacije, takratne Slovenske fizikulture zveze. Kot nekdanji pionir organiziranega športa med koroškimi Slovenci je navzoči mladini zaželel, da bi štafeto palico in z njo ideale, ki nas družijo, v pravem slovenskem duhu predajala iz roda v rod.

Pred prihodom štafete so se na Blatu vrstila razna tekmovanja mladine in najmlajših. Ta nadvse privlačni in tudi zabavni spored so pripravili profesorji slovenske gimnazije Maja in Milan Kupper ter Anton Malle. Po prihodu štafete in pozdravnih besedah predsednika SŠZ Danila Prušnika pa se je začel odvijati bogat kulturni program, ki je obsegal nastop godbe na pihala iz

Postojne, nastope deklet z jazz-gimnastiko in fantov s telovadnimi vajami, za prijetno zabavo pa so skrbeli znani slovenski popevkar Oto Pestner z New Swing kvartetom in zabavni ansambel „Šok“ iz Ljubljane.

Tako se je z lepo kulturno-zabavno prireditvijo končal za slovenski šport na Koroškem pomembni dan, ki je izzvenel tudi kot uspela narodno-obrambna manifestacija.

Poleg 30-letnice organiziranega slovenskega športa na Koroškem je bila pomembna tudi 85-letnica organizirane planinstva, ki so jo planinci proslavili z raznimi srečanji in pohodi. Pa tudi drugih športnih dogodkov in prireditev v letu 1978 ni manjkalo — o tem naj spregovori naslednji pregled:

1. januarja je bil v Selah 3. novoletni in 2. mednarodni namiznoteniški turnir, ki se ga je udeležilo 42 tekmovalcev in tekmovalk iz Koroške in Slovenije. Turnir sta skupaj priredila Slovenska športna zveza v Celovcu in Športno društvo Sele. Dominirali so gostje iz Raven, ki so v skupinah A (igralci, ki nastopajo v prvenstvu) in C (dekleta) zasedli prva štiri mesta; v skupini B kjer so nastopili tako imenovani amaterji iz Sel, Žvabeka, Obirske in Šent-

janža, pa je zmaga po zaslugi Marjana Velika ostala v Selah.

7. januarja je imel Slovenski atletski klub (SAK) svoj občni zbor v Globasnici. Izvoljen je bil nov odbor, ki si je zastavil kot težišče svojega bodočega delovanja iskanje lastnega športnega igrišča ter poleg nogometa športno udejstvovanje tudi v drugih panogah.

8. januarja so na novoletnem šahovskem turnirju na Ravnah sodelovali tudi naši šahisti. Pod imenom Slovenska športna zveza so nastopili z dvema ekipama; prva se je uvrstila na 4. mesto, druga pa na 7. in zadnje mesto.

15. januarja so mladi „zahomški orli“ tekmovali v Trbižu in med 52 skakalci iz Italije, Slovenije in Koroške zasedli prva mesta. — Na smučarskem prvenstvu v Selah, ki je bilo izvedeno v obliki veleslaloma, sta Pepi Čertov in Krista Ogris osvojila naslov družbene-ga prvaka.

22. januarja so bile na Obirskem 3. sankarske tekme, pri katerih je sodelovalo 80 tekmovalcev in tekmovalk. — Istega dne je Športno društvo Šentjanž priredilo 7. smučarsko prvenstvo Roža. Na šentjanških Rutah je v veleslalomu startalo 188 smučarjev. — Pri Sloven-

S štafeto po vsem dvojezičnem ozemlju smo proslavili 30-letnico naše osrednje športne organizacije Slovenske športne zveze

skem atletskem klubu so se nogometaši pod vodstvom trenerja Dragana Rogiča začeli pripravljati na novo sezono.

29. januarja so se skakalci iz Zahomca zelo dobro uveljavili na koroških nordijskih prvenstvih v Beljaku, kjer so osvojili dve prvi, dve drugi in dve tretji mesti.

5. februarja je Andrej Millonig (Zahomec) zasedel 1. mesto na jubilejni 25. prireditvi smučarskih skokov za Ziljski pokal.

12. februarja se je Slovenski atletski klub odpravil na priprave v Koper.

19. februarja je Slovensko prosvetno društvo „Zarja“ v Železni Kapli organiziralo 9. smučarsko tekmovanje v obliki vesla'l'oma.

25. februarja je bilo na šentjanških Rutah mednarodno srečanje smučarjev kmetijcev „Agroski 78“. Skupno je tekmovalo 532 smučarjev, med njimi 73 koroških zadružnikov, ki so nastopili v okviru Zveze slovenskih zadrug. — V Zahomcu so se zadnjič pomerili koroški skakalci; blesteli so domačini, ki so zasedli prva mesta.

18. marca je Slovenski atletski klub v prijateljski tekmi premagal Selane z rezultatom 6:3.

19. marca so se igralci namiznoteniškega društva Sele udeležili 6. Kajuhovega memoriala v Ljubljani. Udeležba je bila izredno visoka, saj je nastopilo 772 aktivnih in 172 neaktivnih igralcev.

23. marca se je v Izoli začel 3. seminar za športne delavce, ki je trajal do 25. marca. Udeležili so se ga slovenski športni funkcionarji, in sicer iz vrst Slovenskega atletskega kluba, Slovenskega prosvetnega društva „Edinost“ iz Pliberka, Slovenskega planinskega društva v Celovcu ter športnega krožka v Dijaškem domu Slovenskega šolskega društva v Celovcu. V ospredju predavanj in diskusij je bil narodnoobrambni pomen organiziranega športa pri zametkih.

27. marca je športni odsek KPD „Drava“ v Žvabeku priredil 1. namiznote-

Ob 30-letnici: prvi in sedanji predsednik Slovenske športne zveze Franci Zwitter in Danilo Prusnik

niški turnir, ki so se ga poleg domačinov udeležili tudi igralci iz Sel, Globasnice in Pliberka. Udeleženci so se pomerili v dveh skupinah (A fantje in B dekleta).

23. aprila je bilo v Selah izvedeno prvo in drugo kolo 1. moštvenega prvenstva slovenskih športnih društev v namiznem tenisu skupine A. Sodelovali so Slovenska gimnazija, ŠD Bilčovs in dve ekipi iz Sel, ki sta zasedli prvi dve mesti.

30. aprila je bilo v Žvabeku prvo in drugo kolo v skupini B, kjer so sodelovale ekipe iz Obirske, Dijaškega doma SŠD in dve moštvi iz Žvabeka. Najbolj uspešni so bili Obirčani.

7. maja je ekipa Dijaškega doma v dvorani slovenske gimnazije v Celovcu izvedla tretje in četrto kolo namiznoteniškega prvenstva v skupini B. Kakor že prej v Žvabeku, tako je tudi tokrat zmagala ekipa iz Obirske.

13. in 14. maja se je slovenska nogometna reprezentanca udeležila turnirja prijateljstva v Doberdobi in zasedla četrto in s tem zadnje mesto. Zaradi slabega vremena so tekme prvega dne izpadle, žreb pa je odločil, da so naši igrali v tekmi za 3. in 4. mesto, kjer so proti Obali izgubili s pičlim rezultatom 1:2. Zmagovalec turnirja je bila ekipa ZSSDI (Zveza slovenskih športnih društev v Italiji).

21. maja se je v Bilčovsu končalo tretje in četrto kolo namiznoteniškega prvenstva v skupini A. Zmagalo je

moštvo iz Sel pred ekipo Sele II in Slovensko gimnazijo.

Brez dvoma je bila dobra zamisel Slovenske športne zveze, da skupaj z namiznoteniškimi društvi pripravi in izvede 1. prvenstvo. Sicer so se še pojavile razne organizatorične težave, ki pa jih v bodoče upajmo ne bo več.

25. maja se je športni odsek Dijaškega doma SŠD ob priliki obiska v Tolmini pomeril s tankajšnjimi gojenci v nogometu in namiznem tenisu. V nogometu je starejša skupina zmagala z rezultatom 6:4 in mlajša 2:0, prav tako pa je Dijaški dom zmagal tudi v namiznem tenisu, in sicer 5:0.

12. junija je bilo v Ravnah na Koroškem tradicionalno srečanje med slovensko gimnazijo iz Celovca in ravenško gimnazijo. Kakor že v prejšnjih letih, tako je ravenška gimnazija zmagala tudi tokrat; končni rezultat v skupnem seštevku se je glasil 60:40 za Ravne. Edino zmago za naše gimnazijce so dosegli nogometaši, ki so ravenške sovrstnike premagali visoko 6:2.

25. junija je ŠD Sele priredilo nogometni turnir, katerega so se poleg domačinov udeležile še ekipe iz Škofje

Loke, Ljubljane in Slovenskega atletskega kluba. Zmagovalec je bil SAK.

29. in 30. junija je SAK v celovškem mestnem stadionu izvedel svoj tretji mednarodni nogometni turnir v spomin Hermanu Veliku. Poleg moštev Austria Celovec in SV Št. Vid ob Glini sta se turnirja udeležili še ekipe Maribor in Olimpija Ljubljana. Na podlagi doseženih rezultatov so se na „zmagovalski lestvici“ zvrstile ekipe iz Celovca, Št. Vida, Maribora in Ljubljane.

1. julija je Slovenska športna zveza priredila štafeto v počastitev 30-letnice organiziranega slovenskega športa na Koroškem.

V dneh od 1. do 6. 8. je bilo moštvo Slovenskega atletskega kluba na pripravah v Celju, kjer je SAK odigral štiri prijateljske tekme, od katerih je tri dobil in samo enkrat izgubil. Strelci golov so bili Hobel (6), Velik (3) ter Golec, Polanšek in Fera po enega.

19. 8. se je tudi za slovenske nogometne ekipe (SAK in ŠD Sele) začelo prvenstvo v 1. oziroma 2. razredu. Jesenski del tekmovanja je bil končan v začetku novembra. Kako so se odrezala slovenska moštva? Prvo moštvo iz Sel je

Nogometno
društvo SAK
—
jesenski
prvak 1978

Od leta 1828 dalje je Grazer Wechselseitige" petim generacijam nudila zanesljivo zavarovalno varstvo. Pravila iz leta ustanovitve veljajo še danes: „Ustanova temelji na načelu vzajemnosti. Skupnosti naj nudi zanesljivo zavarovalno varstvo in s tem povezane naloge izpolnjuje v splošno blaginjo.“

Gut aufgehoben

**GRAZER
WECHSELSEITIGE
VERSICHERUNG**

v 2. razredu s 6 točkami zaostanka na 6. mestu, moštvo „pod 21“ pa se nahaja nekje v zadnjem delu lestvice. Zelo dobro so v jesenskem delu tekmovalja igrala ekipe SAK. Mladinci so dosegli 5. mesto in moštvo „pod 21“ 3. mesto, medtem ko je prvo moštvo proti pričakovanju osvojilo naslov jesenskega prvaka. Po slabšem startu (v prvih 4 tekmah kar 2 poraza!) se je moštvo dobro znašlo ter je v naslednjih sedmih tekmah oddalo le še eno točko. Sedaj vodi z eno točko pred Kamnom in Podkornom, tudi razlika v golih je daleč najboljša v skupini (32:11), prav tako pa tudi najboljši strelec 1. D skupine izhaja iz Slovenskega atletskega kluba — to je Martin Hobel, ki je kar 14-krat potresel nasprotnikovo mrežo.

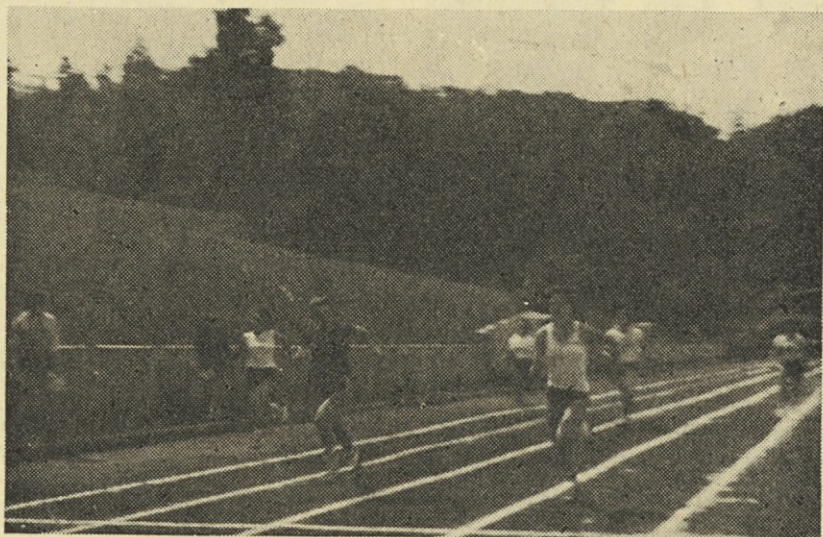
Razen nogometnega prvenstva v mesecih avgust, september in oktober ni bilo večjih prireditev. V Selah so imeli društveno namiznoteniško prvenstvo, na katerem je v splošni skupini zmagal Mirko Oraže, pri šolarjih pa Stanko Haderlap. Dne 5. 11. sta Selana Marti Oraže in Stanko Haderlap zabeležila lepe uspehe na deželni mladinski namiznoteniški prvenstvu. Oba sta

osvojila naslov koroškega prvaka pri mladinkah oz. pri šolarjih, po čem tega je Haderlap zasedel 5. mesto tudi pri mladincih.

V tem pregledu so zajeti le najvažnejši in najbolj značilni športni dogodki v preteklem letu do začetka novembra. Pomembne športne dejavnosti pa so gojili tudi v Dijaškem domu Slovenskega šolskega društva v Celovcu; med drugim je šahiste treniral večkratni koroški deželni prvak Jurij Deisinger. Tudi dijaki slovenske gimnazije so bili precej aktivni; nogometno moštvo je le „za las“ izpadlo iz šolskega prvenstva, profesorja Malle in Kupper pa sva z najbolj zainteresiranimi trenirala v posebni skupini, ki ima težišče na lahki atletiki.

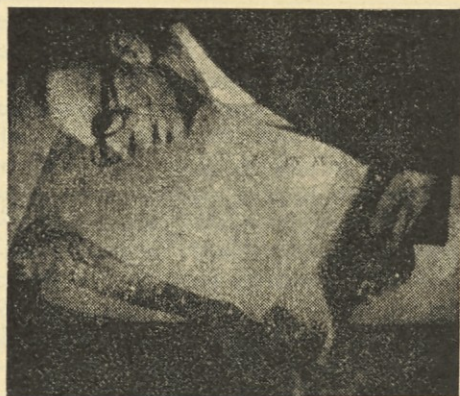
Kakor vidimo, je bila športna dejavnost med koroškimi Slovenci tudi v letu 1978 zelo bogata. Ob takšnem razvoju se za naraščaj ni treba bati — tudi na športnem področju hočemo koroški Slovenci dokazati, da smo enako sposobni in zmožni dosegati dobre rezultate. Če bomo tekmovali v pravem športnem duhu in pri tem dosegali primerne uspehe, nas tudi širša javnost ne bo mogla prezreti.

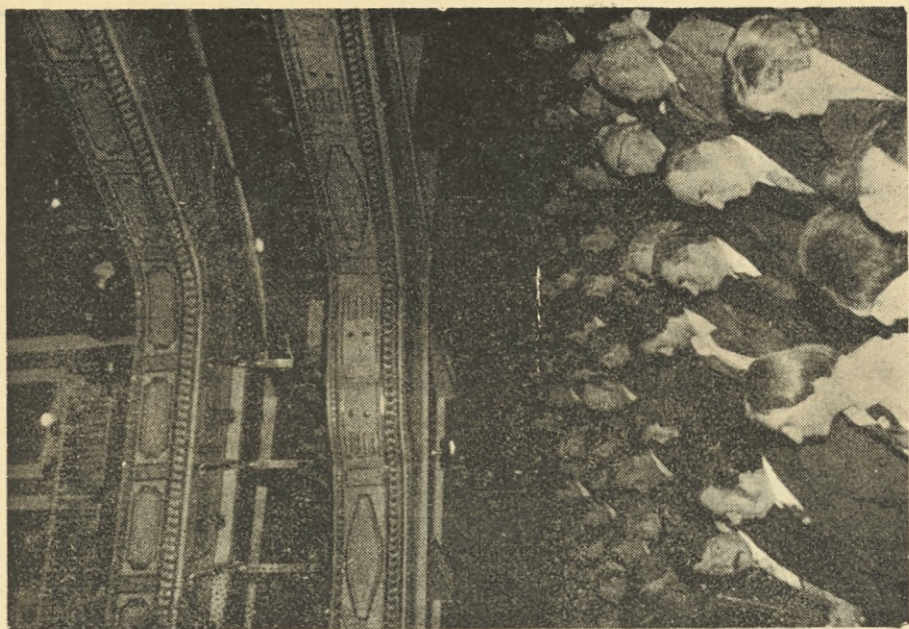
Marjan Velik

70-letnica SPZ

Na osrednji proslavi je sodelovalo nad 40 pevskih in tamburaških zborov, folklornih skupin, instrumentalnih ansamblov in posameznikov — skupaj več kot 700 sodelujočih.

ZDRAVILIŠČE ROGAŠKA SLATINA

ROGAŠKA SLATINA ponudi dnevno tržišću tisoče steklenic dveh bistveno različnih vod:

- **DONAT Mg** zdravilna, po bogastvu magnezija (1237 miligramov na liter) brez primere v Evropi.
(Ni primerna za mešanje z vini, kajti zaradi velike količine mineralnih snovi vino potemni.)
- **TEMPEL** namizna, prijetnega okusa, odlična za mešanje z vini in drugimi pijačami; vsebuje nadpovprečne količine magnezija (127 mg/l), kalcija in drugih koristnih mineralov.

Obe mineralni vodi iz Rogaške Slatine sta bakteriološko popolnoma čisti!

Dokazano je delovanje magnezijeve naravne mineralne vode DONAT Mg:

DONAT Mg krepi sposobnost jeter, da nevtralizirajo strupene snovi v organizmu. Pospešuje obnavljanje toksično poškodovanih jeter.

DONAT Mg pospešuje zdravljenje posledic kroničnega alkoholizma.

DONAT Mg uspešno zdravi bolezni žolčnika, kronično vnetje, atonijo in diskinezijo.

DONAT Mg zaradi bogastva magnezija pomirjujoče deluje na živčni sistem. Preventivno deluje proti krčem, ki jih povzroča pomanjkanje magnezija (spazmofilija)!

Pitje **Donata Mg**

ne koristi samo bolnikom, temveč tudi zdravim ljudem.

ELEKTROKOVINA

TOVARNA ELEKTROKOVINSKIH IZDELKOV
MARIBOR, TRŽAŠKA CESTA 23

Na sliki:
svetilka za zunanjo razsvetljavo

proizvod
tovarne

ELEKTROKOVINA MARIBOR

Podjetje za električne instalacije vseh vrst in izdelavo modernih stikalnih naprav

STROKOVNA
ELEKTROTRGOVINA

Ing.

T. Schlapper

ŠT. JAKOB V ROŽU

tel. (0 42 53) 216

Projektiranje in izvedba vseh električnih kurjav

VSEM CENJENIM
ODJEMALCEM IN
ZNANCEM
OB PRESTOPU
V NOVO LETO
ŽELI OBILO SREČE

MIZARSTVO

Hribernik

ŽIHPOLJE

Posojilnica Pliberk

telefon (0 42 35) 25 83

se priporoča za vse

denarne posle
ter
menjavo valut

Idrija po risbi Hacqueta iz leta 1781

RUDARJI RUDNIKA ŽIVEGA SREBRA IDRIJA
 ŽELIJO VSEM BRALCEM KOROŠKEGA KOLEDARJA
 IN ČLANOM SLOVENSKE PROŠVETNE ZVEZE
 MNOGO DELOVNIH USPEHOV TER SREČE V LETU 1979!

SLOVENIJALES

slovenijales - trgovina
ljubljana, beethovnova 11
tozd - izvoz polfinalnih izdelkov
ljubljana, linhartova 3
tozd - izvoz finalnih lesnih izdelkov
ljubljana, titova 1
tozd - uvoz, zastopstva
in konsignacije
ljubljana, poljanska 31
tozd - lesni in gradbeni material
ljubljana, gerbičeva 101
tozd - stanovanjska oprema
ljubljana, mestni trg 23
tozd - inženiring in oprema
ljubljana, mestni trg 10
tozd - troples
ljubljana, jamova 60
tozd - proles
ljubljana, likozarjeva 6

STOL

PROIZVODNI PROGRAM!

pisarniško pohištvo biro - E, biro - S
fotelji za opremo dvoran

stanovanjsko pohištvo = UNI program
za opremo · dnevnih sob

· spalnic

· študentskih sob

· jedilnic

· delovnih kabinetov

· predsob

sedežno pohištvo za opremo hotelskih
in gostinskih objektov

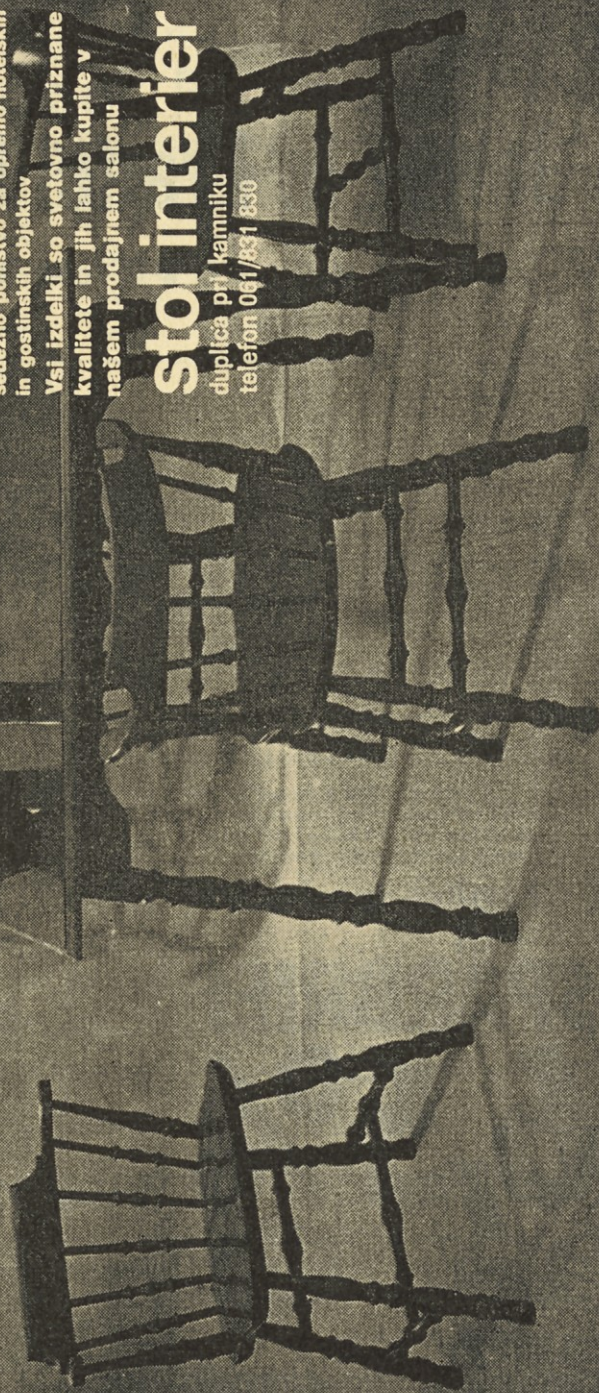
Vsi izdelki so svetovno priznane

kvalitete in jih lahko kupite v
našem prodajnem salonu

stol interior

duplika pri kamniku

telefon 061/834 830

Janez in Franci Pretnar

R A D O V L J I C A , G R A D I Š K A 7

I Z D E L O V A N J E

- ZNAČK
- KOLAJNI
- PLAKET

Es gibt eine Sparform bei der Sie an keine Mindest- oder Höchstgrenze gebunden sind und keine Formalität, keine Legitimierung notwendig ist.

Unser

Kapital-Sparbuch
den

SPARBRIEF

6,5%

Progressive Zinsen.
Keine Bindung.
Jederzeit abhebbar.
Anonym.

9010 Klagenfurt, Domplatz, Kartreitstraße 13
Bahnhofstraße 44, Tel. (04222) 81 9 81

BANK FÜR ARBEIT UND WIRTSCHAFT

ČITAJTE
IN
ŠIRITE

Slovenski
VESTNIK

uredništvo in uprava
9020 CELOVEC
Gasometergasse 10/I
telefon (0 42 22) 32 550

Für besseren Siloschutz

Silolack PL weiß

der geruchlose, lösungsmittelfreie Schutzanstrich in Grünfuttersilos. Streichfertig, ungiftig, nicht feuergefährlich, daher leicht zu verarbeiten.

Chemische Fabriken

Avenarius-Agro

1015 Wien I

Burgring 1

Telefon: 57 57 83

4600 Wels

Industriestraße 51

Telefon: 69 07

Posojilnica Št. Jakob v Rožu

najstarejši kmečki kreditni zavod v Avstriji

IZVAJA

V VAŠE ZADOVOLJSTVO

VSE DENARNE IN BANČNE POSLE

Für schöneres Holz

Resistan Lasur

die wetterfeste Holzimprägnierung, besonders farbeständig, geruchlos, lösungsmittelfrei, enthält kein Pentachlorphenol. In 6 Holzfarbtönen lieferbar.

Chemische Fabriken

Avenarius-Agro

1015 Wien I

Burgring 1

Telefon: 57 57 83

4600 Wels

Industriestraße 51

Telefon: 69 07

MEHANIKA

INDUSTRIJSKO PODJETJE TRBOVLJE

Naš proizvodni program:

- elektrovodni material
- elektrovezilni material
- orodje za montažo vezilnega materiala
- premonapetostni odvodniki od 0.5 do 126 KV
- ključavnice za aluminijasta vrata

Se priporočamo z našimi izdelki, ki se odlikujejo po kakovosti in konkurenčnih cenah.

gorenjski sejem kranj, p. o.

mednarodni sejmi in razstave,
ekonomska propaganda in oblikovanje

slovenija - jugoslavija
64000 kranj
c. staneta žagarja 27

sejemske prireditve v letu 1979

18. mednarodni kmetijski
in gozdarski sejem 6. - 16.4.

4. mednarodni sejem
malega gospodarstva 9. - 16.5.

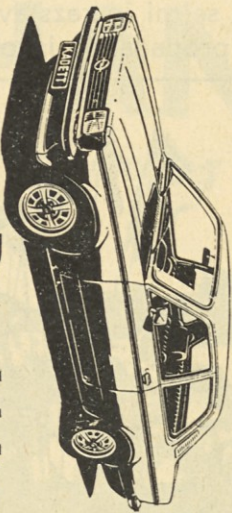
7. sejem opreme in sredstev
civilne zaščite 29.5. - 3.6.

29. mednarodni gorenjski
sejem 10. - 20.8.

12. mednarodni sejem opreme
12. - 21.10.

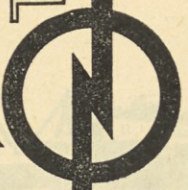
20. novoletni sejem 15. - 26.12.

Beim Kadett machen Sie dreimal
ein Geschäft.
Beim Kauf. Beim Wiederverkauf.
Und viele Jahre zwischendurch.

KADETT

Das Wirtschaftlichkeits-Wunder.

AUTO-ALL
Tramptsch

Klagenfurt	(0 42 22) 21 613
Villach	(0 42 42) 25 6 61
St. Veit	(0 42 12) 29 10

NEDRČKI
STEZNIKI
KOPALNE
OBLEKE
KRAVATE

IZDELKI V STILU NOVEGA ČASA

- za vsako postavo
- za vsak okus
- v vseh modnih barvah

Lisca
SEVNICA

KOMPAS ★★★★★

vaš partner v Jugoslaviji ... in zunaj nje !

Vsaka agencija zagotavlja, da želi vas in vaše kliente. Mi, KOMPAS JUGOSLAVIJA, smo pripravljeni, da vam to dokažemo z zanesljivostjo, prilagoditvijo, elastičnostjo.

KOMPAS, gostinska in turistična organizacija z več kot 50 poslovalnicami po vsej Jugoslaviji, od severa do juga, pa vzdolž jadranske obale, z loviščem, kampingom in svojo žičnico, vam ponuja:

- najbolj uspešne avtobusne ture s spremljevalcem
- 60.000 zakupljenih postelj
- svoje hotele vseh kategorij
- avtobusno in Rent-a-Car službo najvišje kakovosti
- izvežbane vodnike

Za vas lahko načrtujemo, organiziramo, rezerviramo, zakupujemo alotmaje, zastopamo.

Izrazite svoje želje, izpolnili jih bomo.

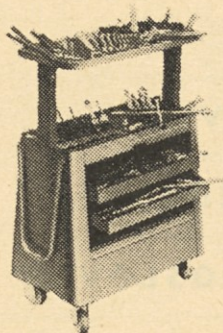
Če se ogledujete po agenciji, ki bo povsem zadovoljila vse vaše potrebe, tedaj je najbolj preprosto, da se oglasite pri nas. Največji smo in najbolj izkušeni.

KOMPAS JUGOSLAVIJA
PRAŽAKOVA 4
61000 LJUBLJANA
Tel.: 327-661, 327-761
Telex: 31-209

Ko opazite ta znak,
vedite, da ste si v
Jugoslaviji našli
najboljšega partnerja.

KOMPAS
JUGOSLAVIJA

**ORODJE
S TRILETNO
GARANCIJO!**

 UNIOR EXTRA

,UNIOR' KOVAŠKA INDUSTRIJA ZREČE

Prisrčno Vas vabi

HOTEL — RESTAVRACIJA

BREZNIK

A-9150 PLIBERK / BLEIBURG

tel. (0 42 35) 20 26

Obiščite tudi naš lepi

AVTO-CAMP BREZNIK

(STRANDCAMPING „TURNERSEE“)

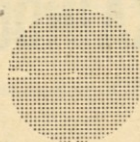
**v Spodnjih Vinarah ob Zablatniškem jezeru
Unternarrach am Turnersee**

- Avtobusne turiste postrežemo v najkrajšem času po zmernih cenah.
- Zmogljivost kuhinje do 100 oseb!

DOMAČI KREDITNI ZAVOD

SE PRIPOROČA ZA IZVEDBO

VSEH VAŠIH DENARNIH POSLOV

Posojilnica Kotmaravas

Kmečko
gospodarska
zadruga

Šentjakob
v Rožu

TELEFON (0 42 53) 341

KRIJE VSE POTREBE
V GOSPODARSTVU IN GOŠPODINJSTVU

TER SE VAM PRIPOROČA

KDOR BERE
DELO

GA ŽIVLJENJE
NE PREHITEVA!

TOVARNA ELEKTROKOVINSKIH IZDELKOV — MARIBOR

ELEKTROKOVINA

SVETILKE

Proizvajamo svetilke za fluorescenčne, živosrebrne, natrijeve in navadne žarnice za vse vrste zunanje in notranje razsvetljave.

Velika izbira svetilk za industrijo, kmetijstvo, gostinstvo, gospodinjstvo, šole, trgovine, urade, ambulante, razstave, vrtove, parke, avtomobilske ceste, športne objekte in podobno.

ELEKTROMOTORJI

- trifazni, asinhronski motorji s kletko, za moči od 0,09 do 7,5 kW
- enofazni asinhronski motorji s kletko, zaprte izvedbe za moči od 0,12 do 2,2 kW
- elektromotorji z zunanjim rotorjem

ROTODINAMIČNE ČRPALKE

- horizontalne
- vertikalne
- podvodne
- hladilne

BRUSNI STROJI

- za suho čelno brušenje

RINEŽI

- elektrohidravlični mehanizmi

ELEKTROKOVINA - 62000 Maribor,

Tržaška c. 23 - telefon: (062) 32-251 - p. p. 170
telex: YU 33-131

Iskra

KAJ JE ISKRA

Iskra je največje jugoslovansko elektroindustrijsko združenje, ki ustvarja četrtno vrednosti proizvodnje jugoslovanske elektroindustrije.

29 000 SAMOUPRAVLJAVCEV

Povprečno število vseh sodelavcev Iskre v letu 1976 je znašalo 28 232, od tega 1835 z visoko in višjo izobrazbo, 3755 s srednjo in 6650 kvalificiranih delavcev. Hkrati je Iskra lani štipendirala ali šolala 3708 oseb.

66 TOZD — 47 TOVARN

Iskra združuje 66 temeljnih organizacij združenega dela, ki tvorijo 7 delovnih organizacij proizvodnega tipa in 4 delovne organizacije skupnega pomena. Slednje so: komercialna organizacija Iskra Commerce, Institut za produktivnost in metrologijo, Center za avtomatsko obdelavo podatkov in Iskra-invest servis.

PROIZVODNJA

Iskrine proizvodne kapacitete so grupirane v 7 specializiranih delovnih organizacijah: industriji telekomunikacij, industriji za avtomatiko, industriji elementov, industriji za avtoelektriko, industriji izdelkov široke potrošnje, kovinsko-predelovalni industriji ter industriji kondenzatorjev. Fizični doseg proizvodnje se je lani povečal za 16,8 %.

TRŽENJE

Iskra ima lastno domačo in zunanjo tržno organizacijo. Zunanjo organizacijo tvori 7 trgovskih podjetij in 8 predstavništev ter dve proizvodni organizaciji, katerih realizacija je v lanskem letu presegla 130 milijonov dolarjev, od česar izvoz 67 milijonov dolarjev.

Domača tržna organizacija razpolaga s 14 filialami, 27 trgovinami, 34 servisnimi centri in več kot 300 pogodbenimi servisnimi delavnicami, ter z inženiring biroji in številnimi montažnimi enotami na deloviščih.

RAZISKAVE IN RAZVOJ

Na raziskavah in razvoju dela v Iskrinih proizvodnih organizacijah 1600 strokovnjakov, od česar več kot 500 z visoko izobrazbo.

Razen tega razpolaga Iskra z lastnim institutom za kakovost, ki opravlja testne meritve, preskuša funkcionalnost, trajnost in zanesljivost izdelkov.

Iskrini industrijski in grafični oblikovalci so prejeli že preko 230 domačih in mednarodnih nagrad in priznanj.

Iskra

Rašica

tovarna
pletenin

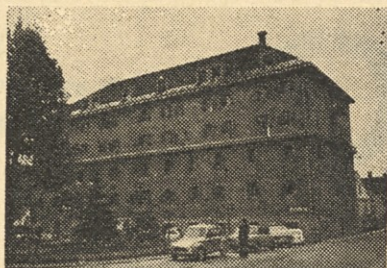

Ljubljana

KRKA

FARMACEVTIKA, KEMIJA,
KOZMETIKA,
ZDRAVILIŠČA IN GOSTINSTVO
n. sol. o.

NOVO MESTO

TOZD ZDRAVILIŠČA

Zdravilišče Dolenjske Toplice:

Indikacije:

- primarni kronični revmatizem
- degenerativna obolenja sklepov, hrbtenice in ostalega veznega tkiva
- stanja po poškodbah in operacijah na lokomotornem sistemu

Vse sobe imajo v kopalnicah termalno vodo.

- Športni bazeni
- trim steza
- sprehodi
- izleti

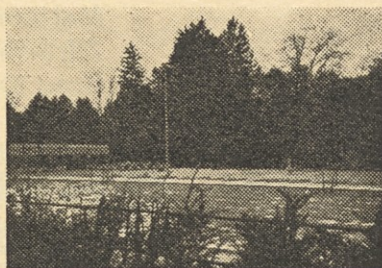
Zdravilišče Šmarješke Toplice:

Indikacije:

- kronične bolezni na srcu in ožilju
- stanje po srčnem infarktu
- menagerske bolezni

Kozmetični salon, pedikura,
zdravljenje z akupunkturo.

- Kopanje v športnih bazenih
- trim steza
- sprehodi
- izleti

SOZD **emona ljubljana**

PROIZVODNJA

- kmetijska, živilsko-predelovalna, Mesna industrija Zalog, Tovarna močnih krmil, Ribarstvo, Pekarna Center

TRGOVINA

- 85 marketov, 311 klasičnih in specializiranih prodajaln, 6 blagovnic Maximarket, Supermarketi Ljubljana, Maribor, Osijek, Centromerkur
- uvoz-izvoz, zastopstva inozemskih firm, oskrba ladij, jaht in letal

TURIZEM IN HOTELIRSTVO

- turistična agencija Globtour
- Emona hoteli: Bernardin in Riviera Portorož, Hotel Slon in GH Union Ljubljana, Hotel Evropa Celje, Hotel Slavija Maribor, Hotel Turist Ilirska Bistrica, Zdravilišče Čateške Toplice, Grad Mokrice

INŽENIRING

- projektiranje in izvajanje kompleksnih inženiringov za kmetijstvo, trgovino, skladišča

Program Meblo obsega
pohištvo za opremo vseh
stanovanjskih prostorov
razen kuhinje.

Za informacije kličite **MEBLO Nova Gorica**, Jugoslavija
telefon 065 22-611 telex 343-16 YU Meblo

Vsem somišljenikom, znancem, prijateljem,
gostom in odjemalcem želim, da se Vam v
novem letu 1979 izpolnijo vse Vaše želje,
posebno pa naša skupna želja, da bi nas naši
sodeželani končno priznali kot enakopravne
sodeželane.

TRGOVINA IN GOSTILNA

JANKO OGRIS

9072 BILČOVS - TEL. ŠT. (0 42 28) 22 49

Prešernova družba

Ljubljana

bo v letu 1979 za svoje naročnike in druge bralce izdala naslednje knjige in revijo:

● REDNA LETNA KNJIŽNA ZBIRKA

naročnina za broširane knjige 150 din
za knjige, vezane v platno, 210 din

Šesto knjigo bodo prejeli vsi, ki bodo poravnali celotno naročnino do 30. junija 1979.

● ZBIRKA ROMANOV IZ SVETOVNE KNJIŽEVNOSTI „LJUDSKA KNJIGA“

naročnina za celotno, v platno vezano zbirko, je 350 dinarjev
(plačljivo tudi v treh obrokih)

● MESEČNA REVIIJA PREŠERNOVE DRUŽBE „OBZORNIK“

letna naročnina za 12 številk znaša 160 dinarjev

V tej naši reviji objavljamo članke in druge prispevke z vsestransko pestro vsebino. Poleg črtic, novel in pesmi znanih in manj znanih pa dobrih domačih in tujih pisateljev, izhajajo v njej poljudno in zanimivo pisani članki z vseh

1. Prešernov koledar 1980
2. Juro Kislinger: DEBELE ZGODBE PETRA FULEŽA, satira
3. Jurčič-Kersnik: ROKOVNJAČI, povest
4. Mihailo Lalič: PRVI SNEG, novele
5. Ciril Jeglič: VRTNARJEVI SPOMINI, memoarsko strokovna pripoved
6. Romain Rolland: MIKLAVŽ BREUGNON, roman

1. Frank Yerby: SARACENSKO BODALO, zgodovinski viteški roman
2. John Steinbeck: SLADKI ČETRTEK, prikupno hudomušna pripoved
3. Maksim Gorki: DETINSTVO, povest
4. Pascal Lainé: ČIPKARICA, ljubezenski roman
5. Derviš Sušič: ZALEZOVALCI, psihološko in zgodovinsko poglobljen vohunski roman
6. Vicente Blasco Ibañez: MRTVI UKAZUJEJO, roman

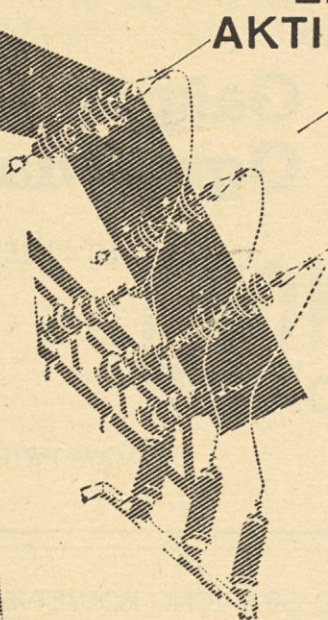
področij znanosti. Potopisi, narodopisje, problemi bližnjih in daljnih dežel in ljudstev, razvoj človeškega znanja in tehnike, ozadja in poteki revolucij in vojn, manj znane zanimivosti iz preteklosti in dileme prihodnosti človeškega rodu, pa še pisane podobe iz narave in živalskega sveta, o vsem tem mesec za mesecem, vsakokrat na 80 bogato ilustriranih straneh poroča naš OBZORNIK. Prepričani smo, da bo zaradi svoje zanimivosti in resnične kakovosti kmalu postal tudi Vaša mesečna revija.

PREŠERNOVA DRUŽBA

Opekarska-Borsetova 27, 61000 Ljubljana

telefon (061) 21 440

KÄRNTNER
ELEKTRIZITÄTS-
AKTIENGESELLSCHAFT

kelag

**Ein
Nachbar^{*)}
auf den
immer
Verlaß ist!**

^{*)} eine der 4000 Umspannstationen im Lande

Za vse denarne in bančne posle se
priporoča

Posojilnica Velikovec

s poslovalnico
na Djekšah

Obiščite nas v prenovljenih in po-
večanih prostorih.

V blagovnem prometu vam nudimo
razne pijače
po izredno nizkih cenah.

TRGOVINA
V BILČOVSU

Gašper Ogris-Martič

tel. (0 42 28) 22.51

SE VAM PRIPOROČA

**TOZD
TISKARNA
JADRAN**

SE VAM
PRIPOROČA
S SVOJIMI
GRAFIČNIMI
USLUGAMI
KNJIGOTISKA
IN
BARVNEGA
OFSETA

ZALOŽNIŠKO GRAFIČNO PODJETJE

Primorski tisk

n. sol. o. — K O P E R

TOZD ZALOŽBA LIPA

s poslovalnicami v Kopru, Izoli, Portorožu,
Piranu, Sežani, Postojni, Ilirski Bistrici,
Pivki, Desklah in na Vrhniki

VAM PRIPOROČA SVOJE NAJNOVEJŠE
KNJIGE PRIMORSKIH AVTORJEV:

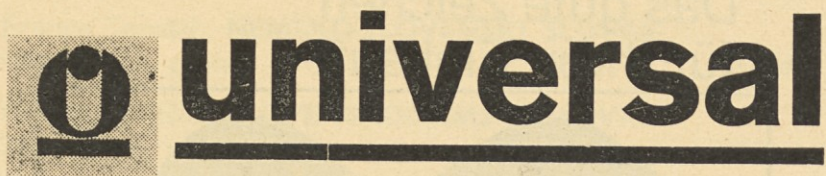
- **Milica Kacin:** Narodnoobrambno gibanje
primorskih Slovencev
- **Joža Vilfan:** Delo, spomini, srečanja
- **Ana Praček-Krasna:** Med dvema domo-
vinama

K O O B I Š Č E T E S L O V E N I J O

obiščite tudi naše trgovine, gostišča in Turist hotel
trgovsko-gostinskega podjetja na veliko in malo

EMONA POSAVJE

Brežice

TRGOVSKO PODJETJE
NA VELIKO IN MALO
J E S E N I C E

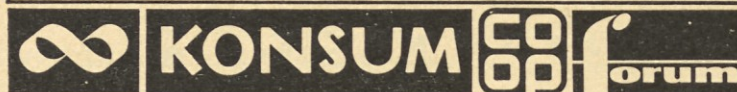
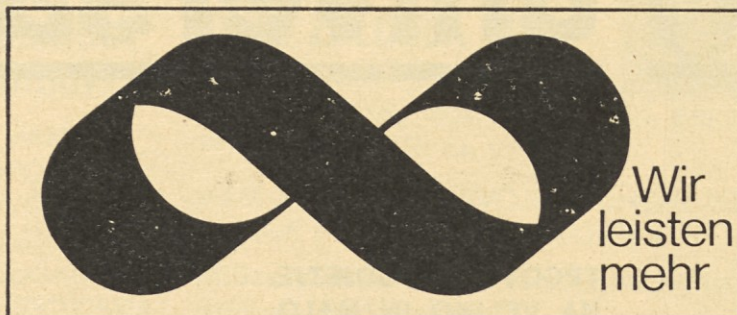
ZASTOPSTVA IZVOZ-UVOZ SERVISI KONSIGNACIJE

61000 LJUBLJANA, TITOVA CESTA 81

Zastopamo tuje proizvajalce s-področij:

GRADBENE MEHANIZACIJE — BIROTEHNIČNE OPREME
— KEMIČALIJ — TEKSTILA — GUM — PLASTIČNIH MAS
ter AGROKEMIČALIJ

Das gute Zeichen
für Ihren Einkauf!

Državna založba Slovenije

Iz našega bogatega knjižnega kataloga:

MALA SPLOŠNA ENCIKLOPEDIJA v 3 knjigah

Izjemno enciklopedijsko delo, prirejeno za slovenske razmere. Nad 32 000 gesel, 3500 črnobelih in barvnih fotografij, risb, portretov, umetniških prilog, zemljevidov in tabel.

Vsega skupaj 2200 strani velikega formata.

Komplet vseh 3 knjig, vezanih v platno, velja **1600 din**

SLOVAR SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Doslej največje leksikalno delo slovenskega knjižnega jezika.

I. knjiga (A—H), 844 strani, polusnje **300 din**

II. knjiga (I—Na), 1030 strani, polusnje **550 din**

France Tomšič: **NEMŠKO-SLOVENSKI SLOVAR**
992 strani, platno **180 din**

France Tomšič: **SLOVENSKO-NEMŠKI SLOVAR**
768 strani, platno **200 din**

Dobavimo vam vse slovenske in jugoslovanske knjige, če nam pišete na naslov:

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

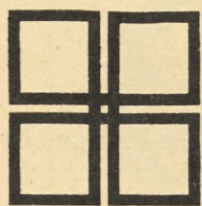
inozemski oddelek

Titova 25, 61000 Ljubljana

V Induplati smo ponosni na razvoj vedno novih in zahtevnih izdelkov. Prizadevamo si slediti okusu potrošnikov na področju zaves, prtov in garnitur. Stalno izpopolnjujemo svoj program turističnih šotorov. Naše zračne hale, koridorji in drugi tehnični izdelki so plod nenehnega strokovnega dela.

Naša prednost so naše polstoletne izkušnje — in naša prilagodljivost vašim zahtevam.

induplati

induplati

Industrija platnenih izdelkov
JARŠE, p. Domžale

Elektrotehniško podjetje

KRAJN, Koroška c. 53 c

projektira proizvaja instalira prodaja servisira

Projektira in instalira vsa elektromontažna dela jakega in šibkega toka
Izdeluje električne razdelilce serijsko in po naročilu, opremlja obdelovalne in druge naprave

Prodaja elektrotehnični material na debelo in drobno

Servisira izdelke priznanih firm: Iskra, Tiki, Ei, Riz, Candy, Elind, Čajavec, Grunding, Fein in Ransburg

VELEBLAGOVNICE

Ravne na Koroškem
Slovenj Gradec
Škofja Loka
Ljubljana
Kočevje
Velenje
Cerkno
Žalec

nana
nana
nana

ZA GOSPODINSTVO IN DOM — VSE BLAGO V ENI HIŠI!

ŽIVILSKA INDUSTRIJA

MERCATOR - EMBA

SLOVENČEVA 21
LJUBLJANA p. o.

- najsodobnejša pražarna in mlevnica kave
- mlevnice začimb in sladkorja
- pakiranje vseh vrst čajev
- predelava in pakiranje živilskih izdelkov

telefon 346-266, 346-273, 346-261, 346-288

telex 31-403 YU EMBA

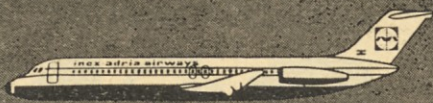
KEMIČNA INDUSTRIJA MEDVODE

DONIT

TELEFON: 71 106

TELEX: 31 365

- filtri za gorivo, zrak in olje za motorje z notranjim izgorevanjem in industrijski filtri
- tesnilni materiali
- kovinoplastična tesnila za motorno in drugo industrijo
- sintetične smole
- mase za tiskanje
- tekoča plastika
- odpreski iz plastičnih mas in frikcijskih materialov
- tehnični laminati
- žične in plastične tkanine, pletiva in mreže
- sintetična lepila
- polirne in brusne paste
- elektroizolacijski materiali iz porcelana
- elektroizolacijski vozli in razdelilne omarice
- okrasna keramika
- poliesterski laminati in drugi izdelki
- elektroimpregnacijski materiali
- antene
- gumbi
- čistilna sredstva

inex adria airways

INEX ADRIA AVIOPROMET LJUBLJANA

Ob Novem letu 1979 želi Inex Adria aviopromet vsem koroškim Slovencem obilo zadovoljstva in zdravja z željo, da se poslužujejo letalskih uslug, ki jih nudi to podjetje tako v domačem kot tudi inozemskem prometu.

LETALA DC-9 SO GARANT UDOBNOСТИ, HITROSTI IN VARNOSTI

Inex Adria aviopromet, Ljubljana, Titova 48 tel. 061/313-366

belinka

tovarna kemičnih izdelkov
61001 Ljubljana
poštni predal 5-I
telefon h. c. 061/314 177
telex 31 260 yu bel

PROIZVODNI PROGRAM:

- natrijev perborat, tehnični
- vodikov peroksid: tehnični, medicinski, pro analysi
- demineralizirana voda
- BELI, belilo za strojno in ročno pranje
- SADOLIN PX-65, sredstvo za zaščito in oplemenitenje lesa
- BELINKA BLESK, čistilo in loščilo za keramiko, marmor in umetni kamen
- BELINKA EPAL, oddelilno sredstvo za kovinske opaže in opaže iz trdega lesa
- BELINKA BOMAL, oddelilno sredstvo za opaže iz mehkega lesa
- PERKARBAMID
- KALIUM PERSULFAT, puris
- AMONIUM PERSULFAT, puris

emona hoteli

O. O.

61001 Ljubljana, Miklošičeva 4,
Jugoslavija

S temeljnimi organizacijami združenega dela:

1. HOTELI „BERNARDIN“ PORTOROŽ

- Grand hotel EMONA (kategorija A, 420 ležišč)
- Hotel BERNARDIN (kategorija B, 465 ležišč)
- Hotel PARK VILLAS (kategorija B, 478 ležišč)

2. HOTELI „RIVIERA“ PORTOROŽ

- Hotel RIVIERA (kategorija B, 358 ležišč)
- Hotel SLOVENIJA (kategorija A, 272 ležišč)
- Hotel JADRANKA (kategorija B, 175 ležišč)

3. HOTEL „SLON“ LJUBLJANA

(kategorija B, 247 ležišč)

4. GRAND HOTEL „UNION“ LJUBLJANA

(kategorija B, 411 ležišč)

- Hotel HOLIDAY INN (v izgradnji, kat. lux., 200 ležišč)

5. HOTEL „EVROPA“ CELJE

(kategorija C, 60 ležišč)

6. HOTEL „SLAVIJA“ MARIBOR

(kategorija B, 192 ležišč)

7. ZDRAVILIŠČE ČATEŠKE TOPLICE

- Hotel TOPLICE (kategorija B, 36 ležišč)
- Hotel ZDRAVILIŠKI DOM (kategorija B, 90 ležišč)
- BUNGALOWS (kategorija B, 120 ležišč)
- Hotel GRAD MOKRICE (kategorija B, 56 ležišč)
- Hotel TERME (v izgradnji, kategorija B, 300 ležišč)

8. IGRALNICA „CASINO“ LJUBLJANA

Priporočamo se za vaš cenjeni obisk!

**lip
bled**

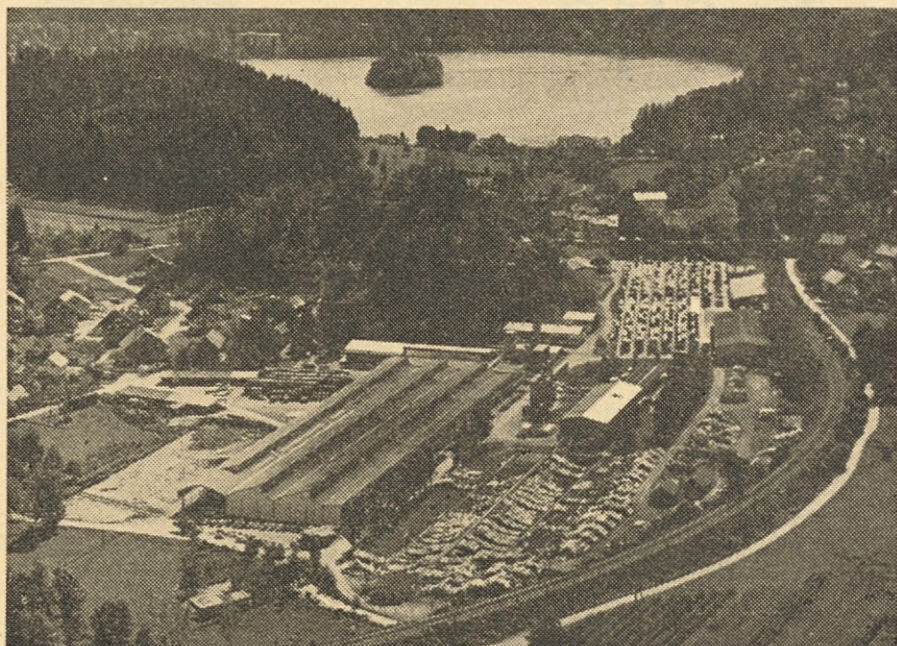
lesna industrija

64 260 bled ljubljanska c.32

telefon:064-77384

telegram:lip bled

telex:34 525 yu lipex

Proizvodni program:

- VRATA
- OBLOGE
- ISO-SPAN
- OPAŽNE PLOŠČE
- POHIŠTVO

**lahko
gradiš,
če imaš
vse
pri roki**

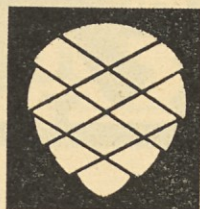
Kdor kupuje izdelke LIP Bled, ta varčuje,
gradi hitreje in ceneje.

„Kovinotehna“ Celje

TOZD zunanja trgovina

U V O Z
I Z V O Z

ZASTOPSTVO TUJIH FIRM ZAGOTAVLJA POPOLN IN
KVALITETEN ZUNANJETRGOVINSKI SERVIS

Gorenjka

HOTELI „GORENJK“
KRAJSKA GORA IN
JESENICE
TER
ŽIČNICE V KRAJSKI GORI

PRIPOROČAJO
SVOJE USLUGE

industrijski kombinat
PLANIKA

64000 KRANJ, SAVSKA LOKA 21

TELEFON 25 861, TELEX 34 548 YU

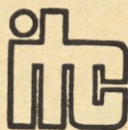
proizvaja kvalitetno žensko, moško in otroško obutev ter
športno obutev po licenci ADIDAS

ELIM

ELEKTROINDUSTRIJSKA MONTAŽA
HRUŠICA-JESENICE, TEL. 82-181

Izvajamo vsa elektromontažna dela na visoko-niskonapetostnih napravah, elektroinstalacije v gradbeništvu, instalacije za centralno ogrevanje, proizvodni program kovinskih omar razdelilno-stikalne tehnike.

sestavljena proizvodno trgovska
organizacija združenega dela

63001 Celje, Titov trg 3 - Jugoslavija N. SUB. O.

export-import

KOVINOTEHNA

63001 CELJE, Mariborska 7
Tel.: (063) 23-971, 21-120, Telex: 33530, 33552

LIBELA

industrija tehtnic in finomehanike
63000 CELJE, Opekarniška 2
Tel.: (063) 22-140, 22-141, 26-311, Telex: 33530

FERRALIT

63310 ŽALEC
Tel.: (063) 710-700, Telex: 33636 YU FELIT

KLIMA

industrija aerotermičnih naprav
63000 CELJE, Delavska cesta 5
Tel.: (063) 25-350, Telex: 33531 KLIMA YU

KIG KOVINSKA INDUSTRIJA

IG pri Ljubljani
Tel.: (061) 76-060, Telex: 31180

ELEKTROTEHNIŠKO PODJETJE

elektrosignal

63000 CELJE, Vodnikova ul. 9
Tel.: (063) 22-078, 24-545

POSLOVNA SKUPNOST

za TOPLOTNO TEHNIKO ● za HLADILNO TEHNIKO ● za VARSTVO
OKOLJA ● za TEHTALNO-DOZIRNO TEHNIKO ● za KMETIJSKI IN-
ŽENIRING ● za OPREMO TRGOVIN, INDUSTRIJSKIH IN POSLOVNIH
PROSTOROV

RTV- Ljubljana

PRODUKCIJA KASET IN PLOŠČ
LJUBLJANA, Tavčarjeva 17 - tel. 313-030

- simfonična glasba
- zborovska glasba
- mladinska in otroška glasba
- radijske igre za otroke
- zabavna glasba
- domača zabavna glasba
- rock
- jazz

na kasetah in gramofonskih ploščah

STEKLARNA

HRASTNIK

Steklarna Hrastnik v Hrastniku je proizvajalec stekla za razsvetljavo, gospodinjstvo in farmacevtsko industrijo, kakor tudi za embalažo v prehrambeni in kozmetični industriji.

Svoje izdelke izvaža v vse evropske države, kakor tudi v ZDA, Afriko, Azijo in Avstralijo.

Z NAJBOLJŠIMI ŽELJAMI OB NOVEM LETU

Vas vljudno vabimo
v naše gostišče,
da ohranimo naše stare,
dobre odnose.

Nasledniki Jožefa Malleja

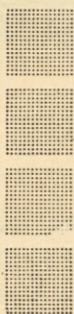

ŠT. LENART V BRODEH/ST. LEONHARD IM LOIBLTAL
9163 UNTERBERGEN/PODGORA

TRGOVINA ● GOSTILNA ● BENCINSKA ČRPALKA
● LASTNI PARKIRNI PROSTOR ● POSTREŽBA V SLO-
VENŠČINI ● PRODAJAMO TUDI ZA DINARJE

SUPERMARKET **Blažej**

A 9150 - PLIBERK tel: (04235) 2194

**velika izbira
nizke cene
postrežba v
domačem jeziku**

IZDELUJEMO
VSE VRSTE
MOŠKE IN ŽENSKÉ OBUTVE
TER
ZAŠČITNO OBUTEV

sport **oprema**

ima v svojem proizvodnem programu:

- *kvalitetno telovadno orodje in opremo garderob,*
- *opremo za letna športna in otroška igrišča,*
- *opremo za otroške telovadnice,*
- *rekvizite za lahko in težko atletiko,*
- *razne artikle za rekreacijo, vodne tobogane in plavalne bazene*
- *opremo za TRIM kabinete*
- *„Meloplast“ in „Alliance“ šolske table s priborom*
- *opremo avtomatskih kegljišč.*

Tacenska cesta 29

61210 Ljubljana-Šentvid

Jugoslavija

Podjetje strokovno montira vse vrste telovadnega orodja v športnih dvoranah, izvrši montažo šolskih tabel in avtomatskih kegljišč.

Za cene in vsa ostala obvestila se obračajte direktno na upravo podjetja telefon 51-455

**Kmečko
gospodarska
zadruga
Št. Janž
v Rožu**

vas oskrbuje
z vsemi gospodarskimi
in gospodinjskimi
potrebščinami

**Posojilnica
Št. Janž
v Rožu**

- sprejema hranilne vloge
- daje posojila
- izvaja razne denarne posle

ROJAKI IZ KOROŠKE IN SLOVENIJE!

Ko pridete v Globasnico,
obiščite našo

**A & O - TRGOVINO
IN GOSTILNO**

z dvorano

za vsakovrstne prireditve

Smrečnik-Šoštar

GLOBASNICA

TEL. (0 42 36) 20 05 01

Poslužite se

Posojilnice in menjalnice Celovec

r. z. z n. j.

Bahnhofstraße 1 v Celovcu (Priesterhaus)

ki

- izvaja za Vas vse bančne posle,
- sprejema hranilne vloge in Vam pomaga s posojili ter
- Vam svetuje v vseh denarnih zadevah

Mihael Antonič

- TRGOVINA
- GOSTILNA
- STISKALNICA
ZA SADJE

REKA PRI ŠT. JAKOBU V ROŽU

ITAS

INDUSTRIJA TRANSPORTNIH
SREDSTEV IN OPREME
KOČEVJE

n. sol. o. - Slovenija, Jugoslavija

Telefon: 061/86-511; 86-507; 86-535

Gen. direktor: 86-297

Kom. direktor: 86-526

Telex: 31 147 YU „ITAS“

Telegram: „ITAS“

6 1 3 3 0 K O Č E V J E
R E Š K A C E S T A 1 3

PREDSTAVNIŠTVA:

11000 BEOGRAD, Zmaj Jovina 7, telefon: 011/636-821; 637-946

41000 ZAGREB, Mrazovičeva 5, telefon: 041/441-727

61000 LJUBLJANA, Trg komandanta Staneta 4, telefon: 061/557-512

78000 BANJA LUKA, Branka Radičevića 20, telefon: 078/32-745

PROIZVODNI PROGRAM

- prikolice in polprikolice
- kiper prikolice in polprikolice
- polprikolice za prevoz kontejnerjev
- avtomešalce za beton 3, 4 in 6 kubikov
- cisterne za prevoz materialov v raztresenem stanju
- oprema za prevoz in vskladiščenje živinske krme
- betonarne
- stabilne silose za žitarice in druge materiale v raztresenem stanju
- pretovorne postaje za materiale v raztresenem stanju
- kompletna oprema za pnevmatski transport materialov v raztresenem stanju

Für besseren Siloschutz

Silolack PL weiß

der geruchlose, lösungsmittelfreie Schutzanstrich in Grünfuttersilos. Streichfertig, ungiftig, nicht feuergefährlich, daher leicht zu verarbeiten.

AVENARIUS-AGRO Chemische Fabriken
1015 Wien, Burgring 1 4600 Wels, Industriestraße 51

HELIOS

kemična industrija **DOMŽALE**, n. sol. o.
Ljubljanska cesta 114
tel. h. c. (061) 72-711, telex YU 31275

TOZD Tovarna barv, lakov in umel'nih smol KOLIČEVO
Količevo 11, tel. (061) 72-722

TOZD Kemična tovarna Domžale, Ljubljanska cesta 114
tel. (061) 72-711

TOZD Tovarna jedilnih in tehničnih olj „OLJARNA“ Domžale,
Sončna št. 2, tel. (061) 72-380

TOZD TKK, Tovarna kemičnih izdelkov in proizvodnja krede
65224 SRPENICA, tel. (065) 85-050, telex YU TEKAKA 34-366

DS Skupne strokovne službe Domžale, Ljubljanska cesta 114
tel. (061) 72-711

BARVE - LAKI - EMAJLI - KITI - ŠKROBI - DEKSTRINI - LEPILA -
UMETNE SMOLE - KREDA - DODATKI ZA BETON IN MALTE - TES-
NILNE MASE - JEDILNA IN TEHNIČNA OLJA

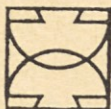
Für schöneres Holz

Resistan Lasur

die wetterfeste Holzimprägnierung, besonders farb-
beständig, geruchlos, lösungsmittelfrei, enthält kein
Pentachlorphenol. In 6 Holzfarbtönen lieferbar.

AVENARIUS-AGRO Chemische Fabriken
1015 Wien, Burgring 1 4600 Wels, Industriestraße 51

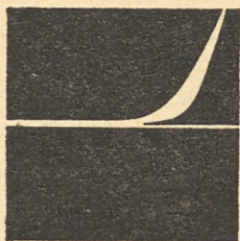
Časopisno grafično podjetje

Mariborski tisk

TOZD TISKARNA

MARIBOR, TRŽAŠKA CESTA 14

- Tiskamo knjige, revije, časopise, prospekte, etikete, zaklopnice, ovojne papirje, kopirne obrazce in druge tiskovine v knjižnem, ofsetnem in anilinskem tisku.
- Izdelujemo šolske zvezke, trgovske knjige ter vse vrste potiskane, prevlečene, papirne in kartonske embalaže, albume in druge galanterijske izdelke.

AERODROM LJUBLJANA

64210 BRNIK telefon 064 - 25 7 61

Aerodrom Ljubljana predstavlja s svojo lego, ki je na prehodu iz srednje v južno Evropo in iz zahodne v vzhodno Evropo, široko okno v svet za slovensko, kot tudi za ostalo jugoslovansko področje, pritegne pa tudi gospodarske in turistične tokove iz sosednje Avstrije in Italije.

Letališče razpolaga z moderno pristaniško stavbo, ki lahko sprejme letno do 1.000.000 potnikov, kot tudi z modernim blagovnim terminalom, ki je opremljen za paletno-kontejnerski prevoz blaga. S 1. septembrom 1978 je bila rekonstruirana steza, ki ima sedaj dolžino 3.300 m ter 2. kategorijo. Na njej lahko pristajajo in vzletajo največja letala vključno Boeing 747.

Mednarodne linije:

New York, London, Amsterdam, Pariz, Zürich, Frankfurt, Berlin

Domače linije:

Beograd, Sarajevo, Skopje, Titograd, Dubrovnik, Split

Hotel OBIR

ŽELEZNA KAPLA

*Kam ob koncu tedna?
Kje preživeti zaslužen počitek?
Kje pogostiti vaše goste in poslovne partnerje?
Vabimo vas v Železno Kaplo.
Sprejeli vas bomo v **HOTELU OBIR**.*

Postregli vam bomo z domačimi in tujimi specialitetami v sodobno opremljeni restavraciji ob dobrem vinu iz dobro založene kleti.

Hotel razpolaga s 100 ležišči v komfortno opremljenih sobah (tuš, wc, telefon). Na voljo so vam primerni prostori za najrazličnejše kulturne prireditve, poslovne sestanke, seminarje, praznovanje jubilejev ter za svatbe in veselice.

*Zvečer se lahko sprostite v **DISCO BARU** ob zvokih zabavne glasbe. Pridite! Hotel Obir vas pričakuje.*

*Informacije: **HOTEL OBIR***

*A-9135 Eisenkappel/Železna Kapla
telefon (0 42 38) 381 ali 382*

Vaš partner pri blagovni izmenjavi s svetom

intrade

zunanjetrgovinska organizacija

ZA LES
SUROVINE
IN
KOVINE

9020 KLAGENFURT / CELOVEC

VIKTRINGER RING 5

TELEFON (0 42 22) 33 1 84

TELEX 42304

COCKTA

**je bogata
v okusu
in osvežitvi**

Z A I Z V E D B O
V S A K O V R S T N I H
B A N Č N I H
P O S L O V

se priporoča

Posojilnica Hodiše

IN MENJALNICA

TELEFON
(0 42 73) 23 70

Kmečko gospodarska zadruga Brnca

krije vse potrebe
v gospodarstvu
in gospodinjstvu

ter Vam je
s svojimi uslugami
vedno na razpolago

G O S T I Š Č E

JUENA

ALOJZ IN LENKA GREGORIČ

ČEPIČE - GLOBASNICA

TELEFON (0 42 36) 23 1 05

Sodobno opremljeno
gostišče v osrčju Podjune

- Dobra jedila
- izbrane pijače
- avtomatsko kegljišče

POSLUŽITE SE

DOMAČEGA

DENARNEGA ZAVODA

Posojilnica Glinje

Založba Obzorja Maribor o. sub. o.

TOZD ZALOŽBA OBZORJA MATICA MARIBOR o. sub. o.
MARIBOR, Partizanska 5

Izdaja izvirno slovensko literaturo, znanstvene in strokovne knjige, prevode uspešnic iz svetovne literature, revije itd.

V tovarni gramofonskih plošč Helidon, Ljubljana, izdaja in proizvaja gramofonske plošče s sodobno in klasično glasbo.

Ljubiteljem dobre knjige in plošče!

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR lahko s svojimi knjigami in ploščami ugotovi slehernemu ljubitelju lepe in dobre knjige. V našem programu boste našli sodobna in klasična dela slovenskega leposlovja in znanstvene misli, med prevedenimi deli pa skrben izbor knjig iz literatur drugih narodov od antike do danes.

Zamejske rojake na Koroškem bi še posebej radi opozorili na knjige in plošče:

Andrej Kokot: **NEKJE PA PESMI POJO**

KOROŠKA POTA (Vodnik po južni Koroški)

Marjan Remic: **KOROŠKA PRIČEVANJA** (pogovori s 55 koroškimi Slovenci)

DEČVA Z OBIRJA (LP plošča — Obirski ženski oktet)

MOŠKI ZBOR VRES (Prevalje)

SLOVENSKI KRAS VAS VABI!

Gostom nudimo prenočišče in prehrano v gostinskih in hotelskih objektih:

HOTEL MAESTOSO, Lipica,

tel. 067/73-009/541

HOTEL TABOR, Sežana,

tel. 067/73-381

HOTEL TRIGLAV, Sežana,

tel. 067/73-361

MOTEL-AVTOCAMP, Kozina,

tel. 066/81-151

lipica
1580 - 1980

Priporočamo:

Ogled Škocijanskih jam pri Divači, ogled 400 let stare kobilarne, program dresurnega jahanja v Lipici ter kraški specialiteti teran in pršut.

Športne in rekreativne možnosti:

jahanje, jahanje ponijev za otroke, šola jahanja za začetnike in nadaljevalni tečaji, vožnje s kočijo

plavanje v pokritem plavalnem bazenu

kegljanje

sprehodi

glasba za ples in program v nočnem baru

Informacije in rezervacije: TIMAV SEŽANA, DO HOTELI IN GOSTINSTVO, komerciala, tel. 067/73-361.

Zahtevajte brezplačne prospekte in pismene informacije.

V VSEH DENARNIH POSLIH
IN PRI MENJAVI VALUT
VAM JE VEDNO
NA RAZPOLAGO

Posojilnica Šmihel pri Pliberku

tel. (0 42 35) 25 17

IN SE VAM PRIPOROČA

VODNIK PO PARTIZANSKIH POTEH

V okviru Muzeja ljudske revolucije Slovenije je več avtorjev dalj časa pripravljalo to publikacijo, v kateri so prikazani kraji in spomeniki, ki so povezani z narodnoosvobodilnim bojem. Vodnik služi vsem, ki radi obiskujejo partizanske kraje, posebej pa je dobrodošel priročnik učiteljem, ki pripravljajo šolske izlete.

Cena knjige 450 N din

**založba borec
ljubljana
miklošičeva 28**

Posojilnica Železna Kapla

se priporoča za vse denarne in bančne posle, kot so

- tekoči bančni računi
- prenakazila
- hitri in ugodni krediti
- izplačila pokojnin,
penzij in plač
- trajni nalogi za plačila stanarin
in drugih rednih gospodinjskih
plačil

V s e n a l o g e i z v e d e m o z a u p n o

PENZION IN GOSTIŠČE

Janez Wutte-Luc

V E S E L E

OB ZABLATNIŠKEM JEZERU

se priporoča za vse gostinske usluge

Hidroelektrarne
Črpalne naprave
Industrijska dvigala in vozila
Procesne naprave
Zobniški prenosniki
Dieselski stroji
Preoblikovalne naprave
Tipizirani sklopi
Neobdelani in obdelani ulitki

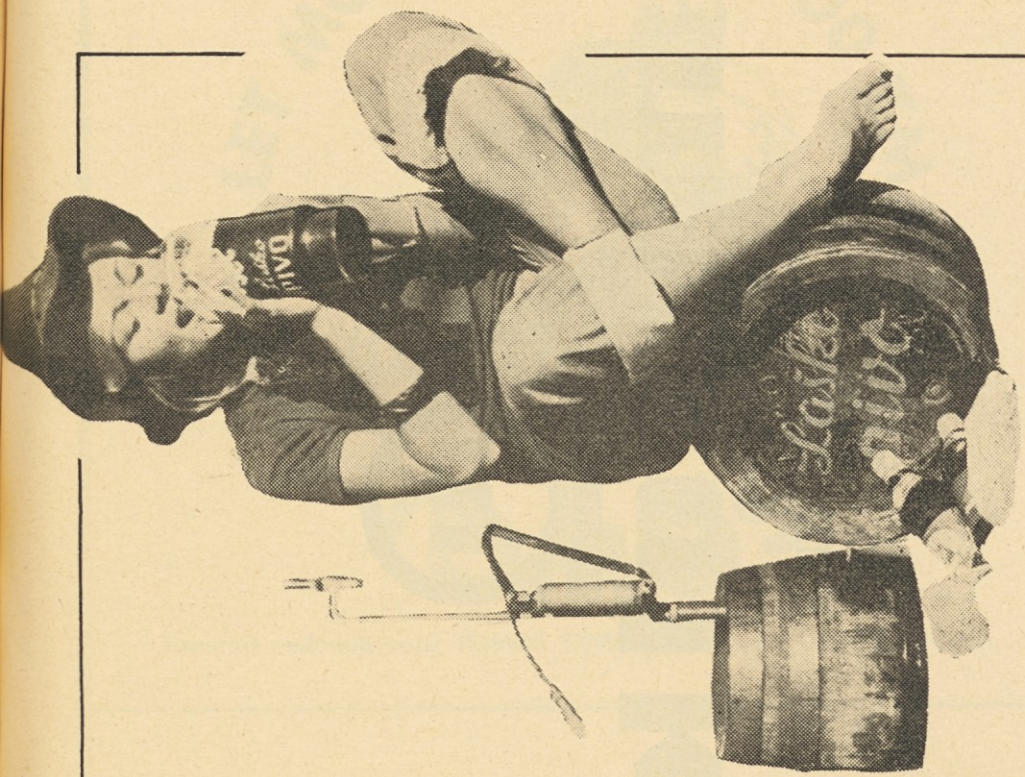

TITOV
ZAVODI
LITOSTROJ
LJUBLJANA
YUGOSLAVIA

Pijača Ki odžejc

**prodaja
izvaža
uvažā
zastopa
proizvaja**

metrika

ljubljana
n. sol. o.

Tovarna motornih vozil TOMOS KOPER n. sol. o. — JUGOSLAVIJA

Temeljne organizacije gozdarstva Škofja Loka, Tržič in Preddivor
Temeljna organizacija gozdno gradbeništvo, transport in
mehanizacija

Temeljne organizacije kooperantov Škofja Loka, Tržič in Preddivor
Delovna skupnost skupnih služb

Gozdnega gospodarstva Kranj

gospodarijo z družbenimi in zasebnimi gozdovi na kranjskem gozdno-
gospodarskem območju ter nudijo potrošnikom svoje usluge in gozdne
proizvode.

M O D N I S A L O N

Brigita Županc

- Izdeluje po meri vso žensko modno konfekcijo
- Ugodne cene in individualna postrežba

ŽELEZNA KAPLA — SPODNJI KRAJ
telefon (0 42 38) 341

CARIMPEX

UVOZ IN
VELETRGOVINA
S POHIŠTVOM

CELOVEC - KLAGENFURT

GABELSBERGERSTRASSE 24 - TEL. (0 42 22) 82 4 98

VSE BANČNE POSLE OPRAVLJA
ZA VAS

Posojilnica Ločilo

r. z. z n. j.

(W U R Z E N P A S S G R I L L)

Zglasite se pri nas, ko se peljete čez Koren ali v Italijo!

TEKSTILINDUS KRANJ

proizvaja
bogat assortiman tiskanih, pestrotiskanih in
enobarvnih tkanin

- ☐ ŽENSKÉ OBLEKE
- ☐ MOŠKE SRAJCE
- ☐ LETNO IN ZIMSKO PERILO
- ☐ POSTELJNINA IN DEKORACIJA
- ☐ JERSEY

Obiščite naš

INFORMATIVNO PRODAJNI CENTER v hotelu
CREINA v Kranju, Koroška cesta 6

Prepričajte se

o bogati izbiri tkanin iz našega proizvodnega programa

Odlična postrežba in

tovarniške cene tkanin bodo še povečale vaše presenečenje

1796

DIETRICH & DIETRICH

Internationale
Speditions- u. Lagerhaus-Ges.m.b.H.

IHRE SPEDITEURE IN KÄRNTEN

A-9021 KLAGENFURT, Südring 244
Postfach 35 / ☎ (0 42 22) 31 6 13
FS 04-2482

A-9500 VILLACH, R.-Wagner-Straße 9a
☎ (0 42 42) 26 2 75 / FS 04-5507

A-9800 SPITTAL/Drau, Frachtenbahnhof
☎ (0 47 62) 31 41 / FS 04-8196

Internationale Spedition

In- und ausländische
Import- und Export-Sammel-
verkehre per Bahn und Lkw

Verzollungen

Grenzabfertigungen

Lkw-Komplettladungs-
transporte innerhalb Europas,
Naher Osten und Afrika

Containerdienste

Möbeltransporte

Lagerhäuser
mit Öffentlichkeitsrecht

NORCEA
REPRO

KLISÉ - OFSET

Linsengasse 59
9020 Klagenfurt • Celovec
tel.: 04222/86-0-96

Posojilnica Dobrla vas

PLIBERŠKA CESTA 6

TELEFON (0 42 36) 20 76

SE PRIPOROČA ZA OPRAVILO
VSEH DENARNIH IN BANČNIH POSLOV

KDOR POTUJE Z OMNIBUSOM, SE ZAUPA SIENČNIKU

N u d i m o V a m :

- vodstvo v domačem jeziku
- mednarodne izkušnje
- ugodne cene
- moderne avtobuse
- prijetno domačnost

Zato se bomo vsepovsod vozili samo z

A V T O P O D J E T J E M

Sienčnik

9 1 4 1 D O B R L A V A S

in se
udeležili potovanj s tem podjetjem z dolgoletno tradicijo

Slikoplast

Obrtno sobo-črkoslikarstvo in
pleskarsko podjetje

66000 KOPER, INDUSTRIJSKA CONA

Nudi:

polaganje parketa, plastičnih tlakov, podolita in linoleja,
gume, vinil azbesta in tapet; soboslikarske in pleskarske
usluge, izdelavo plastičnih svetlobnih napisov in črkosli-
karske usluge

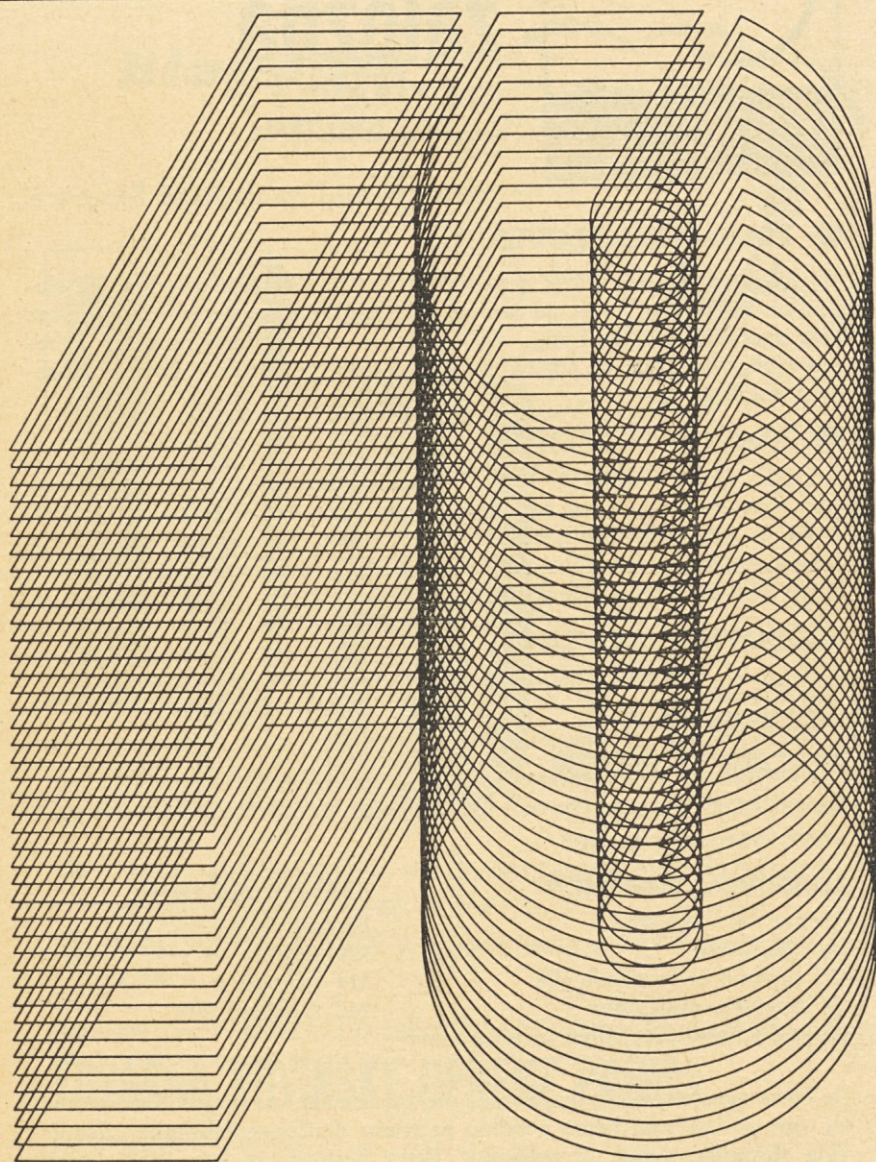
HOLZ
KOHLE
KOKS
BRIKETTS
HEIZÖL

Erwin Münch

KLAGENFURT, KANALTALERSTRASSE 19

Telefon (0 42 22) 21 7 23

simbol,
ki zagotavlja
varnost,
zaupnost,
natančnost in ekspeditivnost

ljublјanska banka

Cankarjeva založba

KOPITARJEVA 2
61000 LJUBLJANA

Izjemni knjigi za vsakega Slovenca

● ZGODOVINA SLOVENCEV

knjiga, ki jo je Cankarjeva založba pripravila s skupino najvidnejših slovenskih zgodovinarjev, je po mnogih desetletjih spet reprezentativen prikaz naše zgodovine v eni knjigi, po načinu in celovitosti pisanja ter z bogastvom slikovnega in ponazorilnega gradiva pa izrazita novost sodobnega založništva.

● ZAKLADI SLOVENIJE

je knjiga, ki ZGODOVINO SLOVENCEV dopolnjuje, a prav tako živi sama zase. Govori o vsem vrednem, izrednem in lepem, kar je, kar je bilo in kar je ostalo na zemlji, kjer živimo Slovenci. Vse naravne dragotine in umetnije slovenskega duha, zbrane v sliki in besedi, to so ZAKLADI SLOVENIJE: Vredno jih je videti, imeti, spoznati!

ZGODOVINA SLOVENCEV

knjiga, ki zajema slovensko zgodovino od pradavnine do današnjega časa!

ZAKLADI SLOVENIJE

temeljno delo o naravnih lepotah ter umetnostnih in drugih vrednotah Slovenije!

ZGODOVINA SLOVENCEV

Format 16×24,5 cm
ca. 1000 strani
550 barvnih in črnobelih slik
60 barvnih zemljevidov
60 grafikonov, preglednic in diagramov

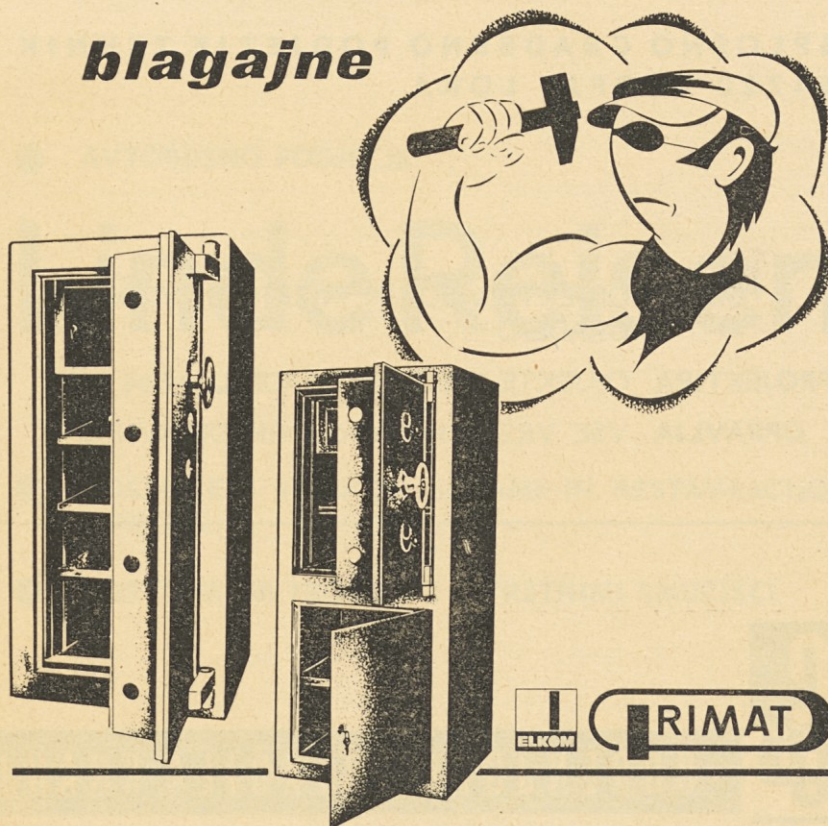
ZAKLADI SLOVENIJE

Format: 21,3×28,5 cm
320 strani
411 barvnih in
147 črnobelih slik

Ce boste naročili obe knjigi hkrati, nas bo veselilo, a razveselili bomo tudi mi vas: poslali vam bomo posebno in redko darilo — faksimile „Zemljevida slovenske dežele in pokrajin“ Petra Kozlerja iz leta 1853, prvega zemljevida slovenskega ozemlja.

**zaščita proti kraji
in požaru**

blagajne

- Zaupni dokumenti in vrednostni papirji bodo zavarovani proti odtujitvi ali uničenju.
- Blagajna BA-2 in BA-4 je zaščitena proti vlomu in požaru.

Proizvajamo sodobno pisarniško pohištvo kovinske izvedbe

TOVARNA KOVINSKE OPREME PRIMAT

62000 MARIBOR

Industrijska c. 22, telefon: (062) 28 641, telex: YU 33 178

SGP TEHNIK

ŠKOFJA LOKA

SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE TEHNIK
64220 ŠKOFJA LOKA

GRADI OBJEKTE VISOKIH, NIZKIH IN VODNIH
GRADENJ

PROJEKTIRA OBJEKTE VISOKIH GRADENJ IN

OPRAVLJA VSE VRSTE KOMUNALNIH DEJAVNOSTI

GORENJSKA OBLAČILA KRANJ

KRANJ,
CESTA JLA 24a

PODJETJE ZA PROIZVODNJO
ŽENSKÉ KONFEKCIJE
n. sol. o.

proizvaja v svojih temeljnih organizacijah združenega
dela v Kranju in na Jesenicah žensko modno konfekcijo

Domačim in tujim gostom
se priporočajo

- AVTOBUSNO PODJETJE

Linde-Reisen

V PEČAH

- GOSTIŠČE S TUJSKIMI SOBAMI IN RESTAVRACIJO
V PEČAH
- GOSTIŠČE NA TROMEJI Z IZVRSTNIMI SMUČIŠČI

**Peče-Pöckau
pri Podkloštru-Arnoldstein**

telefon (0 42 55) 373 in 374

K A Z A L O

	stran
Koledarski del	1—29
Franci Zwitter ml.: Pred 130 leti je umrl pesnik France Prešeren	30
Dr. Franci Zwitter: In kako naprej?	33
— Feliks Wieser: Koroški Slovenci v obdobju borbe in dela	37
Drago Košmrlj: Neuvrščeno gibanje in sodobni svet	44
Marjan Remic: Slovenska javnost o rojakih za mejami	53
— Dr. Dušan Nečak: Avstrijsko-jugoslovanski odnosi po drugi svetovni vojni — s posebnim ozirom na manjšinsko vprašanje	58
Dr. Janko Pleterski: Narodnosti v Jugoslaviji	68
Albina Lük: Nekaj spoznanj o dvojezičnosti	77
— Dr. Avguštin Malle: Iz politične zgodovine koroških Slovencev	83
— Janez Stergar: Pregled samostojnega nastopanja Slovencev na koroških volitvah 1861—1976	97
— Tone Zorn: Koroški Slovenci in list „Der Auslanddeutsche“	104
— Andrej Vovko: Odborniki podružnic „Družbe sv. Cirila in Metoda“ na Koroškem v letih 1885—1918	110
— Folti Simai: Solidarnostno gibanje za pravice manjšin v Avstriji	123
— Ž. F.: O delu in življenju naših študentov na Dunaju	133
— Andrej Kokot: Z združenimi močmi v novo desetletje	138
Joško Wrolich: Delo z mladino	141
— Stanko Wakounig: Kulturni dom Danica	142
— T. Ogris: Kulturni in zadružni dom na Radišah	146
— Joško Hudl: Prosvetni jubilej v Pliberku	151
— Stanko Wakounig: Uspehi in udarci v zgodovini SPD „Trta“ v Žitari vasi	154
— Miha Travnik: Letno poročilo SPD „Zarja“ v Železni Kapli	159
— Tomaž Ogris: Mladi rod — šolski in mladinski list za koroško mladino	169

Andrej Smrekar: Kostanjevica na Krki	174
✓ Karel Prušnik-Gašper: Živi spomeniki	179
✓ Milka Hartman: Spomini — drage svetinje	182
Valentin Polanšek: „... kakor pravljica“	184
Štefka Vavti: Septembrski vtisi	197
Jože Blajs: Krivica	199
Rok Arih: Trije krokiji	202
Ivan Potrč: Weg in die Freiheit	206
Pavla Rovan: Kje so fiste stezice ...	208
Leopold Suhodolčan: Z vlakom	215
Marjan Velik: Tudi na področju športa dokazujemo svoje sposobnosti	222

P e s m i

Andrej Kokot: Resnica je mrtva — Razstavil sem	57
Nihče ne zasluži	172
✓ Milka Hartman: Krivični lov — Obisk v taborišču	183
Valentin Polanšek: Po srčni sredobežnici	184
Tista sila	194
Tihožitje	195
Spominjam se slike	196

dobro. ADIT št. 22 | 11. 1. 79

NO. 73,50

Koroški koledar 1979

Izdala in založila:

Slovenska prosvetna zveza
v Celovcu

Slika na ovitku:

Lubo Urbajs - Pomlad v Karavankah

Uredil:

Rado Janežič

Za vsebino odgovoren:

Andrej Kokot
Celovec, Gasometergasse 10

Tisk:

Založniška in tiskarska družba
z o. j. Drava
Celovec - Borovlje

Sedaj v svoji novi hiši vam nudi
IZVEDBO VSEH DENARNIH POSLOV

ZVEZA SLOVENSКИH ZADRUG V CELOVCU

A-9020 CELOVEC, PAVLIČEVA 5-7

Telefon (0 42 22) 70 565, 70 566, 70 567 — Telex 04/2162

Hranilne vloge ● Žiro računi ● Mezdni
konti ● Premijsko varčevanje ● Stano-
vanjsko varčevanje ● Krediti ● Ekspresno
prenakazovanje in plačevanje v tuzemstvu
in v inozemstvu

MENJALNICA po najugodnejših tečajih

Safeji
Depot knjižic in vrednot
Poštni predali
Nočni trezor
Povezava z bankami v državi
in preko nje

Študijska knjižnica

DZ 05
KOROŠKI
1979

059(436.5=163.6)

1088442

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
RANJE

COB155 8